A KISFALUDY-TÁRSASÁG ÉVLAPJAI

LIV. KÖTET

A KISFALUDY-TÁRSASÁG

ÉVLAPJAI.

ÚJ FOLYAM

ÖTVENNEGYEDIK KÖTET.

1921—1922.

KIADJA A KISFALUDY-TÁRSASÁG.

BUDAPEST.
FRANKLIN-TÁRSULAT
MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA
1922.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

TARTALOMJEGYZÉK.

I.

A LXXV. ünnepélyes közülés.

Lap

Beöthy Zsolt elnöki megnyitó beszéde: A szellem folytonossága 5
Szász Károly titkári jelentése 9
Sajó Sándor: Muzsikaszó. Riasztó (költemények) 14
Kozma Andor: Lévay József (emlékbeszéd) 19
Szabolcska Mihály: Költemények (Az öregség útján, Hajótöröttek, A székelyek, Hazátlan szívek) 34

II.

Székfoglalók.

Ifj. Hegedüs Sándor: 1. Emlékezés Endrődi Sándorra; 2. Csiszoló-műhely (elbeszélés) 39
Beöthy Zsolt elnöki üdvözlő beszéde ifj. Hegedüs Sándorhoz és ifj. Hegedüs Sándor válasza 46
Kenedy Géza: Emlékezés báró Dóczy Lajosra 47
Beöthy Zsolt elnöki üdvözlő beszéde Kenedy Gézához és Kenedy Géza válasza 57
Szász Béla: 1. Ábrányi Emil emlékezete; 2. Az Edda-dalokból: *a)* Thrymskvídha, *b)* Atlakvídha (műfordítások) 59
Beöthy Zsolt elnöki üdvözlő beszéde Szász Bélához és Szász Béla válasza.. 77
Csathó Kálmán: 1. Emlékezés Berczik Árpádra; 2. Sapka a fogason (elbeszélés) 79
Beöthy Zsolt elnöki üdvözlő beszéde Csathó Kálmánhoz és Csathó Kálmán válasza 91

III.

Bírálatok és pályázatok.

Voinovich Géza: Jelentés az 1921. évi Greguss-jutalom tárgyában. Második Színművészeti Évkör (1915—1920) 93
A Kisfaludy-Társaságnak ez évben lejárt jutalomtételeire beérkezett pályaművek jegyzéke 105
Voinovich Géza: Bíráló jelentés a *B)* Festetics-pályázatról (Gróf Festetics György a magyar irodalomban) 109
Császár Elemér: Bíráló jelentés a *C)* Festetics-pályázatról (A Dunántúl a két Kisfaludy költészetében) 111
Beöthy Zsolt: Különvélemény a *C)* Festetics-pályázatról 113
Berzeviczy Albert: Bíráló jelentés a Lukács Krisztina-pályázatról (Hogyan készüljünk a haza felszabadítására?) 115
Papp Ferencz: Bíráló jelentés a Lukács Krisztina-pályázatról (A mondai és történeti anyag költői feldolgozása Aranynál) 116
Sajó Sándor: Bíráló jelentés a Bulyovszky Gyuláné-pályázatról 117
Kéky Lajos: Bíráló jelentés a Széher Árpád-pályázatról 122

Lap
Papp Ferencz: Bíráló jelentés a Somogyi Dezső-pályázatról 124
Szász Károly: Bíráló jelentés a Grünwald Vilmos-pályázatról 125
Voinovich Géza: Bíráló jelentés a Radó Antal-pályázatról 126
Császár Elemér: Bíráló jelentés a Sebestyén Gyula-pályázatról 127
Kenedy Géza: Bíráló jelentés a Halmos Izor essay-pályázatról 128
Szász Károly: Bíráló jelentés a Halmos Izor olvasmány-pályázatról 129
Kéky Lajos: Bíráló jelentés a Franklin-társulati társadalmi regény-pályázatról 130
Ferenczi Zoltán: Bíráló jelentés a Franklin-társulati történeti regény-pályázatról 133
Radó Antal: Bíráló jelentés a Franklin-társulati ifjúsági regény-pályázatról 141
Jakab Ödön: Különvélemény a Franklin-társulati ifjúsági regény-pályázatról 151
A Kisfaludy-Társaság jutalomtételei 155

IV.

Tájékoztató közlések.

A Kisfaludy-Társaság személyzete: elnökség, tisztviselők 158
Rendes tagok névsora 158
Levelező tagok névsora 159
Állandó bizottságok 160
Szerkesztők 161
Tisztviselők a Társaság alapítása óta 161
A Greguss-jutalom nyertesei 163
Elhunyt tagok névsora 163
A Társaság új alapítói 167
Kivonatok a Társaság jegyzőkönyveiből 168
Beöthy Zsolt búcsuztató beszéde Haraszti Gyula ravatalánál 192
Kozma Andor búcsuztató beszéde Riedl Frigyes ravatalánál 192
Szász Károly búcsuztató beszéde Jánosi Béla ravatalánál 193
Berzeviczy Albert búcsuztató beszéde Kiss József ravatalánál 194
Beöthy Zsolt: Gróf Apponyi Alberthez 195
Beöthy Zsolt: Vargha Gyula köszöntése költői munkásságának ötvenéves fordulóján 196
Beöthy Zsolt: Dante halálának hatszázadik évfordulóján 198
Szász Károly: Beöthy Zsolt köszöntése írói munkásságának hatvanéves fordulóján és Beöthy Zsolt válasza 199
Kéky Lajos: Üdvözlő beszéd Faludi Ferencz szülőházánál 202
Négyesy László: Üdvözlő beszéd Tárkányi Béla születésének százados fordulóján 202
Tagajánlások: I. A költővel betölthető rendes tagsági helyekre: Bartóky József ajánlása Szász Bélától; Hevesi Sándor ajánlása Voinovich Gézától, Ambrus Zoltántól, Csathó Kálmántól, Herczeg Ferenctől és Radó Antaltól; Lampérth Géza ajánlása Szávay Gyulától, Ferenczi Zoltántól, ifj. Hegedüs Sándortól, Kenedy Gézától és Váradi Antaltól; Lőrinczy György ajánlása Váradi Antaltól, Angyal Dávidtól és Ferenczi Zoltántól; Surányi Miklós ajánlása Voinovich Gézától és Csathó Kálmántól. II. Az íróval betölthető rendes tagsági helyekre: Némethy Géza ajánlása Ferenczi Zoltántól; Petrovics Elek ajánlása Beöthy Zsolttól 204
A Társaság vagyona 212

I.

A LXXV. ÜNNEPÉLYES KÖZÜLÉS

1922. FEBRUÁR HÓ 5-ÉN.

A SZELLEM FOLYTONOSSÁGA.

Elnöki megnyitó beszéd.

BEÖTHY ZSOLTTÓL.

Tisztelt Közönség!

Irodalmi ünnepre gyűltünk össze. Ma Magyarországon minden ünnep «fekete ünnep»; adventünkben szinte a nagypéntek megszaggatott ruhájában várjuk a megváltót. Irodalmi ünnepeink s ezek között a mai ünnepünk is szint' ilyen. De e gyász borújában nem szabad elvesztenünk tiszta látásunkat; kötelékeink között legalább erőnk tudatát, hitét, akaratát; csüggedésünkben határozottságunkat; mindenek fölött pedig kötelességünk érzetét, a legszentebbet, a mi magyar szívünkbe írva van.

Ez a nemzeti kötelességérzet irodalmunkat mindig áthatotta. Századokon át talán csak az ösztönök tudattalan célirányosságával, de immár századok óta világos, mély, szinte áhítatos tudatossággal. Az írott, szavalt, dalolt, ábrázolt magyar szó ép úgy szolgálta a magyar hazát, mint a magyar kard. A szent kapocs talán Haller László óta mindenkor irodalmi köztudatunk előterében mutatkozik s az író és hazafi fogalma szinte összeolvad; csak a kiegyezés korában, új politikai és gazdasági életünk kábító forgatagában látszik lazultnak ez a kapocs s irodalmunk egy része új útakon tévedezőnek. De a reánk szakadt égnek és az alattunk megnyilt földnek istencsapása fölgyújtotta szíveinkben szemeinknek a régi lángot s a magyar költészet legősibb indítéka újra él és elevenít. Érezzük, hogy a megritkult, szétriasztott magyar hadsorok hézagait a magyar szellem katonáinak kell kitölteniök, küzdve igazunkért, jogainkért, életünkért annál szilárdabb hittel, minél bensőbb kapcsolatban látjuk a nemzetek boldogulását kulturájokkal. A szellem katonáinak jutott feladatúl, hogy érzésben és gondolatban szabadulásunk feltételét, a nemzeti lélek egységét képviseljék a politikai, gazdasági, társadalmi züllésnek, viszályoknak, süllyedésnek e szomorú napjaiban, melyek Aranyunknak új *Nagyidai czigányok*hoz szolgáltathatnának méltó anyagot.

Politikai életünknek mintegy uralkodó gondolatául ma léptennyomon a jogfolytonosságot halljuk. Az a vezérgondolat, a mely már

egyszer Deák Ferenczneк szellemi és erkölcsi erejével feltámasztotta nemzetünket. De nem szabad elfelednünk, hogy a szabadságharcz után, mikor jogéletünk fejlődését és folytonosságát a rövidlátó erőszak megszakította: az elnyomott nemzet lelkében egy más erő emelkedett szinte példátlan uralomra, pótolni a jogfolytonosságot: *a magyar szellem folytonossága*. Ennek ereje soha mélyebben és egyetemesebben nem érvényesült, mint a kényuralomnak e sötét korszakában. Mindaz, a mi benne foglaltatik, tehetségünk és hitünk, ezer éves multunk, összes nagyjaink, diadalaink és szenvedéseink emléke, jogaink és magunkba szállásunk, a mint az a két fenséges költemény, mely voltakép csak ez évtized alatt lett nemzeti énekünkké: a *Himnusz* és a *Szózat* tolmácsolják. Voltakép ez a szellemi folytonosság aratta diadalát a jogfolytonosság kivívásában.

Benne lüktetett és lüktet a magyarság ősi természetének sajátossága és ereje: gondolkodásának egyenes, belátó, világosságot kereső hajlama; képzeletének mindig a valószerűség körül szállongó s messze sohasem szálló repesése, érzéseinek hol hirtelen végletekbe csapkodása, hol makacs maradisága. De e természeten fölül benne mindaz, a mivel munka és tehetség megnemesítették és megtermékenyítették: a nemzeti miveltség. Benne van s folytonosságában él tehát a nemzeti életösztön ereje, a nemzeti érzés ereje, a nemzeti gondolat ereje és a nemzeti akarat ereje. Ez a szellemi folyamatosság őrzi így, az idők sodró árjának s a nemzedékek tünő árnyainak ellenére a nemzet történeti egységét; ez őrzi és élteti a balsors minden csapásának, az emberi rövidlátás minden erőszakának, minden szétszaggató határoknak ellenére az élő nemzet egységét. Benne és általa érezhetjük mindnyájan, a kik e hazában élünk, faji, felekezeti, osztálybeli és társadalmi különbség nélkül magunkat azok utódainak, a kik ezt az országot szerezték, szervezték és fenntartották. Benne összever mindazoknak szíve, a kik egykor voltak és a kik most vannak. Ez a szellemi folytonosság a nemzet valódi élete; megszakadásával kondul meg csak a halálharang, de a míg él, hiába kongatják ellenségeink. E szellemi folytonosságnak a sokat emlegetett jogfolytonosság csak védő alakot ad, melynek éltető, fenntartó lelke a szellemi folytonosság.

Jelentkezik és érvényesül a nemzeti élet egész körében. A politikai, hadi, gazdasági, társadalmi életben, de sehol közvetetlenebbül, mélyebben és világosabban, mint az irodalom mezején, a szellemi életnek voltaképeni életfolyamában. Hagyományainknál és pályánk erkölcsi vonatkozásainál fogva nekünk íróknak kell elsősorban éreznünk szent kötelességünket a szellem folytonosságának fenntartásában és ápolásában. A mi feladatunk az irodalmi kultura ápolása és terjesztése:

a nemzeti lélek szolgálata a maga közvetetlenségében és szűzi tisztaságában. Ezt vallottuk mindenkor és ezt valljuk ma is feladatunknak, a nemzeti szellemnek folytonosságában való szolgálatát a magunk terén és a magunk eszközeivel. Munkával mindig, harczczal, ha kell, de tiszta lelkesedéssel és törhetetlen hűséggel.

És ha valamikor ennek a mi boldogtalan nemzetünknek szüksége volt erre a szellemi folytonosságra, irányzó és bátorító, elevenítő és sugalló erejére, úgy ma bizonyára szüksége van. Nemcsak területi egységünk törve, hanem lelki egységünk is összetépve, egyéni és osztályönzés, léhaság és kishitűség, vakmerőség és gyűlölködés szaggatják s kegyetlenül fojtogatják a régi szellemet. Irodalmunk egészét sem hatja át többé ez a régi szellem. Említettem, hogy a szabadságharcz után irodalmunk milyen tudatosan és lelkesen végezte feladatát, azaz őrizte és táplálta a nemzeti szellem folytonosságát. A mi mai viszonyainkkal szemben a száz közül csak egyetlen kis mozzanatra legyen szabad rámutatnom, mely mint a rakéta fénye, vet hirtelen világot két kornak más-más lelkére. Akkor is veszve látszott minden: szabadság, ország, jövő, de a *költészet* legnemesebb és leggazdagabb sugallatait a levert küzdelem hősi ideáljától vette; nyomorban, bújdosva, üldözve őrzi, ápolja, hirdeti az áldozó hazafi és a hős katona eszményét s ülteti be az elnyomott nemzet szorongó szívébe. Fiaink és testvéreink a lezajlott világháború borzalmai közt is tűzhelyünket, miveltségünket, hazánkat védelmezték. Gondolkodjunk bármikép a háborúról, hősi áldozataik emléke csak fölemelhet, nemesíthet és bátoríthat bennünket. Milyen emlékek! Nemzeti lelkünk történeti áldozatkészségének ugyanaz a fenséges éthosza szól hozzánk küzdelmeikből, melyet az idők távolából Szigetvár és Buda ostroma ragyogtatnak szemeinkbe. Irodalmunk alig emlékezik felőlük; lant nem zengi, mese nem hirdeti, legendák nem magasztalják hősiségüket, csak az atyák homlokán egy felhő és az anyák szemében egy könny emlékszik még felőlük. Ez pedig nem kevesebbet tesz, mint hogy irodalmunk, legalább jelentékeny részében, a nemzeti lélek legfenségesebb sugallataira siketnek mutatkozik s közönnyel nézi, hogy az a nagy erkölcsi örökség is, a melyet elhullott véreink nemzetökre hagytak, utánok sírba szálljon.

Nem, száz jel mutatja, hogy ez már más szellem, mint a régi volt. Nem egy bizonyos korra gondolok, nem a magam ifjúkorára, de minden magyar korokra. Az az irodalmi áramlat, mely magyar szellemünk folytonosságát hol gőgösen, hol alattomosan már évtizedek előtt fojtogatni kezdte, egy ideig úgy látszott, mintha kiszáradt volna, de kétségtelen jelek mutatják, hogy új életre ébredezve visszaszivárkodik. Szerkesztői gondatlanság, kiadói kapzsiság, színeket játszó történés, hajótört világ-

boldogító kísérletezések egy hamis műveltség maszlagával hintegetik a veszedelmet. A siker biztosítására idegen segédhadakkal jönnek, nem az igazán nagyokkal, a Hauptmannokkal és Kiplingekkel, hanem jórészt felfújt nagyságokkal, kiknek üres csillogása, kérkedő cynismusa, mámoros érzékisége, nyelvi mesterkedése itthon ő feléjök hajtsák a gyönge és hiú lelkeket. A magyar szellem folytonosságának szálait tépdesik, ízlésünk, nyelvünk, eszményiségünk, hitünk kábító megzavarásával. Ha nem csak irodalmi, de nemzeti feladataink szempontjából nézzük ezt az irányt, lelki bélyegét és hatását, az egyéni érdek elhatalmasodását, a közre való vonatkozások meglazulását, közönyt a történeti hagyományok iránt vagy épen lenézésüket, erkölcsi erőnk leajzását : — kérdezhetjük-e keserű felindulás nélkül : ezekkel induljunk-e a magyar jövő kivívására?

Mindaz, a mivel ma külső és belső magyar láthatárunk elborult magyar szívünket szorongatja : csak megerősíthet abban, hogy megmaradjunk a mi régi útunkon, szellemünk folytonosságának útján, ennek munkáját folytatva, de harczos képviseletétől sem riadva vissza. A haladó emberi szellem tanulságait magunkba véve őrizzük, folytassuk, terjesszük azt a magyar irodalmat, mely a magyar szellem folytonosságát, ebben a magyar lelket, magyar műveltséget, magyar reménységet, magyar jövőt őrzi. Hadd említem meg egy rövid szóval, hogy mai közviszonyaink egyenes fölhívására mindent el kell követnünk, minden ajtón bekopognunk, minden követ megmozdítanunk, hogy Társaságunk legnagyobb vállalatát, a Nemzeti Könyvtárt, kezdetéhez méltón, folytathassuk. Ez a könyvtár a magyar szellem életének és erejének gazdag történeti dokumentumait fogja őrizni elmult századok örökifjú lelkének tolmácsaúl s ha majd az emberi műveltség újra jogaihoz jut, meg kell hallania, értenie és szívlelnie a tanuságot, melyet mellettünk hirdet. De ezt a tanuságot magunknak is meg kell hallanunk, értenünk és szívlelnünk, nemcsak keveseknek, hanem a nemzet minél szélesebb rétegeinek. Azt hiszem, épen Társaságunknak egyik mulhatatlan és sürgős feladata lenne a magyar szellem százados kultúrai tartalmával népünk lelkéhez férni, ezt az erős lelket vele fölemelni, átnemesíteni, megtermékenyíteni. A ki az előttünk álló föladatok nagyságát és természetét meggondolja, minden magyarázgatás nélkül beláthatja, hogy e törekvés sikere mennyi áldást hozhat magával.

Így akarnók a szellem folytonosságával a magyar egységet, a magyar erőt, a magyar jövőt szolgálni irodalmunk mezején, a mint nagy elődeink tették. Az övék dicső munka volt, de minket, kis utódokat is fölemelhet a tudat, hogy a miénk is szent munka.

Szívesen köszöntöm a Kisfaludy-Társaság mai, hetvenötödik közülésének tisztelt közönségét.

TITKÁRI JELENTÉS.

Szász Károlytól.

Tekintetes Társaság!

Tisztelt ünneplő közönség!

Éppen száz éve — 1822-ben — indult meg Kisfaludy Károly vállalataként az *Aurora*, mely voltaképpen nők számára készült almanach akart lenni, de csakhamar az egész magyar közönség érdeklődésére méltó, színvonalában általános irodalmi értékű s hatásában a tisztán irodalmi vonatkozásokon túl terjedő, igen nagy horderejű vállalkozásnak bizonyult. Kisfaludy Károly, korának egyik legmodernebb írói tehetsége, az öregedő és vidéken élő Kazinczy kezéből átvévén a lobogót, mint az erősen nemzeti jellegű romantikus irány vezére, ezzel a zsebkönyvvel indította meg azt a Toldy által méltán «aurorai»-nak nevezett korszakot, melyet az Aurora-kör tagjainak lelkes munkássága tett nevezetessé. Ebből a körből emelkedett ki csakhamar a magyar költészet egyik legnagyobb bajnoka, a *Zalán futásá*-nak «a riadó vak mélységet felverő» «merész ajakú» költője, a *Szózat* nagynevű lantosa, Vörösmarty Mihály, s ebből a baráti körből sarjadt a mester halála után a Kisfaludy-Társaság, melynek keretében íme igyekezünk a régi nyomokon és hagyományok tiszteletében dolgozni ma is, mi, szerény utódok.

Az irodalmi fejlődést és a politikai haladást egyaránt szolgáló *Aurora* azzal vált jelentőssé szellemi életünk történetében, hogy a megújhodás nagyszerű korának eleven szellemét nemcsak követte, hanem sok tekintetben irányította és vezette is. S midőn ma én, nagy multú Társaságunknak méltatlan ugyan, de hivatalos szolgája, tisztemhez híven pár vonással vázolni akarom múlt évi közülésünk óta kifejtett munkásságunk történetét, egy pillanatra meg kellett állnom a százéves forduló határkövénél, mert Kisfaludy Károly pályájának korszakossá válásában fontos rész jutott az ő szerkesztői céltudatos munkájának is, s annak emlékezetét nekünk vezércsillagúl és erőforrásúl kell tekintenünk a magunk tevékenysége számára is.

Múlt évi ünnepélyes közülésünket nyomon követte volt a tisztujító közülés, mely az 1921—23 évkörre is a régi tisztikart választotta meg. Így a régi vezetés mellett folytattuk munkásságunkat, melynek jelentős része mindig nagy érdeklődés mellett tartott felolvasó-üléseinkre esett.[1] Külön kell megemlítenem a mult évi julius hó 2-án és 3-án Keszt-

[1] Rendes tagjaink közül eredeti verssel öten jelentek meg üléseinken és pedig: Vargha Gyula *Költemények* és más alkalommal *Versek*, — gróf Zichy Géza *Egy*

helyen a *Helikoni ünnepek* százados fordulójának alkalmából herczeg Festetics Tasziló pártfogásával, Társaságunk irodalmi vezetése mellett tartott országos ünnepet, melyen kifejezést adtunk ama hő óhajunknak, hogy az a lélek szerinti ünnep «fölemelő és megujító hatással legyen egész irodalmunkra, melynek a nemzeti érzést és tiszta erkölcsöt szolgáló munkájától s e munka hatásától oly nagy mértékben függ kifosztott és megalázott, de romjaiban és keservében is oly forrón szeretett boldogtalan hazánk jövendőjének biztosítása és dicsőségének új fényre derülése!...»[1]

Mult évi közülésünkön elnökünk, megnyitó beszédében, lelkes szavakkal fordult irodalmi czéljaink anyagi támogatásának érdekében a nemzet áldozatkészségéhez. Talán Barcsaynak a XVIII. század utolsó negyedében Bessenyeihez intézett felhívása visszhangzott lelkében: «Fúdd meg hangos sípodat s ébreszd fel zsibbadt érzékenységeinket!» Az elnöki szózat nem lett pusztában elhaló hang. A társadalom megmozdult s egy esztendő alatt hatszázezer koronán felüli összeg fizet-

sír beszél, — Kozma Andor *Az irgalom kapuja*, — Jakab Ödön *Az ördög szerelme*, és Szász Károly *Homokrakás az utczán* czímű felolvasással. — Fordított költeményekkel ketten szerepeltek: Csengeri János *Mutatványok Horatius ódáinak új átültetéséből* cz. felolvasással, — Szász Béla pedig *Műfordítások az Eddából* cz. munkájával, mely alkalommal Ábrányi Emil elhalt társunk emlékezetét felújítva foglalta el széket. — Elbeszélést vagy színdarabot magában foglaló felolvasásaink a következők voltak: Szász Károlytól *Fanni* cz. színmű I. felvonása, — ifj. Hegedüs Sándortól *Csiszoló műhely* cz. elbeszélés — mely alkalommal e társunk Endrődi Sándorról megemlékezve tartotta székfoglalóját, — Kenedy Gézától *Hodsa Imám Szálih meséiből*, — Csathó Kálmántól pedig *Sapka a fogason* cz. elbeszélés, melynek felolvasását székfoglaló társunknak Berczik Árpádról való megemlékezése előzte meg, — s Voinovich Gézától *Mohács* cz. történeti szomorújáték III. felvonása. — Értekezés vagy tanulmány öt társunktól került felolvasásra: Kéky Lajostól *Három nagy magyar színész*, — Kenedy Gézától *Emlékezés báró Dóczy Lajosra* (székfoglaló), — Beöthy Zsolttól *Hősdalok a «Zalán futásá»-ban*, — Radó Antaltól *Dante emlékezete*, — és Berzeviczy Alberttől *Bach és Schmerling*.

Vendégektől következő dolgozatok mutattattak be: Regöstől *Emlékezzetek* (versek), — Bartóky Józseftől *Magyar fabulák*, — Petri Mórtól *Szonettek*, — Deák Alberttől *Dolce far niente* (vers) — Fleissig Józseftől *Versek*.

[1] A *Keszthelyi Helikoni Ünnep* alkalmából 1921 julius 2-án d. e. tartott rendkívüli ülésünk tárgysora a következő volt: 1. Beöthy Zsolt *elnöki megnyitója*. 2. Szász Károly *titkári jelentése*. 3. Sajó Sándor r. tag ódája: *Gróf Festetics György emlékére*. 4. Négyesy László r. tag tanulmánya: *Gróf Festetics György a magyar irodalomban*. 5. Kozma Andor r. tag költeménye: *A mai magyarokhoz*. 6. Vargha Gyula r. tag ódája: *Berzsenyi árnyékához*. 7. Kéky Lajos r. tag tanulmánya: *A Dunántúl a két Kisfaludy költészetében*. 8. Jakab Ödön r. tag verscyklusa: *Kisfaludy Sándor emlékére*. — Ez ünnepi ülés után emlékfák ültetése következett, este pedig a Nemzeti Színház néhány tagja — Ódry Árpád, Cs. Aczél Ilona és Bayor Gizi — Csathó Kálmán rendezésében előadta Herczeg Ferencznek *A holicsi Kupidó* cz. ünnepi színjátékát. Másnap gróf Festetics György szobrát Társaságunk elnöke: Beöthy Zsolt, ünneplő közönség jelenlétében, rövid beszéd kíséretében megkoszorúzta.

tetett be alapítvány vagy adomány címén Társaságunk pénztárába. Mi is leborulhatunk áldozatkész társadalmunk nagysága előtt, s mikor ezt tesszük, bizakodva várjuk ennek a nemes mozgalomnak annyira szükséges folytatását. Mert bármily jelentékenynek látszik is az összeg, a mit eddig kaptunk, a körülöttünk zajló viszonyok rendkívülisége és az előttünk álló feladatok nagysága arra utal és kötelez bennünket, hogy a társadalom további nagyarányú támogatását kérjük, ismételve elnökünk tavalyi szavait, hogy a ki ma valamit az irodalomnak ad, azt a kultúrának adja, a mit «a kultúrának ad, azt nemzetének adja és a mit nemzetének ad, azt visszaszerzendő hazájának adja».

Itt, az áldozatkészség dicsőítésének keretében említem meg, hogy az Aszalay Gyula által — felejthetetlen nagynevű társunk: Tisza István közbenjárására — végrendeletileg Társaságunkra hagyományozott 75 katasztrális hold területű békésmegyei birtokra a tulajdonjog Társaságunk javára már bekebeleztetett, a haszonélvezet azonban ez idő szerint még az örökhagyó rokonaié.

Kiadványt ezúttal csak egyet tudunk tagjainknak és alapítóinknak nyújtani: *Évkönyv*-ünk LIII. kötetét, mely irodalmilag is értékes tartalommal éppen most hagyta el a sajtót. De még a folyó évben meg fognak jelenni, kiadványaink sorozatát gazdagítva, elnökünknek, Beöthy Zsoltnak beszédei és tanulmányai, melyeknek kiadását mult évi októberi ülésünkön határoztuk el, mikor őszinte érzéssel, bensőséges ragaszkodással ünnepeltük szeretett elnökünket, a gyermekkor bimbós tavaszába visszanyuló írói pályájának hatvan esztendős fordulója alkalmából.

Örömmel és büszkeséggel mutatok rá arra a fényes erkölcsi és anyagi sikerre, mely a lefolyt évben is kísérte matiné-sorozatunkat, melyet ezúttal — négy matinéval — egészen Arany János emlékének és költészetének szenteltünk, a fővárosi színművészi világ sok kiváló és lelkes tagjának szíves közreműködése mellett.

A lefolyt évben is részt vettünk néhány irodalmi és kulturális ünnepélyen. Május 28-án testületileg jelentünk meg az országos Apponyi-ünnepélyen, s kiküldötteink útján képviseltettük Társaságunkat a Vasvármegyei Kultur-Egyesület által Faludi Ferencz németújvári szülőházán elhelyezett emléktábla leleplezésén junius 26-án, a Budapesti Svábhegyi Egyesület Jókai-ünnepélyén augusztus 10-én, a Leányfalusi Törzs által felállított Gyulai Pál-emléktábla felavatásán szeptember 8-án, az Egri Katholikus Kör Tárkányi-ünnepélyén november 19-én, a Képviselőház tisztikara által november 25-én rendezett Endrődi-emlékünnepélyen és az Alföldi Magyar Közművelődési Egyesület Tisza-ünnepélyén deczember 18-án. A soproni népszavazás alkalmából pedig

sürgönyileg üdvözöltük «a magyar diadal régi lelkes munkását», a Frankenburg-Kör testvéregyesületet.

Ereklyetárunk az elmult évben szomorúan gyarapodott — egy márványdarabbal, Fadrusz János pozsonyi remek Mária Terézia-szobrából, melyet a barbárság vak dühe romokká zúzott. Meg vagyunk győződve, hogy ez a kis márvány-törmelék hozzá fog járulni megerősítéséhez annak a fundamentomnak, a melyre az új Nagy-Magyarországot kitartó munkával, a Gondviselés segedelmével felépítjük!

Lejárt tizennégy pályázatunk közül egyre nem érkezett pályamű, a többi tizenhárom pályázat közül pedig csak négy pályázaton találtunk olyan műre, mely megjutalmazható.

A sikerrel járt pályázatok során oda ítéltük a «Hogyan készüljünk a haza felszabadítására?» címmel kisebb szónoki műre kitűzött 1000 koronás Lukács Krisztina-jutalmat, a 2. számú «Dolgozzunk és emlékezzünk» jeligéjű pályaműnek, melynek fogyatkozásai mellett dícséretes tulajdonságai is vannak: szép és jó gondolatok, helytálló fejtegetések, igen csattanós, találó, okos mondások.

Hasonlóképen érdemesnek ítéltük az Erzsébetvárosi Kaszinó adományából 3000 koronára emelt jutalomra a másik Lukács Krisztina-pályázaton beérkezett, «Csuda, hogy mindeddig sem emlékeztünk erről» jeligéjű munkát, mely *A mondai és történeti anyag költői feldolgozása Aranynál* című tételt komoly gondolkodásra s gyakorlott írótehetségre való eredménynyel oldja meg, s ha az elemzésben jártas, ám ítéleteiben néhol kissé felületes szerző nem kereste is Arany költői gyakorlatának rejtettebb titkait s az æsthetikai szempont mellett kissé elhanyagolja is az irodalomtörténetit, sok jelességgel bíró műve a hiányok pótlása után méltán foglalhat helyet az Aranyról szóló irodalomban.

Kiadjuk az 1000 koronás Sebestyén-jutalmat is *A mese-typusok irodalmának kritikai ismertetése* című, «Mesevilág» jeligéjű műnek, mely szintén társtalanúl pályázott s melynek írója, ha nem is mélyreható, de higgadt és értelmes kritikával s lelkiismeretesen és kellő alapossággal dolgozott.

Kiadhatónak ítéltük végre a kereskedelmi miniszter úr adományából 20,000 koronára emelt egyik Franklin-Társulati jutalmat, azt, melyet magyar tárgyú ifjúsági regényre tűztünk ki. A nyertes munka címe: *A levegő hőse*, jeligéje: «Pro Patria et Gloria», mely kis regény ha nem is remekmű, de érdekes, kedves, tanulságos olvasmány, csak úgy lobog a hazaszeretet tüzétől s különösen két légi harcz leírása rendkívül eleven, színes, izgalmas benne.

E pályázat két további darabját: az *Egy pilóta jegyzetei* és *A szikra kipattant* cz. ifjúsági regényeket dícsérettel nem kívánja ugyan kitün-

tetni a Társaság, de egy és más jó tulajdonságaikra tekintettel a Franklin-Társulat figyelmét felhívjuk reájuk.

Többi lejárt pályázatunk — sajnos — sikertelen maradt, a jutalmak nem voltak kiadhatók. Az újabb, valamint a régibb, de még le nem járt pályázatokra vonatkozó hirdetésünk mai ülésünk meghivóján olvasható, de közzétételéről majd a lapok útján is gondoskodunk.

A halál súlyos áldozatokat követelt tőlünk a lefolyt évben is. Elvesztettük rendes tagjaink sorából Haraszti Gyulát, a franczia költészet buzgó buvárát és nagyérdemű ismertetőjét, Riedl Frigyest, nemzeti irodalmunk történetének nagyhírű művelőjét, Arany János méltó monographusát, Jánosi Bélát, a bölcseleti æsthetika történetének tudós munkását és veterán társunkat, Kiss Józsefet, a mély érzésű és ékesszavú költőt. Levelező tagjaink közül pedig elhunyt Schnitzer Ignácz, Petőfi és Arany lelkes német fordítója és Ország Pál, nagy költőink tót nyelvű tolmácsa.

A levelező tagsági üres helyeket egyelőre, míg a zavaros nemzetközi viszonylatok nem tisztázódnak, nem töltjük be. Betöltöttünk azonban f. évi január hó 31-én tartott közülésünkön négy rendes tagsági helyet és pedig két költőit, két íróit. Egyik költői helyre Bartóky Józsefet választottuk meg, a *Magyar fabulák* és az *Őszi esték* szerzőjét, a ki e két kötetével egyszerre legjelesb elbeszélőink sorába emelkedett, kivíva a közönség tetszését s méltóan nyerve el a Kisfaludy-társasági tagság koszorúját. A másik költői helyre pedig Surányi Miklóst, a fiatalabb elbeszélő-gárda egyik legtehetségesebb tagját választottuk meg, kiről joggal mondta egyik régebbi ajánlója, hogy «egészen modern és a mellett a legjobb magyar irodalmi hagyományok alapján áll».

A két írói helyre Némethy Gézát és Petrovics Eleket választottuk meg: Némethyt, a latin nyelvészet és irodalom európai hírű, költői érzékű munkását, Vergilius, Ovidius és Tibullus kitünő magyarázóját, a ki alaposságban a német, lendületes előadásban a franczia tudósok legkiválóbbjaival vetekszik; és Petrovicsot, a jeles műkritikust és művészettörténet-írót, Szépművészeti Muzeumunk avatott és szerencsés kezű igazgatóját.

Szeretettel és bizalommal üdvözöljük új tagtársainkat sorainkban. Köszöntjük őket azzal a meleg szeretettel, a mely szent hagyománnyá vált baráti körből alakult Társaságunkban, s mely az ő kedves és tiszteletreméltó egyéniségüket illeti, és bizalommal, a melylyel eddigi munkásságuk nyomán itteni tevékenykedésük elé nézünk.

És itt azzal végzem, a mivel rövidre fogott jelentésemet kezdettem: utalok mesterünknek, Kisfaludy Károlynak példájára, a kinek oroszlánrésze volt abban, hogy költészetünk a mult század első felében nemzeti

alapon megujhodjék. Ez az irányelv : *haladás, nemzeti irányban* — legyen vezető gondolata továbbra is Társaságunknak, s csengjen fülünkben állandóan Kisfaludy leghívebb barátjának, Toldynak az a mondása, mit egykor Társaságunk elnöki székéből hangoztatott, hogy : «az elme és szív mívelésének soha, de soha, sem a fegyverek zaja, sem a lehető veszélyek miatti aggodalom, sem a közvetlen nemzeti gyász közepett, szünetelnie nem szabad!»

Kérem jelentésem tudomásúl vételét.

KÖLTEMÉNYEK.

SAJÓ SÁNDORTÓL.

Muzsikaszó.

Hegedű, egyszál, — benne sír a dallam,
Hegedű másik, — árnyékolja halkan,
Gordonka hangja zokogtatja néhol,
A czimbalom meg belebugyborékol
S lágy hullámzással fut a dallamon, —
És zeng és száll a magyar fájdalom.

Fejem, könyöklőn, tenyerembe hajtva
Csak hallgatok, mint körülem a táj :
Az ég is, föld is azt a bút sóhajtja,
Mely bennem ég s az éjtszakába fáj . . .
Kik égből néztek álmélkodva rám,
Ti magasságos, fénylő csillagok,
S ti lengő árnyak itt az éjtszakán, —
Tudjátok-é, hogy ki és mi vagyok?
Óh, nem vagyok én duhaj mulató,
Csak bánatos fa, lombját hullató.
Csak szeretem a síró hegedűt,
A zengő nótát, magyar veretűt.
Csak szeretem a bánat muzsikáját,
Meg, a ki húzza egyre szomorúbban,
A magyar föld czigányát, —
Mert testvérem a búban . . .

Lelkembe halk muzsikaszóval
A multak hervadt lelke szólal :

E nóták zengtek hajdanán
Jókedvtől hangos árnyas erdőn
Nyiló szerelmet dalba rejtőn
Virágnyílások hajnalán:
E bút búgdosta ott a gerle,
Míg önöntitkain merengve
Fehér ruhában állt a lány...
Emlékek édes búja ringat
S igézi lelkem mind tovább:
Kakukfűillat, szénaillat,
Piros pipacs, kék szarkaláb...

Szerelem édes rózsaláncza,
Rég elhervadtál, elfelejtelek!
Óh, más nagy érzés sötétebb zománcza
Borítja már a szivemet:
E régi nóták hallatára
Fejem lehajtom, mint az árva
S egy ősi bánat, síró sejtelem
Zendül G-húros lelkemen.

Az ősi bánat, a magyar búbánat...
Hogy egyre nő és mindig jobban árad!
Könnyétől terhesül a pára
S bút harmatozva hull a tájra, —
Utunkra hull s véresre sebzi lábunk,
Kútunkba hull s csak gyötri szomjuságunk,
Fekete út: a kövek útja ez,
Fekete kút: a könnyek kútja ez, —
Él fűben, fában, szívben, dalban,
Öröklő bú és halhatatlan;
Ki itt magyar volt, nemes, tiszta, jó,
Mind, mind e bú ágyékából való,
Már anyaméhben ugy fogantatott,
Hogy holtig hordja ezt a bánatot.
— Mikor e bánat hegedűbe zendül,
A magam búja leolvad szivemrül
S fajom keserve árad benne szét, —
Gyászfátyol leng az éjtszakán
S a mélyből mintha hallanám
A föld keblének sóhajtó neszét;

Mikor e bánat hegedűbe zendül,
Ezer év sír a lelkemen keresztül
És míg az árnyak zsongva és tolongva
Panaszlón gyűlnek mind körém:
A lelkem mintha könnycsepp volna
A magyar földnek bús rögén,
Szomorufűzfa csüggedt lombja
Egy haldokló tölgy csonka törzsökén...
— Óh, nem vagyok én duhaj vigadó,
Magyar vagyok én, sorsunk' sirató,
E sorsnak toros lakziján
Igy mulatunk most, — húzd czigány!
Húzd szívből, szívet ringatón.
Húzd lágyan, búmat altatón,
Minden hang mintha lelke volna
A rám sötétlő méla tájnak:
Húzd csillagokra szárnyalón, —
S oly halkan, mintha sirhalomra
Lágy rózsaszirmok hullanának,
Szomorun, elhalón...

Ki Isten egy lehelletére
Bús magyarságra földre szálltam —
Ha majd pályámon sírgödörhöz érve
Új élet útját kezdem a halálban, —
Ha lelkem, mint az örök fény sugára,
Hogy visszatérjen Isten homlokára,
E föld porából égre szárnyal:
Temessetek majd czigánymuzsikával!

Riasztó.

És eltiprok most minden csalfa rózsát
És leszek sebző, tövises valóság, —
Dicsérsz vagy korholsz, — mindegy már nekem;
Ne legyek költő, én már azt se bánom,
Hisz láthatod, hogy magamat se szánom:
E dalt is — sírva pengetem...

Ezerkilenczszázhuszonegyben,
Bánatban fürdött vágyak tavaszán,
Csalódva minden égi kegyben,
Jaj! akkor halt meg az én szép hazám...

Esengő vágyam, bizó panaszom
Úgy nyilt ki akkor, ama tavaszon,
Mint mandolafák hiszékeny virága, —
Ezerkilenczszázhuszonegyben,
Csalódva minden égi kegyben
Hiába hajtott a virág, hiába . . .

Mint égből zengő tüzes írás,
Mint kriptamélyből tompa sírás,
Mint őrült lélek fájó kaczagása,
Jajdulok most fel minden általtásra:
Ti álmodók, ti boldog emberek!
Engem már hívnak számadásra,
Már várnak égi szellemek, —
Szeretnék menni s — nem merek . . .
Én gyászban élek, fájdalomban égek,
Nekem már nem kell meddő bölcseségtek,
Nekem e föld itt puszta börtön, —
Nagy rettenetre szívetekbe dörgöm,
Mint omló hant a koporsón dübörgöm,
Hogy rádöbbenjen szívetek:
A mi halálunk meg van írva,
Gyásztollal írták gyászpapírra
A gyászitéletet . . .

Ti álmodók, ti boldogok!
Kik könnyü szívvel vígan éltek,
És se nem fáztok, se nem égtek,
Nekem már nem kell meddő bölcseségtek.
Én már, bánattól vert pogány,
Látom jövendők homlokán
Sorsunk gyászból szőtt fátyolát, —
Önámításlok rozzant szekerén
Tört tengelyén, mint vak remény,
Én nem döczögök már tovább!

Szeretnék, szárnyamat kibontva
Repülni hivó messzi tájnak, —
Hát mondjátok meg, merre szálljak,
Hogy ne ütődjek ennenbánatomba?
Északra mennék, — nem szabad,

Keletre, délre, — nem lehet ;
Óh balga, ámitó szavak,
Mit áltattok még engemet?
Ha itt egy sóhaj születik,
Elhat nyugattól keletig,
Nincs távol észak, messze dél :
A kettő szinte összeér, —
Jaj! olyan szűk itt a határ,
Hogy a madár se tudja már :
Mikor a párja hívja zengve,
Nem száll-e tőlünk idegenbe ; —
Ti boldogok, kik vígan éltek,
És se nem fáztok, se nem égtek,
Hát mondjátok meg igazán,
Óh hol van hát az én hazám?
Ti álmodók, ti boldogok!
Az én szivemben gyász zokog :
Nincs Magyarország! — jajjal zokogom ;
E jajszó nekem szent és bús jogom :
Óh, ettől vérzett régi jósolásom,
Míg bennem sirt a gondolat,
Hogy mennyi bűnünk van rováson
És büszke törzsünk mily rohadt!

Nincs Magyarország! — zúgva harsogom,
Vagyok vészkongás omló partokon,
Vagyok tüzes vas, szeges ostor,
Fajom-káromló bús apostol, —
És jajszóm lelket riogatva
Szégyenbe, búba, gyászba hal :
Ébredj és döbbenj iszonyatra :
Nincs Magyarország, óh magyar!
Nézd tennentested rongyait,
Nézd ősi földed romjait,
Halld rabtestvéreid jajszavát
És értsd meg, tudd meg : nincs hazád!

Ti álmodók, ti boldogok!
Az én szivemben ezerév zokog!
Dalom nem halk bú halk zenéje,
Nem vagyok bánat fülmiléje, —

Haragvó lelkemet kitárva
Vagyok most sivatag sirálya,
Sikoltó szél az alvó rónaságon,
Mely szilajodva kavarog,
Kiáltó seb a magyar csonkaságon:
Nincs Magyarország, magyarok!
E jajszót én most rettenetre dörgöm,
Mint omló hant a koporsón dübörgöm,
Avagy, ha kell, mint kolduló alázat
Könyörgöm tettre megtépett hazámat,
Letelepülve egy-egy sirhalomra
Tanitom népem az én bánatomra,
Szólván, mint Jézus egykor a hegyen,
Hogy a mi volt és a mi nincs, — legyen!

LÉVAY JÓZSEF.

Kozma Andortól.

A mint reá gondolok, fehér tündérvilág merül fel emlékezetemben. A Bükkhegység hatalmas erdeje szép, tiszta, kemény télidőben. Lábam alatt csikorog a szűzi hó. A százados fák, mintha valamely titáni erőfeszítés pillanatában csupa Laokoon-szoborrá dermedtek volna, szeszélyes, szenvedelmes csavarodásokkal és nyujtózásokkal tolják bogos, könyökös, hóterhes ág-karjaikat az ég felé.

Világos, teliholdas este van. Utolsó volt a hajtás. A vadászatnak vége már; nem esik több lövés. Hallom a hívó kürt szavát. Deres cserjéken áttörtetve igyekezem e hang felé. És jobbra tőlem s balra is neszelek ilyen törtetést. Még egy-két bokrot félrehajtok s a nagy tisztáson künn vagyok.

Itt már az égről fényesen mosolyg le a fehér kerek hold. A szűzi nagy hószőnyegen középütt nyájas tűz lobog. Az erdőből hol itt, hol ott kibukkanó vidám vadászok zsibongva gyűlnek a tűz köré. Megállnak ott helyet keresve, aztán leülnek, elhevernek. A hajtók még mindegyre hordják a sok felbukfenczelt nyulat s a vontatott nagyobb vadakkal vérsávokat írnak a hóra.

Megindúl a terefere. Ki mit lőtt, hogy lőtt, mit hibázott. Dicsekvés, kaczagás, vita. Nyúl, hála légyen, esett bőven, könnyű azon az osztozás. De három kocza vaddisznó is került terítékre. Ezekből kettőt Lévay József ejtett el. Senki nem vonja kétségbe. Lévay József gyönyörűen lő.

Öreg vadász, éles szemű, tapasztalt. Nem ideges, nem kapkodó; tökéletes az önfegyelme, hiába sohasem puffogtat. Ritka eset, hogy ő hibáz.

És minden szem feléje fordul, nagy tisztelettel s szeretettel. Ránézek én is. Ott hever, a tűznek fordult piros arczczal; haja, bajusza és szakálla fehérebb, mint a tél hava. Heverve is a heverők közt, derűsen is a derűsek közt ő a legméltóságosabb. Nemcsak, mert túl a hatvan éven a hetvenhez van már közel, hanem mert a tekintetében van valami erkölcsi fenség, mely vonzza a komoly megértőt, de a komázót nem tűri. Van itt a vadásztársaságban vagyonra, születésre, rangra nem egy neves nagyobb úr nála, de mégis ő a főtekintély. A Bükk vadászkirálya ő. Az ő lövéseit bírálni, az ő zsákmányát megvitatni nem illenék s nem is szabad.

Hanem a többi ejtett vadról még egyre foly a szóbeszéd. Ki lőtte ezt, ki lőtte azt? Hát ezt a csinos őz-sutát? Jelentem, hogy kezdő vadászul magam vagyok az őzlövő. Kisüti menten több vadásztárs, hogy ez az én legelső őzem; a mit én nem tagadhatok. «Fel kell avatni! Fel kell avatni!» — harsan a víg közvélemény.

Erre a Bükk vadászkirálya, Lévay József, talpra pattant. Szép szál ember volt; karcsú, ép, szilárd s hajlékony egyben, mint a hibátlan jegenye. Engem mosolyogva odaintett az őz-sutához, hogy ős vadásztörvény szerint ő celebrálja seniorként az én felavatásomat. Két jelszavat mondott felettem. «Vadász-szerencse!» volt az egyik; ám ő ezt kisebb súlylyal mondta. A másik, a «poétai szerencse!» — az fennen zöngött ajakán, visszhangot vert a messze erdőn s nekem a szívemig hatott. Ezt én soha el nem felejtem . . . S ha nem is lettem nagy vadász, a második felavató szó, úgy érzem, akkor ott az erdőn nem volt egészen puszta szó. Mert az magában véve is, bizony, poétai szerencse, ha egy, még kezdő, ismeretlen, szerény magyar poétaifjút a legnagyobb magyar poétanemzedék egyik utolsó mohikánja tisztel meg ilyen kedvesen.

Ez több, mint harmincz éve történt. Mi még, annak az időnek fiatal magyar költői, úgy tudtuk, hogy a nemzet nem csupán az éppen élő nemzedék, hanem az ősök s az utódok végtelen sorának ideális egysége. A nemzet költészetét is nemzedékről-nemzedékre szálló ős szellemi kincstárnak tartottuk, melynek minden gyarapítóját meg kell becsülnünk. Kegyelettel már porladó, tisztelettel és szeretettel még koszorúsan köztünk járó dicső költő elődeinket. A mi nagyzási hóbortunk még nem az volt, hogy a magunk csinálta tabula rasán majd mi kezdünk valamely egészen új, a régivel semmiféle hagyományos kapcsolatban nem lévő, idegen ízű, csak szóban magyar költészetet, hanem az, hogy mi a haladó, fejlődő új magyar idők költészetének nem utánzatokkal, de eredeti új

nemzeti kincsekkel gyarapításában az előző nagy költőnemzedékhez méltók leszünk.

Ilyen felfogással eltelve vettem én nagyra azt, hogy ama tündéri fehér téli estén, a Bükkben, Lévay Józseffel egy tűz mellé ülhettem. Beh jól esett annak a vadásztűznek s az ősz költő-vadászkirály atyai barátságának reám sugárzó melege! Éreztem, hogy az egész vadásztársaság szemében emelkedtem azzal, hogy engem a különben tartózkodó Lévay József nyájas figyelmére méltat. Éreztem, hogy ő ezzel bennem, a kezdő költőben, a maga nemes költőművészetét becsüli meg. És éreztem, hogy a ki mellett ülök, az azért igaz költő, mert igaz férfi. Nem afféle joculator, a kin és a kivel az urak elmulatnak, de nem sokba veszik, hanem szellemi és erkölcsi felsőbbségével tiszteletet parancsoló jelentékeny ember. Azért az, mert nemes tiszta életének és nemes tiszta költészetének teljes összhangja hitelt és tekintélyt ad neki.

E nélkül az összhang nélkül egyetlen költő sem lehet «profeta in sua patria». Egy-egy versét elismerhetik kiválónak, de őt magát nem. Lévay Józsefet azonban éppen az ő szűkebb patriájában, büszke Borsod vármegyében s lakóhelyén, rátarti Miskolcz városában becsülték legtöbbre. Holott ő eredetileg, mint egyszerű sajószentpéteri kisnemes parasztgazdának fia, sem a vármegye úri familiáival, sem a város patriciuskodó cziviseivel nem volt öröklött nexusban. Ő mindazt, a mit elért, a maga egyéni tehetségével és becsületével küzdötte ki. Úgy, a mint azt 73 éves korában biztatásul írta «Az ifjúság albumá»-ba :

Ifjú! ne csüggedj, lépj a síkra,
Ha rejlik benned égi szikra.
Szegénység nyűge közt haladva
Emeljen a szellem hatalma,
Kitartás, jellem, ép erő :
Ne félj, tied lesz a jövő.
A pálya végén majd megérzed :
Küzdelmeidre visszanézned
Nagy vígasz a nehéz uton . . .
Óh, ezt magamról is tudom.

Az ő ifjúkori küzdelmei, melyekre nagy vigasz volt visszanéznie, az 1848/49-iki szabadságharcz idejében kezdődtek s a paraszti sorból kiemelkedett tehetséges és tanult ifjúnak jogosult erőfeszítései voltak a méltó érvényesülésért a magasabb rendű honoratior társadalomban. A szabadságharcz, mely demokratikus és szabadelvű forrongással kezdődött, kedvezett a fiatal Lévaynak. A sajószentpéteri szántóvető kisnemesnek patvarista fiát Szemere Bertalan borsodmegyei követ, utóbb belügyminiszter, vette maga mellé és alkalmazta Pesten a hivatalos Közlönynél. A szabadságharcz szerencsétlen vége hamarosan bevágta az

útját ennek a biztató pályakezdésnek. Lévay is kardot fog tollhoz szokott kezébe. Kardját, mint egy versében írja, nem ugyan a német, hanem a muszka elvette. A muszka táboron átjutva, existentiája-vesztetten a sajószentpéteri szülői házba vonult. Félesztendeig ott pangott. Aztán Pesten ujságíróskodott az akkori Pesti Naplónál s közben idegen nyelveket tanult és irodalmi ismereteit bővítette. Mint költő, műfordító és író korán jó nevet szerzett. Ennek köszönhette, hogy már 1852-ben meghívták Miskolczra irodalomtanárnak, a református főgymnasiumba. Attól fogva mindhalálig, azaz hatvanhat esztendeig egyvégben Miskolczon lakott, de az osztrák absolutismus bukása után többé nem mint tanár, hanem évtizedeken át mint Borsod vármegye főjegyzője, utóbb alispánja.

Íme, az ifjúkori küzdelem s a rövid, keserves kudarcz után a nagy energiával s megérdemelt szerencsével kivívott diadal. Íme, az egész igen egyszerű élettörténet, mely voltaképen nem több, mint becsületes ifjúi törekvés s annak elég gyorsan bekövetkezett teljes és igen tartós sikere. Azért teljes, mert bölcs ember vívta ki határozott akarattal, biztos erővel s öntudatosan kimért nemes becsvágygyal, a nagyravágyástól nemhogy meg nem kisértve, hanem inkább irtózva. A vármegye első emberévé lenni egy földmíves fiának viszonylag igen szép és nagy dolog; mégis, ezzel holtig beérni, mint netovábbal, ahhoz olyan classikus költői bölcsesség kell, a minő Lévaynak hetvenedik évébe fordulása idejében írott *A völgyben maradtam* czímű verséből szól felénk:

Nem jártam a nagy világot,
Engem az nem igen látott . . .
Egy égbolt felettem, egy hű föld alattam,
Én a Sajó partján a völgyben maradtam.

Nem is bánom, hogy így esett,
Hogy itt éltem egy keveset:
Szűk mederbe szorult örömim patakja,
De annál üdébb volt gyorsan ömlő habja.

Szeretetben gazdag voltam,
Kincseit én szét nem szórtam;
Itt áradott heve egész melegének,
Mint napsugár, melyet egy pontba gyüjtének.

Drága zálogi szivemnek
A föld alatt itt pihennek;
Itt domborul sírjok, látogatom őket,
Nem tekintem másként, csak mint szendergőket.

Szent nekem e pihenő hely,
Kíméltetem az idővel . . .
Keblére hozzájuk engem is majd felvesz,
S együtt várom velök, a mi lesz, vagy nem lesz.

Ez a völgyben maradás a Sajó partján nemcsak azért volt szép és bölcs dolog, mert a szigorú alispán úr keblében dobogó gyöngéd, szerető, ábrándos, hű költő-szívre vall, hanem azért is, mert a «völgy» igen hálás és kedves volt érte a költő-alispánhoz.

Borsod vármegye és Miskolcz városa Lévay József országraszóló költői hírnevén fölül az ő nagy emberi tulajdonságaira is esküdött. Lévay majdnem hetven esztendeig állta e vármegyének és e városnak közvetlen közelből reáirányzott bíráló tekintetét s ez a tekintet sohasem talált benne makulát. Mind nagyobb tisztelettel, szeretettel s utóbb valóságos hódolattal csüggött az ő nemes alakján. A ki tudja, hogy a vármegyében s a vidéki városokban mennyi a ragmálódó kritika, mennyi a pártoskodás, mily gyorsan váltogatja a helyi hírességek istenítését ugyanazok sárga földig leráncsása, az elbámulhat Lévay József helyi nagyrabecsültségének ezen az állandó voltán. Valóban, igen ritka embernek kellett a költőnek lennie, hogy ezt elérhette.

Ám Lévay József hosszú, de mégis mulandó emberi életén kívül, melyet a völgyben maradva töltött el, még egy másik életet is élt. Költői életet, melylyel nem maradt a völgyben. Az ott folyt le a magasban, a symbolikus hegyen, a magyar Parnassuson, melyre régebben az egész ország nagy tisztelettel tekintett fel. Különösen a hősies szabadságharcz tragikus vége után, mikor onnan várta a nemzet keservének méla, a nemzet haragjának bátor és a nemzet reménységének lelkesítő hangjait.

Isten kegyelme, mintegy kárpótlásul s éltető biztatásul, éppen ama nemzeti veszedelem idejében fenséges magyar költőnemzedékkel lepette el azt a zengő szent hegyet. Petőfi, a tüneményes lantos ugyan, mint héros titokzatosan elveszett a szabadságharcz egyik utolsó vesztett csatájának viharában, Vörösmarty pedig még hat évig a honfibú súlya alatt roskadozva, egy évvel csodálatraméltó, egetverő hattyúdalának, a *Vén czigány*-nak elzengése után, szíveszakadtan sírbadőlt, — a mire ez a két nagy költőkirály tovatűnt, ott állt már a zengő szent hegy legmagasabb ormán a minden magyar költőkirályok legnagyobbja, Arany János. Alább, de közel hozzá az ő kiváltságos nagyságának nemesítő, emelő hatásától megilletődött kitünő költők.

Ezek közt különösen Gyulai Pál, Tompa Mihály és Lévay József azok, a kikben a nemzeti érzés egészen elhatalmasúl magánérzéssé. Ép oly benső hevület ihleti őket hazafias énekekre, mint a minőt a legtöbb költőben csak az úgynevezett örök emberi érzések gyújtanak. Ennek a magyar költő triasnak a honszerelem valóban szerelem. Tiszta szerelem, de, méltóan a nemzetemésztő boldogtalan időkhöz, nem boldog szerelem, hanem a haza féltésének minden kétségbeejtő kínjával teljes. Ebből a kínból fakad, mindegyikük egyéniségéhez képest, az egyiknél az

elmélázás és a magának is fájó gúny; a másiknál a kesergő pathos és a szomorú allegorizálás; a harmadiknál a hagyományos magyar történelmi bánat felviharzása, — s ebből, mind a háromnál egyaránt, a magyar nemzeti elégia, melyben a resignatio hamvába rejtve a hazafias harag parázsa izzik.

Lévay József lantján felzendül méltóságteljesen, de érczesen az ének Mikesről:

Egyedül hallgatom tenger mormolását,
Tenger habja felett futó szél zúgását,
Egyedül, egyedül
A bujdosók közül
Nagy Törökországban, —
Hacsak itt nem lebeg sirjában nyugovó
Rákóczinak lelke az eget csapkodó
Tenger haragjában.

Nagy költői hang ez! A kétségbevonhatatlan tehetség erejének varázsa van benne. Végig is zeng hamar az egész hazán, megragadja minden költészetmegérző magyarnak figyelmét. Szerzőjének nevét senkisem felejti el többé, a ki a verset olvasta, sőt magát a verset sem. Ez a verse Lévaynak mindig élő vers lesz, valameddig magyarok is fognak élni ezen a keserves világon.

Nemcsak Lévaynak legszebb hazafias éneke ez, hanem az egész magyar hazafias költészetnek is legjobb termékei közé tartozik. Mi, az a nemzedék, mely az osztrák elnyomásra a kiegyezéssel elkövetkezett felszabadulás idejében kezdett a betűből érteni, már az iskolában ismertük meg ezt a verset. Ez véste örökre emlékezetünkbe Lévay nevét s szívünkbe azt a kitörölhetetlen hitet, hogy ő kitünő magyar költő. Bizonyosan tudom, hogy e hitet nem a tanáraink magyarázták és verték belénk. Közvetlenül maga a vers kapott meg bennünket, mihelyt azt először futottuk át, nem is privata diligentiából, hanem puszta kíváncsiságból, új olvasókönyvünk felvágása közben. És a «sirjában nyugovó Rákóczinak lelke az eget csapkodó tenger haragjában» ott lebegett gyermeki phantasiánkban már akkor is, mikor még senki sem magyarázta meg nekünk, hogy ez miért szép.

Az ilyen gyermekkori nagy benyomás elég egy életre, hogy valamely költőt nagyra tartsunk. Így, mikor én — húsz esztendővel utóbb, mint e nagy benyomást lelkembe vettem — boldognak éreztem magamat, hogy Lévayval együtt ülhetek a bükki vadásztűznél, jóformán csak arra gondoltam, hogy íme, ez a szép és imponáló ezüstfejű vadászkirály az a nagy költő, a ki *Mikest*-t írta. Lassanként eszembe jutott, hogy ő írta a *Szüret*-et is s hogy az a maga nemében tökéletes vers. Végre derengeni kezdett előttem, hogy tőle ered az a bájos népdal is, mely úgy kezdődik:

Ha meghalok, szellő legyen belőlem,
Járókelő holdvilágos mezőben.

Aztán megint csak visszatértek gondolataim az eget csapkodó tenger haragjához s úgy véltem: ez a dicső öreg költő már annyira maradandóvá tette nevét, hogy akár semmit se írjon többé. Éljen, vigye a vármegye dolgait, vadászszon boldogan, ez tőle elég. Elvégre élte alkonyán úgy sem szerezhet olyan új költői babérokat, a minők már rég díszítik büszke ősz fejét.

Fiatal költőül a legnagyobb tisztelet mellett is természetes volt így gondolkoznom a kitünő öreg költőről, a ki akkor már hetvenes évei felé közeledett. De most, utólag, mégis megszégyenülve látom, hogy nem számoltam Lévay József kivételesen nagy testi és lelki erőteljességével. Még kevésbbé azzal a példátlan csodával, hogy valamely istenáldotta költőnek tehetsége és munkaképessége élete hatvanadik, sőt nyolczvanadik és kilenczvenedik évén túl is nemcsak épen maradhat, hanem még folyton fejlődhetik is.

Lévayval ez a csoda valósággal megtörtént. Nem is csak abban az inkább felfogható mértékben, hogy a hosszú gyakorlat a megírás művészetét tette nála mind tökéletesebbé. Nem, — Lévaynak magas korával a képzelete, a költői szárnyalása is mind magasabbra lendült. Mintha tartózkodó mérséklete, mely régebbi műveiben sordinoképen tompította hangját, idővel egyre kevésbbé nyűgözte volna. Mintha önérzete mindinkább nekibátorította volna. Mintha meg akarta volna mutatni, hogy költői erejéből többet óvott meg érintetlen tartalékul, mint a mennyivel fél évszázadon át a nyilvánosság elé kivonult, élete vége felé egyre szabadabban, érczesebben s egyéniségének önfeledtebb exponálásával dalolt. Ebben valószínűen része volt annak is, hogy véle egyívású nagy, költőtársai lassanként mind kidőltek mellőle s ő minden nemes szerénysége daczára úgy érezte, hogy nincs többé oka magát bármely élő magyar költő mögé helyezni. Alig csalódom, ha azt hiszem, hogy csak ezzel a minden feszélyező tekintettől megszabadult önbizalommal érhette el, hogy 86 éves korában *Aratás* című üde, erőteljes énekével felülmúlta önmagát, 92 éves korában pedig *Arany bölcsője* című fenkölt ódájával szinte megközelítette azt a legnagyobb költő kortársát és barátját, a kiről ebben énekelt s a ki «mindnyájuk felett mint a sas repült».

Lévay 72 éves volt 1897-ben, mikor társaságunk kiadásában *Ujabb költeményei* című kötete megjelent. Ez a kötet már költői pályájának emelkedését mutatja. Nem folytatólagos általános emelkedést, mert a világon olyan költő elképzelhetetlen, a kinek minden újabb verse jobb, mint a régebbiek, hanem olyat, melyre egy-egy versnek meglepő szép-

sége és ereje vall rá, hogy a költő tehetsége magasabbra lendült, művészete tisztultabb lett, mint régibb keletű művei után várhattuk.

Ilyen magasabb rendű versek ebben a gyüjteményben különösen a *Fehér házunk* című, mely a kötetet megnyitja és a *Két öreg*, mely azt bezárja. Mind a két verset egyazon mélységes, nagy, szent és tiszta szeretet sugallta: Lévay fiúi szeretete agg szüleihez. Mily vonzó ritkaság, hogy egy galambősz koros költő, egy élete alkonyához ért nemes öreg úr, mint gyöngéd fiú, mint hű melegszívű gyermek zengje a szeretet örömdalát még élő s néhány évvel utóbb a szeretet gyászdalát csak imént meghalt édes szülőihez! Nem is tudok erre esetet, a Lévayén kívül; nemcsak a versirodalomban, hanem az életben sem.

A *Fehér házunk* című versben a fehér ház a költő szülőinek biztos, meleg fészke. A költő, mikor ide boldogan hazamegy, úgy érzi, hogy minden ház csak hideg szállás neki.

Hideg szállás akármerre nézek,
Ez az egy a biztos meleg fészek.

Ide mutat a jó Isten ujja,
Itt azután gyermek vagyok ujra
S mintha most is gyermek-utam járnám,
Öreg apám s édes anyám vár rám.

Körülöttünk a nagy idő hallgat,
Mult örömink emlékén mulatgat,
S hármunk vállán, gyönge mécsvilágnál,
Majd huszonkét évtizedet számlál.

Apám, anyám kedveltje az égnek,
Véghatárán jámbor öregségnek,
Alkonyi nap derítgeti őket,
Aranyozván a vén fatetőket.

Lehajtott fa nagy-nehezen nő fel...
Lassan jártak, de felemelt fővel.

Mesebeli két öreg valóban,
Bennök mennyi szeretni valóm van!
Poraikból két szent fa nőhetne,
Kicsi házunk templommá lehetne.

Szép vers ez! De a másik, a kötet végén, *A két öreg*, melyet Lévay akkor írt, a mikor agg édes apja és édes anyja meghalt, még ennél is szebb. A szeretni való s egymást szerető két öreg egyazon napon halt meg. Előbb a sajószentpéteri hűséges öreg Philemon zárta le szemét. A sajószentpéteri hűséges öreg Baucis ráborult és siratta. Szép csendesen siratta, de csak rövid ideig. Egyszerre elhallgatott a csendes sírás — mert Baucis is halott volt. Karjai még ölelték holt Philemonját, lelke már felröppent Philemon lelke után.

A vers, melyben Lévay erről énekel, hosszabb, semhogy az egészet felolvashatnám ; csak az utolsó két strófáját idézem :

Szívöknek egy utolsó vágya,
Melyért könyörögve esdenek,
Hogy ama titkos túlvilágba
Karöltve együtt lépjenek . . .
Két egybeforrt szív egymástól elesve
A föld határin már mit is keresne?
Imájokért nekik az ég
Talán ezt is megadja még.

Megadja, oh! meg . . . már megadta :
Láttam repülni lelköket,
Fehér galambpárt, mely suhanva
Fel a mennybolt felé siet.
A kék magasból még reám leheltek
S szót fogadtam, hogy rólok énekeljek :
Dalom fénye ragyogta át
Éltök emlékét s alkonyát.

Büszke vagyok rá, hogy Lévaynak ezt a remekét, az ő kívánságára én mutattam be először a közönségnek, itt, a Kisfaludy-Társaságban, 1897-iki ünnepélyes közülésünkön.

Nem kevésbbé remek, ugyancsak «Ujabb költeményei» kötetében, *Hiú küzdelem* című verse. Sőt talán még érdekesebb azzal, hogy a költő férfias egyéniségét nem a fiúi szeretet ünnepi köntösében, hanem a maga életvidámságának mindennapi szépségében megkapó őszinteséggel tükrözi.

Megteszem, bármit kivánna
Bacchus, Ámor és Diána ;
Bűbájos kört vontak ők körültem,
Benne forgok, hiában kerültem :
Vergődésem hasztalan,
Visszaesem untalan.

Bűvös kehelyből itatnak,
Azt se tudom, hogy mit adnak :
Félig nektár, félig méreg íze . . .
— A pokollal harczot állni bírsz-e? —
Mert kelyhökben némikor
A pokol tűzlángja forr.

A természet ifju mezt ölt,
Bús szinét elveszti a föld
S fejem fölött a derengő égnek
Csillagai szebb sugárral égnek
S míg a bűbájt élvezem,
Megrontottak, úgy hiszem.

Néha, hogy magamba térek
S nyugtot, enyhet esdve kérek :
A mikor már partot érni hittem,
Az a *három* csak mosolyg felettem
És a tündértájakon
Új habon ring csónakom.

«Nem hagyunk el, — így susognak —
Engedj a nyájas haboknak ;
Az parancsol s őrzi lépteinket
A ki titkon hozzád küldé minket :
Sírodig vezet kezünk,
Ott pedig megkönnyezünk.

Bacchus ott áll majd pohárral,
Ámor egy kis rózsaággal,
Koporsódat szűz Diána karja
Bükkös erdők lombjával takarja
S lelked, a mit érdemel,
Könnyü szárnyon röppen el!»

Mennyi kellem van abban, a mikor egy különben büszkén szemérmes, erkölcsi és úri méltóságáról soha meg nem feledkező és mindig csak igazat mondó költő tesz ilyen lyrikus vallomást, a titkon felette hatalmaskodó pogány istenségekről! Milyen jól esik egyrészt mosolyogva megtudnunk, hogy még neki is vannak emberi gyöngéi, másrészt bizonyosaknak lennünk a felől, hogy viszont az ő egyéni erejénél és felsőbbségénél fogva ezek az emberi gyöngeségek őt csak szeretetreméltóbbá teszik, a nélkül, hogy tiszteletreméltóságát megcsorbítanák!

A mi a vallomásnak teljes hitelességét illeti, arról, különösen a szűz

Diánára vonatkozóan, már Lévayval, mint bükki vadászkirálylyal való első találkozásom leírásában tanuskodtam. Pótolhatom tanuságtételemet Bacchusra vonatkozóan is. A vidám bükki vadászatokon a legtüzesebb hegyaljai borok a legnagyobb üvegekben Lévay pinczetokjából kerültek elő. Miskolczon tetemvári pinczéje előtt pedig, mint borgazda nemcsak szóval kínálta vendégeit, hanem bátor példaadással is. A költő a poharakat szívesen ürítgette, ám annyit sohasem üríthetett, a mennyi fényes tiszta elméjét s teste-lelke szilárd biztosságát legkevésbbé is meg tudta volna zavarni. Jókedvű mulatása közben is mindig méltóságteljes úr maradt. Akkor is, ha egy-egy jóízű tréfával vagy csendes énekszóval, szép magyar nótával még szeretetreméltóbb lett, mint volt mindig. Szóval: Bacchus erős volt, de Lévay még erősebb.

Hanem Ámor!... Hogy ez a kis kedves kegyetlen pogány istenke is hatalmas volt felette, arról helyettem újabb költeményeinek kötetében egész sor szerelmes vers tanuskodik. Ezekből ki tudok olvasni egy egész kis szerelmi regényt, mely a daliás agglegény-költő gyöngéd szívét még hatvan éves korában is kemény próbára tette. Ő nemesen, tüzesen, híven érezte át előbb a késő szerelem gyönyörűségeit, aztán kétségeit s végül kínjait. Úgy látszik, valamely ifjú hölgy szeszélyes képzeletét egyidőre megragadta a kíváncsiság a már életében irodalomtörténeti alakká vált kitünő költő és előkelő, szép ősz férfiú után. Beleszeretett vagy legalább úgy tett, mintha beleszeretett volna. A mi különben egyremegy. Miután pedig már sikerült a költőnek komoly viszontszerelmét megnyernie, a hölgy kíváncsisága ép úgy véget ért, mint holmi rövid kirándulás valamely különös szigetre vagy az érdekes hegyekbe. De a mi a hölgynek csak múló kedvtelése, az Lévaynak utolsó szerelme volt. Az utolsó szerelem pedig rosszabb minden előzőinél, mert az abban szenvedett csalódást nem lehet többé újabb szerelmek mámorában feledni. Az ősz költő ennek daczára, végső elhagyottsága keserves fájdalmában is átkozódás nélkül, gyöngéd, lovagias lemondással dalol a hűtelenről *Változás* czímű versében.

Futsz előlem, bujsz előlem,
Ne is tagadd, tudom én:
Ott lebeg már a megunás
Szép szemed tekintetén.

Hang, mozdulat megjelenti,
Midőn észre sem veszed,
Hogy szerelmed rózsafénye
És varázsa elveszett.

Már tudom, hogy a mit égő
Szerelemnek gondolék,
Nem egyéb volt, mint egy színes
Elpattanó buborék.

Szíved, ez a gyönge, félénk,
Perbe nem száll már veled,
Sőt megnyugszik benne, látom,
Hogyha elhül és feled.

Minek is volt, ah! minek volt
Ámítgatni magamat,
Ha nálad az örök élet
Ime! néhány pillanat.

De bárha Lévaynak szerelmi költészete is minden ízében őszinte és igaz, szeretet-költészetével még sem mérkőzhetik. Szeretet-költészetéhez számítom minden versét, a melyet szülőiről, a hazáról, barátairól, a természetről és a szegényekről írt. Néhány népdalszerű igen csinos kisebb versét ellenben nem számítom szerelmi költészetéhez. Ezeknek a kis műnépdaloknak inkább csak thémája a szerelem, de nem éppen magának a költőnek valóban érzett szerelmei. Régebbi költőink szinte valamennyien szerettek ilyen etude-szerű népdalokat írni. Sok ezek közül idővel valóban át is ment a nép ajkára. Különösen Petőfi és Arany népdalai, mert ezek teljesen eltalálták a népköltészet hangját. Ezek után, az egy Tompát kivéve, senki jobban, mint Lévay.

Utolsó kötete, *A múzsa búcsúja*, szintén a Kisfaludy-Társaság kiadásában jelent meg 1908-ban, mikor a költő 83 esztendős volt. Ebben már a gondolat-költészet a túlnyomó. De itt a «gondolat» szó ne vétessék a költészet kisebbítésének. Lévay gondolatai, melyeket versekben mond ki, nemcsak kifejezésük költői voltánál fogva, hanem lényegükre nézve is költőiek. Részei a költő lelkének és csakis költő lelkének lehetnek részei. A mint ő maga írja:

Szárnya van a gondolatnak,
Mit az ihlet percze szül;
Kösd le hirtelen magadnak,
Mert azonnal elrepül.

Hozzád többé vissza sem tér,
Észre csak későn veszed,
Hogy a lelked része volt az
És örökre elveszett.

Mikor a szerelem már csak édes-kínos emlék, mikor már nemcsak Ámornak, hanem Bacchusnak s Diánának sem lehet olyan szabadon áldozni, mint azelőtt, s mikor a szeretett lényeket, a kikhez szíve egy életen át hozzáforrott, egymásután sorra el kellett már könnyel és dallal siratnia, mi marad még kiénekelni valója a magánosságban merengő öreg költőnek? — A gondolat, melyet a még egyáltalán nem hanyatló költői képzelet az ihletés perczeiben nem mint kigondolt, hanem mint spontán megérzett szép tüneményeket villant ki a kifogyhatlanúl gazdag lélekből. Valóban költött gondolatok ezek, valóban költészet ez! Még költőiebbekké teszi őket az a méla, fájdalmas, állandóan búcsúzó hangulat, mely úgy ül a magas korú, magánossá dermedt költő fehér feje körül, mint a havas ormán az őszi köd. Ezt a hangulatot alig lehet szebben, költőibben kifejezni, mint Lévay *Vergődés* című versében:

Én vagyok az együgyű pór,
Az a hallgatag, komoly,
Ki a patak partján ülve
Várja, míg a víz lefoly.

Őszi szél zúg, tél közelget,
Zord, kietlen a határ,
Szebb hazába seregestől
Vonúl a vándormadár.

Hívó hangjok a magasból
Búcsuképen hangozik,
Törött szárnyu öreg gólya
Lent figyel s megrázkodik.

És mennyi szeretet fér bele Lévay gondolat-költészetébe! Szeretete a már meghaltaknak és a még élőknek. Mennyi áldozása az elvesztett nagy költőtársak és más dicső barátok emlékének! Arany, Tompa, Toldy Ferencz, Szemere Bertalan, ha testben elköltöztek is, lélekben szinte mindig vele vannak s a hű barát szinte simogatja őket szeretetével s csodálatával. Gyulai Pálhoz, a kivel ennek holtáig a legmélyebb kölcsönös baráti szeretet fűzte össze, *Öregszünk* című versében megható bizalommal szól. Ez a vers visszhang Gyulai *Vigasztaló* versére, mely az öregségben is megtalálható örömöket s különösen a mámor helyett egy kis jókedvet adó bornak dícséretét zengi derűs életbölcsességgel. Lévay visszhangja kedvét leli szeretett barátja kedves javallataiban s az öregkor nemes örömeiben, de végül remek költői fordulattal a maga legsajátabb egyéni vigaszforrásából, abból a síron túl is élő nagy szeretetből merít teljes és büszke vigaszt, mely őt meghalt szülőihez fűzi. A kedves költeménynek ez a szép vége így van :

Halmozott idők során át
Tisztes vénség koronáját
Itt hordá apám, anyám
S boldog élet szép emlékét,
Szép öregség példaképét
Örökségül hagyta rám.

Hallom itt a két öregnek
Ajki hozzám mit rebegnek,
Mikor kétség ostromol :
«Túl a síron várva várunk,
Jer fiam, siess utánunk,
Jer, jer, itt megifjodol.»

Sokszor voltam tanuja Lévay és Gyulai barátkozásának s kevés szebbet és kedvesebbet láttam annál életemben. Gyulai Pál ugyan, a ki szeretetreméltó kötekedés nélkül nem tudott meglenni még legkedvesebb barátjával sem, azon a jogczímen, hogy ő két hónappal fiatalabb, folyton «Józsi bácsi»-nak szólította Lévayt, de ezzel sem sikerült azt megboszantania.

Gyulai Pálon kívül akkor még élt irodalmi barátjai közül Baksay Sándort is megtisztelte Lévay *A múzsa búcsúja* kötetében egy «Jelenés» című szép és bölcs verssel, melyben félti a nagy írót, hogy azt püspöki hivatala el fogja vonni az irodalomtól.

A múzsa búcsúja-val, mint ennek címe is mutatja, Lévay befejezettnek vélte a maga költői pályáját. Nem hitte, hogy ő még azután is fog verselhetni, sőt azt sem, hogy még azután is jóideig fog élni.

Hosszú életére már ekkor méltán önérzettel tekinthetett vissza. Felénekelte magát a legnagyobb magyar költőkhöz legközelebb álló nagy lantosok közé. Ama véle egyívású legnagyobbak, a kikre ő irígységtől tiszta csodálattal tekintett, viszont nagyra becsülték őt, mint jeles társukat s szerették, mint nemes hű barátot. A nemzetnek a magyar költészet élvezésében avatott magasabb értelmisége megismerte az ő műveinek javát s lelkes dicséretekkel emlegette nevét. A nemzetietlen

elemek s az avatatlan tömeg közömbösségével joga volt nem törődnie. A mi számottévő irodalmi kitüntetés csak érhet magyar költőt, azt mind megnyerte. A M. T. Akadémia rég tagjai közé sorozta s idővel a tiszteleti tagság díszébe is feljutott. Ugyancsak rendes tagja volt már 1862 óta a Kisfaludy-Társaságnak. A többi nevezetesebb irodalmi társaságok szintén feldíszítették tagjaik névsorát az ő nevével. S a mi legjobban eshetett, mert vele szemben mindennap új meg új közvetlen kedves figyelmekben nyilatkozott meg, szülővármegyéje, melyet szolgált s a város, melyben lakott, soha nem lankadó nagyrabecsüléssel és meleg szeretettel környezte őt.

Immár befejezettnek gondolt költői pályájára való visszatekintés közben a felől is meg lehetett nyugodva, hogy Istentől reábízott talentomaival az irodalomban is elég buzgón sáfárkodott. Soha sem vonakodott resten, mikor a lant hívta. A Múzsa minden ihletésére mindenkor szívesen kelt dalra. Sok alkalommal készségesen állt szolgálatára költői művészetével az irodalmi, hazafias és emberbaráti közcéloknak is. Mindezeken felül, mint idegen nagy költők világhírű műveinek jeles magyarra fordítója, szintén sikerrel működött. A Kisfaludy-Társaság teljes magyar Shakespeare-kiadásában négy darabnak lefordításával vett részt. Ezek közül a *Makranczos hölgy* különösen kiváló. Mint műfordító mégis mint Burns ép, erős és bájos költészetének hű és leleményes tolmácsa aratott legnagyobb elismerést. A nagy skót költő legbizarrabb s talán egyik leghatalmasabb, bár töredék alkotásának, *A víg koldusok*nak visszaadásában szinte congeniális erőt és különösséget tanusított. Ezt a műfordítását Lévay nem a magyar Burns-kötetben, hanem *A múzsa búcsúja*-ban adta ki, minthogy maga Burns sem vette fel az eredetit verseinek élete folyamán megjelent kötetébe. A magyar Burns-kötet egyik legkedvesebb verse, *John Anderson*, mintha csak magának Lévaynak hű két öregéről zengene. S hogy zeng *Dunbar Fáni* magyarul! Nekünk magyaroknak szinte még kedvesebben, még közvetlenebbül csattan ki e dal vége, mint az eredetiben :

Nem kell nekem apád
Földje, gazdagsága,
Nem kell nekem úri
Széles rokonsága :
Mondd, hogy jóban, rosszban
Mellém akarsz állni :
S jövel egy szoknyában
Kedves Dunbar Fáni!

A mikor mindez már megvolt, az öreg költő életének nyolczvanadik esztendején is jócskán túl járt s méltán juthatott a lemondó, szomorú gondolatra, hogy nincs tovább. A múzsa búcsúzik, a dal elhallgat.

De Lévay maga is úgy csalódott ekkor a saját erejének kitartó voltában, mint a hogy én csalódtam, mikor, már vagy húsz évvel előbb, dicsőségesen befejezettnek tartottam az ő költői pályáját. Mert íme, ő már az aggastyánkor határán is áthaladt s ekkor jött az Isten csodája. Mikor a költő már 86-ik évébe fordult, 1911-ben egyszerre csak megérkezik tőle, a Kisfaludy-Társaságba a következő, minden előbbi művét felülmúló csodálatosan szép verse, melyet én akkor mindnyájunk meghatottsága és elámulása közt olvastam fel :

Aratás.

Mélázva ülök
Puha fészkemben ;
Oh! be szeretnék
Kirepülni innen!
El messze, messze :
Virányán bolygani
Szabad mezőknek,
Kezet nyujtani
Az anyaföldnek,
Ha éreznék rá
Módot, erőt,
Mint volt apámnak,
Az ős természet
Boldog fiának
Rég, rég ezelőtt.
Meleg napfényen
Nekivetkezve,
Szórni a földbe
Veritékezve
Bőven a piros
Búza-magot ;
Remélve, várva
Dús aratásra
Sűrű keresztet
S otthon a szérün
Magasra eresztett
Nagy asztagot.
És mikor a tél jő
S tarlott mezeinkről
Mindent beterelget,
Hóviharos felhő
Borítja egét :
Egyszerű hajlék
Tűzhelye mellett
Érzeni nyájas
Rokoni körben
A szeretetnek
Áldott melegét.
Élni nyugodtan,
Élni vidáman
Azzal, mit a nyár s ősz
Tárháza adott,
Sejteni, várni
Téli borúból
A közelítő
Tavaszi napot,
S bízva imáink
Nagy erejébe,
Egy-egy szent könyvet
Venni elő
S tenni sorsunkat
Annak kezébe,
A ki felettünk
Gondviselő. —

Hajh! ez ábrándot
Elkésve szőttem,
Az élet már egy
Puszta előttem,
Áldatlan ugar,
Dísze virága
Nem búzavirág,
Csak lenge avar.
Egy szögeletben
Ott feledetten
Túlérett kalász-
Foltocska maradt :
Én vagyok az, látom
S nyugodtan várom :
Jön az arató
És learat.

Ezt a verset én egy szóval sem magyarázom. Nem magasztalom. De a ki figyelt rá, hallotta és megértette, kérdezze meg a saját szívét és eszét : micsoda felmagasult nagy, nemes, hívő, bátor férfilélek s micsoda szép phantasiájú, gyönyörű szavú igaz magyar költő lehetett az, a ki ezt a verset írta?

Az *Aratás* után következett esztendőkben, bár nem sűrűen, néha még érkezett egy-egy kedves üde jó vers Lévaytól, ki már élete kilenczvenedik esztendejéhez közeledett. Az *Aratás*-hoz hasonlóan nagyszerűek azonban ezek nem voltak. Hanem 1917. évi ünnepélyes közülésünkre, melyen Arany János születése százados évfordulóját ünnepeltük, megérkezett az akkor már 92 esztendős Lévaytól az ünnepi óda, *Arany bölcsője*. A lélekzetünk, a szavunk, a szívünk elállt a csodálattól, mikor elolvastuk ezt a fenséges verset, melyhez foghatót csak legnagyobb költőink írtak. Lévay ebben a versben szinte felért abba a legmagasabb költői régióba, melyben az a költő otthonos, a kit ódája ünnepelt. Az utolsó strópha már átszellemülés, már a sphærák zenéje:

Mint agg madár a költöző seregből,
Rég elmaradtam tőled, s tőletek;
Bölcsődre most százéves föllegedből
Dalommal íme búcsufényt vetek.
Leszáll az éj, végkép elhallgat a dal:
Emelj föl engem a mennybe magaddal,
Hogy üdvözülten üdvözöljelek
S ott is csodáljalak, szeresselek.»

És még a következő, 1918. évben is az akkor már 93 éves Lévay Józseftől kapunk egy szép költeményt Tompa Mihály emlékének méltó megünneplésére.

Aztán, alig néhány hónap mulva, valóban «leszáll az éj, végkép elhallgat a dal . . .»

Lévay József 1918 július 5-én, életének 93-ik, Kisfaludy-társasági tagságának 65-ik évében meghalt, ott az ő kedves városában, Miskolczon, a hol hosszú életének legnagyobb részét töltötte. Múlandó testét szülőhelyére, Sajószentpéterre vitték s a *Két öreg*, apja és anyja haló poraihoz tették örök nyugovásra.

Társaságunk nevében én temettem őt. És ma én igyekeztem feléleszteni az ő költői emlékét a magyar szívekben. Nemcsak a magam gyönge szavával, az ő verseinek megzendítésével is. Ezek a versek erős bizonyságaim, hogy a mit róla mondok: igaz.

Bizony mondom: Lévay József költészete a magyar nemzet szellemi kincstárának örök értékei közé tartozik.

Ha valaha, úgy most, rettentő leromlásunk idején, őrület és bűn volna ezt fel nem ismernünk s az értékes nemzeti kincseket meg nem becsülnünk.

Míg a művelt, nemes és tiszta igaz magyar nemzeti költészetnek is lesznek hívei ebben a prédára jutott szerencsétlen hazában, Lévay József halhatatlan része a holt betűkben is élni fog.

KÖLTEMÉNYEK.

SZABOLCSKA MIHÁLYTÓL.

Az öregség útján.

Az ismerősök mind magamra hagynak.
Hiába, a halál nagy úr,
Csatlósai vígan aratnak,
Körültem szakadatlanúl.
Ma erre törnek, holnap arra,
S egyszer csak azon ébredek:
Hogy elhagy minden jóbarátom,
S árván itt egymagam leszek!

A régi, meghitt, ösmerős fasorba'
— Ha néha arra tévedek, —
Mind gyérebben szállnak mosolygva
Rám ösmerős tekintetek.
Az utczákon idegen arczok
Sötétlenek már csak felém...
Ez a világ itt, ez a város
Maholnap ah, nem az enyém!

Sokszor van úgy, hogy — félig öntudatlan —
— S ez engem mindig megvisel, —
Gyász-névsort olvasok magamban:
«Már ez is elment, ez is el!»
Kétségbeejtne árvaságom,
Ha lelkembe nem égne itt:
Valami szent, legyőzhetetlen,
Egetverő husvéti hit!

A hit, hogy a letarlott téli tájon
Lesz még tavasz, virágos ág.
Hogy Isten él, s ezer halálon
Keresztül is husvétot ád!...
Én hiszek a föltámadásban.
Eljő — dies iræ, — a nap:
Mely nékem annyi jóbarátot,
Atyafit, testvért visszaad!!

Hajótöröttek.

A tengeren vihar járt, a milyen még soha;
Labdázva hányta őket a szél ide s tova,
Hajójuk összetört, — és (Isten csodája: hogy?)
Egy puszta, vad szigetre vetődtek valahogy.

A puszta, vad szigetre nap süt, csak az a nap.
Vándorfelhők fölötte csakúgy szállonganak.
Csakúgy ragyog a csillag, rózsák úgy nyílanak . . .
— Mégis nem az az ég ez, nekik nem az a nap!

Az égnek szine sincs ott, a napnak fénye sincs,
A sorsuk siralomház, a melynek vége nincs.
Ma nincs, — de másnap újra *reménykedő* rabok . . .
Örök kétség—remény közt várván a holnapot.

Most a távol ködében, — virasztó estelig, —
Szabadító hajóknak szent képét kémlelik.
Majd más csodára várnak, sehol bár semmi jel,
De végkép' Isten őket tán még se hagyja el!

S olykor a csillagok közt jel látszik, — úgy lehet:
Távol szeretteiktől fölnézett üzenet.
Sovárgó képzelettel betüzik, mialatt:
Épitenek reményből fényes légvárakat.

— Szegény hajótöröttek, halálra szánt rabok:
Bús, elszoruló szívvel mondok dalt rólatok.
És jajszóval kiáltok — valaki csak megért, —
Istenhez, emberekhez — szabadulástokért!

A székelyek.

Világos nyári éjjeken:
A Hadak útját kémlelem . . .
Ez mostanában minden mulatásom!

Valaha ilyen nyári éjszakákon
Nekem apám beszélte még
A székelyek történetét.

. . . Mikor nagy Hunniának vége lett,
— Reá zudúlván nyugat és kelet —
Etel népéből egy darab
A székelyekben itt maradt.
S Csaba királyfi, Attila fia
— Az ő kezén hullott szét Hunnia, —
Nagy, szent fogadást tett Hadúr előtt,
Hogy ők, ha bajban lesz a székely,
Ha küzd halálos végveszélylyel:
Mind visszajönnek, élve, halva!
Főút a tejút, ahajt:
Csillagkavicsokkal kirakva,
Hadaik útja lesz majd.
Azon ereszkednek alá
Párducz kaczagányos daliáik,
Utolsó élet-halál viadalra,
A minőt még nem látott soha, senki!
Mikor vétót a vak világnak
Kárpátok vérző kövei kiáltnak,
S a holtak, élők együtt döntik el:
Hogy a székely nem veszhet el,
Se' csúfra czéda nemzetek
Cselédje, rabja nem lehet!

Virasztó nyári éjjeken
A Hadak-útját kémlelem . . .
Nem vártalak soha így, ezer éve,
— Hol késtek Csaba népe?!

Hazátlan szivek.

Találkoztam a Hazaszeretettel,
S hozzá fordultam a szivemmel:
Oh Géniusz, jer, szánj meg engemet,
Szívem miattad nagy beteg.
Te voltál valaha
Az életem vezérlő angyala
S most nem tudom: áldás vagy-e vagy átok?
Sírván, miattad bolygom a világot,
Mint uj Ahasvér, — mert nincsen hazám.
Vagy nem tudom: hol, merre van?

És szólt hozzám az angyal
Nyájas szeliden, biztató szavakkal:
«A hol születtél, ott van a hazád.»

Oh a hol én születtem:
Az a föld itt él a szivemben.
Szép, vadvirágos partján a Tiszának
Zsongott a bölcsődal felettem.
E leggyönyörübb részén a világnak,
Holott a vándor-felhők is megállnak,
S a táj ezer szépsége által
Szivárvány-színre bűvölődnek átal.
— A Tisza partján, hol a napsugár
A délibábbal ölelkezve jár...
S fehér akáczvirágzás idejében
Valóság az ős, regebeli Éden.
— Ott egy akáczfás, nádfödeles házban
Születtem én, madárdalos határban.
Képét szivemben hordozom halálig,
Pihenőre testem is odavágyik,
A kék-búzavirágos, szent mezőkre,
Apáim porával egy temetőbe.
— De mind hiába akárhogy szeressem —
Pokolbeli tilalmat
Dobtak közénk pogány hatalmak,
Hogy ah többé őt nem szabad szeretnem!

S hallám az angyal résztvevő szavát:
«Talán a hol lakol, az a hazád?!»

A hol lakom, ez ős végeken itt
Magyar dicsőség száz virága nyit.
Úgy járok itt, mint multunk templomába'.
Szent föld ez: a Hunyadiak hazája.
Én büszkén vallanám ezt is hazámnak,
De nem lehet,
Mert hajh itt engemet
Idegenné csúfolván, megaláznak,
S nincsen sem éjem, sem napom,
Mikor föllélegzhetnék szabadon.
Mert nem tudom mikor leszek «gyanussá»,

S mikor avatnak — szabad prédaképpen, —
Vad, ösztönös gyülölködés jegyében
Névtelen, eltünt vértanuvá . . .
— Oh Géniusz nekem nincsen hazám,
Engem megvert az Isten!

Az angyal arcza most fénylőbbre vált
— A Látások-könyve, érzém, kitárul, —
S zengőbb szava bűvös balzsam gyanánt
Hullott reám édes vigasztalásul:

«Így nem ver Ő, mert Isten nem gonosz,
Sőt minden viszásságot jóra hoz.
Nagypénteket így emberek csinálnak,
De husvét: isteni felülbirálat.
Ne féltsd hazád', koczkát rázván hadd osszák,
Kezük közt is Isten virasztja sorsát.
A hamis koczkázók elbuknak, el.
S az igazság a sírból is kikel . . .
— Föl, ti hazátlan szivek, bizzatok,
A kit sirattok: nem halott!»

II.

SZÉKFOGLALÓK.

1. ENDRŐDI SÁNDOR EMLÉKEZETE.

Ifj. HEGEDÜS SÁNDORTÓL.

(Felolvasta az 1921 április 6-diki ülésen.)

Itt ült Endrődi Sándor, e helyről szórta a magyar közönség közé az ő költeményvirágait, melyeket szíve titokzatos mélyéről hozott fel, hogy lelke rejtett kertjének kincseivel kedveskedjék az egész magyarságnak. Ő, a nagy magyar, kinek ősei még a germán Kupricz-család ivadékai voltak, de ő egész lényével, tiszta bensejével a magyar faj csodálatos felszívó erejét hirdetve, már mint Endrődi Sándor él mindnyájunk emlékében. Életének igazi munkája az volt, hogy költeményeinek erejével belopta magát a mi szívünkbe és mikor felhangzik neve, halljuk a kurucznótákat, az anakreoni verseket, melyek felcsendülnek előttünk.

Mikor először indult vándorútjára, hogy lyráját megzendítse, Petőfivel rokonérzésű dalokba fogott, mi ama kor hangulatának is megfelelt, és épen a Petőfi-Társaság adta ki ezt a versgyűjteményt. De Endrődi Sándor ő volt, az önálló egyéniség, a kiről Beöthy Zsolt azt mondja a Marczibányi-mellékjutalom kiadásánál bírálatában: A költő szemével nézte, szívével érezte és hangján fejezte ki a napi életet. Az ő *Himnusza a naphoz*, épúgy, mint a *Viharmadár* vagy *Leborulsz a sírra*, már az egyéni Endrődi.

És ezt az így kialakult Endrődi-lelket fejleszti a változó élet. Megismeri a boldog szerelmet s híven megénekli; majd mikor imádott neje, Écsy Antónia, meghal, a kesergő szerelmet zokogja. Ez a szomorúság, a lelkére fátyolként boruló bánat, ennek a fájdalomnak a nehéz hangulata, melyet a kedves lény elvesztése neki okozott, ez vitte őt közelebb Heinéhez. Sőt talán ép ennek a gyásznak köszönhetjük azt, hogy Endrődi Sándor Heine-fordításokba kezdett.

Ezekről a fordításokról a legszigorúbb kritika sem mondhatna mást, csak azt, hogy nemcsak költészetének erejét adta ő Heinenek, hogy verseit lefordíthassa, hanem mélyenérző szívét is. Ő, Endrődi, a nagy szív embere.

Szívember, tiszta lyra, a ki folyton figyeli és keresi a lyrát és mikor

látja, hogy az fonnyadni kezd és érzi, hogy a nemzetnek nincs igazi lyrikusa, akkor ő, épen a millenium külszínt csillogtató évében, visszanyúlt a multba és a kurucz költészet rhythmusát hozta közénk, hogy frissebb ütemet vigyen be a tespedő lyrába, vagy talán méginkább azért, hogy az idegenszerű hatások közé ős magyar erőt hozzon. Kurucznóták, csodás ütemek, magyar temperamentum, magyarság zokogása, kurucz korszak hangján, Endrődi lantján.

Ha valaki azt kérdi tőlem, hogy miben volt Endrődi irodalmi érdeme, azt felelem én: Ő az ő magyar lelkével virrasztott a lyra mellett és annak tüzét élesztgette. Ha pedig azt kérdeznék tőlem, miben állott fejlődése, azt felelném: abban, hogy érzései mind intensivebbek lettek, képei, hasonlatai, metaphorái mind több és több életet adók, vagyis az élet érzése, hevével és erejével egyre hatásosabban lüktetett költeményeiben, a *Tücsökdalok*ban, ettől felfejlődve az Anakreoni dalokig, melyek költeményeinek legjavát adják. Ez már a teljesen leszürt, teljesen kifejlődött, tiszta Endrődi, a ki már túl van az ötvenedik évén, élete tavaszán, élete viharjain, már lelke egy contemplálóbb állapotba jutott, melyet ő így fejez ki az *Őszi harmat* című könyvének pár sorában:

Csak tavasz jöttén zsongat meg a vágy.
Szivem felreszket, könnyben ázik,
Mint megmozdul az óbor is, mikor
Odakint a szőlő virágzik.

Hogy mi a rejtélye az Anakreoni dalok nagy értékének? Azt hiszem, megint csak az, hogy a lyrát féltő szeretettel ápoló Endrődi most megint visszanyult a multba, de nem a magyar multba, ütemekért, hanem a klasszikus multba, — formáért. Mert ő folyton érezte, hogy valamit kell a lyráért tenni, vagy a hogy' ő mondja poéta-szavával:

Valami uj kell,
Valami friss a
Korhadó világnak.

És az Anakreoni dalok valóban újak és frissek. Boldog és kedves hódolata ez a bornak, a melyben a költő megbocsájt Epikureus híveinek és megbocsájt azoknak, a kik a borgőz nyomán a mámor lampionját viselik. De e bordalok mögött már ott setteng a halálsejtelem, melyről a bor mellől így énekel:

Jó kedvem serlegéből
Az életbor kicsurran,
A végső, keserű korty
Jégcsapként ráhidegszik
Szederjes ajkamra,
S a lant kihull kezemből.

És az örök törvényt követve, tavaly, hetven éves korában, elhunyt Endrődi Sándor, a nagy bibliophil, kedves könyvei között. Ott érte a halál könyvtárában a finomlelkű költőt. Odakint csunya, esős őszi idő volt, csunya, lucskos és sáros, mint az átlagemberek tülekedése, s ő finoman lehajtotta fejét. Vége volt. Saját szavai sírjanak fel Anakreoni fináléjából:

Hallgassatok el sipszó,
S ti víg ütemre zengő
Anakreoni nóták.

A Kisfaludy- és Petőfi-Társaság megrendülve sereglett temetésére, a Petőfi-Társaság a legnagyobb irodalmi díjat, a Petőfi nagy-díj babérját már csak koporsójára tehette le, de ez nem a Petőfi-Társaság hibája volt. — Ő meghalt.

És most; kedves, finomlelkű Endrődi Sándor, most midőn újra meghajtom fejemet a te tiszta, lyrai lelked emléke előtt, ne haragudjál, hogy közeledem arra a helyre, a melyen azelőtt te ültél, közeledem, én, a fiatalabb, mert hidd el, én sem akarok mást, ha más formában is, mint a mit Te már fényesen megcsináltál: Kifejezni azt, a mi örök emberi, keresni azt, a mi szép, és végül imádni és rajongni mind azért, a mi magyar!

---

2. A CSISZOLÓ-MŰHELY.

Ifj. Hegedüs Sándortól.

(Felolvasta az 1921 április 6-diki ülésen.)

Végh János elégülten nézett ki irodájából, melynek ablakából végigtekinthette egész gyártelepét. Látta munkásait, az anyaghordókat, a szögelőket, az esztergályosokat, a kik a butorgyár különböző osztályaiban előrehajolt nyakkal dolgoztak. De nemcsak ezt látta ő, hanem figyelme egész erejével fordult a gyártelep közepén levő kis kert felé, melyben Károly fia Lujzával, a menyasszonyával sétálgatott. Azt is látta, hogy egyszerre csak fia megfordult, otthagyta Lujzát s bár az nevetve kiáltott valamit utána, a fia csak ment egyenesen előre és hátra többé nem nézett.

Ekkor tűnt fel előtte Miklós, kisebbik fia, a ki belépett a gyártelep udvarára. Kezében könyveket és ujságokat szorongatott s jött az iroda felé. Mikor az ablakhoz ért, az öreg Végh megkoczogtatta az üvegtáblát, erre Miklós felnézett, apja pedig intett neki s erre a fiú felfutott a pár lépcsőfokon s belépett atyja irodájába.

— Gyere csak fiam, Miklós, beszélni akarok veled, mert nem értem, hogy mit csinálsz egész nap. Mi az életbeosztásod? Mit akarsz te kezdeni az élettel? Látod fiam, Károly testvéred, az segítségemre van a gyár vezetésében, szorgalmas, rendes életet él. Most jegyben jár Lujzával s a legjobb úton van, hogy megalapozza életét. Te meg ezalatt jársz, kelsz, mint a kóbor szellő az országúton, irkálsz, színészekkel vitatkozol, meg nem is tudom, min töröd a fejedet, de nem látom, hogy elindulnál az életen.

Miklós szembeült atyjával és alázatos hangon válaszolt.

— Belátom apám, nehéz követni azt, a mit én teszek. Nem a külvilágnak dolgozom, én a bensőmben végzem el azt a munkát, a mit mások az irodákban, a műhelyekben. Most is egy gyönyörű dolgot találtam, már be is vittem a műhelyembe, ide a bensőmbe, itt kicsiszolom s ha megengeded, eléd tárom. Az újságban olvastam. Bál volt. A vőlegény összeveszett a menyasszonyával tréfából, aztán az elfutott és . . .

— Ugyan! — vágott közbe haragosan az öreg. — Hagyd ezeket a szamárságokat. Ezek nagyszerű dolgok neked? Az egész egy zöldség. Gyerekek czivódnak. Ennyi az egész. Az meg, hogy a bensőd egy műhely, egy csiszolóműhely, fiam, ez semmi. Érts meg, ez nem anyag. Az én műhelyemben is csiszolnak, fát, anyagot, ez rendes dolog. Én mindig a valóságot keresem. Nálad is azt keresem. Azt akarom, hogy meg is találjam. De nem látom. Te játszol. Furcsa játékot s ez nem kell nekem. Nekem valóság kell, érted? Valóság. Én tudom, mi az. Mindig megmondom, neked is megmondom.

— Jól van, apám, — szólt Miklós. — Én meghajlok a te szavaid előtt. De először engedd meg, hogy megmutassam neked azt, a mit én a te előtted oly semmisnek látszó hírből csináltam. Aztán, ha nem az élet az, a mi az én mesémből előtűnik, akkor igérem neked, beállok ide az anyaghordók közé és a te hű napszámosod leszek.

— Jól van — szólt az öreg. — Hadd látom, miről van szó.

Leültek egymás mellé. A fiú elővette írásait, elkezdte olvasni apjának meséjét, a mese pedig ekképpen szóllott:

*

— Midőn úgy éjféltájban hazamentem egy estről és földszinti lakásomban felgyújtottam a villanylámpát, csak annyit láttam még, hogy régi lakóházam alacsony ablaka előtt egy árny vonul el. A következő pillanatban pisztolydurranást hallottam, ablakcsörrenéstől kísérve és egy golyó halk sípolással előttem a falba fúródott. Egy szökéssel a villanykapcsolóhoz ugrottam, elsötétítettem a szobát és hallgatóztam. Úgy tetszett nekem, mintha az utczán egy tompa test zuhanását hal-

lottam volna — azután semmi. Egy darabig hallgatóztam még, majd az ablakhoz mentem, kikémleltem az utczára s a bágyadt hold fényénél láttam, hogy egy férfi elterülve fekszik az utcza porondján. Azonnal magamra öltöttem felsőkabátomat, fölvertem a házmestert, kimentem vele az utczára, fölemeltem az elesett ember fejét, s akkor ámulva láttam, hogy az nem más, mint az én régi barátom, Duki András. Megrendülve néztem a halványarczú embert. Tudtam, hogy aznap este bálban volt, menyasszonya házánál, a szép Tildánál. S most itt hevert előttem, az éj közepén, haldokolva.

Pár pillanat alatt a házmester segítségével bevittem őt szobámba és ágyamra fektettem. A házmester pedig felrohant a házban levő orvoshoz és lehívta. Nem telt bele öt percz és az orvos megérkezett segítőszereivel. Levetkőztettük a szerencsétlent s a sebész megvizsgálta a lőtt sebet.

Duki lecsukott szemekkel feküdt az ágyon. Alélt volt. Az orvos félrehivott s a fülembe súgta :

— Nem lehet megmenteni. Nem hiszem, hogy egy óránál tovább éljen!

— Szerencsétlen ember, — sóhajtottam — gyönyörű menyasszonya volt, igaz, kissé fantasztikus, spiritiszta dolgokkal foglalkozott — de jó és kedves.

— Rávilágítok a lámpával, — szólt az orvos — talán a fényhatásra reagál.

Úgy is tett. Duki halkan lélegzett, majd suttogva szólt :

— Mennyi fény, bántó fény.

Melléje léptem.

— András, édes András!

Lassan felelt :

— Hol vagyok?

— Nálam — megismersz?

— A hangod kedves nekem, ki vagy ?

— Miklós, a barátod.

— Jó, hogy itt vagy. Jó, hogy itt vagyok.

— Parancsolsz velem?

— Nem, — kérlek.

— Mindent megteszek, a mit csak kívánsz.

— Ülj le és írj. Tildának írj. Én diktálom. Azt mondta ma, nem szeret.

— Ugyan-ugyan, hisz csak játszott veled.

— Velem nem lehet.

— Hogy tehettél ilyet?

— Jól tettem — nagyon jól. Írj és hallgass.

Elővettem az írókészletet, asztalhoz ültem és vártam parancsát. Az orvos éterinjectiót adott a betegnek s az szeliden felelt:

— Jó — nagyon jó — olyan könnyű vagyok.

Csend volt. Majd megszólalt András: S te jól figyelj most s még ma — azonnal vidd el neki. Írd!

«Most, midőn lelkem hajója új vizekre kél, egy-két szót, te édes lény, hadd szóljak még veled. Hadd mondjam el röpke szavakkal, mi lelkemben nemes volt és örök. Hadd mondjam el neked, — életem lyrája te — hogy nem volt lelkemnek egyetlen hajlata sem, a melyben nem te lettél volna a királynő s nem szemed fénye lett volna benne a nap. Játékot űzhetsz változó lényekkel, de soha olyannal, kinél egy az érzés, egy a gondolat, melyet hűen követ az akarat. Egy világ omlott össze bennem szavadra. Egy világ, melyet te alkottál s te döntöttél most semmibe. Tiéd volt és most már nem lesz másé soha! Oh, vannak érzemények, melyeknek alapja örök s romlásukkal önnön bensőnket összeégetik. Így égtem föl én is szavaidon — de csitt, röpke a percz és elszáll, mint a lélek. Most rám vár, a gondnélküli, nagy szabadság, s aztán néma csend jő... de hallga... zene szól, melódiák... melódiák zsongnak. Isten veled, köröttem csodás fény dereng!...»

Elhallgatott, egy-két légzés, pár sóhaj, az orvos föléje hajolt, majd intett, vége volt.

Én letakartam a halottat, az orvos eltávozott, a házmestert ott hagytam őrizetül, én pedig felhúztam felsőkabátomat és siettem Tildáékhoz, hogy teljesítsem barátom utolsó kívánságát és átadjam a levelet. Nem volt messze a ház, a hol laktak. Mikor a Belváros csendes utczáján befordultam lakásuk felé, víg zeneszó szűrődött le az emeletről és kedves ütemekkel töltötte be az éji csöndet. Becsöngettem és felsiettem az emeletre. Pár percz, s kinyilt az ajtó. A háziak ismertek, szívesen fogadtak. Tildát kerestem, vele akartam észrevétlenül beszélni. A belső szobában volt. Rajongóinak tábora vette körül. Megint szeszélyének hódolt. Előtte a kis háromlábú asztal s kezét már rajta tartotta. Közeledtem a csoport felé. Hallottam Tilda hangját:

— De nekem élő is felel — mert akarom!

— Az nem lehet — vitatták — csak elhalt szellemét lehet idézni.

— Nos és én mégis Andrást szólítom, mert valamit akarok tudni, — megkérdem tőle. Próbáljuk meg!

Csend volt. Félsötétre homályosították a szobát, mind az asztal fölé hajoltak, én az ajtóhoz támaszkodva néztem a jelenetet és vártam, vártam, hogy mikor adhatom át András üzenetét. Odabent csend volt, visszafojtott lélekzet, feszült várakozás.

És íme, az asztal lassan megmozdult, lassan tánczolni kezdett, Tilda kérdezett s az kopogó-jelzéssel felelt:

— András én hívlak! — Tilda szólít! — én kérdezlek, András, felelj!

Csend. Az asztal megremeg, megjő a felelet:

— Miért szólítasz?

— Haragszol-e?

— A hol én járok, ott nincs többé harag!

— Messze vagy?

— Messze vidéken, távol tőled, mindenkitől. De itt lenni jó, ideérni nehéz, nagy útat kell idáig tenni s át kell lépni egy küszöböt.

— Minő küszöböt?

— Egy fekete küszöböt, mely a csodavilágtól elválasztja azt a másikat.

— De hát hol jársz te?

— Titokzatos mezőkön, hol rhododendronok, gliczineák, jáczintok és kehelyvirágok ezrei bűbájos illattal bólogatnak felém.

— De hol van ez?

— Ott, a hol eszményi tiszta minden és csodás fény övez mindenkit.

— Színek?

— Színek és hangok... mert folyton szól a zene, mint Prospero szigetén. Melódiák zsongnak, szimfóniák szólnak, Cherubok éneke száll s a lég síkjain lakó sylphek muzsikálnak, mialatt milliárd apró ezüst csengetyű csilingelve hirdeti a tiszta boldogságot.

— Nem értelek... hol vagy te?

— Majd megtudsz mindent és akkor megértesz mindent.

— De felelj még.

— Nem lehet. Időm lejárt. Távoznom kell körödből... ég veled.

— Csak egy szót még, édes András, csak egy szót még.

— Virrasztok feletted!

Ekkor az asztal eldőlt és darabokra tört. Kínos csend állott be a szobában. Tilda sikoltva fejéhez kapott.

— Istenem, nem értem, mi történt!

Ezzel kifutott a társaságból, mellé csatlakoztam, félrevontam egy ablakmélyedésbe, pár szóval elmondtam a történteket, s átadtam neki András levelét. Remegve futotta végig a búcsúsorokat, majd felsikoltott, lerogyott a földre s egész testében rázkódva, szívettépően zokogni kezdett.

*

Idáig olvasta Miklós meséjét, mikor az öreg Végh hirtelen felugrott s rákiáltott fiára.

— Hallgass el, hagyd abba a mesédet. Hallga csak, mi zaj ez. Valami baj van a házban. Az emberek szaladgálnak, a vészsíp megszólalt. Kongatják a harangot, nézd, hogy futnak az emberek, s jön, futva jön Lujza, Károly fiam arája, jön.

És felpattant az ajtó, berontott Lujza s zokogva odarogyott az öreg Végh elé és jajveszékelni kezdett:

— Ó bocsássatok meg nekem... bocsássatok meg!

— Mi... mi történt?

— Én játszottam Károlylyal, tréfából mondtam nemet, de ő elfutott, elfutott és... agyonlőtte magát.

— Hogyan... nincs, nincs fiam!... Óh átkozott legyen a mese, mely valósággá válik és átkozott legyen a percz, mely felidézte ezt és átkozott legyen...

— Megállj, megállj, ne átkozz senkit, én könyörgöm, a szerencsétlen Lujza, ne átkozz te senkit, egyedül engemet, mert én vagyok a gyilkos, Macbethnél százszor gyilkosabb, mert Macbeth megölte az álmot, — ó de csak az álmot, de én... én... megöltem a szerelmemet!

ELNÖKI ÜDVÖZLŐ BESZÉD

ifj. Hegedüs Sándor székfoglaló r. taghoz.

BEÖTHY ZSOLTTÓL.

Kedves társunk,

meghallgatván Önnek székfoglalóját, szabályaink értelmében ezzel az átnyújtandó oklevéllel mi a Kisfaludy-Társaság teljes jogú tagjai sorába iktatjuk. A választással, melylyel Önt körünkbe hívtuk, a Társaság az Ön írói pályájának különösen két mozzanatát tartotta olyannak, a mely kitüntetésére érdemes. Az egyik Önnek elbeszéléseiben és drámai munkáiban követett iránya, ennek az iránynak ellentétessége azzal a mindjobban terjedő, mind nagyobb veszedelmeket hozó irányzattal, a földhöz ragadottságnak, a sárhoz tapadtságnak irányzatával. Ezzel a földhöz ragadtsággal és sárhoz tapadtsággal ellentétes az Ön munkássága, a mely inkább hívja ki a csapongó képzeletnek veszedelmeit, azokat a veszedelmeket, melyeknek útja mégis közelebb visz bennünket a művészet szent és örök eszményeihez, czéljához, mint az ellentétes irányzat. Ez az egyik. A másik Önnek az a lelkes buzgósága, melyet irodalmi életünknek, közelebbről irodalmi társaságainknak támogatása irányában hosszabb idő óta és oly nagy sikerrel tanusít. Azt óhajtom, hogy a mily sikerrel végzi Ön ezt a nemes munkát, olyan siker koszorúzza Önnek az írói munkásságát körünkben.

Ifj. Hegedüs Sándor válasza.

Köszönöm szíves szavaidat, ősz mesterem, és kérlek, fogadd szívesen az ifjút, ki alázattal meghajtja fejét, midőn belép a Társaságba, e szent küszöbön, — családomból immár a negyedik! Jól tudom, hogy ők előttem lélekben, genialitásban mind különbek; de te tudod, hogy a talentum Isten adománya, az emberek között az különböző; — de azt meg hidd el nekem, hogy a szívünk egy ugyanaz. Mind, mind azt akarjuk, hogy összeadva minden erőt és energiát, felemeljük e nemzetnek lehanyatlott fejét. Jól tudom, hogy ez a vágy lelkesít téged is, jól tudom, hogy ez a szent czél lebeg e Társaság előtt, azért kérlek most, mikor nagy munkádhoz fogsz, megkezded lelked erejével a magyar öntudat fejlesztését: kérlek, vígy e küzdelemre engem is magaddal és meglátod, hű tanítványod leszek.

BÁRÓ DÓCZY LAJOS EMLÉKEZETE.

Kenedy Gézától.

(Felolvasta az 1921 május 11-diki ülésen.)

Megpróbáltatásokkal teljes korunkban talán a legfájdalmasabb látvány amaz írótársaink megtévedése volt, a kik a fölemelkedő és virágzó nemzeti élet tapsai közben oly anyagi sikerekben is részesültek, a milyenekről a megelőző kor nagy magyar halhatatlanjai sem mertek volna még álmodni sem s íme, hírnevük és jólétük szent forrásaitól mégis elfordultak; a nemzeti lét legnagyobb eszményeit hálátlan szívvel megvetették; ősrégi isteneiket dölyfösen megtagadták s oly romboló eszmeáramlatok szennyes hullámaiba dobták magukat, á melyekről csak némi hűséggel és jósággal is nagyon könnyen észrevehették volna, hogy azok mindenféle elaljasodások, sőt gonosztettek mocsara felé hömpölyögnek.

E visszataszító látványnyal szemben azonban kegyes volt hozzám a tiszteletreméltó Kisfaludy-Társaság, a mikor engem olyan elhalt író helyére választott meg tagúl, a ki származásánál, anyanyelvénél, neveltetésénél, nősülésénél, viselt hivatalánál, anyagi érdekeinél, szóval egész életsorsánál fogva mintegy szorítva volt arra, hogy vonzó írói tehetségeit idegen nemzet nyelvén és annak javára fejtse ki, de a ki hosszú és munkás életén át minden ellenkező okkal szinte hősiesen megküzdve, mint nemzetének holtig törhetetlen és hálás fia, nyelvének itthon hűséges művelője, odakünn pedig lelkes apostola, igaz magyar író gyanánt végezte tiszteletreméltó földi pályafutását.

Dóczy Lajos Magyarország nyugati szélének akkor még jobbára német nyelvű területén, Sopronban, 1845-ben született, de falun, nagyobbrészt Német-Keresztúron, szegényes körülmények közt serdült föl. Apja, Dux Mór bőrkereskedő, sem neve, sem családi nyelve, sem vallása, sem ama kor jogrendje szerint nem tartozott az egykori magyar nemességből álló «nemzet» kebelébe. A fiú gyermekkorának körülményei nem olthattak fogékony lelkébe melegebb hazafias érzelmeket. Még a gyermeket körülvevő németnyelvű környezet sem nyomhatta lelkére a magyar köznép nyelvének és gondolkozásának letörölhetetlen bélyegét, a mit mi annyian holtigtartó szeretettel ápolunk magunkban. Csak tizenegyéves korában, a soproni evang. magyar gimnáziumban jut, szorosan Rákosi Jenő mellett egy olyan új világba, a mit valósággal is magyarnak lehetett mondani. Tanárai és a magyar családok ama gyermekei határozzák el életének legbensőbb tartalmát, a kikkel a középiskolában összebarátkozott. Iskolás pajtásaitól itt a «nemzeti lélek» reá is átszármazik és áthatja őt is egészen, mint áthatja azokat a közénk származott idegeneket, a kik olykor oly igen messziről jönnek s előbbi jellegüket egy-kettőre egészen elveszítve, hamar fölolvadnak a magyarság ősi, tüzes masszájában.

Nemzetünknek e másoktól is megcsodált s Jókaitól *Az új földesúr*ban oly varázsló szépséggel megírt beolvasztási tehetsége kész mysticum. Mostani nehéz óráinkban nem csekély vígasztalásunk is. Mását a mienknél sokkal nagyobb nemzeteknél sem találjuk, holott a nagy tömegek vonzása általános természeti törvény. Nálunk semmi esetre sem annak nyersereje végzi a nemzetalkotás szakadatlan munkáját, mert hiszen mink valóban nem vagyunk sokan s mégis az idegen, a ki a művelt magyar társadalommal bensőleg együtt él, vagy parasztnépünkkel hosszasabban érintkezik, már közvetetlenül az első nemzedékben is jó, sőt legjobb magyarokkal ajándékozza meg új hazáját, a miről annyian tehetünk élő tanúbizonyságot. Nevezzük ezt nemzetünk Gondviselésének, vagy akármi másnak, mindegy, hacsak ezt a hatalmas, békés behódító és népalkotó erőt a maga tisztaságában meg tudjuk tartani, kivált irodalmi életünkben, a hol annak kiapadhatatlan ősforrása leg tisztábban buzog.

Dóczy Lajos fiatalságának második állomása a «Kávéforrás», a hova alig 21 éves korában, bécsi egyetemi tanulmányai után, már mint a bécsi *Presse* állandó pesti tudósítója, megint csak Rákosi Jenő vezetése alatt érkezik. Ez a másodrendű, szerény kispolgári kávéház voltaképen a fakereskedők találkozóhelye vala és a Fürdő-utczának abban a házában volt elhelyezve, a hol most a 3. számú épület áll. Abban az időben, 1865—66-ban ép úgy odaszokott a legfiatalabb írók tehetséges

bohémcsoportja, mint 17 évvel előbb a Pilvax-kávéházba, talán ugyanazon természeti törvény erejénél fogva, mely a tengerparton a fövényt, a folyó partján a kavicsot, a föld gyomrában pedig az aranyérczet együvé hordja.

Külsőségeit s a fiatal írók kiválóbbjait a társaságnak egyik — hála Istennek — ma is élő tagja, Rákosi Jenő rajzolta meg *A legnagyobb bolond* című regényében (1881). A kasszánál a kávés fiatal felesége ül. Szemben vele az ujságokkal megrakott hosszú asztal körül, rendesen vacsora után, hasonló érzületű ifjak gyülekeznek, de a kávéházban olykor több a pinczér, mint a vendég. Az ifjak suttogva beszélnek egymással, hogy magukra ne vonják az akkor még idegen politikai rendőrség atyai gondoskodását. A kik olvasnak, szinte beletemetkeznek az ujságokba, mivel akkor azok Magyarország újjászületésének reményeiről, majd meg az 1866. évi porosz háborúról írnak. Némelyik közülök belopja magát a nemzeti hadseregbe (ez akkor Klapka magyar légiója volt), noha nagyobbrészük olyan fiatal, hogy még a puskát sem bírja el. Hetenkint egyszer valamelyiknek magánszállásán gyűlnek össze, a hol egészen szabad a szó. A nemzet föltámadásában vakon hisznek és el vannak tökélve valamennyien, hogy egész életüket, jóban-rosszban, föltámasztott hazájuk boldogítására szentelik. Van közöttük színész, pap, ügyvéd, orvos, poéta, publicista, közhivatalnok. «Öbennük lüktet — írja Rákosi — a nemzet eleven ereje. Csak egy nincs köztük: közönséges ember. Jellem és tehetség a díszük s az érczabroncs, a mi a távolságot összetartja». Képzelhető-e a jóban való összeesküvők nemesebb és rokonszenvesebb társasága?» És ebben a társaságban kapja meg, — hogy úgy szóljak — Dóczy Lajos az irodalmi tűzkeresztséget.

Az új nemzeti tavasznak ama korában, de néhány évvel később is, még voltak művelt és tehetséges fiatalságunknak efféle igénytelen, de független és otthonos bohém-tanyái. Nem egy írótársam emlékszik még e Társaságból is vissza a Magyar-utczai Goll-, később Nyilvay-féle kávémérés szerény pásztori vacsoráira és vízivásban dús fókaversenyeire. Ott növekedett föl boldogemlékű Pósa Lajosunk is, a kinek később nagy és vidám írói és művészi udvara volt az Orient-ben. Az utolsó talán a Mikszáth Kálmán körül összegyűlt «Tizek társasága» volt, de azok akkor már hírre kapott, jeles írók voltak és már nem is fiatalemberek. A változó kor megtette a magáét. A középfajta, szerény kávéházakat Budapesten sorra elpusztította, de meghagyta a szegényes proletárkávéméréseket és velük szembe hivalkodó, pompától csillogó s hamis italokkal drágán szolgáló nappali és éjjeli palota-kávéházakat állított. Lehet, hogy a haladó idő ezzel is tanúságot akart tenni arról, mit rejteget magában, hacsak ama hivőbb, de naivabb kor a valóságok hang-

talan beszédét ép úgy megértette volna, a hogyan mink utólag megértettük.

A «Kávéforrás» tagjai közt volt Rákosi Jenőn és Dóczy Lajoson kívül Molnár György is, a «legelkeseredettebb ember és a legvérmesebb reménylő», a ki hatalmas színésztehetségét nyugtalan lelkével végighordozta a magyar városok színpadjain. A társaság dédelgetett, kedves embere azonban Toldy István vala, Toldy Ferenczünk «szép és derék» fia. Nagy világjavító, szinte lángoló, forradalmias lélek, kiváló publicista és színmű-író, a ki azonban már 35 éves korában meghalt. Pályafutásának méltó társa, a nála fiatalabb Márkus István, még ezt a kort sem érte el; ennek öcscse, Miklós, pedig még az ő korát sem. Mintha életben-halálban egyaránt tékozló volna ez a mi éghajlatunk! A többiek közt ott van Almási Balogh Tihamér, jeles orvos és színműíró egyszerre; Urváry Lajos Tolnából, később a *Pesti Napló* szerkesztője; Kőrösi József, később Budapest főváros hírneves statisztikusa; Berczik Árpád, az örökké vidám és termékeny, kitűnő színműíró; Báró Kaas Ivor, a háború előtti kornak legragyogóbb tollú publicistája. A nyugtalan lelkű, de széles látókörű Asbóth János. A. szintén korán elhunyt Lőw Tóbiás, kiváló büntetőjogász. Továbbá Csepreghy Ferencz, «a legtisztább és leggazdagabb kedélyek egyike», a kinek emlékét *A piros bugyeláris*-sal most elevenítette fel a színpad. Eredetileg derék asztalosmester, a ki beteges lévén, gyalúját az avatott népszínműíró tollával cseréli föl. Végül Ágai Adolf, a ki Bécsben szerzett orvosi oklevelét zsebrevágva, a «Kávéforrás» első szellemi alkotásának, a *Borsszem Jankó*nak szerkesztését vette át és a humoros politikai szatirának vezérévé, de egyben a szellemes magyar tárczaírás atyamesterévé is emelkedett.

Voltak a társaságnak úgynevezett «benyalós» látogató vendégei is. Köztük az akkor pályafutása delelőjén haladó Tóth Kálmán és a pályáját kezdő Szilágyi Dezső. Azután Tolnai Lajos, az élestollú beszélyíró; Komócsy József; a ma is élő Torkos László s lassan kiderülő irodalmi égboltozatunk néhány átfutó csillaga, köztük a német íróvá lett Hevesi Lajos. De voltak erős, sőt hatalmas pártfogói is az új államférfiak közt. Nevezetesen a dunántúli Horváth Boldizsár igazságügyminiszter, de maga gróf Andrássy Gyula, az új miniszterelnök is, a ki sajtóirodáját a tehetséges írófiatalságnak oly szívesen megnyitotta. És nem volt titok, hogy a haza bölcse, Deák Ferencz is sok jóindulattal és nagy reményekkel tekintett e kitűnő írócsoportra, mely lassanként ép oly természetes úton oszlott szét a megindult magyar közélet műhelyeiben, mint a milyen természetes úton verődött össze. Általában azt lehet mondani, hogy az új Magyarország számbavehető irodalmi életét több, mint egy évtizeden át szinte egészen a «Kávéforrás» tagjai irányították. Azonban a Deák-

párt fölbomlása után is még sokáig megtetszett erős hatásuk a magyar közszellemben, mint a hogyan odakint a nyílt tengeren is sokáig meg lehet látni az erős sodrú folyók vizét, a mikor pedig a folyó szűk medrét elhagyva, már rég beleömlött a hatalmas víztömegbe.

Ha manapság tanulni akarva a múlt idők derékségeiből, régi embereinktől azt kérdezzük: milyen hittel és meggyőződéssel birták ők a magyarság ügyét ilyen kitünően szolgálni, ugyanazt a választ kapjuk, mint a milyent munkáik — köztük Dóczy Lajosé is — elibénk tükröztetnek. Valamennyien rajongó magyarok s Deák Ferencznek és politikai irányának szinte türelmetlen hívei voltak; bátor föllépésüknek és termékeny munkálkodásuknak tehát politikai mozgató oka volt. Bennük és általuk tenyészett tovább irodalmi és állami életünknek ama hagyományos kölcsönhatása, a mire annyiszor s annyi melegséggel figyelmeztetett bennünket Beöthy Zsolt, többi közt b. Eötvös Józsefről való megemlékezése (1913) alkalmával is. «Íróink — úgymond — oly kategorikus imperativusnak érezték kötelességüket a magyar élet közössége, eszményei és czéljai iránt, mint a hogy ennek a közéletnek vezetői, politikusaink érezték a hála kötelezettségét a magyar irodalom iránt; mert az irodalom volt nemzeti életünknek az a fegyvere, a mely mindig készen állott, a mikor csak szükség volt rá.» Azonfelül pedig a nemzeti élet egysége talán semmiben sem mutatkozott olyan eszményi tisztaságban, mint a fiatal íróknak e minden mesterkedés nélkül, magától összeverődött társaságában, mely nemcsak a Dunántúlról, hanem az ország minden szögletéből Pestre származva, itt mintegy a nemzeti öntudat és lelkiismeret azonosságát képviselte.

Bizonyos azonban az is, hogy a «Kávéforrás» tehetséges íróira és publicistáira nézve a Deák-pártiság sokkal több volt rideg pártpolitikánál, mint a hogyan t. i. ezt a kihült szót ma értjük. Egész világfölfogás vulkanikus erejével működött az bennük. Az ország határain belül megdönthetetlen közműveltségi egységre tört, a határokon túltekintve pedig az akkori európai kultura színére sietett emelni az elnyomatás idejében attól bizony visszamaradt nemzeti társadalmat. A múltak nemes irodalmi klasszicizmusából kifejtett eszméik és eszményeik az akkori európai műveltséghez símultak — s ebben is inkább a franciákhoz és angolokhoz, mint a németekhez, — de az, a mit abból lelkiismeretes válogatás után átvettek, nem romboló nyerseségében, hanem magyar lelkükön átszűrődve, mintegy megtisztulva jutott el a nemzet széles rétegeibe.

Milyen különös, szinte furcsa például, de milyen megható is egyben, ha ma Dóczy Faust-fordítása elején egyebek közt azt a figyelmeztetést találjuk, hogy Goethe remekét ne commentárok szemüvegén át olvas-

suk, hanem szabadon és a mi fő, ne német, hanem magyar szemmel. Szinte ebből az egyből is megértjük a föllépésükben megnyilatkozó magyar hitnek hatalmas mélységét s azt a szabadon cselekvő bátorságot, a mivel minden feszengő nyegleséget, tudatlanságot, érdemetlen érvényesülést és magyar ruhába erőszakolt rüpőkséget az élet minden terén és minden irodalmi eszközzel, kíméletlenül megtámadtak.

Eszményünk a politikában Deák Ferencz volt, a gyakorlati élet fölfogásában Széchenyi István, az irodalomban pedig az akkor még élő Arany János. Tanítómesterünk Kemény Zsigmond, Gyulai Pál, Csengery Antal és Salamon Ferencz, de mindenekfölött kora nagy klasszikus lelke: b. Eötvös József. Lehetett-e csekélybecsű és gyávalelkű az olyan fiatal írói csoport, a melynek már első lépéseit is ilyen vezércsillagok irányozták? És milyen szerencsés volt Dóczy Lajos, hogy fiatalságát ilyen társaság szellemi befolyása nemesítette meg!

*

Ma, annyi idő lefolyása és oly tengersok keserves tapasztalat után, feszült lélekkel kérünk magunktól is, másoktól is feleletet arra, hogy ilyen fényes kezdet után mi volt mégis az az *igazi ok*, a mi a közvetlen nyomukba lépett irodalmi és publicisztikai nemzedék bátorságának tüzét, kevéssel Arany János halála után (1882. okt. 10.), már a nyolczvanas évek derekán lelohasztotta, nemzeti érzésének lüktetését elbágyasztotta és szinte észrevétlenül eltömte a nyers kosmopolitaság iszapjával irodalmi életünk szent forrásait, sőt végül elborította úgyszólván egész szellemi életünket is. És a mi ennél is nyugtalanítóbb kérdés: hogyan vethetett ki magából az idők fonákúl megtermékenyült méhe egy oly nemzetellenes, bár másodrangú, de mégis fölötte vakmerő és erőszakos irodalmi torznemzedéket, mely az előző nagy kor klasszikai eszményeit — ha illik így szólani — czinikusan kiröhögte és szellemi életünk legszélesebb rétegeiben — fájdalom, magában az egykor oly lelkes magyar nemzeti ifjúságban is — oly hihetetlen félénkséget, szinte gyávaságot bírt elterjeszteni, mely fölháborodás, sőt tiltakozó szó nélkül nézte országszerte végig a színpadokon és olvasta végig írásaikban a nemzeti eszmények mindennapi meggyalázását s bénult tunyaságából csak akkor kezdett elkésve eszmélni, a mikor e szörnyű irodalmi mérgező hatások a nemzeti társadalom színét-javát, sőt csaknem az egész nemzeti életet hóhérok kezébe juttatták.

Hiszen tudjuk, hogy a világháború előtti három évtizedben a «hetvenes évek» nehéz válságai után, más európai nemzetek irodalmában és művészetében is megjelent a rombolás ősi démona. Új próféták tűntek föl, kivált a franczióknál, bár nemcsak náluk, — hiszen pl. Nietzsche

német apostol volt, — a kik a *fin de siècle*, a *décadence*, a *secessio* és sok más hasonló jelszó alatt a hosszas és keserves munka árán alig megteremtett művészeti és irodalmi formákra vetették magukat és azokat — épen mint egykor a korai középkori képrombolók tették — még a kis alkotásokban: a mindennapi rajzban és verselésben is végkép el akarták pusztítani a föld színéről. Azt hitték, vagy legalább azt hirdették, hogy a nagynehezen kiküzdött művészeti formák széttördelése a képzeletet és a gondolatot szabadítja meg korlátozó bilincseitől, vagyis, hogy mindez a «szabadság» szent nevében történik: azonban ma már borzasztó tapasztalatokból tudjuk valamennyien, hogy mérgező munkájuk a virágzó élet minden területén a társadalmi együttélés főntartó csontszerkezetét, főképen annak gerinczét, a tekintélyt rokkantotta meg és szellemi életünkben a kötelességektől, a fegyelemtől és a felelősségtől való megszabadulás bomlasztó gondolatának előretörését jelentette. Mert hiszen azok nélkül a bizonyos «formák» nélkül irodalom és művészet, de még kultúra és társadalmi rend sem lehetséges.

Megjelent ez a romboló szellem az erkölcsi, a politikai, sőt a vallásos és társas élet mindennapi megnyilatkozásaiban is és mindenütt új világfölfogás, sőt világmegváltás várásának magvait hintette szét, ma azonban már szörnyű eredményeiből tudjuk, hogy az a világkorhadás, hogy ne mondjuk: a világrothadás fekélyes betegsége volt, mely a békés és művelt életet olykor szinte elviselhetetlen szenvedéssé nyomorította el.

Ezt a pusztító, fertőző járványt kaptuk meg mi is, még pedig oly forró betegség formájában, a mi a nemzeti öntudatot is kábultságba ejtette s magát a nemzeti nyelv nagy életérzését is úgy megtámadta, hogy volt olyan idő is, a mikor a művelt közönség egy része — fájdalom, jó nagy része, — értelmetlen szózagyvalékokat kezdett új magyar remekek gyanánt imádni. Sőt volt ez után egy más, borzalmasabb időszak is, a mikor maga a nyelv becsületes értelme is úgy megzavarodott, hogy a közönséges rablógyilkosságot magyarúl már az «egyéni kezdeményezés» előkelő nevével tisztelték.

Hogy mindez tulajdonképen idegenből származott át hozzánk, igaz; de abban sem a hamis prófétáknak mentsége, sem nekünk olcsó vígasztalásunk nem lehet. Más, nagy és gazdag európai nemzetek testelelke elbírja és fölemészti valahogyan ezt a mérges szellemi fertőzést; a mi kis nemzetünk azonban, a nagy katasztrófától is legyöngítve, a kórság belső rombolásaitól még napjainkban is roskadozik.

A nagy világtörténeti pör azonban még folyik; gyötrő kérdéseinkre meg kell tehát várnunk a tények végleges válaszát. Igaz okkal remélhetjük, hogy az bizonyosan vigasztalóbb lesz, mint a milyeneket eleddig az eseményektől kaptunk. A nagy átalakulásoknál kezdetben rendesen

csak a romlás tüneményei mutatkoznak, a fejlődés sugarai pedig csak a végén törnek elő a zűrzavar oszladozó felhőiből. Szellemi életünk is ki fog gyógyulni — törhetetlen hittel hisszük — ebből a korszakos fertőzésből, sőt a gyógyulás örvendetes jelenségeit már látjuk is ; de a teljes fölépülés csakis azon az áron lehetséges, ha nemzeti társadalmunk az eszményiség nemes műveléséhez és az erkölcsi tisztasághoz végkép visszatér s a bölcseleti és vallásos szellem mélyítésének szükségét fölismeri. Röviden : ha visszatalál önmagához, tehát a nagy és szent hagyományhoz, mely amaz irodalmi nemzedékkel szakadt meg, a hova Dóczy Lajos is tartozott.

*

Az ő pályafutását egyetlen képbe összefoglalni azonban bajos lenne. Hiszen életsorsa is két külön mederben folyt le. Tehetsége, kitünő képzettsége és tökéletes németül tudása volt az oka, hogy gróf Andrássy Gyula őt már 1872-ben magával vitte Bécsbe a külügyminiszterium sajtóhivatalába, a melynek később hosszú ideig vezetője volt. Több, mint három évtizedet töltött el fontos szolgálatban, a melyből államtitkári ranggal, számos érdemrenddel, továbbá magyar nemességgel és bárósággal fölékesítve, 1902-ben lépett nyugalomba. Sietett is Budapestre hazaköltözni, a hova hivataloskodása alatt is mindig visszavágyott. Egyetlen fiát is magyarnak nevelte föl ; e részben sem maradt adósa hazájának.

A magyar közéletre azonban inkább 1865—1919-ig terjedő, több, mint 50 éves változatos irodalmi munkássága tartozik. E részben érdemeit bizonyosan nem kisebbíti az sem, hogy e hosszas és fényes pályafutás alatt — külföldön tartózkodván — a nálunk oly divatos jubileumokat szerencsésen kikerülte. De magának e hosszas és eredményes munkásságnak is két külön vezető fonalát követhetjük. Dóczy, mint *eredeti író*, rendkívül gazdaglelkű, ötletes, vídám és nemesen szatírikus munkása volt irodalmunknak. Erről remek vígjátékain, elbeszélésein, néhány nagyon becses irodalmi tanulmányán és 1872-ben Tisza Kálmánhoz intézett híres politikai iratán kívül kisebb irodalmi dolgozatainak szinte elkábítóan változatos sokasága tesz tanúbizonyságot. A hirlapokban és a folyóiratokban a kisebb tanulmányok, essay-k, karczolatok, kritikák, vezérczikkek, szatírikus versek, fordítások, ötletek, életrajzok, elbeszélések és tárczák rengeteg sokasága jelent meg tőle ; igen sok németül is, jobbára magyar tárgygyal. Valamennyi magán viseli annak a nemes tartózkodásnak, irodalmi előkelőségnek a bélyegét, a melyet klasszikus íróinktól örököltünk s a melyet a hanyatló napisajtó cynismusai évtizedeken át sem bírtak — hála Istennek — elpusztítani. Írt és fordított

azonkívül kisebb színműveket, operaszövegeket s fordított németből magyarra, de magyarból németre is sokat. Ezek között Arany-fordításain kívül legtöbbet használt hazájának *Az ember tragédiájának* németre fordításával, mely az egész német világban gyorsan elterjedt, Hamburgban színpadra is került, sőt egyes vidékeken a német középiskolai tanításban is rendszeresen foglalkoztak vele. Őt magát a Kisfaludy-Társaság 1887-ben választotta meg tagjai közé.

De itt már Dóczy irodalmi munkásságának második vezérfonalát, *műfordítói* tevékenységét tartjuk kezünkben, mely szinte élete végéig arra ösztönözte, hogy a klasszikai magyar irodalmat Goethe és Schiller legnagyobb remekeinek eszmei tartalmával gazdagítsa. A mit ezen a téren írásban és színpadon végzett, valóban páratlan. És ha nehéz és lelkiismeretes fáradozása ezen a téren talán nem érte el a bőven kiérdemlett hatást, azt, korántsem neki, hanem inkább kevesebbet és — fájdalom — jobbára selejteset olvasó közönségünknek kell tulajdonítanunk. Bár talán a közönségnek némi kis mentsége lehet abban, hogy a háború előtti sajtó rendesen az alacsonyabb, sőt legalacsonyabb műfajokat kedveltette meg vele.

Goethe *Faust*jának első részén kívül (előadták először a nemzeti színpadon 1884-ben) második részének egy töredékét, szonettjeit és költeményeinek javát, Schillernek pedig *Wallenstein trilogiáját* és költeményeit fordította magyarra. Egymagára Goethe *Faust*jára három évet meghaladó munkát fordított. Lelkiismeretessége erészben is oly élénk vala, hogy fordításközben — a mint egy helyütt ő maga vallja be — nem elégedett meg az értelem kifejezésének nehéz gondjaival, hanem a kész részeket maga-magának hangosan is fölolvasta, hogy a fordított szöveget a magyar nyelv fonetikájához közelebb vigye.

Schiller fordításaihoz oly becses előtanulmányt írt, a melyhez hasonlót a német irodalomban is nehezen találni. Milyen kár, hogy annyi becses munkájával együtt ez a tanulmánya is meglehetősen eltűnt már az idők változó hullámverésében; vele együtt a még ennél is becsesebb tanulmány, a melylyel a Csokonainknak állított debreczeni emléket mintegy fölszentelte. A mivel bizonyságát adta annak is, hogy a magyar szellem kutatásában milyen mélységekig tudott eljutni. Ennek a tanulmánynak a végén meleg szívvel ösztönzi a magyar költőket a szakadatlan, serény munkára, a termő magyar anyaföldnek mintegy folytonos újra-megmunkálására, mivel a magyar próza is csak a költészetből képes fölélt kincseit helyrepótolni. Megfordítva az lenne a vége, hogy prózánk hamar kimerülne a kölcsönadásban és ő maga is idegenből venné a kölcsönt, a mi pedig nyelvünk és gondolkozásunk magyarságától súlyos uzsorakamatokat követelne.

Műveinek javát összegyűjtött munkáinak tíz kötete foglalja magában. Első helyen van a sorban a Teleki-pályázaton 1871-ben pályadíjat nyert ötfelvonásos vígjátéka: *A csók*, mely az ő írói hírnevének megalapítója volt már 26 éves korában. Németre fordítva a bécsi Burgszínházban és Németországban is előadták. Ezt egész sorozat eredeti színműve követte: *Széchy Mária* 1886-ban; a *Vegyes párok* 1888-ban; *Ellinor királyné*, a melylyel 1896-ban megint Teleki-díjat nyert. Továbbá *Vera grófnő* (1891) és még 1879-ben írt, talán legszerencsésebb magyar tárgyú történeti vígjátéka az Anjou-korból: *Az utolsó szerelem*. Ezt a darabját nemcsak németre fordították le, hanem svéd, horvát, sőt cseh nyelvre is. Egyetlen darabja sem fordult meg annyi külföldi színpadon, mint ez.

Munkásságában azonban azt, a mit korunkban népiesnek neveznek, nem szabad keresnünk. Bármilyen előkelő, nemes és magyar volt is tehetsége, erre nem lehetett fölkészülve az olyan író, a ki serdülőkori emlékei közt maga beszéli el, hogyan tanult meg a maga szorgalmával magyarúl. Különben az ő irodalmi csoportjának egészen más is volt a föladata. A dicső emlékű klasszikai irány e tiszteletreméltó kilendülésének a világtól elmaradt nemzet újra kezdődő állami élete számára sietve kellett az akkori közműveltség kincseit földolgozva általánossá tenni. Ezt a föladatát — mint épen Dóczy példája mutatja legjobban — nagyszerű kötelességtudással, szinte heroikusan el is végezte, a népiesség továbbfejlesztésére azonban már ideje sem maradt. Talán bátorsága sem volt Arany János életében.

Dóczy irodalmi pályafutásának végén megoldva áll előttünk a magyar nyelv idegenből való gazdagodásának problémája is. Neki megvolt az az öntudatos adománya, hogy gondolatvilágunkat idegen szépségek beárasztásával, annak minden megrontása és meghamisítása nélkül ép úgy meg tudta termékenyíteni, mint a hogyan Goethe azt *Faust*jának második részében a hellén szellemnek a németbe oltásával elképzelte. Munkája és lelkiismeretessége maradjon hosszú ideig példaképe mindazoknak, a kik nem mesterségül, hanem hivatásul vállalják magukra a műfordítást.

Dóczy élete végét teljes szellemi frisseségben, de már hanyatló egészségben, köztünk töltötte el. Az irodalmi életben már csak itt-ott vehetett részt, jobbára német nyelven és álnevek alatt (Omikron, Omega, Claire) szellemes tárczaczikkeivel.

A végzetes 1919 nyarán, — a mikor régi jó barátja, Berczik Árpád halálát s a földi maradványainak eltemetése körül űzött csúf méltatlanságot is meg kellett érnie — betegsége rosszra fordult. Egyik lábát amputálni kellett. Mindezeken fölül ablakából látnia kellett augusztus ele-

jén a román hadsereg zajos bevonulását is, a mi reá nézve is, mint annyi derék magyarra nézve, egy egész hasznos és becsületes élet önérzetének fájdalmas összeomlását jelentette. Nemsokára ezután, 1919 aug. 28-án, oly időben halt meg, a mikor megkínzott és megalázott hazánkban az egész irodalmi nyilvánosság az ideiglenes kormány által szürke papiroson kiadott egyetlen kis napilapra zsugorodott össze, mely az ő haláláról csak 3—4 sort írt, temetéséről pedig semmit.

*

Életének legbensőbb hitét és érdemét fontolgatva, önkéntelenül is rátér az elme Dóczynak Schiller-fordítása elé írt tanulmányában arra a tételre, a hol az eszményiség halhatatlanságát és művelésének nagy kötelességét tárja elibénk. Azt hiszi, hogy az irodalom és a művészet történetében az eszmény híven követi Krisztus sírbatételének és föltámadásának sorsát. És összeköti ezt a gondolatot a természeti élet legfönségesebb megnyilatkozásával. Elhanyatlásai után — így véli — az eszményiség is ép úgy támad föl újra meg újra, mint a hogyan a nap az elipsis pályáján a földet, a mikor az a tavasz jegyébe visszafordul, újra virágzóvá sugározza be.

Van valami magasztos és kibékítő ebben a szép hasonlatban, mivel a vallást és a művészetet a természeti élet ősforrásával megkapó egységbe foglalja össze.

B. Dóczy Lajos a tisztább eszményiség hű és becsületes szolgálatában töltötte el életét. Jól esik, hazafias érdemeit hálásan elismerve arra gondolni, hogy noha élete végén megérte eszményeinek sírbatételét, elhomályosuló szemeit mégis a föltámadásba vetett erős hittel zárta le.

ELNÖKI ÜDVÖZLŐ BESZÉD

Kenedy Géza székfoglaló r. taghoz.

Beöthy Zsoltól.

Kedves társunk!

Társaságunk szabályai értelmében Önnek székfoglalója után át kell adnom társasági oklevelét, a mely Társaságunk teljes jogú tagjainak sorába iktatja. Az emlékbeszéd, melyet most hallottunk, egy elfelejthetetlen társunk bátor és nemes életeszményébe világított be, de bevilágított mindnyájunk megindulására egy másik léleknek ugyanolyan bátor és nemes életeszményével: az Önével. Talán korábban is foghattunk volna kezet itt a Társaság asztalánál, de nem baj, mert midőn most

üdvözlő kezünket nyújtjuk Ön felé, az Ön szorításában érezzük az Ön szívének teljes fiatalságát. Érezzük azt a bátor elszántságot s azt a könyörteljes jóságot, ezeknek azt a kapcsolatát, a mely csak fiatal szívben foglalhat helyet, azt a kapcsolatot, mondom, mely beragyogja Önnek bosnyák emlékeit. Érezzük Önnek ebben a kézszorításában az Ön fiatalságát, a fiatalságnak azt a bátor, egyenes, őszinte nyíltságát, a melylyel Ön annyi évtized óta az erkölcsi eszményt oly rajongó hűséggel szolgálta és szolgálja. Érezzük e kézszorításban az Ön fiatalságát, érezzük a magyarságnak azt a mély, azt a rendületlen hitét, szeretetét és a mi a mi szomorú napjainkban a legfontosabb, azt a reményt, a mely megint csak fiatal szívekből buzoghat fel teljes erejével, érezzük a magyar erkölcsi eszmény, a magyar nyelv tisztasága iránt való buzgóságát. Köszönjük ez irányban, ez érdekekből való buzgólkodását. Nem tudom, hogy a jövő erkölcsbírája hogyan fog ítélni a mi erkölcsi történetünkről, de bizonyos vagyok a felől, hogy a mi korunknak az Ön erkölcsi eszményét és tanításait becsületére fogja számítani. Kívánom, hogy ezzel a fiatalságával a mi szomorú magyarságunknak mennél több szolgálatot tehessen.

Kenedy Géza válasza.

Szeretve tisztelt elnök úr!

Hálás örömmel veszem át a Társaság oklevelét az Ön kezéből, a kit már közpályám kezdetén is eszmei vezéremnek ismertem s a kihez azóta is a becsülés és a szeretet kötelékei fűznek.

Nem fogyasztja örömemet az a csekélység sem, hogy alighanem a rendesnél később érkeztem ide, régi írótársaim e díszes társaságába. Nem lehetett hamarabb, mivel a közéletnek más és más területein kellett előbb harczolnom ugyanazokért a szent czélokért, a melyekért nálam szerencsésebb és derekabb barátaim tisztán csak az irodalom terén küzdöttek.

Azt azonban bevallom, hogy bizalmuk meghat és büszkévé tesz. E változott időkben, a mikor úgyszólván minden fegyver kihullott kezünkből, a magyar szellem, a magyar irodalom és művészet fegyverei nem hullottak ki; azokat el sem is veheti tőlünk senki. Hol folytathatnám tehát nagyobb kedvvel és a siker nagyobb reményével a küzdelmet, mint régi barátaim közt, a Kisfaludy-Társaságban!?

Fogadják tehát köszönetem kifejezése mellett viszonzásul azt az igéretet, hogy ha első nem is lehetek, de utolsó semmikép sem kívánok lenni abban a szent küzdelemben, a melyet elesett hazánk épségéért és új fölvirágzásáért az emberiség legtisztább és leghathatósabb fegyvereivel innét túl együtt és közösen folytatunk.

1. ÁBRÁNYI EMIL EMLÉKEZETE.

Szász Bélától.

(Felolvasta az 1921 junius 1-i ülésen.)

Tekintetes Társaság!

Tisztelt közönség!

Engem a Kisfaludy-Társaságba először Ábrányi Emil ajánlott tagnak. Az ajánlás után néhány héttel épen a Kisfaludy-Társaság havi ülésére indultam. Az Akadémia ajtajában találkoztam Ábrányi Emillel. Együtt mentünk fel a lépcsőn. A míg felmentünk, én néhány szóval megköszöntem neki az ajánlást. Ő az én megválasztásomról mint egészen biztos dologról beszélt, míg én meglehetősen kételkedtem abban, — a mint a következés megmutatta, nem is egészen alaptalanul. Lehet, hogy bukásomnak az volt az oka, hogy az ajánló nevem elé az *ifjabb* jelzőt tette és így a Társaság tagjai azt mondhatták magukban: «Ez még nagyon fiatal, még várhat!» — Mikor Ábrányi Emillel a felolvasóterem ajtajához értünk, ő épen azt mondotta: «Kedves barátom, nagy örömömre fog szolgálni, hogy épen az én ajánlatomra kerülsz be a Kisfaludy-Társaságba.» — S e közben engem akart az ajtón előre bocsátani. «Monsieur, après vous!» — «Uram, majd csak ön után!» mondám én udvariasan és szelid erőszakkal őt toltam előre. Ki hitte volna, hogy szavaimban my profetical soul — az én próféta lelkem — nyilatkozott meg! Hogy én nem az Ábrányi Emil ajánlatára, hanem majd csak ő utána, az ő helyére jutok be a Kisfaludy-Társaságba!

A lánglelkű, fiatal hévben égő költő — alig három hónap mulva — hideg, csöndes halott volt . . .

Tekintetes Társaság! Tisztelt közönség! Méltóztassék megengedni, hogy midőn székemet a Társaság körében elfoglalom, a Társaság szabályaihoz híven, de a saját lelkem sugallatát is követve — megemlékezzem Ábrányi Emilről, és sírjára a szeretet és tisztelet egyszerű kis virágát tegyem le:

Ki hőse volt hű nemzetének,
Nevét hirdesse diadal —
«De a költőről zengjen ének,
A dalnokot dicsérje dal.»
Költő-társ, túl a síri hanton
Tán nem zavarja nyugtodat,
Ha halkan zendül méla lantom,
És emlékednek hangot ad.

Emlékednél könyünk ha reszket,
Törölje le hit és vigasz:
Éltél s daloltál, s átérezted
Mind azt, mi szép, jó és igaz,
S boldog, kinél valóra válik,
Mit hisz, mit érez, énekel.
Te annak éltél mind halálig,
Mi szép a földön s fölemel.

S az ég kegyes, jó volt irántad,
Betölté végső vágyadat:
Derűlt ég volt — a mint kívántad —
Virágok nyiltak, dal fakadt,
Ébredtek egy nemzet reményi,
Midőn lezárult két szemed,
S mi szebb: mint te, eszméknek élni,
És könnyen, szépen halni meg!?

Lelkedben tiszta volt az oltár,
Tudván, vigaszt kinél keress,
Te annak követője voltál,
Kinek törvénye, hogy: szeress!
Szemed' sosem vevéd le *róla*,
Ki a kereszten szenvede,
Mint nyomorúltak megváltója,
Mint vérző szívek istene.

Szeretet volt valódi lényed,
Kiáradó, hő szeretet,
S mégis gyűlölség lángja égett
Szívedben és üszköt vetett
Mind arra, romlást a mi hozhat,
S a miknek száma légió,
Gyülölted a hitványt, a rosszat,
Mivel megrontja azt, mi jó.

Rájok szemed villámokat szórt,
Ajkad mennydörgést önte ki,
— De csak szelid, nyájas szavad volt,
Mosolyod volt csak ő-neki,

Kivel társul szegődé hozzád
A boldogság, e szent titok,
S egy élten át, mint szende jóság,
Híven kísért hű Margitod.

Egy élten át, egy hosszu élten
Irántad lánggal éreze,
Ápolt, védett perczig se tétlen
Gondoskodó, szelid keze,
S még sem várád, — mert rossz a várás —
Mig éjbe lankad hév napunk,
S akkor menél, midőn a válás
Legszebb, legédesb bánatunk.

Egyet szerettél nála jobban,
Lelkünknek mert erőt az ád,
Szeretni hőn, szívünk míg dobban,
E sokszor hálátlan hazát,
S szenvedni itt, — testvértelen nép —
A föld pora mig eltakar — —
Óh! mert ki küzdjön, lelkesedjék
Honért, ha nem a hű magyar?!

S hivéd, ha vész borúl e honra,
S bősz ellen országunkra tör,
Életre kél a Csaba-monda,
S jő sok magyar nagy messziről,
Csapatjuk majd száguldva nyargal,
Az óczeánon rontva át,
Szent hévvel védni s vad haraggal
Halálig a magyar hazát . . .

De bár hazádért tűzbe mennél,
Előtted más nemzet fia
Nem ellenség vala, de testvér:
Olasz, vagy angol, franczia.
Szeretve hont, a többi népet
Gyülölni te még sem tudád,
S hőn ápolád az örök szépet,
Az emberiség kultuszát.

Mert a föld minden nemzetének
A szellem szent közös java,
S mely hő ajkon fakadt, az ének
Egész világ közös dala.
Ragyog a lángész tiszta fénye
Egész világra tűzve hőn,
Mert van fajunknak szebb erénye,
Mint vérben állni dúlt mezőn.

Erdély magas Kárpát-falánál,
Hol jövevény az idegen,
Te szíveket hódítni vágytál,
S nem úrnak lenni hidegen,
Hogy szeretet keljen szívébe,
S boldog legyen, velünk ha tart,
S a jövevénynek zengje népe,
Hogy: Isten áldd meg a magyart!

S a francziáknak büszke népe
Lelkedhez mily közel vala,
Szived' adád nekik cserébe,
S meg nem tagadtad azt soha.
S hogy az ellen nyakára hágott,
S dicsősége vak éjbe tűnt,
Sirattad Franczia-országot — —
— S ő sírni most tud-é velünk?!

Költő-társ! hitted, a míg éltél,
Ha újra villan majd a kard,
Szent hit leend az ellenségnél
Tisztelni mélyen a magyart,
S belátja, hogy mely harczba' vérez,
A hős magyar mit érdemel,
Ki küzd hűn trónhoz s esküjéhez,
— S előttünk kalapot emel.

Levertek. Nem harczán a kardnak,
Megejte hitvány árulás.
Jog s élet kelle a magyarnak,
Tulajdonunk, és semmi más.

Ez volt bűnünk, s igába görnyedt
Édes hazánk, szent Édenünk,
De láncz nem öl, csupán gyötörhet,
Rabok, de szolgák nem leszünk!

Halvány lett a magyar dicsőség,
A kötelesség megmaradt.
Őrizzük egy szebb múlt örökjét,
Mint a gyémánt a sugarat.
Dolgozzon itt öregje, ifja
Váll-vetve éjen s napon át,
Míg a magyar majd visszavívja
Megcsonkított egész honát.

Tévedt agyunk világosodjék,
Szív verjen, dolgozzék a kar,
S hon-szerelmünk rávetve fényét,
Lássuk, mind testvér a magyar,
S lélekbe', testbe' egybe-forrva,
Legyen vallásunk a haza,
S bámulva lássa Európa,
Minket meg nem gyilkolhata.

S hogy él felettünk még az Isten,
Ki trónján bíró-széket űl,
S van ereje, hogy megsegítsen,
Azt hisszük rendületlenűl.
S valóra vál, a melybe' hittél
— Költő-társ, kit már hant takar —
Megfogyva bár, de jog szerint él,
És el nem veszhet a magyar!

S ha jő a győzelemnek napja,
Költő-társ, rád emlékezünk,
Ki szent hitét meg nem tagadta,
S te együtt ünnepelsz velünk.
Mert ki szerette a világot,
A ki szent láng volt valaha,
És millióként élni vágyott,
Ne féljen, nem hal meg soha!

2. AZ EDDA-DALOKBÓL.

SZÁSZ BÉLÁTÓL.

(Felolvasta az 1921 junius 1-i ülésen.)

És most — Tekintetes Társaság! Tisztelt közönség! — méltóztassék megengedni, hogy egy rövid magyarázat előrebocsátásával néhány szemelvényt mutassak be az *Edda-dalok*ból, melyeket egész terjedelmükben szerencsém volt lefordíthatni.

*

A verses — vagy egy általánosan használt, bár helytelen elnevezés szerint: *Saemundar — Edda* az északi, skandináv isten- és hősmondák s egy sereg életszabály és életbölcseség verses gyűjteménye. Szerzőiknek a név szerint ismeretlen népköltőket, a *thúlr*-okat tartják, mely szó eredetileg beszélőt vagy fecsegőt jelent. Az Edda-dalok az úgynevezett ó-északi nyelven vannak írva, és pedig annak izlandi szójárása szerint, mely Izlandban körülbelül a 800. évtől a késői középkorig használatban volt. A dalok azonban még sem mind Izlandban, hanem részben Norvégiában és Grönlandban, sőt egyesek a brit szigeteken keletkeztek. A ránk maradt alakban való költésük idejét a 800. és 1250. év közé teszik, de valószinűleg mai alakjukban valamely régibb — ránk nézve elveszett — énekekből vannak átírva.

Midőn Norvégiában 872-ben *Harald Hárfagri* király magához ragadta az egyeduralmat, a szabadság-szerető, kemény nyakú norvég nép legjobbjainak egy része elhagyta hazáját és a kevéssel az előtt felfedezett Izland szigetére költözött, hová magukkal vitték nemcsak a szabadságnak szinte szilaj szeretetét, hanem a régi hagyományokat és mondákat is, ezeket részint már feldolgozott, részint még nyers állapotban, a mit aztán már új hazájukban öntöttek verses alakba. A régi mondákat feldolgozó ez a tevékenység aztán Izlandban oly lendületet nyert, hogy hamarosan túlszárnyalta nemcsak Norvégia, hanem az összes többi germán népek azon időbeli költészetét is. Ezt a népies thúlr-költészetet azonban később háttérbe szorította a *skáldok* műköltészete, majd a prózában szóló *saga* (monda) irodalom. E háttérbeszorítás folytán a thulr-költészet alkotásai lassanként szinte feledésbe merültek, míg aztán abból egy régi gyűjteményt 1643-ban meg nem talált *Bryniolf Sveinsson* skalholti püspök. A kéziratnak címe nem volt és így a tudós püspök az *Edda* nevet adta neki, mert azt mintegy kiegészítő részéül hitte az 1178-tól 1241-ig élt *Snorri Sturluson* híres skáld, tudós és állam-

férfi *Edda* czímű művének. Az Edda szót régebben ős-anyának fordították — mert a verses Eddában is *Edda* a szolga-rend ősanyjának neve — később azonban a czím helyes értelmét költészet-tannak állapították meg, mert valóban a *Snorri* könyve főként a skáld-költészet szabályainak foglalatja. Az általa talált költemények szerzőjét sem tudván, *Bryniolf* püspök úr arra a szent meggyőződésre jutott, hogy az nem lehet más, mint az 1056-tól 1133-ig élt tudós *Saemund Sigfusson* pap, a ki akkoriban titokteljes tudományokban bővelkedő személyiség hírében állt. Így kapta a *Bryniolf* által feltalált gyűjtemény a *Saemundar-Edda* nevet, melylyel még ma is nevezni szoktuk, bár azóta már kétségtelenül megállapíttatott, hogy a tudós *Saemund*nak ahhoz semmi köze sincsen.

Bryniolf az általa feltalált és 45 levélből álló pergament kéziratot 1662-ben a koppenhágai királyi könyvtárba küldte be, a hol ma is őriztetik, *Codex regius* czím alatt. Ezt a kéziratot — a tudósok megállapítása szerint — a XIII. század második felében sokkal régibb eredetiből egy ismeretlen gyűjtő másolta. Ez a kézirat a most *Edda-dalok* név alatt ismeretes gyűjteményeknek a két prózai betoldással együtt 31 darabját tartalmazza. Utóbb a gyűjteményhez soroztatott még — később feltalált pergament- és papiros-kéziratokból — hat darab, egy pedig a Snorri *Eddájá*ból, úgy hogy a teljes gyűjtemény összesen 38 darabot tartalmaz. Ezekből 17 az isten-, 21 pedig a hős-mondakör csoportjába sorozható.

Az isten-mondakörhöz tartozó darabok legnagyobb része az ó-északi mythológiát tartalmazza, bár nem összefüggően és nem teljes egészében, úgy hogy ez a mythológia csak más forrásoknak is felhasználásával állítható teljesen össze. Ennek a mythológiának rövid tartalma ez:

Kezdetben volt az ásító mélység, ennek északi oldalán a ködvilág, melyből az ősvizek áradtak ki, melyek folyásuk közben megfagytak, déli oldalán pedig a tűzvilág és az ebből kipattanó szikrák melege olvasztani kezdé az ősvizek jegét. Az olvadó jégből előjött *Ymir*, az emberalakú óriás, az első élő lény, s azután az őstehén, mely a jégnek nyalásából táplálkozott, míg tejével *Ymirt* táplálta. A mint a tehén a jeget nyalta, abból egy férfi szabadult elő: *Buri*, a kinek egyik unokája, *Odhin* — a későbbi fő-isten — testvéreivel megölte *Ymirt*, kinek kiömlő vérében megfuladt az óriásoknak tőle származott egész nemzetsége, egy óriás-párnak kivételével, a kik csolnakban menekültek s a kiktől származtak utóbb az összes óriások. *Odhin* és testvérei az után az *Ymir* véréből és testéből alkották meg a létező világot, míg *Odhin* két más istennel együtt két élő-fából teremtette az első emberpárt. Az élet központja az *Yggdrasill*, az ős kőrisfa, mely táplálja a világot, melynek sorsát a három *norna* igazgatja.

A különböző lényeknek: az *ás*oknak, — a kik a tulajdonképeni istenek — az *óriás*oknak — a kik a vad, romboló és a *törpé*knek, — a kik a hasznos természeti erőket és a mesterségeket képviselik, — az *álf*oknak — a kik a mi tündéreinknek felelnek meg, a *ván*oknak — a kik a vizek szellemei, a *tűz* és az *alvilág* lakóinak s végül az *ember*eknek kilencz külön világa van.

Az ásoknak feje és vezére *Odhin*. A többi ás — számszerint még tizenöt — legnagyobb részt az ő leszármazottja. Köztük legnevezetesebbek: *Thór*, a mennydörgés, *Baldur* a nyár, *Niörd* a tenger, *Frey* a termékenység, *Heimdall* a szivárvány, *Tyr* a háború és *Loki* a tűz s egyúttal a rombolás istene. Az *Odhin* egyik palotája a *Valhalla*, a hová a harczban elesett hősöket az *Odhin* amazonjai, a *valkürök*, viszik el hozzá.

Az ások az arany bírása miatt a vánokkal folytatott és egyezséggel végződő hosszú háború befejezése után uralkodnak a világon, melyet bölcsen kormányoznak. Azonban *Loki* irigysége és gyűlölete véget vet e boldog életnek. *Loki* a vak *Hödur* által megöleti *Baldurt*, s ezzel elérkezik a rettenetes sorsfordulat. Meghalt az első isten. És a többiek jól tudták, hogy közülök soknak, talán valamennyinek követni kell őt. És mégis bátran, nyugodtan mennek a vég elé. Ők igazi germán hősök. Az észak szülöttei. Tudják, hogy rettenetes fátum függ felettük, látják a jövőt, a maga iszonyatos harczaival és reménytelen bukásával, de még csak nem is gondolnak arra, hogy kitérjenek előle. És az isteneknek ez a szilaj eltökéltsége, komor elszánása és rettenetes bukása adja meg az ó-északi mythológia tragikumát, komor fenségét, mondhatnám: borzalmas nagyszerűségét.

A hosszú, rettenetes tél, a *fimbulvetr*, után — mely alatt az egész világon harcz és háború lesz, hol testvérek, apa és fiú gyilkolják egymást, szörnyek fölfalják a napot és holdat, a csillagok lehullnak és a föld megremeg — következik a *ragnarök*, az istenek alkonya. Az óriások, a tűz- és az alvilág lakói és *Loki* — különböző szörnyekkel nemzett szörnymagzataival — megtámadják az isteneket. A szörnyű harczban elesik *Odhin*, *Thór*, *Frey*, *Tyr*, *Heimdall*, *Loki* is, elpusztúl az emberek egész faja és az egész világ a tűz martaléka lesz . . .

A mi ezután következik, a tengerből egy új, szebb világnak kiemelkedése, melyben új, tökéletesebb istenek uralkodnak és új, boldogabb emberfaj él, az már — szerintem — nem tartozik hozzá az ős északi-mythológiához és újabb — valószinűleg keresztyén — befolyás alatt keletkezett hozzáköltés alkotása.

Ennek az ó-északi mythológiának eredetét, magvát nem akarom itt hosszasabban fejtegetni. Csak azt jegyzem meg, hogy némely magyarázó szerint közös az az egész emberiség ős teremtéstanával, míg mások

szerint a természeti erőknek és jelenségeknek megszemélyesítése, egy nagy természet, különösen évkör- vagy nap-mythos allegóriája, bár olyanok is vannak, a kik e mythológiát az ős északi történelem vagy legalább történeti mondák megistenesítésének tekintik, s *Odhint* és az ásokat isteni rangra emelt királyoknak és hősöknek tartják.

Az Edda-dalok 21 hős-mondai darabja legnagyobbrészt az ismeretes *Nibelung-monda* tárgyát dolgozza fel, ide számítva az *Attila* megöléséről szóló mondát is és hozzáadva még ezekhez egyet *Völundr*ól — a germán mondák *Wieland* kovácsáról, három éneket *Helgi*ről, a ki az északi mondák sajátos hősének tekintendő és összesen négy darabot a germán mondákban is szereplő *Sigmund*ról, *Sinfiötli*ről, valamint *Oddrun*ról, az *Attila* nővéréről és a germán mondák *Krimhild*jének megfelelő *Gudrun* fiainak nővérük, *Svanhild* megboszulása végett ennek gyilkosával, *Jörmunrek*kel — a ki állítólag a történeti *Ermanerik* góth királylyal azonos — folytatott harczáról.

A *Nibelung-mondát* ismertetnem — úgy hiszem — felesleges. Csak azt jegyzem meg, hogy — a tudósok szerint — ennek a mondának az *Attila* megöletésére vonatkozó része alighanem még az V. században, a *Sigfrid* életére és halálára vonatkozó része pedig a VII. században keletkezett és pedig mindkettő a rajnai frankoknál, a burgundok közvetlen utódainál, a mai Németalföld partvidékein, a Rajna torkolata táján és mindkettő a IX. században jutott el innen északra a nevezett vidéket megszálló és fosztogató norvég tengeri rablók, az úgynevezett *viking*ek útján. A mondák anyagán északon — az északi erkölcsi felfogásnak és világnézetnek megfelelően — több változtatás történt, de most ezekre sem terjeszkedhetem ki. Valamint arra sem, hogy a *Nibelung-mondá*nak őseredeti alapját fejtegessem. Csak azt jegyzem meg, hogy vannak magyarázók, a kik azt egész egyszerűen az *argonauta*-monda egy változatának tartják, s akkor *Sigfrid Jázon*nak, *Brunhild Medeá*nak, a *Nibelung-kincs* pedig az aranygyapjúnak felelne meg. Mások azonban ebben a mondában is egy nap-mythost látnak és *Sigfrid* nem más, mint egy fény- vagy napisten, vagy legalább hős, a ki legyőzi a telet, a sötétséget, hogy a végén általok megölettessék. De azt hiszem, legközelebb járnak az igazsághoz azok, a kik ebben a mondában valóságos történeti eseményeknek a költészet és képzelem által részben elváltoztatott feldolgozását látják. Ezek szerint a *Sigfridre* vonatkozó monda alapját az a rettenetes viszálykodás képezi, a mely a *Merovingek* családjához tartozó *Sigebert* és *Chilperik*, különösen pedig ezek feleségei: *Brunihild* és *Fredegonda* közt folyt le, s melynek során a két királyné orgyilkosok által kölcsönösen özvegységre juttatta egymást és férjeik halála után a birodalom két részében, *Ausztráziá*ban (a mai Német-

ország alapja) és *Neustriá*ban (a mai Francziaország helyén) uralkodtak és kegyetlenkedtek, s egymás ellen véres háborúkat viseltek, melyekben *Brunihild* személyesen is részt vett, magát *Fredegondát* is megölette, míg végül a saját nemessége kiszolgáltatta a *Fredegonda* fiának, a ki aztán lovak farkához köttetve tépette szét 613-ban. Ezt a történetet a monda összeszőtte egy másik, a VI. században élt, *Sigebert*nek, a ripuári frankok királyának történetével, a kit *Clodvig* felbújtására saját fia gyilkoltatott meg a *Buchonia*-erdőben, melyhez *Odenwald* is — a *Nibelung-ének* szerint *Sigfrid* megöletésének helye — tartozik. A *Nibelung-mondá*nak a burgund királyok megölésére vonatkozó része pedig — az úgy nevezett történeti iskolához tartozó magyarázók szerint — *Gundicarius* burgund királynak és népének a húnok által 437-ben történt kiirtásának történeti tényén alapszik, a mivel az ó-északi monda tragikai kapcsolatba hozta *Attila* hún királynak 453-ban történt halálát aképpen, hogy a burgundok megöletését magának *Attilá*nak tudta be, és az *Attila* halálát a burgund királyi házból származó neje által bosszúból elkövetett gyilkosságnak tulajdonította.

Az *Edda-dalok*ban a rím helyét az alliteráczió, vagyis egy sorban két vagy több hangsúlyos szónak ugyanazon mássalhangzóval kezdődése pótolja, míg az összes magánhangzók egymással alliterálóknak tekintetnek. Az alliteráczió verselési formát — mint jellegzetest — a fordításban én is megtartottam és a fordítást alexandrin sorokba foglaltam s a vers ütemességét vagy rohamosságát még — a hol helyén valónak láttam — dactylicusi lejtéssel is erősítettem.

Az énekek közül kettőt leszek bátor bemutatni. Az egyik az istenmondakörből való és a czíme: *Thrymskvidha (Thrym-ének)*. Arról szól, hogy *Thór* — a kit *Vingthór*nak is hívnak és a ki a mennydörgés istene s a termőföldnek fia — felébredvén hosszú téli álmából — mert télen nincsen mennydörgés — nem találja kalapácsát, melynek suhintásával a villámokat szokta előidézni. *Lokit* — a ki akkor még jó viszonyban volt a többi istennel, kiket ügyességével sok bajból mentett ki — küldi el a kalapács hollétének kinyomozására. *Loki* — a *Freyja* istennőtől kölcsönvett toll-ingben, a mi a felhőt jelképezi, el is repül, s megtudja, hogy a kalapácsot *Thrym* jégóriás — vagyis *thursa* — orozta el és mélyen a földbe rejtette, — mert a néphit szerint a villám télen a földben van elrejtve — de csak úgy akarja kiadni, ha hozzá adják feleségül *Freyját*, a *Niörd* leányát, a szépség és szerelem istennőjét. De *Freyja* ebbe nem egyezik bele; mire — *Heimdall* tanácsára — maga *Thór* öltözik fel a *Freyja* ruhájába és a komornának öltözött *Loki* kiséretében elmegy a maga kecskefogatján óriásországba. Itt *Thór* rettenetesen eszik és iszik s vadul villogó szemekkel néz, a mit *Thrym* óriás csodálatosnak

tart egy menyasszonytól, de a ravasz *Lóki* mind ezt jól kimagyarázza. Mikor aztán *Thrym* előhozatja *Morzsolót* — a *Thór* kalapácsát — hogy a mint szokás volt — ezzel szenteljék föl a házassági frigyet, *Thór* elkapja a kalapácsot, s azzal agyonveri az egész óriás-népséget, a mi a tavaszi viharoknak a tél hatalmán vett győzelmét jelképezi.

1. Vad, dühös volt *Vingthór*, hogy végre viradva,
Hiába kereste kemény kalapácsát,
Rengett rőt szakála, rázta remek fürtjét
A föld fia, folyton katatva, kutatva.
2. Szónak az első volt, mit szóla a szája:
«Meghallgasd most, *Lóki*, mit majd mindjárt mondok:
Füves föld nem tudja, sem a fényes ég fönt:
Ellopták az ásnak erős kalapácsát.»
3. Fordúlt fehér *Freyja* fényes csarnokába,
Szónak az első volt, mit szóla a szája:
«Add fehér toll-inged', fényes *Freyja*, kölcsön,
Talán megtaláljuk eltünt kalapácsom!»
4. «Od' adom örömmel, ingem bár arany vón,
Bár fehéren fénylő ezüstből vón fonva.»
5. Sebesen szállt *Lóki*, suhogott a toll-ing,
Háta mögött hagyta házait ásoknak,
S az erős órjások otthonát elérte.
6. Dombon ült *Thrym*, thursák termetes királya,
Ebeire örvnek aranyos lánczot tett,
Simítgatta serény lovai sörényét.
7. «Hogy' élnek az ások, hogy élnek az álfok,
Ide hogy' érkeztél óriásországba?»
«Rosszul élnek ások, rosszul élnek álfok.
— Hova tetted, *Thrym* te, a *Thór* kalapácsát?!»
8. «Tudd meg, én tevém el a *Thór* kalapácsát,
Nyelivel hol nyugszik, nyolcz mérföld mély nyomja,
El sem viszi innen ember fia egy sem,
Ha nem hozza hozzám hű hitvesül *Freyját*.»
9. Sebesen szállt *Lóki*, suhogott a toll-ing,
Elmaradt mögötte messze órjás-ország,
S megpillantva ások pompás palotáit,
Termének küszöbén találta tüzes *Thórt*.
Szónak első volt, mit szólt szilárd *Thór* szája:
10. «Kivánt kimenetelt ért-é küldetésed?!
Kedvező hirt kapván, kiáltsd le a légből!

Felejti, mit végze, ki a földön fekszik,
S hamar hazugságot hirdethet az ülő.»
11. «Kivánt kimenetelt ére küldetésem.
Thrym tevé el, thursák ura, kalapácsod',
El sem viszi onnan ember fia egy sem,
Ha nem hozza hozzá hű hitvesül *Freyját*.»
12. Fehér *Freyja* fényes termibe fordúlt *Thór*,
Szónak az első volt, mit szóla a szája:
«Tedd fejedre, *Freyja*, arák fehér fátylát,
Menni kell mi-nekünk óriás-országba.»
13. Fehérebb lett dühtől, s fúja fényes *Freyja*,
Hogy reszkete, renge ások remek terme,
S nyomba kinyilt nyakán nyak-éke s lepattant:
«Férfik után futó féktelen nő lennék,
Indúlva el véled óriás-országba.»
14. Gyorsan az istenek gyűlésbe gyülének,
Jöttek istennők is jámbor, jó tanácsra,
Bölcs ások beszéltek, bizton hogy' lehetne
Kézhez kapni *Thór*nak kemény kalapácsát.
15. Bátran beszélt *Heimdall*, bölcsek közt legbölcsebb,
— Végzetek tudója, mint a vízi ványok —
«Arák fehér fátylát *Thór* tegye fejére,
Fűzzön föl nyakára fényes függő-éket,
16. Kössön a karjára karikába kulcsot,
Szorítsa derekát szép szinű szoknyába,
Kebelére tűzzön kék-kövű kösöntyűt,
Födje fejét fénylő, fodoros fej-díszszel.»
17. Türelmetlen' tört ki a termetes ás, *Thór:*
«Némbernek neveznek nevetve az ások,
Fejemre fölrakva arák fehér fátylát!»
18. Felelt fürge *Lóki*, fia *Lombszigetnek*:
«Hallgass hamar el, *Thór*, s hallgass a tanácsra,
Beveszi bősz órjás ások birodalmát,
Ha korán nem kerül kézhez kalapácsod.»
19. Thór fejére tették arák fehér fátylát,
Fűztek föl nyakára fényes függő-éket,
Kötöttek karjára karikába kulcsot,
Szoríták derekát szép szinű szoknyába,
Kebelére tűztek kék-kövű kösöntyűt,
Födték fejét fénylő, fodoros fej-díszszel.

20. S fölszólala *Lóki*, fia *Lombszigetnek*:
«Komorna köntösben követve kisérem,
Együtt indulunk mi óriás-országba.»
21. Hamar a kecskéket hegyről haza hajták,
Fogták a fölhérczhez a frissen futókat.
Sziklák szakadoztak, szikráza a föld is,
Odhin fia így ment óriás-országba.
22. *Thrym*, thursák termetes fejedelme, szóla:
«Álljatok föl, adni ülő-helyt, órjások,
Hozzák a hó *Freyját* hű hitvesül hozzám,
Niörd halvány lányát, hires *Hajó-hely*ből.
23. Ólamban üszőim, arany-szarvúk, esznek,
Éjszin ökrök, erős órjás örömére,
Nem kevés a kincsem, kösöntyűm, kar-ékem,
Csak hó-nyakú *Freyja* hiányza házamból.»
24. Közelgve az este korán beköszöntött,
Adtak italt, ételt órjások elébe.
Thór nyomban egy ökröt s nyolcz lazaczot nyelt el,
S asszonyoknak eltett összes édességet,
S megivott rá mindjárt egy akónyi méhsert.
25. Tüstént szólt *Thrym*, thursák termetes királya:
«Lányt igy lafatyolva láttatok lakmázni?!
Féktelen falánk ily fehér-személy nem volt,
S menyasszony, ki méhsert ivott ily mértékben!»
26. Az okos komorna ott űle azonban,
Ki találón tudott tüstént megfelelni:
«Nyolcz napja nem nyelt már nyalánkságot *Freyja*,
Annyira epedt ő óriás-országért.»
27. Csiklandja vágy, csókot csattantani *Thrym* most
Fölveti *Thór* fátylát, és fut feje-vesztve:
«Szeme mért szikrázik oly szörnyen a szűznek,
Mintha lángoló tűz lövelne lobogva?!»
28. Az okos komorna ott űle azonban,
Ki találón tudott tüstént megfelelni:
«Nyugtalan' nyolcz éjet nyitott szemmel tölte,
Annyira epedt ő óriás-országért.»
29. Előjött az órjás öreg, ocsmány anyja,
S merészelt megkérni menyasszony móringját:
«Add ide a gyöngyös, gyönyörű gyűrűket,
Szerzed szeretetét a szíves öregnek,
S kapod kényeztető, kedves kegyit érte.»

30. *Thrym*, thursák termetes királya szólt tüstént:
«Szép szüzem' szentelje a szent kalapács föl,
Menyasszony mellé most *Morzsolót* tegyétek,
Varr keze kösse meg keményre kötésünk!»
31. A merész *Thór* szive mellébe' mosolygott,
És kapva kezébe kemény kalapácsát,
*Thrym*et, thursák urát a földre teríté,
Aztán meg az összes órjást agyon-verte.
32. Megölte az órjás öreg ocsmány anyját,
Menyasszony móringját ki kérni merészlé,
Fillér helytt fizetve fejbe-csapásokkal,
Gyöngyös gyűrű helyett gyilkos ütésekkel.
— Igy kapá *Thór* vissza kedvencz kalapácsát.

A másik ének a hős-mondakörből való, és czíme: *Atlakvidha (Átli-ének)*. *Átli* — a történeti *Attila* — követe, *Knefröd*, által gazdag igéretekkel magához csalja feleségének, *Gudrún*nak (a német mondai *Krimhild)* bátyjait, a *Giúki* fiait, *Gunnárt* és *Högnit* (a nibelungi *Gunther* és *Hágen)* a kik az énekben hol burgundoknak, hol góthoknak, majd meg *Niflungok*nak vannak nevezve — hogy megszerezze tőlük a roppant *Niflung-Nibelung*-kincset és ezek — nővérük, *Gudrún* intelme daczára — el is mennek csekély kísérettel *Átli*hoz, a hol aztán rövid harcz után lefogják őket és kérdik *Gunnárt*, meg akarja-é váltani életét a *Niflung*-kincs kiadásával. De *Gunnár* inkább meghal, semmint a kincsnek — melyet a Rajnába sülyesztettek el — rejtekhelyét elárulja, de hogy e titokról biztos lehessen, a rejtekhelyről szintén tudó *Högni* szívét akarja látni. A szolgák előbb *Hialli* szakács szívét vágják ki, de mikor *Gunnár* megösmeri, hogy ez nem a *Högni* szíve, *Högnit* is megölik, *Gunnárt* pedig aztán a kígyók vermébe lökik. *Gudrun*, hogy bátyjai halálát megboszúlja, megöli az *Átli*tól szült kis fiait, *Erpet* és *Eitilt* és húsukat *Átli*val megéteti, azután az ittasan álomra dőlt *Átlit* ágyában meggyilkolja és a palotát felgyújtja.

1. Egy ízben egy eszes, okos embert *Átli*,
*Knefröd*öt, követül küldötte *Gunnár*hoz.
*Giúki*khoz ért ez, hol gazdag *Gunnár*nál
Padka körül padok, s pezsge a pompás sör.
2. Hallgat hamis *Knefröd*, — hún haragot félve
A népes teremben némán iszik a nép.
De követe délnek, *Knefröd*, kemény hangon
Magas űlő-helyről most mondani kezdi:

3. «Ide én *Átli*tól izenettel értem,
Járatlan *Mély-erdőn* jó lovamon jövén,
Hogy hivjalak, *Gunnár*, házába hunoknak,
Lengő sisaktollal, *Átli* lakát látni.
4. Vértet, vasas lándzsát válasszatok ott ki,
Sillámló sisakot, sok serény rabszolgát,
Csillogó ruhákat, csótárt, arany-csattút,
Pajzsot, pánczélt, pompás patkós paripákat.
5. Számotokra szánta széles *Gnitaheid*ot,
Hajító dárdákkal, hatalmas hajókkal,
Danp király kastélyit, királyi kincsekkel,
S a mogor vadont, mit *Mélyerdő*nek mondnak.»
6. Fejét *Högni* felé fordítva, *Gunnár* szólt:
«Hallád, *Högni*, halljuk, hős, hamar tanácsod'!»
«Arany nincsen annyi arra *Gnitaheid*ban,
Hogy ne vón házunkban hasonló halommal.
7. Tudod azt, hat tágas termünk tele karddal,
Mindnek markolatja munkálva aranyból,
Pengém a leggyilkosb, paripám leggyorsabb,
Falainkon függ sok fényes paizs, fegyver,
Kiár kastélyából került sok kemény kard,
Hiszem, mind hatalmasb hires hunokénál.»
8. «S mit gyaníttat, húgunk mit külde, a gyűrű,
Farkas-szőrbe fonva?!» — «Félek, figyelmeztet.
Vérről és veszélyről szól a vörös gyűrű,
Farkas-szőr, hogy futunk falánk farkasokhoz.»
9. Nem biztatta *Gunnár*t barát, se bizalmas,
Vezér se, vitéz se véleményt nem valla,
De méltón királyhoz monda merész *Gunnár*
A tágas teremben teljes bátorsággal:
10. «Föl, *Fürge*, fordíts rá figyelmet, hősöknek
Kedvére kínálják a kupákat körben!
11. Foglalja el farkas földjét *Niflungok*nak
Haragos héjjákkal, *Gunnár* ha hiányzik,
Morgó medve marjon mindent szét mogorván
Kutyák kedvére, ha *Gunnár* király késik!»
12. Kiváló leventék könnyezve kisérték
Fenséges főnökjük', fejdelmi fiúk is,
S szólt a *Högni*-háznak honn hagyott hős ifja:
«Ójjon erő s ész ott, a hová indúltok!»

13. Hegyek hátán hajták hamar át a hősök
Zabla-harapóik', zord, zúgó *Mélyerdőn*,
Húnok hona hangzott, hol ők haladának
Sötét-zöld sík rónán, hol sehol sincsen fa.
14. Látják, *Átli* lakán leshelyek, lőrések,
Bikki bátor népe belül a bástyákon,
Húnok tágas terme tele támlás paddal,
Falakon függenek fehér fényű pajzsok,
Bajban biztosítók. Bent bort iszik *Átli*
Fényes fölházában. Figyelnek az őrök,
Jelenteni jókor, ha jőne hadával
Gunnár, gerelyekkel csapni a gazdára.
15. Húguk hamar látta, hogy léptek a házba
Bátyjai, nem bántá bornak heve őt még.
«Csaltak tőrbe, *Gunnár*, hún csalfa cselétől
Magadat mint mented?! Menj menten e házból!
16. Bölcsebb lett vón, bátyám, bodros sisakok helytt
Karddal, kelevészszel keresni föl *Átlit*,
Nyár-napon nyeregben nyargalni nyilazva,
Halavány hullákat hagyva a nornáknak,
Szégyent hadd szenvedne a hún harczi-szűz mind,
Vetni vitéz *Átlit* viperák vermébe,
— Kegyetlen kígyókhoz most így ti kerültök.»
17. «Nincs idő, nógatni népét *Niflung*oknak,
Hosszú az út, húgom, hadát ide hozni
Dombos *Rajna* partról délczeg daliáknak.»
18. Hatalmas kardjával *Högni* hetet vág le,
Löki nyolczadikat lobogó lángokba.
Védni magát, vívni igy kell a vitéznek,
Hősileg *Gunnár*ért mint harczola *Högni*.
19. Burgund barátokat birkózva lebirták,
S galádul hős *Gunnár*t köték gonosz gúzsba.
20. Kérdezék most, kész-e kiváltani éltét
Góthok ura, *Gunnár*, gazdag arany kincscsel.
21. «Hős *Högni* szivét ha hozzák ide hozzám,
Vörös vértől ázva, a vitéz vezérnek
Kemény kebeléből karddal kihasítva.»
22. Szegény *Hialli*nak szelték a szívét ki,
S vitték vala tálban véresen *Gunnár*hoz.
23. Szólt *Gunnár*, góthoknak gazdag fejedelme:
«A hitvány *Hialli* szíve, a mit hoztok,

Hajszált se hasonlít hős *Högni* szívéhez,
Reng, reszket a tálon, rezegve, remegve,
Mozga még gyávábban, mellébe' mikor volt.»

24. A kemény kard-kovács *Högni* kaczagott, kés
Járva johát által, jaj se jött ajkára.
Vitéz szivét vitték véresen *Gunnár*hoz.

25. Gerelyes *Niflung*ok gazdája, *Gunnár*, szólt:
«A szívós *Högni*nek szilárd szive itt ez,
Nem hasonlít hitvány *Hialli* szivéhez,
Nem remeg rezzenve, nem reszket a tálon,
Még így se mozdult meg, mellébe' mikor volt.

26. Ember elől, *Átli*, egyszeriben eltűnsz,
Mint a tömérdek kincs tőled tova tűne,
Magam tudom most már, hogy merre merült el
Híres *Niflung*-kincs, hogy hős *Högni* halott már.

27. Ketten a míg éltünk, kételyek kínoztak,
Magamra maradva nem mardos a kétség,
Békén bírja *Rajna* bút, bajt hozó kincsét,
Az ásoktól átszállt örökét *Niflung*nak,
Rejtse ár a rontó gyűrűk ragyogását
Hullámzó habokban, mintse hunok hordják!»

28. «Kész' a kocsi, menjen! A király már kötve.»
És a kincs gazdáját, kemény király *Gunnárt*,
Hurczolja halálra zablát harapó ló.

29. Lépkedő lovával *Átli* lassan léptet,
Katonák kardok közt rokonát kisérik.
Veszi észre *Gudrun* a vitézek vesztét,
Tiltja, törli könnyét a tágas teremben.

30. «Forduljon fejedre fogadalmad átka,
Átli, úgy élj, a mint esküdted *Gunnár*nak
A szép, szelid napra, szent *sigtyri* szirtre,
Új ágyas házadra, az *Ull* gyürűjére»!

31. Szilaj szivű szolgák sziszegő kigyóknak
A vitézt még élve vermébe vetették,
Hol hemzseg kigyó-had, halálra harapni.
De haragos *Gunnár* veri hárfa húrját,
Csapkodva reájok, cseng, csattog a húr mind.
A vitéz így védje vagyonát vérével!

32. Nyeritő mén nyergén nyargal haza *Átli*,
Gyalázata után gyászos gyilkosságnak,

Döng, dübög az udvar a ló-dobogástól,
Harczosok hangjától, a hogy' haza érnek.
33. Közelit most *Gudrún* az *Átli* királyhoz,
Kiengesztelésre kinálva a kelyhet:
«Vedd vígan e házban, vitéz uram, élvezd,
Mi a megöltektől ma neked maradt meg.»
34. Kereng, tele borral, kehely, kupa, kancsó,
Hogy húnjait *Átli* házába behivja,
Sok borzas, bátor hún bejő beszélgetni.
35. A szörnyű nő szolgál szaporán szín-borral,
Erőlteti urát, enni az ételből.
— *Átli* halott-halvány, hogy hallja e szókat:
36. «Kard-osztó király te, kedves kölykeidnek
Szét-szeletelt szívét szín-mézzel megetted,
Hires hős! emészd hát hamar, — hullák húsát
Etted, adva abból az érdemeseknek.
37. Hiába' hívod már, hevűlve italtól
Öledbe ültetni *Erpet* s a kis *Eitilt*,
Termedből ki többé hiába tekintesz,
Az arany-osztókat oda-künn nem látod
Nyíl nyeleit nyesve, nyerítő ment nyírva!»
38. Hangos zaj a házban, húnok zokogása,
Zúgás zivatarja, pánczélok zörgése,
Csak gonosz *Gudrún*nak nem gördül a könnye,
Fejdelmi fivérit, fiait se bánja,
Ártatlan övéit, kiket *Átli*nak szült.
39. Az aranyat osztja a hó-nyakú asszony,
Szép színű gyűrűket szolgái közt szétszór,
Sorsot siettetni sár-aranyat sűrűn,
Kincses kamaráját kissé se kiméive.
40. Vigyázatlan vala s vadúl ivott *Átli*,
Fegyvertelen fekvék, *Gudrún*t se figyelte,
Máskor ez másként ment, mikor melegséggel
Előkelők előtt egymást ölelgették.
41. Vánkosát a vad nő vérrel vörösíti
Kezében a késsel, — kutyáit eloldja,
Csóvál tüzes csóvát, felkölti cselédit,
Borít mindent lángba, bátyjait boszúlni.
42. Ki a teremben volt, tűz tette azt tönkre,
Gyilkosit *Gunnár*nak, gyász-helyről felgyűlve,
Régi remek oszlop, kincstár romba roppan,

Budlungi vár elvész, s kik még vágyva vártak,
Friss, fiatal lányok fojtó füstbe fúlnak . . .
43. Elég az énekből, — ily asszony sosem lesz
Viselni a vértet s bátyjait boszúlni.
Három híres királyt küldött a halálba,
Mielőtt maga is meghalt, a merész nő.

ELNÖKI ÜDVÖZLŐ BESZÉD

Szász Béla székfoglaló rendes taghoz.

Beöthy Zsoltól.

Kedves társunk,

sok szívet meghatott Magyarországon valamikor egy nemeslelkű, áldott emlékű öregasszony örömkönyje, melyet akkor hullatott, mikor egyszerre két fia lett egyházának püspökévé. Ugyanez a könycsepp rezegne ma menyének, egyik püspök-fia feleségének szemében, ha látná itt mind a két fiát atyjoknak múzsapapi örökében, a költők sorában. Hálával gondolhat és gondol is a haza a Szász család anyáira, kik gyermekeik lelkét immár három nemzedéken át áldozásra nevelték a legfensőbb eszményeknek. Köszöntjük fiaik közül Önt, a negyediket, kit Társaságunk körébe hívott. Azon az alig belátható nagy mezőn, melyen nagy emlékű édesatyjának fáradhatatlan szelleme oly kitartó és sikeres buzgalommal dolgozott, ezen a mezőn kereste Ön is munkatereit. A philosophiai jellemrajzon kezdette Emmerson modorában, kinek Szász Károly volt magyar tolmácsa: egy hivő, tiszta és törekvő lélek sugalmainak keresve ebben a mi siket pusztaságunkban meghallgattatást. Majd a műfordítás mezejére fordult s épen Társaságunk kiadásában a magyar Horatiussal ajándékozta meg irodalmunkat. Magyar Horatiussal, mert a venusiai dalnoknak nem tudós, hanem költő tolmácsa akart és tudott lenni, Baksay remekének módján. Szerényen, elvonulva, alig észrevéve dolgozott s Társaságunknak becsületére válik, hogy irodalmunknak papirvaluta-zizegéséből kihallotta az ön munkájának halk, de nemes ércz-csengését. Kérjük, fogadja ezt az oklevelet szívesen s csatlakozzék Társaságunkhoz azzal a szeretettel és ragaszkodással, melyre édesatyja oly fölemelő és feledhetetlen példát mutatott.

Szász Béla válasza.

Méltóságos Elnök Úr!

Hálás szívvel köszönöm meg Méltóságodnak hozzám intézett meleg üdvözlő szavait, melyekkel engem a Kisfaludy-Társaság tagjai sorába felavatni méltóztatott. A szeretetnek szavaival szólt hozzám Méltóságod, midőn kegyelettel mutatott reá családomnak ama — már régen előrement, de dicső emlékükben köztünk ma is jelenlevő testvér-párjára, a kik az Úr szava által ugyanazon egy pályára hivatván el, azon «nem épen dicstelenül» működének, és felidézte képét azoknak az édes anyáknak, kik közül az elsőnek megadaték, hogy még élő szemekkel láthassa az ő fiainak dicsőségét. És a Méltóságod szavai az én szívemben a szeretet, a kegyelet és a megszentelt emlékek húrjait zöndíték meg. Ne vétessék tehát rossz néven, hogy e kettős elfogúltság pillanatában alig találhatok szavakat, melyekkel a Méltóságod ékes szavaira illendően felelhessek meg. Mert tudom és érzem, hogy családom megdicsőült tagjainak élő emléke míg egyrészt jóindulatot és a szeretetnek előlegezését biztosítja az én személyemnek e Társaság körében is, másrészt oly várakozásokat támaszthat velem szemben, melyeknek megvalósíthatása — a legjobb törekvésem mellett is — gyönge tehetségemet fölülmulandja. Mert fülembe csengenek Sallustius szavai: «Majorum gloria posteris lumen est, neque bona, neque mala eorum in occulto patitur.» «Az elődök dicsősége világot vet az utódokra, s azoknak sem jó, sem rossz tetteit rejtve maradni nem engedi.»

Jól tudom és érzem, hogy nagynevű elődeim dicsőségéhez én soha semmit sem adtam és nem adhatok a jövőben sem, de nyugodt öntudattal mondhatom el azt is, hogy nevökre foltot, emlékökre árnyat sem veték és nem is vetendek soha . . .

Tekintetes Társaság!

Hálásan köszönöm a tekintetes Társaságnak, hogy engem tagjai sorába felvett, s ezzel érdemeimen fölül megtisztelt. Egyebet nem igérhetek, mint azt, hogy azokat a megszentelt hagyományokat, melyeket a Kisfaludy-Társaság több mint háromnegyed évszázad óta kegyelettel ápolt, őrzött, fejlesztett és virágoztatott és adott öltőről öltőre a maguk teljes erejökben, s mely hagyományok úgyszólván összeforrtak a Kisfaludy-Társasággal s azonosok lettek annak nevével — híven megtartandom és gyönge erőm egész teljességét ezeknek a hagyományoknak szentelendem. De hát tehetnék-e másként, tehetnék-e egyebet?! Hiszen én e megszentelt hagyományok éltető légkörében nevekedém, ezek adának ébredő szellememnek első ihletet, ezek nemesíték szívem érzéseit, ezek gyújtának fel lelkemben minden gondolatot, ezek vezéreltek

egész pályámon, a Múzsák berkeiben ép úgy, mint Themisnek az Igazsághoz vezető nehéz ösvényén, s ezek fognak elkísérni síromig. Mert mint Horatiusnál olvasom:

«Quo semel est imbuta recens, servabit odorem
Testa diu.»
«Melylyel új korában által-itattatott,
Megőrzi az edény soká az illatot.»

Kérem, fogadjanak engem maguk között azzal a szeretettel, melylyel én lépek a Kisfaludy-Társaság kötelékébe.

---

1. EMLÉKEZÉS BERCZIK ÁRPÁDRA.

CSATHÓ KÁLMÁNTÓL.

(Felolvasta az 1921 deczember 7-diki ülésen.)

A székben, a mely a Kisfaludy-Társaság tagjainak sorában megtisztelő és szerencsés osztályrészül nekem jutott, negyvenhat évig ült egy derült-lelkű, szellemes, ötletes, kedves és ízig-vérig magyar vígjátékíró: *Berczik Árpád.*

Nemcsak a Kisfaludy-Társaság alapszabályainak rendelkezése, de a saját kegyeletes érzésem is kötelességemmé teszi, hogy mikor az ő örökében először lépek ehhez a fölolvasó asztalhoz, székfoglalómban róla, az elődömről megemlékezzem.

Berczik Árpádról életrajzi méltatást adni, őt mint írót jellemezni, nem érzem magamat hivatottnak ebben a Társaságban, a hol az irodalomtörténet és kritika olyan kiváló mesterei foglalnak helyet. Az ő tudományukba nem kontárkodhatik bele a regény- és novellaíró, a ki megszokta, hogy ne a való tényekhez igazodjék a mondanivalójával, hanem a való tényeket igazítsa hozzá a mondanivalójához. De nem beszélhetek Berczik Árpádról, az emberről sem, mert mit mondhatnék róla én, a jövevény, azoknak és azok előtt, a kik évtizedeken át éltek együtt vele jóban-rosszban és meghitt, személyes barátai voltak.

S ha most mégis gyertyát gyujtok emlékének tiszteletére, e gyertya világánál csak pályájának menetét vizsgálom, azét a pályáét, a mely egy már letünt korszakon vonulva végig, ezzel a korral együtt zárult le örökre.

Berczik Árpád gyermekkora visszanyúlik a nemzeti elnyomatás idejébe, de ifjúságát már bevilágította a szabadság hajnalának első derengése. Mire pedig elérte férfikorát, kiragyogtak a nemzet fölött az alkotmányosság tiszta sugarai.

De ebben a hazában hosszú arra egy teljes emberélet, hogy napfényben lehessen végigélni. Éjjel és nappal sűrűn váltakoznak s az éjszakák — mint télvíz idején — hosszabbak a nappaloknál.

Lám: Berczik Árpád sötét hajnalon kelt, hogy pitymallatkor már úton lehessen — és mégis, mire megérkezett, akkorára már leáldozott a nap vérbeborultan és feljött az égre a viharos, koromfekete éjszaka.

Berczik Árpád, a kit sohasem láttam másképp, mint mosolyogva, akkor halt meg, mikor Magyarországra ráborult a gondok, a fájdalmak, a szenvedések csillagtalan éjszakája.

A mi azonban e közé a két sötétség, e közé a két éjszaka közé esett, a nappal, a magyarság nappala, tele volt verőfénynyel, színnel és melegséggel.

Ez a színes, meleg verőfény ragyogta be a Berczik Árpád egész költészetét.

A magyar kedélyesség, a mit hazulról hozott, a kedves élczelődő hang, a mely nála sohasem keseredett sarcasmussá, a szeliden csipkelődő gúny, mely mögött érezni lehetett annak a jóságos szívnek a dobogását, a mely javítani akar csak, de bántani senkit se, soha — mind olyan tulajdonságok, a melyek főerősségei Berczik Árpád írói tehetségének és egyben magyarázói annak a nagy népszerűségnek, a mely több mint félszázados pályáján végigkísérte.

Fejlődésének vonala emelkedő képet mutat egészen *Himfy dalaiig*, pedig ez a darab Berczik írói munkásságának harminczhatodik évében született, tehát akkor, a mikor a legtöbb író, ha nem is kezd éppen hanyatlani, de már régen túl van azon, hogy önmagánál jobbat alkosson. Berczik Árpád szerencsés kézzel ekkor talált rá a nemzeti és irodalmi megújhodás emlékei közt arra a tárgyra, a mely költői egyéniségének legjobban megfelelt.

*Himfy dalai*nak írása közben, a hogy elmerült a régi jó táblabírák társadalmának tanulmányozásában, a hogy gondolatban együtt éldegélt azokkal a derék, egyszerű, meleg emberekkel, a kikben olyan forrón lobogott a vágy, hogy megteremthessék a jövő Magyarországot, megtalálta köztük saját gyermekkorának a világát, mikor Magyarország újjászületésének gondolata megint csak ott volt kénytelen meghúzódni a tornáczos falusi kuriák lakóinak bizakodó és magyar hitben olyan gazdag szívében.

És az a tűz, az a lelkesedés, a mely akkor, negyvenkilencz után ébrentartotta a vidéki úriházak kuruczaiban a nemzeti eszmét s a mely az akkor még gyermek Berczik fogékony lelkét át meg átjárta, belekerült a Kisfaludy Sándorról szóló vígjáték egyes alakjaiba és rajtuk keresztül utat lelt magának a magyar közönség lelkéhez is.

Himfy dalai bizonyos tekintetben határkövet jelent a jelenkori magyar színpad irodalmában, nem a dráma fejlődésének, de irányának nézőpontjából mindenesetre.

Mert *Himfy dalai*val indult meg a sora azoknak a hazafias daraboknak, a melyek a magyar levegő, a magyar szív, a magyar élet hű és vonzó rajzával iparkodtak a hosszú békében közömbössé és nemzetközivé lustult közönséget aléltságából fölrázni és saját magyar voltának tudatára ébreszteni.

A közönség, a mely addig alig kapott a színpadon hazafiság czímén mást puffogó vezérczikk-frázisoknál, boldogan és büszkén eszmélt rá saját magyarságára és ez magyarázza meg a darab kivételes sikerét, a mely egyszersmind Berczik Árpád sikereinek is a csúcsát jelenti. Nagyobb sikere nem volt ennél, de ez a siker túlélte őt magát, hullámai még ma sem ültek el s a nemzeti fölbuzdulás és derüs meghatottság lelkes tapsaiban nyílvánulnak meg most is, valahányszor a darab színre kerül.

A *Himfy dalai*val megkezdett új irány, ha nem is mondhatjuk, hogy utánzókra, de azt állíthatjuk, hogy követőkre talált.

A kor szava volt ez, a mit többen is megértettek az írók közül, a kiknek lelkében már *akkor* elkezdett csirázni a nemzeti föllendülés vágyának magja, mikor még nem szakadt rá az országot ért katasztrófák zápora, a melyeknek termékenyítő erejétől azóta kihajtott és kalászba szökkent.

De a sort közöttük, ezt meg kell állapítani, a sort Berczik Árpád nyitotta meg, s ha valaha még sikerül itt a romokon fölépíteni az új Magyarországnak a régiéhez hasonló fényben tündöklő palotáját, azoknak az íróknak a sorában, a kiknek nevét majd márványba véssük benne, mint a nemzeti megújhodás apostolaiét, első hely fogja megilletni Berczik Árpádot.

Élete alkonyán, mikor már nem forgatta többé drámaírói tollát, a magyar nyelvnek az idegen befolyástól való megtisztítása érdekében fejtett ki tevékeny munkálkodást. Fáradhatatlan és lelkes agitatióját azok közül is sokan megmosolyogták, a kik a szívük mélyén igazat adtak neki, de a kiknek akkor még nem jutott eszükbe, hogy a magyarságot bármitől is félteni lehet. Olyan nagynak látszott, olyan erősnek, olyan sérthetetlennek! Ilyennek látta ugyan Berczik Árpád is, de féltette mégis mindentől, a mi foltot ejthetett volna rajta, féltette, mert szerette, szerette rendíthetetlenül.

Berczik Árpádot kétszer temették el. Először, mikor úgy látszott, örök szemfedél borul a magyar nemzetre is, másodszor, mikor a nemzeti eszme már föltámadt sírjából és kezdett új erőre kapni. Ekkor már meg

lehetett adni neki azt a végtisztességet, a mely őt, mint a nemzeti gondolat lelkes katonáját méltán megillette.

Kétszer temették el, de azt, a mi benne örökbecsű volt, elhantolni nem lehet.

Szellemének vidámsága, humorának melegsége, szíve nemes jósága és lelke törhetetlen magyarsága tovább él műveiben és nem fog az enyészet sírjába hullani, a míg a magyar irodalom *magyar* marad, sohasem!

---

2. SAPKA A FOGASON.

— Elbeszélés. —

CSATHÓ KÁLMÁNTÓL.

(Felolvasta az 1921 deczember 7-diki ülésen.)

A mező-csabaiak sokáig törték annak idején a fejüket azon a problémán, hogy Beléndeky polgármester két leánya közül Bebé lesz-e a Gyergyay főhadnagy felesége, vagy pedig Klárika.

Mert, hogy a főhadnagy a Beléndeky-kisasszonyoknak udvarol, azt láthatta mindenki, de hogy melyiknek a kettő közül, arra nézve megoszlottak a vélemények. Voltak jelek, a melyek Bebé mellett szóltak, voltak, a melyek Klárika mellett.

A két leány maga sem tudott kiokosodni a dologból, a miben az volt a legrosszabb, hogy ők maguk mind a ketten halálosan szerelmesek voltak Gyergyayba.

Váratlanul, hirtelen támadt szívükben ez a szerelem, egy és ugyanabban a pillanatban. Akkor, mikor valami politikai heczcz következtében a tüntető tömeg meg akarta ostromolni a polgármester házát, Gyergyay azonban egy szakasz huszár élén szétverte a csőcseléket.

Gyergyayt úgy fogadták ekkor Beléndekyéknél, mint a szabadító arkangyalt, a két leány szíve pedig egyszeriben tüzet fogott.

Eleinte persze egyik sem tudta a másikról, hogy az is szerelmes a főhadnagyba, mert ösztönszerűleg titkolták egymás előtt az érzésüket. Mikor pedig megsejtették, hogy vetélytársak, képzeletük szörnyű testvérharczok rémképeivel telt meg és ekkor titokban mind a ketten elhatározták, hogy fel fogják áldozni szerelmüket a testvéri szeretet oltárán.

Erre azonban meglehetősen sokáig kellett várakozniok, mert a főhadnagy, bár állandóan kísérgette és minden mulatságon táncoltatta őket, közben végnélkül való történeteket mesélve nekik a kutyáiról meg a lovairól, jó darabig sehogyan sem akart szint vallani.

A szerencsés, a kinek a nagylelkű lemondásra végre mégis alkalom kínálkozott, Klárika lett, a kisebbik leány. Gyergyay egy erdei séta alkalmával nyilatkozott neki, megvallotta, hogy már régóta szereti és kérte, hogy legyen a felesége. Nagy volt azonban a megdöbbenése, mikor Klárika, az előjelek szerint várható válasz helyett, hirtelen sírvafakadt és azt rebegte fájdalmasan :

— Miért engem, Árpád? Miért engem? Miért nem Bebét kéri meg?

— Mert magát szeretem Klárika! — felelte a főhadnagy. — És maga is szeret engem, jól tudom.

A kis leány azonban csak a fejét rázta és tovább zokogott :

— Nem lehet! Nem szabad! Felejtse el, a mit mondott, Árpád! Felejtse el örökre.

Ennél többet nem tudott belőle Gyergyay kivallatni és minthogy ennyivel nem akarta beérni, elhatározta, hogy Bebéhez fordul segítségért. Csatlakozott a leányhoz és egy alkalmas pillanatban elpanaszolta neki, hogy hogyan járt Klárikával.

Bebé, a ki egészen mást remélt, mikor négyszemközt maradt a huszárral, a mint megértette, hogy miről van szó, nem tudott uralkodni magán és éppen olyan heves zokogásra fakadt, mint az imént Klárika.

— Szegény édes jó testvérem! — szipogta közben. — Egyetlen drága kis Klárikám!

Gyergyay mindent elkövetett, hogy magyarázatot kapjon, de hiába. Annyit bírt elérni mindössze, hogy Bebé megigérte neki, hogy megpróbál majd beszélni a húgával.

Meg is próbálta, még aznap este, a mint hazaértek.

Sok szó esett ott akkor, könny még több, de bizony a helyzeten nem változtatott egyik sem.

Bebé azon rimánkodott Klárikának, hogy ő reá ne legyen tekintettel, Klárika viszont azt iparkodott elhitetni a nénjével, hogy ő nem is szereti a huszárt egy cseppet sem. De közben érezték mind a ketten, hogy a másiknak a szíve is vérzik és éppen ez adott nekik erőt az önfeláldozásra, a melynek tudatában felmagasztosultak a testvéri szeretettől és a szívük legmélyén talán sohasem voltak olyan boldogok, mint életüknek ezen a legboldogtalanabb éjszakáján.

Gyergyaynak az édesanyjuk volt kénytelen megírni a Klárika végleges elutasító válaszát, a mely után a főhadnagy nemsokára át is helyeztette magát más városba.

Bebé és Klárika pedig ettől a naptól fogva nem gondoltak többé a férjhezmenésre sohasem.

Lehetetlen is lett volna új szerelemmel lerombolni a régit — a másiknak a szívében. Klárikának azért, mert azt, hogy annak idején nem

tanusított a huszárral szemben olyan viselkedést, a mely előre útját vághatta volna minden közeledésnek és ezáltal annak érdeklődését Bebé felé terelte volna, egyedül csak az menthette, hogy ő maga is szerelmes volt Gyergyayba olthatatlanúl. Bebének pedig azért, mert Klárika méltán kérdezhette volna, hogy miért is hozta hát ő akkor azt a nagy áldozatot?

Tisztában voltak ők ezzel mind a ketten, de nem szerettek erre gondolni, mert ez a józan és hideg bölcseség megrabolta költői szárnyalásuktól azokat a szép önámításokat, a melyekbe olyan jól esett magukat beleélni, különösen az első időkben.

Mert a fájdalomnak is van valami vonzó szépsége s talán mélyebben és főként szemérmetlenebbül lehet kiélni, mint az örömet, — teljesen kiélni az érzést pedig, legyen az akármilyen fajta, mégis csak a legnagyobb gyönyörűség, mert intensiv életet jelent.

Később mindez vesztett a színéből, vesztett a mélységéből, de megmaradt belőle a szívükben valami gyöngédség egymás iránt, a mely kötelez azokkal szemben, a kikért áldozatot hoztunk.

Aztán eltelt tizennyolcz hosszú esztendő.

A két kis leányból vén leány lett, fejfájós, ijedős, precziőz és egy iczi-piczit komikus. Pesten laktak, a József-körúton egy kis, harmademeleti lakásban. Volt némi vagyonkájuk, meg egy kanonok nagybátyjuk, a kinek a jóvoltából telt mindenre, a mi eszükbe jutott. Igaz, hogy rendkívüli dolog sohasem jutott eszükbe, mert szigorú erkölcsűek voltak és a takarékosság meg az igénytelenség egyet jelentett szemükben a tisztességgel.

Nem jártak sehová, se színházba, se társaságba. Megelégedtek egymás társaságával és egymás szeretetével, a melyből lassankint valóságos kultuszt csináltak kölcsönösen túláradó gyöngédséggel.

És hervadó alakjuk körül valami enyhén humoros színt kapott a Gyergyay főhadnagy történetének fakuló emléke is, a melynek hézagos és elferdített változatait viczczelődve mesélgették egymásnak távoli, fiatal atyafiak, ha Bebé és Klárika véletlenül szóba kerültek.

Ekkoriban tört ki a háború.

Bebét és Klárikát ezeken a napokon édes gyönyörűséggel töltötte el a gyilkosság megtorlásának gondolata. A mező-csabai tüntetés óta törhetetlen hittel bíztak a katonaság erejében és meg voltak róla győződve, hogy a hogy a huszárok akkor az ő ellenük feltámadt tömeget szétverték, épen úgy szét fogják verni most az ellenséget is.

S ha ilyenkor közbe-közbe eszükbe ötlött néha a harcz, a vér, a sebesülés, a halál — akkor külön-külön arra gondolt mind a kettő, hogy mégis csak jó volt, hogy nem ment hozzá annak idején Gyergyayhoz,

a kiért most remegnie és aggódnia kellene, hogy nem esik-e baja a háborúban.

Eleinte valami rideg gyönyörűséget találtak ebben a tudatban, de később, hogy nőtt a veszedelem és mindenkinek volt a harctéren valakije, a kit félthetett, kezdték magukat úgy érezni, mintha ki volnának tagadva a társadalomból és az általános szenvedésből nem kapnák meg a részüket, a mely őket is jogosan megilleti.

És ekkor — megint külön-külön — mindegyikük elkezdett titokban tudakozódni Gyergyay után, a kiről azonban alig tudtak egyebet, mint hogy húsz esztendővel azelőtt huszárfőhadnagy volt Mező-Csabán.

Óvatos és ügyetlen tapogatózásaik azonban aligha vezettek volna eredményre, ha egy nap véletlenül meg nem akad a szeme Klárinak egy haditudósításon, a mely éppen Gyergyay alezredes egy vitézi bravurjáról szólott.

Ezen a napon ejtették ki egymás előtt a hajdani főhadnagy nevét először:

— A mi Gyergyaynk! — lelkendezett Klárika. — Nézd Bebé! A mi Gyergyaynk!

Bebét, a ki már előbb olvasta a tudósítást, de nem tett róla említést, bosszantotta húgának az érdeklődése. Ingerülten felelt és kissé csípős hangon:

— A tied lehet, de az enyém nem! Engem, tudtommal, nem kért meg, csak téged!

Klárika nem felelt, csak lehorgasztotta fejét, majd hirtelen kiszaladt a szobából. Bebé a ki rögtön megbánta a heveskedését és lelkiismeretfurdalásokat érzett miatta, a fürdőszobában akadt rá a hugára. Ott kuporgott, sirdogálva egy zsámolyon.

— Klárika!

Klárika fölemelte könnyáztatott arcát, mire a Bebé szíve is elfacsarodott és sírva fakadt ő is testvére nyakába borulva. A béke ilyenformán helyreállt közöttük, de annyit megtanultak az esetből, hogy többet ne hozzák szóba egymás előtt az alezredest.

Az érdeklődésük azonban nem szünt meg és titokban, külön-külön, tovább lesték a harctéri híreket, figyelték annak a frontszakasznak a a sorsát, a hol Gyergyayt sejtették és szorgalmasan olvasták a tiszti előléptetések, meg a kitüntetések jegyzékét, különösen a törzstisztekét. De mindezt csak lopva és nagy körültekintéssel, hogy a másik észre ne vegye.

Hanem egy este megint történt valami, a miből majdnem baj lett, mert Bebé a vacsoránál, látszólag minden előzmény nélkül azt találta kérdezni a húgától:

— Vajjon méltóságos úr az ezredes, vagy csak nagyságos?

Klárika felkapta a fejét, mert a mióta olvasta, hogy Gyergyayt kinevezték ezredesnek, az ő eszében is megfordult már ez a kérdés a nap folyamán. Most egyszerre világos lett előtte egészen, hogy Bebé épen úgy foglalkozik Gyergyayval, mint ő. De nem akarta elárulni, hogy belelát a nénje kártyáiba és csak annyit felelt közömbös vállvonogatással:

— Tudom is én! Felőlem akár kegyelmes is lehet.

Bebé elpirult. Megérezte húga hangjában az ingerültséget és megértette annak okát is. Sokkal régebben éltek együtt és sokkal jobban ismerték egymást, semhogy elleplezhették volna egymás előtt a gondolataikat.

— Nana! — mondta mentegetőzve. — Hiszen én sem bánom, csak épen eszembe jutott.

De magában megállapította, hogy Klárika is olvasta a Gyergyay kinevezésének hírét, az pedig csak úgy volt lehetséges, ha kereste. Klári tehát titokban épen úgy foglalkozik Gyergyayval, mint ő maga.

És erre a gondolatra valami olyasmit érzett, hogy Klárinak, ha egyszer nyiltan lemondott ő érte a főhadnagyról, most nem volna szabad őt ilyen alattomos módon kijátszani. Effélét érzett azonban Klárika is, azzal a különbséggel, hogy ő viszont azt vette rossz néven a nénjétől, hogy az ahelyett, hogy őt ünnepelné éjjel-nappal, a miért annak idején olyan áldozatot hozott érte, titokban, az ő háta mögött még mindig Gyergyayról ábrándozik. Holott az emlékét a főhadnagynak, legalább az emlékét azt már igazán a saját tulajdonának tekintette, arról nem volt hajlandó lemondani.

És ettől kezdve féltékeny gyanakodással kezdték egymást figyelni. Ha az egyik kezébe vette az ujságot, a másik iparkodott meglesni, hogy melyik lapon időzik hosszabb ideig a tekintete, ha az utczán egy tiszt jött velük szembe, egymásra sandítottak, hogy nem rezzen-e meg a másik és a mit sohasem tettek azelőtt, titokban egymás holmija közt kutatgattak, hogy nem rejteget-e a másik valami olyasmit, a mi Gyergyayra vonatkozik és a miről neki nincsen tudomása.

Bebé meg is találta ilyenformán a Klárika fiókjában a hivatalos lap egypár számát, a mely a tiszti előléptetéseket közölte, Klárika pedig a Bebé fehérneműje közt néhány sebesült-listára akadt, a melyben azonban a Gyergyay neve nem fordult elő — hála Istennek — sehol sem.

Nem tette szóvá a dolgot egyikük sem. Hallgattak róla mélyen, de a szívük megtelt egymás iránt néma keserűséggel. A testvéri szeretet kősziklája, a melyen életük kártyavára épült és a mely alá húsz évvel ezelőtt elfojtott vágyaikat és álmaikat temették, elkezdett alattuk in-

gadozni. Az álmok és vágyak feléledtek, kibujtak a kőszikla alól s a két Beléndeky kisasszony között csendesen és alattomban kiujult értük a régi versengés, de most sokkal elkeseredettebben és szívósabban, mint annak idején.

Mert akkor csak egy férfiról volt szó közöttük, egy férfiról, a milyen akadhatott volna számukra több is, hiszen fiatalok voltak még és a jövő előttük volt. De most multjuk egyetlen emlékéért harczoltak mind a ketten, egy illusióért, a mit védtek, mert nem tudták volna pótolni semmivel.

Ekkor azonban váratlanul történt valami, a mi megváltoztatta a dolog képét teljesen.

Azzal kezdődött, hogy a kapu alatt egy főkapitányi rendeletet függesztettek ki, a mely tekintettel arra, hogy a főváros területén sok rablás és betörés fordult elő, fokozott óvatosságra hívta fel a lakosságot és a kapuzárás idejét egy órával előbbre tolta.

A két leányt nagyon nyugtalanította a dolog s este, a hogy egymással szemben ülve teázgattak, hol az egyik, hol a másik tért vissza erre a témára.

— Az a baj, mondta Bebé, — hogy csak ketten vagyunk. A cseléd alig van itthon, folyton ácsorogni kell neki, hol lisztért, hol czukorért . . . valami zsivány kilesi, mikor kéregetni jön, aztán egy alkalmas pillanatban . . . Rettenetes!

Klárika eltünődött egy perczre, aztán sóhajtva felelte:

— Az a baj, hogy tudják, hogy nincs a háznál férfi . . . Ha férfi volna . . .

Most mind a ketten hallgattak egy darabig, mert ugyanazt gondolták mind a ketten. Majd félénken megszólalt Bebé:

— Nekem volna egy ötletem, de ki találsz vele nevetni. Pedig, ha nem is egészen, de félig-meddig bizonyosan segítene rajtunk.

— Mi az az ötlet?

— Hogy tegyünk ki ide az előszobába, a fogasra egy férfi-kalapot.

— Egy férfi-kalapot?

— Igen. Ha valami kéregető, vagy idegen jön, látja a kalapot és azt hiszi, hogy férfi is lakik a háznál . . .

— Hmm! Mondasz valamit. Ez egész jó gondolat! — Klárika óvatosan szürcsölte a teáját és közben a Bebé arczát kémlelte a csésze mögül. Ő neki magának azonnal az jutott eszébe, hogy Gyergyay nem kalapot visel, hanem katonasapkát s nagyon szerette volna tudni, hogy a nénje nem gondolt-e ugyanerre. Mert ha már egy kalap lóghat az előszobában, miért ne lóghatna ott inkább egy katonasapka?

— Egy úrikalap kellene, — mondta Bebé — olyan, a milyet munkás

emberek nem viselnek. Hogy lássák, hogy a férfi, a ki itt lakik, mihozzánk tartozik . . .

Most már világos volt Klári előtt, hogy Bebé is katonasapkára gondol, de ezt épen úgy nem akarja kimondani, mint ő. Számukra a férfi fogalma katonát jelentett. Katona védte meg őket annak idején a csőcseléktől, katona tarthatja távol tőlük a veszedelmet most is egyedül. Szívesen vallani azonban nem akart, szerette volna, ha Bebé teszi.

— Helyes! — felelte. — Az jó lesz. Holnap majd bemegyünk a városba és veszünk egyet.

Éjjel nyugtalanul aludtak mind a ketten. Valami nagy boldogság előérzete zavarta az álmukat, de érezték azt is, hogy ezért a boldogságért még harczolniok kell. Ki fogja indítványozni kettőjük közül, hogy ne kalapot vegyenek, hanem tisztisapkát?

Bebé reggel kerülő utat próbált, hogy Klári mondja ki a szót, a mit ő restellt volna.

— Mit fogunk majd mondani Zsuzsinak, ha kérdi, hogy miféle kalap az ott a fogason?

Klára belement a csapdába, de csak félig:

— Zsuzsi nem rég lakik itt és nem tud rólunk semmit. Azt fogjuk neki mondani, hogy a kalap egy hadba vonult rokonunké, a ki itt hagyta. És, hogy azért tartjuk a fogason, mert ott, ha rendesen kefélik, nem eszi meg a moly . . .

Most már könnyű volt áttérni a katonasapkára és Bebé nem is állta tovább, hanem kimondta merészen:

— Ha már ezt mondjuk, akkor okosabb lenne egy tisztisapkát vásárolni . . . Egy civiltől senki se fél úgy, mint egy katonától . . .

Klárinak a torkában vert a szíve a gyönyörűségtől, de azért látszólag közömbösen felelte:

— Jó, én azt se bánom. Vegyünk tisztisapkát, ha úgy akarod . . .

A boltban azonban ő árulta el, még pedig egészen világosan, hogy mi forog az eszében, mert mikor Bebé meglehetős izgatottan előadta a segédnek, hogy egy tisztisapkát akarnak vásárolni, Klárika nem kevésbbé izgatottan azt tette hozzá:

— Egy ezredesit!

A mire a segéd, finom mosolylyal térve napirendre ekkora járatlanság felett, udvariasan felvilágosította őnagyságát, hogy a sapka és a kardbojt rangkülönbség nélkül egy és ugyanaz mindenkinél.

Bebé pedig elpirult a haragos féltékenységtől.

. . . A sapka tehát ott lógott a fogason az előszobában.

Láthatta mindenki, a ki ott járt, hogy a Beléndeky kisasszonyok előszobájában egy tisztisapka lóg. Láthatta és csudálkozhatott rajta,

vagy természetesnek találhatta és gondolhatott hozzá, a mit épen akart, de annyi bizonyos, hogy valami sokat nem foglalkozott vele senki, magát a két leányt kivéve.

Ők maguk ugyanis a sapkával foglalkoztak állandóan, sőt egyébbel most már nem is igen törődtek semmivel sem.

Minden alkalmat felhasználtak, hogy végig mehessenek az előszobán, csak azért, hogy egy pillantást vethessenek a sapkára és ha igaz lett volna az, a mit Zsuzsinak mondtak, hogy azért tartják az előszobában, hogy a moly meg ne egye, úgy be kellene vallani, hogy jól számítottak, mert soha sapkát még olyan tisztán nem tartottak, mint ezt.

Bebének is, Klárinak is az volt a kedvencz szórakozása, hogy a sapkát kefélgették. Persze csak lopva és titokban, mert egymás előtt most még jobban rejtegették az érzéseiket.

Ha nem féltek volna, hogy a cseléd elárulja őket egymásnak, egészen bizonyos, hogy mindegyik azt mondta volna Zsuzsinak, hogy ő a sapka jogszerű és törvényes felesége.

Bebé azért, mert Gyergyay okvetlenül őt vette volna el, ha Klári az útjában nem áll. Klári meg azért mert Gyergyay őt kérte meg annak idején, nem Bebét.

Ezt mondták volna, ha beszélni mernek, de érezni mást éreztek egészen. Bűnt éreztek, csalást, titkolt, de édes szerelmet — másnak az urával. Bebé azért, mert hiszen őt sohasem kérte meg Gyergyay, Klárika pedig azért, mert annak idején lemondott a főhadnagyról a Bebé javára.

És bár meg volt róla győződve mind a kettő, hogy a sapka egyes egyedül csak őt szereti, a féltékenység nem csak szünni nem akart köztük, hanem hevesebb volt, mint valaha. Most már napirenden voltak köztük a torzsalkodások és a veszekedések, és bár ők maguk azzal áltatták egymást is, önmagukat is minden kibékülés alkalmával, hogy a nagy drágaság és a nehéz megélhetési viszonyok teszik őket idegesekké, titkon mind a ketten tisztában voltak vele, hogy régi testvéri viszonyukat a féltékenység bontotta meg egyedül.

Néha, mikor egy-egy pillanatra magukba szálltak, haragudtak is emiatt a sapkára, sőt gyűlölték is, mint a bűnt, de megválni tőle, lemondani róla, nem tudtak.

Nem tudtak azért sem, mert azonkívül, hogy ez a sapka a szerelmet jelentette számukra, igazán és komolyan hittek benne, hogy annak a puszta jelenléte védi őket minden veszedelemtől.

Igy volt-e csakugyan? Bajos lenne megmondani. Mert igaz ugyan, hogy a Beléndeky kisasszonyokhoz nem törtek be soha, de ennek az is lehetett az oka, hogy nem is akart hozzájuk betörni senkisem.

Ők azonban a sapkának tulajdonították ezt is és a sapkának voltak érte hálásak. A sapkának és a képzelt gazdájának, a ki egyszer már megvédte őket a veszedelemtől és rajta keresztül annak a katonaságnak, a melyet meg nem szüntek erősnek, rendíthetetlennek és megingathatatlannak tartani.

Ebben nem volt közöttük eltérés, ebben egyetértettek mind a ketten, mert hiszen arról, a mit akkor már szájról-szájra adtak, hogy megingott a fegyelem a hadseregben is, ők nem tudhattak semmit. Ujságok nem írhattak effélét, beszélni pedig nem beszéltek senkivel.

Így történt, hogy a forradalom, a melyről sohasem tudták volna elhinni, hogy lehetséges, váratlanul érte őket teljesen. Meg se bírták érteni az első órában a nagy összeomlást, s mikor már részeg katonák lövöldöztek az utczán vágtató teherautók tetejéről, ők még mindig arra számítottak, szorongva, mint egykor, hogy egyszerre csak felharsan a trombita és vágtatva, kivont karddal megérkeznek majd a huszárok, hogy rendet és békét teremtsenek, oduikba kergetve a megmámorosodott csőcseléket.

Bebé szótlan kétségbeeséssel nézte az ablakból a nyüzsgő emberrajt, a mely az utczán tolongott, mikor egyszerre csak berohant hozzá Klárika, magából kikelve, kezében a sapkával, a melyet irtózva tartott magától messzire.

— Nézd Bebé! Nézd mi történt! Ez rettenetes . . .

Bebé felsikoltott :

— A sapkarózsa! Levágták! Levágták a sapkarózsát! Ki tette ezt?

Zsuzsi, a cseléd, sápadt arczczal jelent meg a küszöbön.

— Én voltam, — dadogta ijedten. — Én voltam, de én jót akartam. Azért vágtam le, hogy a nagyságáéknak bajuk ne essék miatta . . . A vicze mondta, hogy most már tilos a sapkarózsa . . .

Bebé meg Klárika megsemmisülten tekintettek egymásra. Még nem értették tisztán, hogy mi történt, de már érezték, hogy a sapkán, a mely eddig őrzőjük volt, a melyért rajongtak, a mit dédelgettek, valami rettenetes csúfság esett.

Ez a sapka már nem az volt, a mi azelőtt. Ez nem a rend, a biztonság, a tulajdon, a család, a nemzet, a haza őrzője volt többé, hanem a lázadás, a rombolás hirdetője.

A két leányt elfogta a rettegés.

Egymásra néztek, aztán Klárika intett Zsuzsinak :

— Vigye ezt a sapkát és dobja ki, vagy csináljon vele, a mit akar. De nekünk *így* nem kell többet.

Könnyek rezegtek a hangjában, de tartotta magát, míg az ajtó be nem zárult Zsuzsi mögött, s csak akkor tört ki belőle a zokogás, mikor

Bebé, a hogy egyedül maradtak, szintén sírva, oda vetette magát a karja közé.

— Hát a katonák is! A katonák! — tördelte. — Mi lesz akkor belőlünk?

Klárika azonban összeszedte magát:

— Ne félj, — mondta — nem igaz! Én érzem, hogy nem igaz. A mi katonánk még él, él és haza fog jönni. De jaj akkor azoknak, a kik feltámadtak ellene!

ELNÖKI ÜDVÖZLŐ BESZÉD

Csathó Kálmán székfoglaló rendes taghoz.

Beöthy Zsoltól.

Kedves társunk,

székfoglalása alkalmából szívesen köszöntöm Önt Társaságunk körében. Ön jeles tehetséget hoz közénk, a legkiválóbbak egyikét, melyek az utóbbi évtizedekben elbeszélő prózánk mezején feltűntek: termékeny képzeletet, friss leleményt, eleven rajzokat, melyeken magyar lelkének tiszta sugara ragyog: meleg vonzalma az iránt a szebb, jobb, magyarabb világ iránt, mikor «az öregek fiatalok voltak». De hoz magával egy becses emléket is, annak az egykori drága kapcsolatnak emlékét, mely a mi irodalmi intézetünket hazánk első színművészeti intézetével félszázadon át összefűzte. A nemzeti művelődés egységének eszményi kapcsa volt ez, mely immár meglazult, de hiszszük, hogy új megerősödésén Ön is, kedves társunk, honfiúi kötelességének érzetében mindnyájunkkal együtt közre fog működni. Végre hoz egy nevet, melyhez már-már egy századja a magyar irodalomnak fényes reményei fűződtek. Szívből kívánom, hogy azok a remények, melyeket az Ön boldogtalan névrokona nem válthatott be, Ön által menjenek teljesedésbe. Ezzel a kívánsággal nyujtom át tagsági oklevelét.

Csathó Kálmán válasza.

Méltóságos Elnök Úr!

Mély meghatottsággal és hálatelten köszönöm ezeket a meleg és annyira megtisztelő szavakat, a melyek örökre felejthetetlenné fogják tenni rám nézve székfoglalóm napját.

Úgy érzem és ebben a pillanatban különösen érzem ezt, hogy mindaz, a mit eddig írtam, csak gyönge kísérlet ahhoz képest, a mit írni szerettem

volna és a mit írni szeretnék. Épen ezért, ha támadt is itt-ott némi visszhangja szavamnak, ezt soha sem tekintettem sikernek, hanem csak jóakaratú biztatásnak a jövőre.

Ilyen biztatásnak tekintem azt a kitüntetést is, hogy a Kisfaludy-Társaság tagjainak díszes sorában helyet foglalhatok. És mikor ezért hálás szívvel mondok köszönetet, szívemben e Társaság szent hagyományainak áhítatos tiszteletével és egy boldogabb magyar jövőbe vetett törhetetlen hittel ígérem, hogy minden erőmmel arra fogok törekedni, hogy ennek a magyar jövőnek a kiépítéséből, mint a magyar irodalom munkása, becsülettel kivehessem a részemet.

III.

BÍRÁLATOK ÉS PÁLYÁZATOK.

JELENTÉS AZ 1921. ÉVI GREGUSS-JUTALOM TÁRGYÁBAN.

Második Színművészeti Évkör (1915—1920.)

Voinovich Gézától.

A mióta a Kisfaludy-Társaság 1915-ben először adta ki a Greguss-alapítvány színművészeti jutalmát, a színművészet jelentősége nálunk nagyon megváltozott. Akkor, a világháború kezdetén és nemzeti katastrophánk előtt, inkább csak szórakozás, az élet szépítése, egy est derűje vagy fölemelése volt a feladata, ma pedig ismét oly fontos szerepe, oly nemzeti hivatása, nemzetfenntartó küldetése van, mint volt az ötvenes években, melyek megrendült társadalma irodalomban és színészetben hitet, nemzeti lángot, szellemi fegyvert, életfenntartó erőt keresett.

Meg kell vallani, ezt a fejlődést a gyakorlati élet egyelőre inkább gátolja, mintsem elősegíti. Az élvezetvágy, mely nagy rázkódtatások és szenvedések után rendesen elfogja az emberi természetet, egyelőre az irodalmat és színházat inkább a mulatság és szórakozás eszközévé sülyeszti. A mulatság e határtalan szomja erkölcsileg ízléstelen, sérti a jobb érzést, a jobbak szemében foltot ejt az emberi méltóságon, pedig természetes ingadozása, kilengése ez az egyensúlyát vesztett emberi léleknek, mely szenvedései után gyógyszerért és feledésért lihegs az emberi természet e rugalmassága nehéz katastrophák seblázán segíti át a boldog könnyelműeket. Csakhogy ez a mohón felszítt ellenméreg mérgezi is ám a szervezetet, harapózik, s a művészeteket, főkép az irodalmat és színházat, a maga eszközévé, szórakoztatójává sülyeszti alá, honnan munka lesz a fölemelkedés. Mióta könyv és színház drága luxussá váltak, más réteg ezek élvezője, mint azelőtt. Máshol is, de nálunk különösen, egészen más osztály tobzódik a búfelejtés örömeiben, mint a mely a szenvedéseket és sebeket viselte. Ez a megváltozott közönség nem magasabb czélok felé serkenti a színművészetet, hanem az olcsó játék felé vonja; az ellensúly, a régi művelt közönség, ma alig fér a könyv és színház közelébe. Ebből a helyzetből

idővel talán a közönség szélesülése, könyvolvasók, színházlátogatók kiterjedése következhetik, s így kulturánk izmosodása, de csak hosszú erőfeszítés, önfeláldozó munka, a közönség tartós nevelése árán. A művészi színvonal fenntartása ma a komoly műintézetek és komoly művészek nemzeti hivatása.

Az élet e ziláltságát és mohóságát világosan tükrözi színházi életünk, mely az új közönség mohóságával szemben üzleti szempont szerint igazodik. E legyőzött ország ezer bajjal küzdő fővárosában egyremásra új színházak nyílnak meg. Ezt látva, azt lehetne hinnünk, hogy fővárosunk az öröm városa. E sok színház iránya, műsora, írói gárdája, színjátszó stílusa, még közönsége is, annyira elütő egymástól, hogy e kiterjedt, túltengő színházi életet legtermészetesebben és legvilágosabban színházak szerint tekinthetjük át.

A válságos idők a Nemzeti Színházra róttak legsúlyosabb küzdelmet; ez nem törheti magát az ízléstelen ízlés jármába; hivatása és hagyományai a komoly művészet felé vonzzák. Ambrus Zoltánnak, az írásművészet és kritika mesterének igazgatósága arra van hivatva, hogy a Nemzeti Színházat példátlan virágzásra emelje; de a nehéz és folyvást változó idők leküzdhetetlen akadályokat gördítettek útjába. A forrongó idők minden szaka lenyirbálta a színház műsorának egy részét. Egy időben a történelmi, hazafias darabokat kellett kerülnie, még a megszállás alatt is; azután a hazafi érzés miatt az ententeírók munkáit; újabban a németekét. E közben a színészek kiestek régi szerepeikből vagy elestek tőlük, a színház kikopott műsorának jó részéből. Ez az évkör, épen megszaggatott műsoránál fogva, nem oly gazdag nagy alakításokban, mint elődje volt. A színészek egy része is elhagyta a színházat; kit a megélhetés, kit egyéb okok külföldre vittek vagy külföldi film-vállalatokhoz csábítottak. Az utolsó évtized meg is tizedelte a régi gárdát; a színház oly országos hírű erőket veszített el, mint Vizvári, Ujházi, Gabányi. A szerzőket is inkább csábítják a kisebb színházak, melyek tovább tartanak műsoron egy-egy darabot. A költséges kiállítás is akadályozza a Nemzeti munkáját, minthogy nem igazodhatik pusztán üzleti szempontok után s nem adhatja fel műsorát sorozatos előadások kedvéért.

A színház most már fokról-fokra legyőzi e nehézségeket. A kidőlteket új erőkkel pótolja, visszaszerzi régi repertoireját, az írók ismét köréje csoportosulnak, s tovább is betölti hazafias és művészi hivatását.

Hat évvel ezelőtt a Greguss-jutalom első koszorúját a Nemzeti Színház egyik művésznőjének nyujthattuk, a ki Európa minden színpadának dísze volna, Jászai Marinak, a ki egyaránt nagy classikai, shakespearei, újclassikai és modern alakok életre keltésében. Művészi

alakításait azóta különösen három nagyszerű ábrázolással tetézte: egyik Jókai Mórnak Hevesi Sándor által színpadra vitt *Kőszívű ember fiai*-ban Baradlayné szerepe, melyben a magyar asszonynak és anyának szinte Hungariává magasztosuló képével igézett meg. A másik: Erzsébet királynő Schiller *Stuart Máriá*-jában; játékával itt nem csupán a szerep, hanem szinte a történelmi alak lelkébe világított. Masqueja, öltözete, minden mozdulata egy-egy kép, mely nagy tanulmánynyal az Erzsébetről ránk maradt képeket vagy metszeteket vetíti elénk. A harmadik: Volumnia, melylyel Shakespeare-műsorunkat gazdagította. Mindegyik alakítás ismét méltó volna koszorúnkra. Lelke minden alakot a nagyság és erő zománczával von be.

Stuart Mária czímszerepét Márkus Emilia adta; a megalázott fenség, a sértett nőiség, a felzúduló önérzet vonásai fölött jelszóul önjellemzésének ez a mondata sugárzott: jobb vagyok híremnél. Ebből merítette szépségét alakja, mely a rázudított szenny és vád közt is megőrzött valami tisztaságot; ez köti hozzá híveit; ezért ragadja el heve a királynővel szemben, mert él benne tisztább voltának önérzete; ez szépíti meg halálát, szinte az ártatlanság fénykörével. A Magyar Színház vendégeképen játszta a *Névtelen asszonyt* (Madame X.), s játéka e boulevard-drámába szenvedélyt és életet öntött. Mint színészi productio elsőrangú volt. A hova az író színi hatást számított, azt ő többnyire lélektani hatásra váltotta be s az izgalmassá kieszelt mesét egyéni érdekűvé tette. Herczeg Ferencznek *Violante* cz. egyfelvonásosában mint férjgyilkos asszony előbb a bírák elcsábításán próbálja ki báját, azután szánalmukat akarja fölkelteni panaszaival, végre e játékba belefáradva, önmagába is belezavarodva, részben daczból, részben fáradtságból, leginkább megtörtségből bevallja bűnét, miközben az önvád és téboly árnyai suhognak körülötte. Egy megzavart lélek kaleidoskopja ez, hol minden perczben mássá mosódnak a képek. E nagy lelki scálán minden hang mintha sajátosan az övé lett volna. Újabban is játszott hervadatlan régi szerepei közül Desdemona gyanútlan tisztaságának kifejezésében, a *Kaméliás hölgy* megtisztulásában, a mint a régi raffinált számítás helyébe küzdelmek árán egy megváltó érzés lép, mely azonban ekkor sem tud kibontakozni a kaczérság és hazugság emlékei közül: e szerepeiben minden föllépteével új diadalt arat. Kitünő ábrázolója a gyönge, habhányta, ingatag, jóra-rosszra szinte egyképen hajló női léleknek, melyet érzés és szenvedély kormányoz, de melynek küzdelmét, sőt botlásait is megszépíti a báj és a nőiség varázsa. Ezt lehelli alakja, festői, lágy mozdulatai, hangja, melyben hol drágakövek, hol vércseppek csillognak. Szokás azt mondani, hogy egy kevéssé mindig önmaga, de csak annyiban, mert minden szerepe hozzásímul, magára ölti, mint

jelmezét. Egyénisége a prisma, mely szerepét a szivárvány színeire bontja.

Rákosi Szidi részben a Prielle Cornélia örökébe lépett, a mindent megértő és mindent megbocsátó asszonyok ábrázolásában, kiket egy élet tapasztalata tett ilyenekké. A különbség az, hogy Prielle ezt érzéssel, nőiséggel színezte, Rákosi Szidi az értelmi fölényt és humort érezteti jobban. Az észnek e kedvességét láttuk rajta Hevesi *Görögtűz*-ében egy öreg színésznő szerepében, s Dánielné Lengyel Laurának *A császár anyja* cz. darabjában.

Fáy Szeréna szintén egyik oszlopa a színháznak, a kire mindig lehet építeni. Nincsenek rossz estéi; egy-egy szerepében mindig egyforma. Művészi ereje szinte ellentétes két irányban halad: egyfelől a tragikaiba, hol szép sikereket arat, ma ő személyesíti Gertrudist; *Csongor és Tünde* felújításában az ő fényes és meleg hangján csengtek az éj gyönyörű sorai; másfelől a jólelkű, derűs asszonyok ábrázolása felé, minő *Annuská*-ban s az *Urak és parasztok*-ban is. Ezt a népies typust ma ő élteti legszebben a színpadon, s az *Elnémult harangok*-ban gazdagon és egyénien színezte.

Várady Arankát előkelőség és finomság jellemzi; inkább a mély lelki élet ábrázolója, mint a kitörő szenvedélyeké. Ophelia és Gretchen voltak első magas sikerei s Rostandnak kissé précieuse Roxaneja. Át tud szellemülni légiessé, *Csongor* Tündéjében, másrészt nem hiányzik belőle a fürgeség sem, benne dévajkodik a virgoncz Puck s az *A hogy' tetszik* dévaj Rosalindeja. Kiemelkedik Arthur herczege *János király*-ban; nemes, gyöngéd, ártatlan, fiús. Sokoldalúságának csak finomsága szab határt. Salon-darabokban is oly nőknek finom ábrázolója, a kiket a botlástól visszatart finomságuk, mint *A nők barátja* és a *Bábjáték* hősnőit. Versmondó, szavaló művészete apai örökség nála, s oly érdem, mely egyre ritkább színpadjainkon.

Csathóné Aczél Ilona kivált a gyöngéd érzések körében otthonos; kinyílnak benne Shakespeare virágszerű nőalakjai, mint Olivia a *Vízkereszt*-ben; Hevesi *Császár és komédiás*-ában fensége leplezi belső küzdelmét, úgy, hogy mind a két vonás kiemelkedik; tragikai kitöréssel is szép sikere volt *Árva László* Gara Máriájában, s újabban Hevesi *1514* cz. tragédiájában, míg *Tartuffe*-ben s *A holicsi Cupidó*-ban szépen mérsékelt, enyhe komikuma kelt finom hatást.

Paulay Erzsit hangja és alakja a tragikai szerepkör felé vonzza, kedélye pedig életet tud önteni enyhén komikai vígjátéki alakokba, minő a *Sok hűhó* Beatrixe, s társadalmi darabok satirai erejű személyeibe, mint *Tanner John*-ban. Szavaló művészete a színpadon is, azonkívül is sok költő halk szavába öntött életet.

Bayor Gizi kislányos alakja, fiatal mozgása, naiv tekintete megnyerő gyermeteg jelenség, de behízelgő s bensőséges hangja erős drámai accentusokra is képes. *Annuska* s a *Nagymama* Mártája mellett ő ma Julia személyesítője, s kivált első felfogásában nemes realismussal tette megrázóvá a méreg kiivását, a mint tagjai egymás után megmerevülnek, szeme üvegesül, s természettelen tetszhalál vesz rajta erőt. Bródy *Dadá*jában az első alakító, Varsányi emléke mellett is megható volt, kivált a gyermeket beczéző melegsége, s itt is a mérgezési jelenet, tragikai erejével. Eszközei egyre fejlődnek és számosodnak; mély és megrázó hatást tett Hevesi Sándor *1514*-ében czigányleánya, előbb ösztönszerű, öntudatlan szerelmének naiv bájával, később megtörő fájdalmában, a mikor látszik rajta a sok rémség visszfénye, melyet látott s nem tud felejteni, nem fog kiheverni soha. Mint a jó képen a testnek azt az oldalát is érezni, a mely nem fordul felénk: a művésznő éreztetni tudta olyan események hatását, ez alak olyan szenvedéseit, olyan változását is, a melyek nem folytak előttünk.

A színház megnyirbált műsorában nem igen jutottak jelentékeny, egyéniségükhöz való új szerephez Csillag Teréz, kinek hangját pedig a közönség szívesen hallja csengeni, Cs. Alszeghy Irma, az egyszerű nemes lélek szép ábrázolója, Hegyesi Mari, kinek természetessége egy-két új szerepében kiváló volt, továbbá Ligeti Juliska, Vizvári Mariska, Nagy Ibolya, a kiknek mind voltak e színpadon sikereik.

A színművészek közt a színház régi oszlopai közül valók Gyenes és Mihályfi. Mindketten a beszéd művészei. Gyenes Jagója és Lucifere a metsző értelem képei s e hatáshoz világosan tagolt, kiélezett beszéde is hozzájárul. Imréje a *Bor*-ban tökéletes alakítás. Ezek régibb szerepek, megelőzik a mostani évkört; újabban jobbára kisebb szerepekben látni, ezekben is mindig férfias, erőteljes. Mihályfi viszont benső és érzelmes. Hangja zengése arra vall, hogy a szív húrjairól ered. Szavában tiszta lélek érzik, ily alakoknak már hangja maga is hitelt ad. Mindig melegséget áraszt maga körül. Sajnos, régi szerepeit elhagyogatja s az újakat még nem vette birtokba.

A legnagyobb szerepekben ma Ódry Árpád jeleskedik. Művészetének köre tág. Rendkívüli hatással adja Faustot s Madách Ádámját, az utóbbinak paradicsomi jeleneteiben olyan, mint egy Dürer-kép. E roppant elmélyedést kívánó, mondhatni bölcselmi szerepekben hathatósan segíti nagy műveltsége. Ezek mellett ő adja Antoniust, az elmés nemes Mercutiót, a *Kaméliás hölgy* szenvedélyes és szenvedő Armandját, a *Bábjáték* ferde helyzetbe kerülő hősét, *A nők barátját*, *Az arany ember* Krisztyán Tódorát és Shaw Tannerjét; ez igen nagy scala. Minden elismerésre méltó *A vihar* Prosperojában. Testi-lelki

átváltozó képessége csodálatos ; a mily könnyed Mercutio, ép oly nehézkes, hajlott agg Prosperoja. Ha masque-ot ölt, mindig festői és kifejező, s egész alakja hozzá idomul ; de szívesebben játszik lárva nélkül ; különösen kifejező nagy, világító szeme. Ha kell, szinte vágtatva tud beszélni, mégis minden szava érthető. Hangját az érzés és értelem rezgése sokféleképen színezi. Egészen felolvad szerepében, a costume suggerálja, megszállja a magára vett alak, mint II. Józsefben ez a tökéletes egységgel kivitt szerep, s az *1514*-ben Bakócz Tamás ; mily bibornoki előkelőséggel lép, mily lassan és puhán ; egész testmozgása öltönyéhez símul ; lelke is, az egyházi átok jelenetébe úgy beleéli magát, hogy elsápad belé, hamuszínűvé válik, egész alakja megtörik.

Gál Gyula, Pethes Imre a komoly realismus úttörői a Nemzeti színpadán. Gálnak már megjelenése rendesen megkapó és kifejező. Ha fölemlítem Hubertet *János király*-ból, e villogó szemű arczot, melyen a szájat elfödi a bozontos bajusz, mintha az egész ember csak nézne s nem beszélne, az öregségében is daliás Szilágyi Mihályt, s a római arczú, göndörhajú császárt a *Császár és komédiás*-ból : ez arczokra mindenki emlékezni fog, a ki látta. Természetesen nem pusztán a vendégarcz hat így, hanem hozzáillőn átidomuló lénye. *Romeo*-beli szerzetese valóban a szöveg megtestesülése : egy átszellemült Fra Angelico-barát. Kaunitzában *(II. József*-ben) egyesült a morbid öregség a szívósággal, a halálfélelem az éltető munkához való ragaszkodással, a hatalom szeretetével. A mostanában felújított *Elnémult harangok* oláh pópája egészében és részleteiben egyaránt nagyszerű, művészi tökéletessége legyőzte az alak kínos hatását ; annyi tanulmány volt benne, hogy ez már szinte az alkotó művészet körébe vág. Legkisebb szerepe sincs egy-egy festői, emlékezetes gestus híján.

Míg Gál nyugodt komolyságot, Pethes inkább belső tüzet, máskor keserűséget fejez ki. Ez a belső láng világítja meg s égeti el a *Császár és komédiás*-ban, a megtérő színész szerepében. Kitünően érezteti itt a tűznek a hamu alatt harapózását, míg egyszerre kicsap, hogy fölemészsze saját életét. Ez a tűz fűti az *1514* nagybotú Lőrinczét, a lázadás lelkét ; ez lobog hol dévaj lánggal, hol keserű füstöt verve Mephistojában. Ezt az elfojtott tüzet érezni nagy alakításán is, Cyranojában, a föllobbanni nem tudó láng vergődését, mely ott izzik elfátyolozott hangjában, füsttel fojtogatva érzése lángját s a fájdalom pernyéit vegyítve szellemének égető szikrái közé. Ezek mind legmagasabb rendű feladatok. Mindig nagy belső életet éreztet, s beszéde elsodrón tud patakzani. Egy-egy paraszti alakjára sűrű magyar bánat nehezül. Ilyen volt Pekár *Magyar*jában ; e kis szerepben valósággal a magyar typust, a magyar fajt bírta jelenteni.

A magyar typusnak több kitünő ábrázolója van a Nemzeti Színházban. Rózsahegyi Kálmán fajunk humorát ragyogtatja alakításain, a részeg bakternek, a katonának, az agyafurt parasztnak hagyományos, de ma is élő typusait eleveníti meg, a melyek a színpadon is typusokká válnak. Ízzel ejti a népies szót. Többnyire önmagát adja, de kiapadhatlan humoránál fogva mindig hat. Tősgyökeres magyarságát átviszi egyéb körre is: Zuboly alakján is a magyar jókedv mosolyog, mint *Csongor és Tünde* Balgáján; mindkettő magyar mese-figura.

Kürti József viszont sötéten színez. A magyar természet higgadt, szinte vaskos méltóságának, sűrű vérének, a belül izzó, lassan gyúló tűznek, a dacznak kifejezője, még pedig olyan kifejezője, hogy játékát egyértékűnek vehetni a valósággal. Szinte forr benne az elkeseredett dacz. Hebbel *Mária Magdolná*-jában a börtönből hazakerülő idősebb fiú, Heyermans *Remény*-ében a lázongó hajós alakját valósággal beleégette a képzeletbe. Egészen más oldalról mutatkozott a *Császár és komédiás* megtért és térítő Crispusának szerepében. Az ilyen belső lágyságnak megható példáját adta legutóbb Dózsa szerepében, az öcscsével való találkozás jelenetében.

A zárkózott magyar parasztnak, a pusztai élet szótlan méltóságának kitünő megtestesítője Pataki. Kevés mozgású alakja, arcza mozdulatlansága némán is ezt a magyar természetet beszéli. Emlékezetes a *Rákóczi-harang*-ban pár szavas csikósa, a ki bejön a vásárba, megiszsza a maga meszely borát, egy-két fukar szót vált a laczikonyha menyecskéjével, aztán hazaindul, abban a hitben, hogy kibeszélgette magát. Ez az alak a Hortobágy levegőjét hozta magával s hallgatásában beszélt. Ilyen élő Rózsa Sándorja Herczeg *Fekete lovas*-ában. Ő játsza ma a Peleskei nótáriust.

A magyarság e kitünő ábrázolói közt Kis Ferencz az ifjúságot és melegséget jelenti. Jeles színészi tehetség általában; egyfelől be tudja tölteni Hunyadi László vértjét az *Árva László*-ban, a másik végleten derekas sikere volt *Liliomfi*-val, de legsajátabb köre, ha a magyar nép fiát ábrázolhatja. Ilyenkor nem is művészkedik, hanem mintha ráolvadna a szerep, mintha neki írták, ráöntötték volna. Baczur Gazsija nemcsak egy alakot, hanem egész typust, sőt kort idéz elénkbe. Az *Urak és parasztok* szerelmes legényében, a kiben a megaláztatástól szinte gyűlöletté fagy a szerelem, úgy hogy alig tud jegéből a felszínen egy könnycseppnyi felolvadni, ebben a szerepben a legegyszerűbb eszközökkel, sőt szinte eszközök nélkül, olyan alakítást nyujtott, mely értékesebb a szerepnél.

A színház másik nagy munkakörében, Shakespeare és Molière tartományában, a már említetteken kívül is többen jeleskednek. Itt

működik Iványi Jenő; III. Richardja, Velenczei kalmárja bevált s régóta élő alakítások. Molière-ből Tartuffe-je van állandóan műsoron; e darabnak fordítója is. Alakításain általában áttetszik irodalmi műveltsége, külföldi tanulmányainak reflexe s a lelkesedés, melylyel a színpad két halhatatlanja vonzza. Ez évkörben Pekár Dantonja volt legnagyobb alakítása, melyen valami oroszláni vonást tudott éreztetni. Ebbe a körbe tartozik Horváth Jenő, Rózsahegyi mellett az enyhébb komikum képviselője. Társadalmi darabokban finom bonhomia sugárzik róla, mint *Tanner John* nagybácsijában, de el tud menni a grotesque-ig *A peleskei nótárius* vasas németjében, s meleg természetességgel tudja összeolvasztani a grotesquet *A botcsinálta doctor* főszerepében. Jelentékeny alakítás e körben Bartos *Fösvény*-e s Gabányi tudósa a *Tudós nők*-ben.

Garamszeghy Sándor szép és megnyerő alakját, finom művészetét a háború s hosszú hadifogsága ez évkörben távol tartották a színpadtól, csak legutóbb láthattuk ott viszont őszinte örömünkre.

A színház fiatal tagjának, Abonyi Gézának a természet adományain, a szép alakon, szép hangon felül sok nagy szinészi erénye van; ilyen a lelkiismeretes átgondoltság és a jó versmondás, előkelő és festői mozgás, vonzó egyénisége, arczának és kezének kifejező játéka. Ő tölti be ma Romeo alakját; fiatal és festői, felfogása, a részletek kidolgozása mind tanulmányra és ízlésre vall. Jeles alakítás Árva Lászlója is; e passiv alak különösen jól áll neki. Általában a bensőség, lelki mélységek kifejezője. Kitünő szerepe Csongor, hol megjelenése, mozgása, egész játéka finoman érezteti a meseszerűt, a mese-világ enyhébb indulatait, szebb bánatát és tiszta örömét. Útja erősen fölfelé vezet.

Kisebb szerepekben is valósággal nagy művészetet árul el Hajdu József. Fővonása az értelem és száraz humor. Malvoliója egységes és gazdag alakítás, ki van dolgozva minden részletében. Az *Uri divat*-ból kiemelkedett rövid kis szerepe: egy szikár boltos-segédé. A *Remény*-ben is alig mond egy pár szót, de hallgatása is kifejező, szótlan mozdulatai is jellemzőek. Főszerepet játszott *A fekete lovas*-ban, mint generális; katonás tartása, rideg beszéde, szúró tekintete, egész alakjának feszessége, testéhez símuló könyöke, a mint egy-egy indulatra kissé ellendül oldalától, féllábának könnyed pihentetése, a mint néha másik sarkantyújához érteti: mind csupa élő és elevenítő megfigyelés, az egész — mint húsz évvel ezelőtt mondták: — cabinet-alakítás.

Sugár Károly is kisebb szerepekben emelkedik ki. Láttuk félkomikus parasztszerepben, ma is előttünk van *Csongor és Tünde* egyik virgoncz ördögfiában, de legemlékezetesebb alakítása Caliban. E szörnyet orangutangi lomha mozdulatokkal jeleníti meg; hangja is ehhez

idomul; mikor a bort megízleli, a butykos száját egy borjú telhetetlen csámcsogásával szívja; nemcsak kitörésében válik vaddá, meghunyászkodottan is állati, félelmetes. Ez az alakítás méltán keltett nagy feltünést, a művészt előbbre vitte pályáján.

A Nemzeti Színházban vendégszerepelt, Erdélyből menekülve, Szentgyörgyi István. Ma is méltó régi hírére; az nem szorult még a kegyelet elnézésére, érdeme tartja fenn. Művészi ereje ép. Nemcsak az alakítás művészetében nagy, sokszor már felfogása lebilincselő. Tiborczot egy XIII. századi magános lázadónak játsza; abban a lázongó világban az urak mellett ő is fellázad, de csak magában, pusztán a keserű kifakadásig jutva. Ez a hang csodálatosan közel hozza hozzánk az alakot. Azt mondhatni, egy XIII. századbeli socialistát ábrázol, s ebben csak a mi jellemzésünk korszerűtlen, nem az ő játéka. *A czigány*-t játszva, e népszínművet tragédiává emeli; ő egy koldus Lear benne. Jókai *Arany ember*-ének iszákos, indulatos Brazovicsában úgy kapkodja a levegőt, úgy harapja szét a szavakat felindulásában, hogy orvosi szem előre megjósolhatja a közeli gutaütést. A kis szerepben egész orvosi studium lappang. A hogyan pedig *A peleskei nótárius*-t játsza, azaz nem is játsza: a hogy' megjeleníti előttünk, a hogy' elborítja színnel, a mult hangulatával és jellegzetes vonásokkal, a milyen nyugalommal jár-kél falujában, a mily lelkesülten indul útnak, a mint szinte megszépül a hortobágyi nótát hallgatva, a mint nevetségessé válik Pesten, a hova olyan tiszta vágygyal igyekezett: mind ebben inkább Gvadányi lelkes magyarját játsza, mint a sokkal egyszerűbb színpadi átdolgozást.

Ennyi jeles tehetség, ily gazdag művész-csapat szolgálja a Nemzeti Színház műsorát.

Végignézve e jeles gárdán, önkénytelenül fölmerül a kérdés: van-e ez olyan, mint a legendás régi gárda? Egyesek bizonyára vetekszenek azokkal. Azok alakját a mult idők délibábja is nőteti. Akkor többen voltak, a kik nemzeti lelkesedésből mentek a színpadra, s a szakiskolák hiányáért az egyénibb fejlődés kárpótolt. A művészt a közönség és a kritika neveli; akkor a közönség is komolyabban vette a színművészetet, s a régihez képest a mai kritika is sokkal adósa marad. A régi színbírálók leírtak, fejtegettek egy-egy kiválóbb alakítást, valósággal tanulmányt írtak róla; felszólaltak itt-ott a téves felfogás, a jellem félreértése, még egy-egy hibás hangsúly ellen is, s ez helyes volt, hiszen a színész a műnek magyarázója is, s félremagyarázása megronthatja, de maga a színjátszás is megérdemli a komoly kritikát. A mai színi kritika csak jelzőket osztogat, elemzésekbe nem merül. Sehol a világon nem írnak annyit a hirlapok a színházakról, mint nálunk, de a színjátszás művészetéről szinte soha sem esik szó, a közönséget csak színházi plety-

kákkal tartják. Ennek kárát vallja a színészet is, a közönség is, s a kritika eljátsza voltaképeni föladatát, hogy javítson, tanítson és neveljen, művészt és közönséget egyaránt. A kritika e hiányát ép úgy megsinyli az ábrázoló művészet, mint az irodalom. Bírálók puszta tetszését vagy nem-tetszését nem fogadhatni el mérvadónak, itt nem bírói ítéletnek van helye, hanem magyarázatnak, fejtegetésnek; hiszen még a törvényszéki ítéletnél sem hiányzik az indokolás. Ha a nemzeti érzésnek és a kulturának különösen mai helyzetünkben való fontosságát nemcsak hangoztatjuk, hanem valóban kívánjuk is: ennek igen fontos, mert széles rétegekre ható eszköze a színház, a színművészet fejlődéseé pedig a komoly színbírálat.

A többi színházaknál is vannak jeles művészek, csakhogy az ő feladataik nem mindig komolyan művésziek. Természetes, hogy a Nemzeti Színház a maradandóbb darabokhoz ragaszkodik, a magánszínházak pedig inkább az ujdonságon kapnak. A Vígszínház méltán híres összjátékáról. Ott egy aránylag kis művész-csoport, mely majdnem minden darabban játszik, teljesen össze van hangolva. Jobbára társalgó darabokat adnak, s ezekben oly természetes színpadi beszédet műveltek ki, mely újság volt nálunk. Egyébként is természetesség a vezényszó, a mivel nagy hatást érnek el, de bizonyos egyformaság jár a nyomában. Kedves és szeretetreméltó egyéniségeknél azonban az egyformaságot is szívesen veszi a közönség, annál inkább, mert e modern darabok szerepei sem valami elütők. A nők közül többnyire Varsányi Iréné a vezetőszerep; egyszerű eszközeivel inkább az igaz, nagy érzések kifejezője; a kaczérság, a női gonoszság távolabb esik tőle. Ez évkörben nem akadt oly hálás szerepe, mint a *Liliom*-ban, de igen finom volt *A kék róka* szerelmes asszonyában, a ki olcsó kaczérság nélkül is biztos a maga erejében. Leányos és hidegen előkelő *A hattyú* herczegkisasszonyában, ez igen összetett szerepben, mely az érzéseket csak a nevelés és modor takarója alatt érezteti, a mint a fű zsendül a hó alatt; ehhez egészen új mozgást öltött magára. Új mezőre lépett *A piros bugyelláris* Török bírónéjának szerepében, melyen Blaháné elragadó lényének emléke sugárzik; Varsányi mintegy lefordította e szerepet a maga nyelvére, s takaros, pattogó, helyre menyecske volt. Varsányi mellett a nagyvilági nők szerepét Gombaszögi Frida tölti be, a naivabb leányszerepeket Makai Margit.

A férfiak közül Hegedüs Gyula a beszéd és természetesség művésze. A szenvedélyek ábrázolásában bizonyos közép-téren mozog, a nagy indulatokat lefokozza, de kevés ágálással, nagy kitörések nélkül is mélyen érezteti, a miben nagyon segíti hangjának benső zengése. Többnyire álarcz nélkül játszik, önmagát adva, olykor mintha a szerepet

szabná magához, úgy hogy nem is az alak, hanem Hegedüs emléke marad bennünk, de ez így is művészi és kellemes emlék. Újabb alakításai közül kimagaslott a *Vanja bácsi*-ban egy passiv alaké, a kit a sors sok tiprása egyszer kitörésre ragad, jóságból, a más bajáért, hamar lelohadó lázadásra; ebbe úgy beleélte magát, hogy elfelejtettük a színpadot, nem láttuk a lámpákat, a függönyt, semmit, csak azt az embert, a ki egy véres, vonagló szívet hordoz keblében. Élmény volt rá nézve, élmény volt ránk nézve.

Tanay a passiv, élhetetlen egyéniségek pompás személyesítője, kiknek alakján halk, sokszor nem is egészen kevés komikum lebeg. Ez a hatás szinte rajta tapad s már megjelenéséről lesugárzik. Ilyen volt *A hattyú*-ban, a *Heidelbergi diákélet*-beli szerepének mintegy második kiadásában; az agyonnevelt, fáradt, száraz herczeg jóformán csak egy sétáló uniformis, a melyet elnéző mosoly kísér. E színháznak dicséretes tulajdonsága, hogy kis szerepeket is elsőrangú tagokra bíz. Így adta Tanay *A piros bugyelláris*-ban a tolvaj czigányt, meleg, eleven humorral, minden vonásában jellemzően.

Szeréminek igen nagy sikere volt Schönherr *Nősténygyödög*-ében, a beteges, gyűlölt férj szerepében. Szerémi ritkán jut vezető szerephez; ezt úgy adta, mintha rá lett volna szabva. Ép oly jó volt Csortos a szerelmes csendőr brutalis szerepében, a ki fölgerjedésében megöli a férjet. Van benne valami nyers, közönséges vonás, a mi illik szerepeihez, ép úgy, mint a hányavetiség, a melyet, ha kell, szintén szerencsésen mímel.

Fenyvesi Emil elegantiája, intelligentiája és lelkiismeretessége sok jó szolgálatot tett a színháznak. Kertész Dezső élénk fiatalsága szintén.

A Magyar Színház munkájából Törzsé az oroszlán-rész. Csaknem minden este a színpadon van, a nélkül, hogy a közönség megúnná. Színészi intelligentiája igen különböző alakokba szerencsésen tud belehelyezkedni. Hangja nem valami gazdag árnyalatú, de a szó ejtésével ki tudja fejezni a hangulatot. Ép oly mérsékelt mozgása, de ez is kifejező. Tehetsége, színjátszó módja Hegedüsével rokon. Néha ugyanegy estén is több szerepet játszik egyforma rátermettséggel. Ő adta *A kőszívű ember fiai*-nak színpadi átdolgozásában a haldokló öreg Baradlayt, s ebben öreg volt, szenvedő, úr és erőszakos; aztán ő adta az álmatag, nemes Baradlay Jenőt. Most is, Molnár Ferencz *Színház*-ában, három szerepet játszik, a dióhéjba zárt kis drámától a farce-ig, és mindenikben egyaránt jeles.

E színház fiatal tagja, Uray Tivadar, a magyar színészet egyik reménye. Fiatalság, kellem és előkelőség van alakján, mi tragikai helyzetben hamar kelt részvétet, vidám helyzetben könnyen fakaszt mosolyt. Törékenységében pompásan személyesítette Mozartot Szomory

II. József-ében; szinte áradt körülte a zene, s alakján szinte ott volt Mozart egész sorsa. Még a Nemzeti Színházban Kisbán Miklós *Erősebb*-jében, fiatalsága, alakja már megnyerte részvétünket, mikorra játéka e gyöngeséget az élet harczába vitte egy nagy szenvedély ellenében. Épen ily megrázón vívja csatáját a *Remény*-ben a fiatal Barend gyöngesége a végzettel; ez az utóbbi évek egyik jeles alakítása volt. *Árva László*ban művészin éreztette Mátyásnak virgoncz gyermekből fokozatos elkomolyodását. Nem hiányzik belőle az erő sem; a *Névtelen asszony*ban egy részeges, durva kalandort alakít, szintén kitünően. Föl kell említenünk e színháznál Rétheyt, a ki sok finomságot visz episodszerepeibe.

A színház női tagjai közül Forrai Rózsi erős komikai tehetsége emelkedik ki, Péchy Blankának sokoldalú jellemző ereje, s egy ifjú művésznő, Darvas Lili, a ki a bohózatféle *Buzavirág*-ban tűnt fel, azóta is csak *A császár anyjá*-ban játszott nagyobb szerepet, igen finoman, megjátszva szótlan részeket is, de tragikai vágya s képessége eddig nem jutott szóhoz.

Vannak kiváló színművészek más színházaknál is; a Belvárosi Színháznál Pethő Attila férfiassága, Simonyi Mária derült okossága nem egy színdarabot juttattak sikerhez. A Renaissanceban oly művészek játszanak, mint Dezséri, Rajnai, Góth Sándor és felesége. De ezek a színházak a hazai és külföldi irodalomnak új, jobbára könnyed termékeit művelik, s azok ritkán nyujtanak alkalmat komoly művészi alakításra, másrészt reméljük, hogy e művészek egy része előbb-utóbb el fog jutni oda, a hol a komoly tehetségeket leginkább szeretjük látni, a Nemzeti Színházba, a mely komoly feladataival teret ád a művészi erő kifejlésének.

Így futólagos szemlét tartván — A Greguss-jutalom alapítójának szándéka szerint — az utolsó hat év színművészetének művelőin és alkotásain: a jelentéstevő valóban zavarba jön, mit tegyen egyetlen koszorújával. A Nemzeti Színház igazgatója nem kívánt élni ajánlási jogával, de a Bizottság figyelmébe ajánlotta P. Márkus Emilia úrnőt. Ehhez csatlakozott a másik meghívott szaktekintély, Tóth Imre úr, az Orsz. Színművészeti Akadémia igazgatója. Mindent lelkiismeretesen latra vetve, a Bizottság a felé hajolt, hogy a jutalmat ez idén megkétszerezze, nem fél-koszorúkat, fél-jutalmakat adva ki, hanem két teljes jutalmat, a mire a Pesti Hazai Első Takarékpénztár jóvoltából módja van, két koszorút, mindeniket teljes elismeréssel. Egyiket Márkus Emilia úrnőnek, a Nemzeti Színház egyik oszlopának, egész művészi pályájáért, a jelen évkörben pedig különösen Stuart Mária alakításáért; a másikat az elszakított Kolozsvárott működő Szentgyörgyi Istvánnak, typikus magyar alakok kitünő ábrázolójának, kiemelve különösen a

peleskei nótárius alakját. Egyiket, hálás szívvel, annak, a kinek művészetében mindnyájan sokat gyönyörködhetünk, a másikat egy erdélyi magyar művésznek, azért is, hogy elszakított véreink ebből is érezzék összetartozásunkat. Beható eszmecsere után a Bizottság így határozott, s határozatát a Kisfaludy-Társaság egyeteme zárt ülésében egyhangúlag helybenhagyta.

A KISFALUDY-TÁRSASÁGNAK EZ ÉVBEN LEJÁRT JUTALOMTÉTELEIRE BEÉRKEZETT PÁLYAMŰVEK JEGYZÉKE.

I. Festetics-jutalmak. A) *A Keszthelyi Helikon története.* Nem érkezett pályamű.

B) *Gróf Festetics György a magyar irodalomban.*

1. J. i. Magyar szívvel.
2. Vár a dicsőség trónusa.
3. Minerva.

C) *A Dunántúl a két Kisfaludy költészetében.*

1. Sors bona, nihil aliud.
2. . . . e szép és nagy termésből egy-egy kéve az ő munkájuk volt.
3. Kiki áldozzon, a mivel tud.
4. Itt a kék Balaton partja virányain.
5. A fő és test fogjon kezet.

II. Lukács Krisztina-jutalom. Hogyan készüljünk a haza felszabadítására. (Kisebb szónoki mű.)

1. J. i. Magyar gondolat.
2. J. i. Dolgozzunk és emlékezzünk.
3. J. i. Nincsen pihenésünk, nincsen nyugovásunk, Míg egységes nem lesz szép Magyarországunk.

III. Lukács Krisztina-jutalom. A mondai és történeti anyag költői feldolgozása Aranynál.

1. J. i. Csuda, hogy mindeddig sem emlékeztünk erről.

IV. Bulyovszky-jutalom. Szavalásra alkalmas lyrai költemény.

1. Méla lira. J. i. A mi nyájasságunk, azaz életünknek fondamentoma mennyekben vagyon. Érdy-codex.
2. A proletár. J. i. Hiszek egy istenben . . . Hiszek egy Hazában . . .
3. Moszkvai jégvirág. J. i. Magyar Irredenta.
4. Dal az épülő fészekről. A virágnak megtiltani nem lehet.

5. Visszaemlékezés. J. i. Öreg ember nem vén ember.

6. Saul megtérése. — Vértanúk emléke. J. i. In hoc signum vices.

7. A magyar nemzethez. J. i. Emelkedjél fel, ők a csúfosak. Madách.

8. Régi útak. — Szép herczegasszony. — Pár percz. — Szabad leszek. Jeligés levél nincs.

9. A csiga panasza. J. i. Excelsior.

10. Arany Jánoshoz. J. i. Este van . . .

11. Ha találok egy sírt. — Zászlónk. — Nyugszik a nap. J. i. Szülőföldem szép határa.

12. Megkísértett a kincses sátán. J. i. Ember küzdj és bízva bízzál.

13. Ugar. J. i. Haldoklunk.

14. Őserőnk. J. i. Jöhet már a holnap.

15. A jó pásztor. J. i. Hősi kard.

16. Vihar nyáron. J. i. Ne bántsd a magyart.

17. Ősz. J. i. Évszakok.

18. Az új-magyar. J. i. Vizió.

19. A játékhajó és a szív. J. i. Még akkor is, ott is, örökre szeret.

20. Az utolsó magyar költő. J. i. Du-Sy.

21. A nagy átok. J. i. Reád jőnek mind ez átkok és megkörnyékeznek téged. — V. Mózes. XXVIII. 15.

22. Visz a vonat. — Farkasok. J. i. Csaba.

23. Eredj a bálba. J. i. Rákóczi.

24. Színházba mégy . . . J. i. Hazudik a muzsikaszó, Bolondság az élet . . .

25. Reggel. J. i. Reggel.

26. Népdal. J. i. Szabad hazánkat oh add vissza nékünk.

27. Népdal. J. i. Virág mit ér, mit ér a bércz nekem, Hazát kíván, hazáért ver szívem.

28. Ősz. — Lehajló kalász. — Mint holt vizek a réten. J. i. Ősz.

29. Márczius. J. i. Lesz még ünnep egyszer a világon.

30. Miért bántjátok a magyart? J. i. Ne bántsd a magyart.

31. Riadó. J. i. Magyar, legyen hited, s tied a jövendő.

32. Október 6. J. i. Nyugosznak ők, a hős fiak.

33. Valaki meghalt. J. i. Magyarság.

34. Címe nincs. J. i. Uj lyra.

35. Nyugaton. J. i. Semper idem.

36. Akarok lenni. J. i. Nem felejtek.

V. Széher Árpád-jutalom. Hosszabb elbeszélés vagy kisebb regény.

1. Husz év multán. J. i. Sic fata tulere.

2. Kétféle igazság. J. i. Magyar Irredenta.

3. A milliárdos lakomája. J. i. Cibi condimentum fames est.

4. Ború után derű. J. i. Gradus ad Parnassum.

5. Corfu sziget platánjai. J. i. Egykor és most.

6. Az angol, az amerikai és a franczia álma. J. i. Quoties inter homines fui, minor homo redii.

7. A sárgarigó. J. i. A sárgarigó írója.

8. Hulló falevél. J. i. Valeat, quantum valere potest.

9. A költő, a szerelem és a dicsőség. J. i. Anyégin.

10. Dal egy sötétkék ibolyáról. J. i. Rabságból.

11. Őszi verőfény. J. i. Vissza a múltba, ha nincsen jelen.

12. Az északi sarkon. J. i. Örök béke.

13. Meghiusult terv. J. i. Mindig ugyanaz.

VI. Somogyi Dezső-jutalom. Salamon Ferencz kritikai működésének ismertetése.

1. A magyar szépirodalmi kritika Bessenyeitől Salamonig. J. i. (—m—) (—×) (—i).

VII. Grünwald-jutalom. Prózai elbeszélés a népéletből.

1. Szórakozás. J. i. Anthropoi.

2. Vásárfia. J. i. A szeretet.

3. Másodvirágzás. J. i. Másodvirágzás.

VIII. Radó Antal-jutalom. Három kisebb költemény fordítása XIX. századbeli angol költő vagy költők műveiből.

1. Tennyson Alfréd költeményeiből. J. i. The poet in a golden elime was bron. Tennyson.

2. Hemans Felicia költeményeiből. J. i. Ah! when shall they all meet again? Longfellow.

3. Longfellow verseiből. J. i. I breathed a song into the air. Longfellow.

4. Moore Tamás költeményeiből. J. i. Oh you, who in all names can tickle the town. Byron: to Thomas Moore.

5. Versek Moore Tamástól. J. i. Moore, lágy csengésű danáid. Szász Károly.

6. Angol költőkből. J. i. Sok szépet írának a bölcsek, S gyakran a kevésbbé bölcsek is. Kölcsey.

7. Három angol vers. (Felicia Hemans.) J. i. Csaba.

8. William Edward Hartpole Lecky verseiből. J. i. Auf Flügeln des Gesanges. Heine.

9. Moore Tamás verseiből. J. i. How Sweet is death to those who weep. Moore.

10. A falu kovácsa. — Longfellow. — J. i. Falu.

11. Dante. (Longfellow.) Az örök törvény. (Shelley). Egy szellem suhant el előttem. (Lord Byron.) J. i. Albion.

12. Lord Byron utolsó sorai. A Dee lapálya. (Charles Kingsley). — Az átkelés. (Alfred Tennyson.) J. i. Élet-halál-örökkévalóság.

IX. Sebestyén Gyula-jutalom. A mese-typusok irodalmának kritikai ismertetése.

1. J. i. Mesevilág.

X. Halmos Izor-pályázat. Magyarország szellemi, politikai és gazdasági egysége. — Rövid népszerű essay.

1. Magyarország integritása. J. i. Egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók.

2. Magyarország szellemi, polit. és gazd. egysége. J. i. Integritás.

XI. Halmos Izor-pályázat. Ifjúsági olvasmány.

1. A hős emlékfája. J. i. Hazádnak rendületlenül légy híve oh magyar.

2. Laczi. J. i. Nem látod a bosszús egeknek ostorait nyomorult hazádon?

3. A Balogh-fiúk. J. i. Sors bona, nihil aliud.

4. Nem mese az gyermek. J. i. Nem mese az gyermek.

XII. Franklin-jutalmak: A) *Magyar társadalmi regény.*

1. A vergődők. J. i. Messze a nagy erdőn.

2. Pusztuló lelkek. J. i. Oh, őrizd a féltéstől szívedet. — Zöldszemű szörny az ... Shakespeare.

3. Az aposztata. J. i. Az erő a világ királya és nem a közvélemény; de a közvélemény rendelkezik s bánik az erővel. Pascal.

4. Feltámadunk. J. i. Magyarország nem volt, hanem lesz.

5. A pokol. J. i. Él magyar áll Buda még.

6. Emberkínok. J. i. Mindig így volt a világi élet. — Egyszer fázott, másszor lánggal égett. — Vörösmarty.

7. Az ősi rög. J. i. Egész Magyarország mennyország.

8. A nagy tűz után. J. i. Alfa.

9. A föld szava. J. i. Magyar.

10. Az élet titka. J. i. Pozsonyi.

11. Béna lelkek. J. i. Húnyó tűz.

12. Vérpróba. J. i. Kétszer kettő négy.

13. A varázs kanapé. J. i. Minden órádnak leszakaszd virágát.

B) *Magyar történeti regény.*

1. A soproni zsidókapu. J. i. Hősvértől pirosult gyásztér, sóhajtva köszöntlek.

2. A hol a szép asszony sem protekczió. J. i. Emlékezzünk régiekről.

3. Lélekvásár. J. i. Korkép.

4. A ki sohasem volt boldog. J. i. Emlékezzenk régiekrel. — A Szittyábul kijüttekrel.

5. A saggitis Hungarorum ... J. i. Idealismus az élet sója.

C) *Magyar tárgyú ifjúsági regény.*

1. Az amulett. J. i. Hazám! Hazám! Te mindenem!

2. Egy pilóta jegyzetei. J. i. Hiszek Magyarország feltámadásában. Amen.

3. A szikra kipattant. J. i. Hiszek Magyarország feltámadásában.

4. Erzsike édes otthona. J. i. Szülőföldem szép határa.— Meglátlak-e valahára?

5. Az én családfám. J. i. Kegyelet a multak iránt. — Szeretet a jelenben. — A nevelés titka.

6. A levegő hőse. J. i. Pro patria et gloria.

7. Feltámadunk. J. i. Mondottam ember, küzdj és bízva bízzál!

8. A kis basa törpéje. J. i. Filüli-ben-Bilulalisszán.

9. Világostól Königgrätzig. J. i. Feltámadunk.

10. Kis Arany. J. i. Szülőföld : szentföld.

11. Címtelen. J. i. Délibáb.

12. Erdély magyar lobogója. J. i. Fáncsi Gábor mesemondó.

13. A kik egy másik világban éltek. J. i. Csillaghullás.

Bíráló jelentés a „Gróf Festetics György a magyar irodalomban" cz. Festetics-pályázatról.

(Előterjesztetett az 1921 jun. 1-i ülésen.)

VOINOVICH GÉZÁTÓL.

A Társaság bírálókul Angyal Dávid, Szász Károly r. tagjait és e jelentéstevőt küldötte ki. Három pályamű érkezett, melyekre nézve a három bíráló véleménye hajszálig egyező, így röviden foglalhatom össze.

A 2. számú — töredék, derekas két társa mellett már csak ezért sem jöhet szóba ; alattuk áll előadás dolgában is. Jeligéje : «Vár a dicsőség trónusa.»

Az 1. számú, «Magyar szívvel» jeligéjű munka igen alapos készültségű, adatokban a leggazdagabb. Több új adatot felkutat, többek közt, hogy már előbb is szokás volt Keszthelyen ily emlékfák ültetése ; kiadatlan leveleket is közöl ; adatainak köre a legtágabb, s ki kell emelnünk, hogy oly adatokat is tud, melyeket a szintén alapos 3. sz. munka nem ismer. Igen jól adja elő a csurgói gymnasium alapítását ; viszont kelleténél hidegebbnek rajzolja eleinte a gróf és Kazinczy viszonyát. Előadása tárgyilag válogató : csak a főbb eseményeket dolgozza föl, egy szálra fűzve, — de műve végén meglepően dús bibliographiát közöl, jól osztályozva. Előadása kissé száraz, de világos ; stilusbeli hibái a másoló rovására esnek.

A 3. számú, «Minerva» jeligéjű munka szintén egész kötet. Bár az 1. számunak néhány adata nincs meg benne, ez is igen alapos mű, s az irodalmi vonatkozások dolgában teljesnek mondható. Világosan tagolódik fejezetekre, s ez nagy előnye; az I. szakasz Festetics alakját és életét rajzolja eleven vonásokkal; a II. összeköttetéseit ismerteti az írókkal; a III. a róla szóló, korabeli irodalmi műveket állítja össze; a IV. a későbbi irodalomban kutatja föl alakját. Tárgyát így egészen kimeríti, — s tisztán áttekinthető. Minden ízében módszeres munka, mely jól jellemzi Festeticset is, korát is; de némely részletnél aprólékosságig megy, a mi elnyujtja. Utószavában a szerző maga is azt mondja, hogy szándéka összébb vonni.

A bírálóbizottság mind e megjegyzésekben hajszálig egyetértett, s egyidejűleg a 3. számú, «Minerva» jeligéjű pályaművet ajánlja jutalomra, mely finom és kimüvelt æsthetikai érzéket s a jellem- és lélekrajz iránt valósággal művészi fogékonyságot mutat; másrészt alaposságát legtöbb szerkezeti s előadásbeli csinnal párosítja. Kifejezi azonban azt a kívánságát, hogy a szerző egy nagyobb részletet tömörebbre vonjon össze, már a keszthelyi ünnepen leendő fölolvasásra.

Minthogy azonban oly nagy és szintén jól sikerült munkával szemben, minő az 1. számú, méltatlanság volna, ha pusztán elismerő szavakban részesülne, hiszen e mű is *teljesen* méltó a jutalomra, s a jutalmazásra ajánlott főként compositio és élénkebb előadás dolgában múlja fölül, — főleg pedig minden pályázat sikerét koczkáztatná a jövőben, ha ennyi munka és tudomány egy véletlenül igen is jó sikerű versenyen valamely tetszetősebb mű mellett meddővé és haszontalanná válnék: a bíráló bizottság — szintén egyhangúlag — arra kéri a Társaságot, hívja fel a pályázathirdető herczeg figyelmét és jóindulatát arra, hogy e művet, mely bizonyos tekintetben kiegészítné a nyertes művet — szintén díjazni és kiadni méltóztassék. Csak ezt találhatjuk méltányosnak, a jutalom megosztását nem, mert az nem csupán egyik, hanem mindkét pályázóval szemben igazságtalan volna.

Budapest, 1921 május 28.

Hozzájárulunk:

Angyal Dávid. *Szász Károly.*

A Társaság a bírálók javaslatához hozzájárult s a jutalmat a 3. sz., «Minerva» jeligéjű pályaműnek adta ki. Szerzője: Négyesy László, egyetemi tanár, a Kisfaludy-Társaság tagja, Budapest. A dícsérettel kitüntetett 1. sz., «Magyar szívvel» jeligéjű pályamű szerzője: Dr. Baros Gyula, középisk. szakfelügyelő, Budapest.

Jelentés a Dunántul a két Kisfaludy költészetében című Festetics-pályázatról.

(Előterjesztetett az 1921 jun. 1-i ülésen.)

CSÁSZÁR ELEMÉRTŐL.

Örömmel jelentem, tek. Társaság, hogy a Helikoni pályázatok közül az, mely a Dunántúl szerepének megvilágítását kívánta a Kisfaludyak költészetében, nemcsak eredménynyel járt, hanem a pályázat sikere mindannyiunk reményét meghaladta. Az öt pályamunka közül ugyan, melyek a kérdésre megfeleltek, három jelentéktelen, de a másik kettő oly komoly, értékes alkotás, hogy bármelyiküknek bízvást ki lehetne adni a jutalmat. Ebben a tekintetben a bizottság tagjai között — Beöthy Zsolt elnöklete alatt Hegedüs István és alólírt jelentéstevő — tökéletes a megegyezés, csak arra vonatkozólag nem tudtunk egyhangú megállapodásra jutni, melyiküket ajánljuk jutalomra.

A három jelentéktelen dolgozattal röviden végezhetünk.

Az 1-ső számú szerzőjének — jeligéje: Sors bona, nihil aliud — van némi tájékozottsága, van egypár értékes megfigyelése is, de konkrét fejtegetéseket nem ad, s ahelyett, hogy a Dunántúl hatását nyomozná és igazolná Kisfaludy Sándor költészetében, a költő természetérzékével foglalkozik. Helyenként mélyebbre akar hatolni, de akkor épen nincs köszönet benne: az affektált terminologiának és a zavaros topikának útvesztőjébe kerül, nagyképűvé és naivvá lesz egyben. Igazi példája a tudákosságnak. Kisfaludy Károlyról nagyon keveset mond s az is zavaros, szinte érthetetlen.

A 3-ik számúnak — jeligéje: Kiki áldozzon, a mivel tud — bevezetése henye, Kisfaludy Károlyról szóló része egészen tartalmatlan. Kisfaludy Sándorra vonatkozólag is még csak meg sem közelíti a föladatot. Kiírja a természetfestő részleteket, a Badacsonynak meg Rózsa képének furcsa összefoglalásával kimerítettnek hiszi tárgyát. Írni tud, de stilje keresett, moderneskedő, szereti a frázist — gondolat helyett is.

Az 5-ik számú — jelige: A fő és test fogjon kezet — annyiban jobb az elsőnél, hogy Kisfaludy Károlyról van mondanivalója s tesz kísérletet arra, hogy párhuzamosan fejtse ki a két testvér költészetéből a dunántúli motivumokat, de csak a tárgyi vonatkozások kiszemeléséig jut, a szülőföld hatásának nyomozásáig már nem emelkedik s Kisfaludy Sándor Regéinek tárgyalását már kapcsolatba sem tudja hozni tárgyával. Teli van egyébként tévedésekkel, megtévesztő beállítással, stilusa zavaros.

A 4-es számú — jeligéje: Itt a kék Balaton partja virányain —

alapos, komoly dolgozat. Lelkiismeretesen összegyűjti mindazt, a mi a két Kisfaludy költészetében a Dunántúlra vall vagy oda utal s nem marad meg a puszta megállapításnál, hanem a tényeket magyarázza és kapcsolatba hozza a két költő egyéniségével. Magyarázataiban erős elmeél jelentkezik, sokszor mélyrehatol, másszor meg igen finom vagy talpraesett a megfejtés. Stilusa a kész, kiforrott, gyakorlott íróé, világos és szabatos, sem nem száraz, sem nem papiros-ízű. A kérdést megoldja s olyan kielégítően, hogy méltó a jutalomra. Hogy a bizottság többsége mégsem ezt a munkát ajánlja a kitüntetésre, annak két oka van. Az egyik az, hogy a szerző nem tudott ellenállni a tétel félrevezető kísértésének s többet állapított meg a Dunántúl hatása eredményének, mint a mennyihez joga lett volna: az *általános* magyar vonásokat nem különíti el a *speciálisan* dunántúliaktól, s az előbbieket az utóbbiakként tünteti föl.

A másik ok az, hogy ítéletünk szerint a 2-ik számú — jeligéje:... e szép és nagy termésből egy-egy kéve az ő munkájuk volt — határozottan és nem kis mértékben fölötte áll. Nemcsak a legnagyobb terjedelmű, hanem a legnagyobb apparátussal is dolgozik, ismeri teljesen és értékesíti a Kisfaludyakra vonatkozó irodalmat, s azt bőven kiegészíti a maga vizsgálataival és megfontolásaival; a tárgyával kapcsolatos irodalomtörténeti kérdésekben eredeti fölfogással dolgozik s új megfigyeléseket ad. Fejtegetéseinek széles fejlődéstörténeti és psychologiai alapot vet a Dunántúl hatásának megértetésére — a kelleténél szélesebbet. Az anyagot ez is teljesen összegyűjti és mindnél rendszeresebben tárgyalja. Különösen Kisfaludy Sándorról szólva: ott a dunántúli elemek és dunántúli hatás kimutatását a költő életének jól elkülönített korszakai szerint csoportosítja, a mi értékesebb és hálásabb, mint a műfaji tagoláson alapuló csoportosítás. Ő az egyetlen pályázó társai közül, a ki a pályakérdéssel szemben kritikát mer alkalmazni s van bátorsága kellő értékére leszállítani azt a módot, a mint a két testvér költészetében a Dunántúl hatása jelentkezik. Nem túloz s nem lát ott mély hatást, a hol pusztán futó emlékként jelentkezik a tovavillanó kép. Azonkívül igen ügyes fogással él, mely főként a Kisfaludy Károly költészetét megvilágító részben vezet jó eredményre: nem fogja rá az általános magyar vonásokra, hogy azok sajátosan dunántúliak, hanem megállapítja, hogy ezek a vonások — noha a magyar föld, a magyar élet tulajdonságai — a Kisfaludyak költészetébe mégis csak Dunántúlról kerülhettek, mert hiszen Magyarországból csak azt ismerték igazán. Elvonatkozva a tárgytól, pusztán mint irodalmi művet nézve, szintén értékesebb derék társánál. Ki tudja aknázni nagy irodalmi és esztétikai műveltségét, széles ismeretkörét, vannak szempontjai, melyek-

kel messze és mélyen lát, van ítélete. Százszámra fölbukkanó megállapításai között vannak merészek s olyanok is, melyeket nem fogadnánk el, de mind eredeti és érdekes. Stilusa színes, lendületes, annyira, hogy a rendes tudományos stilen túl emelkedve szinte már novellisztikus, a mi ilyen esztétikai tanulmánynál érdem, mert vonzóvá teszi előadását. Helyenkénti pongyolasága — a mi jórészt a másoló fölületességére vezethető vissza — egy-két tollvonással megigazítható.

Hegedüs István bírálótársammal együtt, a ki a dolgozatot elolvasásakor «igazi trouvaille»-nak nevezte, mint a bizottság többsége arra kérjük a tek. Társaságot, hogy a jutalmat ennek a 2-ik számú pályaműnek juttassa s az előbbi dolgozatot, a 4-ik számút, ha nem rendelkezünk számára is jutalommal, dícséretével tüntesse ki.

Budapest, 1921 május hó 27.

Hegedüs István,
bizottsági tag.

Császár Elemér,
a bizottság előadója.

Különvélemény ugyane pályázat tárgyában.

(Előterjesztetett az 1921 jun. 1-i ülésen.)

BEÖTHY ZSOLTTÓL.

Osztozom mindabban az elismerésben, melyben bíráló társaim a 2. számú pályaművet részesítették. E pályamű kétségtelenül jeles dolgozat, gazdag, eleven és érdekes. S ha az én és bíráló társaim felfogása között nem lényegbe vágó különbség volna, el is hallgatnám ezt a különvéleményemet. Vonatkozik ez az eltérés épen magának a feladatnak megoldására. A jutalomra ajánlott szép dolgozat elég eleven rajzát adja a Dunántúlnak, de ez a rajz nem elég határozott arra, hogy rá komoly kritikai következtetéseket alapítson s ezzel a kitűzött feladatot igazán megoldja. Az értekezés inkább irodalomtörténeti, mint irodalombölcseleti jellemű, ámbár irodalomtörténeti felfogására is lenne egypár megjegyzésem. Ilyen Bánóczi régi tévedésének a Kisfaludy-ház gyermekcsempészéséről felmelegítése, noha ezt a szerencsétlen botlását maga Bánóczi munkája II. kötetében annak idejében visszavonta. Ilyen Desclapon Karolinának Kisfaludy Sándor lyrája fejlődésében való feltűnő mellőzése, egyetlen szóval említése. Hogy a milanói várban már Szegedy Róza lett volna a legelső Himfy-dalok múzsája, ahhoz még mindig sok szó fér vagy legalább is alaposabb bizonyítást igényelne. Azután Kisfaludy Sándor költészetének a Sturm und Dranggal való jellemzése szintén nem helytálló. A Sturm und Drang felforgató irányú volt, Kisfaludy Sándor csupa conservativismus. De elismerem, mind-

ezek nem jelentős tévedések, ha ugyan tévedések s velök szemben vannak a munkának igen becses irodalomtörténeti részletei is, hogy egyebet ne említsek, a *Dárday-ház* genesisének elbeszélése. Azonban ismétlem: alapfogyatkozásához képest szerkezete is sajátságosan ingadozó, hol előre-, hol visszatekintgető, így Kisfaludy Sándor utolsó Regéit kétszer is tárgyalja.

Ezzel szemben a 4. számú pályamű tárgyalásának biztos alapot vet s a föltett kérdést világosan, határozottan és érdemesen oldja meg. Föladatát tétovázás nélkül, lényegében fogta meg és ebből a lényegből fejti ki. Míg versenytársának a kérdésre való vonatkozásai sűrűn előkerülnek, de majdnem mindig a felületen maradnak, általánosságban mozognak s a Kisfaludyaknak inkább általában magyarságát, mint dunántúliságát illetik, addig a 4. számú pályamű szerzője szorosan ragaszkodik feladatához. A vonatkozó irodalomnak teljes és értelmes felhasználása alapján megadja a Dunántúl természeti, történeti és társadalmi képét. Forrásai e részben Eötvös Károly, Baksay, Rómer Flóris és Szécsen Antal. Általánosságban és részletekben, de mindig pontosan mutatja ki a sajátlag dunántúli természetet, néplelket, történetet és művelődést a Kisfaludyak irodalmában. Röviden és világosan megérteti, hogy Kisfaludy Sándort a Dunántúl történeti lelke sugallotta, Kisfaludy Károlyt pedig a nyugattal sűrűn érintkező Dunántúlnak különleges műveltsége, a magyarságba olvadt nyugot. Versenytársának szerkezeti bajaival szemben ez a biztos céltudatosság a compositióban is kifejezésre jut. Szerkezete áttekinthetően tagolódik három részre; alapját megveti a dunántúli történet, természet és élet jellemzése, következik mindennek képe Kisfaludy Sándor, majd Kisfaludy Károly költészetében. Kritikai fejtegetéseiben is sok a jeles részlet, így, hogy csak egyet említsek, Kisfaludy Sándor természetszemléletének fejlődése ritka mély belátással és művészettel van előadva.

Mindebből én nem tudok más következtetést levonni, mint azt a tiszteletteljes javaslatot, hogy a pályadíjat méltóztassék a 4. számú dolgozatnak ítélni, mint olyannak, mely a kitűzött feladatot megoldja, szemben a 2. számúval, mely ezt a megoldást megkísérelt ugyan, de mégis csak a kísérletnél marad. Javaslatomat bátor vagyok azzal megtoldani, hogy a 2. számú pályaművet, különösen irodalomtörténeti jelességénél fogva, tüntesse ki a Társaság dícsérettel s ajánlja a herczegnek a Helikoni Emlékkönyvbe megfelelő díjazás mellett való felvételre.

Budapest, 1921 jun. 1.

Beöthy Zsolt,
r. tag,
bíráló bizottsági tag.

A Társaság e különvéleményt fogadván el, a jutalmat a 4. sz., «Itt a kék Balaton partja virányain . . .» jeligéjű pályaműnek adta ki. Szerzője: Kéky Lajos, tanár, a Kisfaludy-Társaság tagja, Budapest. A dícsérettel kitüntetett 2. sz., «E szép és nagy termésből . . .» jeligéjű pályamű szerzője: dr. Gálos Rezső, felsőkeresk. isk. igazgató, Győr.

Bírálói jelentés a kisebb szónoki műre kitűzött Lukács Krisztina-jutalomról.

(Előterjesztetett az 1922 jan. 31-diki közülésen.)

Berzeviczy Albertől.

Az 1. számú pályamű (Jelige: Magyar gondolat) szerzője csak a megjelölt tárgyra: Hogyan készüljünk a haza felszabadítására? volt figyelemmel, azonban teljesen figyelmen kívül hagyta a pályázatban előírt szónoki formát.

Munkája jóakaratú, kissé naiv fejtegetése bizonyos «létesítendő eljárásoknak», melyek az irredentista eszmét szolgálnák, valószínűleg nem nagy eredménynyel. A tárgyalás formája száraz, unalmas, fejezetekbe foglalt értekezés, akár egy hivatalos beadvány s már ezért sem jöhet tekintetbe a pályadíj odaítélésénél.

A 2. számú pályamű (Jelige: Dolgozzunk és emlékezzünk) már számol a szónoki formával. *Külsőleg* a szónoki forma megvan, de a szerkezetben és a hangban alig van itt-ott eltalálva. Néhány igen csattanós, találó, okos mondása van a szerzőnek, néhol dagályos nagyzolást is hallunk s a félmúlt használata valami avúltan költőiest akar megszólaltatni. Nem találjuk azonban azt az igazán a hallgatókhoz való szólást, a mi megkap, helyeslésre vagy ellenmondásra indít. A fejtegetések maguk többnyire helytállók s csak talán nagyon is széles kört karolnak fel. Kevesebb több volna itt is; egy pár szép és jó gondolatát a szerző szónokias dialektikával, megragadó érveléssel jobban kidomboríthatta s egyet-mást inkább elhagyhatott volna.

A 3. számú pályamű (Jelige: Nincsen pihenésünk stb.) a vidéki lakomák szónokainak szóvirágos vagy drastikus bombastjával kezdi; tovább aztán megszelidül és megkomolyodik a hang s egy-egy szerencsétlen gondolattól (a kormány választása) eltekintve a szerző nem rossz nyomokon halad, de alig is mond valami újat. Nem magas színtájú a gondolatmenet s kissé banális a stilus. Nem rossz munka, de kitüntetésre sem érdemes.

Nem tartom szerencsésen megválasztottnak a tárgyat. Ma túlságosan aktuális és épen ezért erősen köznapi. A pályázatkiírásnak ezt a

defectusát számításba kell vonnunk a mérték alkalmazásánál. *Ezért* nem ellenezném, hogy a díj a II. számú műnek kiadassék.

Budapest, 1921 november 20.

Hozzájárulnak:

Herczeg Ferencz. *Pekár Gyula.*

A Társaság a bizottság javaslatát elfogadván, a jutalmat a 2. sz., «Dolgozzunk és emlékezzünk» jeligéjű pályaműnek kiadta. Szerzője: Szász Béla, a Kisfaludy-Társaság tagja, Budapest.

Biráló jelentés a Lukács Krisztina-féle pályázatról.

(Előterjesztetett az 1922 jan. 31-diki közülésen.)

PAPP FERENCZTŐL.

A kitűzött tétel ezúttal következő volt: «A mondai és történeti anyag költői feldolgozása Arany Jánosnál». A feladat megoldására csak egy pályázó vállalkozott.

A jutalomtétel megköveteli a vállalkozótól, hogy egyaránt tudjon a költői alkotó munka mélységeibe alászállani, valamint biztos ítélettel tudja áttekinteni Arany költői világának széles birodalmát. Ilyen módon sok csalóka ösvény nyílt a kutató előtt. A pályamunka szerzője úgy segített magán, hogy azt akarta megmutatni, miként jutott Arany a rendelkezésére álló mondai és történeti anyagtól költői alkotásainak compositióihoz. Így írói feladata határozottabbá, de egyszersmind egyszerűbbé vált.

A czélkitűzésnek ilyen módjából következett, hogy a szerző nyomon kísérte ugyan a költői eszme kialakulását, de nem sokat törődött azzal, mint használta fel a költő a mondát vagy történetet a jellemzés kimélyítésére s a kor hű rajzolására. Míg megjelölte a *Toldi*ban s *Toldi estéjé*ben az alakító költői képzelet útját, kikerülte figyelmét, hogy Arany határozott történeti környezetbe állította hősét. Pedig mindezzel csak még inkább bizonyította volna, a mit állít, hogy Arany mind reálisabbá akarta tenni az eposzt.

A gondolatmenet túlzott egységének következménye az is, hogy a szerző nem kereste Arany költői gyakorlatának rejtettebb titkait. Nem kutatta, miért fordult Arany jellemző mondáihoz s történeti forrásaihoz, s minő ízlés vezette a talált anyag átalakításában. Az æsthetikai szempont mellett elhanyagolta az irodalomtörténetit. Nyilvánvaló, hogy a Szent László-legendában, a Toldi-mondában s Murány ostromának történetében a lovagvilág eszményei vonzották Aranyt. A *Katalin*

című költői elbeszélés tárgyát is inkább megmagyarázta volna a költő irodalmi irányának megjelölése, mint a szerzőnek az a félbemaradt gondolata, hogy Arany oly tárgyat keresett, mely különösen alkalmas a Byron modorában való feldolgozásra.

A szerző azonban azt a feladatot, melyet munkájának bevezetésében fogalmazott meg, nagy körültekintéssel oldotta meg. Egyaránt otthon érezte magát Arany elbeszélő költészetében, valamint az Aranyról szóló kiterjedt irodalomban s czélját nem tévesztette szem elől. Bár mértéket tart az összefoglalásban, ritkán ejt el értékesebb adatot. Legtöbb és legjogosabb kifogás alá eshetik az az aránytalanság, mely az Arany balladáiról szóló szakasz vázlatossága s a pályamunka többi részének nagy terjedelme között mutatkozik. Ez annál kevésbbé megokolt, mert Arany ép annyi művészettel alakította át mondai és történeti tárgyait balladáiban, mint egyéb elbeszélő műveiben. Igaz ugyan, hogy a szerző szerint Arany arra törekedett balladáiban, hogy a formát a tartalommal hozza összhangba, de ez a mondai és történeti adatoknak még tökéletesebb átalakítását jelentette.

A szerző elég jártasságot tanúsít az elemzésben, de ítéletei többször elhamarkodottak és felületesek. Ép így a könnyed előadás is természetesen emeli ki a biztos czél felé fejlődő gondolatokat, de az összhangot itt is, ott is megzavarja egy-egy kevésbbé megbírált kifejezés vagy mondat.

A pályamunka komoly gondolkodás eredménye, gyakorlott írótehetség jele s a hiányok pótlása után méltán foglalhat helyet az Aranyról szóló irodalomban. Ezért javasoljuk a jutalomdíj kiadását.

Budapest, 1922 január 24.

Hozzájárulunk:

Szávay Gyula. *Négyesy László.*

A Társaság a bizottság javaslatát elfogadván, a jutalmat a pályaműnek kiadta. Szerzője: Dr. Grexa Gyula, a Nemzeti Múzeum Széchenyi-könyvtárának tisztviselője, Budapest.

Jelentés a Bulyovszkyné-pályázatról.

(Előterjesztetett az 1922 jan. 31-diki közülésen.)

SAJÓ SÁNDORTÓL.

E pályadíjért szavalásra alkalmas lyrai költeményekkel kellett versenyezni. Alulírt bizottság harminczkilencz pályamunkát vett át bírálatra. A pályázat egészben véve meglehetősen sivár képet mutat:

nem egy pályamunka van olyan, hogy egyfelől tartalmának értéktelenségénél fogva nem érdemes komoly szóra, másfelől pedig, külsejének lompossága miatt épen megrovást érdemel. A bírálók komolyan kifogásolták egyik-másik pályamunka rendetlen s szinte tiszteletlenül hanyag külsejét: a ki gyűrött vagy formátlan papirszeleten s csak firkálásnak nevezhető gondatlan írással küldi be dolgozatát egy irodalmi társaság pályázatára, az vagy tudatlanságának vagy ízléstelenségének tanúsításával már előzetesen arra a megállapításra kényszeríti a bírálókat, hogy a pályázó maga sem tekinti komolyan a maga dolgát, hogy semmi sincsen benne az «irodalom szerelmé»-ből, tehát nem is érdemli a vele való komoly foglalkozást.

Egy pályamunka, a 8. számú, mivel nem jeligés levéllel, hanem névaláírással érkezett, nem vehetett részt a pályázatban. A többi, összesen harmincznyolcz pályamunka két csoportba osztható: az első csoport a teljesen értékteleneké; ilyenek a 2., 3., 4., 5., 6., 11., 15., 16., 17., 18., 19., 22., 24., 25., 26., 27., 29., 30., 31., 32., 33., 34., 35., 39. számúak. Ezek sorában a 2. számú, *A proletár* című (Jeligéje: Hiszek egy Istenben . . .) elég ügyes, de komolyan számba nem vehető kuriózum; a 3. számú, *Moszkvai jégvirág* (J. i. Magyar irredenta) érdektelen csinált virág; a 4. számú, *Dal az épülő fészekről* (J. i. A virágnak megtiltani nem lehet) s az 5. számú *Visszaemlékezés* (J. i. Öreg ember nem vén ember) lyrai együgyűség; a 6. számú, *Saul megtérése* és *Vértanúk emléke* (J. i. In hoc signum (így !) vices (így !) zavaros, erőlködő bölcselkedések erő és érzés nélkül; a 11. számú, *Három vers* (J. i. Szülőföldem szép határa) becsületes magyar érzésű lélek tehetetlen erőlködése; a 15. számú, *A jó pásztor* (J. i. Hősi kard) jelentéktelen középszerűség; ilyen a 18. sz., *Az új magyar* (J. i. Vizió) című is; a 16. sz., *Vihar nyáron* (J. i. Ne bántsd a magyart!) eléggé jól induló, helyenkint szemléletes, de egészben terjengős leíró vers; a 17. sz., *Ősz* (J. i. Évszakok) helyenként hangulatos, egészben véve próza. A 19. sz., *A játékhajó és a szív* (J. i. Még akkor is, ott is örökre szeret) distichonokban, még pedig nem egy helyen hibás distichonokban írt vers; vannak benne hangulatos sorok, de egészben tartalmatlan, semmitmondó. A 22. sz., *Visz a vonat* és *Farkasok* (J. i. Csaba) jelentéktelenségek; a 24. sz., *Színházba mégy* (J. i. Hazudik a muzsikaszó) biztatónak ígérkező kezdet, de szintén jelentéktelen; ilyen a 25. sz., *Reggel* és *Szemek* című (Jelige nincs) két vers is, egy-egy színesebb sorral, szebb hasonlattal. A 26. sz., *Népdal* (J. i. Szabad hazánkat, stb.) s a 27. sz., *Népdal* (J. i. Virág mit ér, stb.) teljesen jelentéktelen. A 29. sz., *Márczius* (J. i. Lesz még ünnep egyszer a világon), a 30. sz., *Miért bántjátok a magyart?* (J. i. Ne bántsd a magyart!), a 31. sz., *Riadó* (J. i. Magyar legyen hited stb.) s a 32. sz., *Október* 6(-ika) (J. i. Nyugosz-

nak ők, a hős fiak) címűek becsületes, de költői erő nélkül való érzésről tanuskodnak. A 33. sz., *Valaki meghalt* (J. i. Magyarság) modern modoroskodás; nem értjük meg, ki halt meg; szó, szó, — egyéb semmi. A 34. sz., *Címe nincs* című vers (J. i. Új lyra) eléggé hangulatos, de nem eléggé mélyérzésű; az ember szívesen elolvassa, de nyomban el is felejti. A 35. sz., *Nyugaton* (J. i. Semper idem) erőtlen, nagyhangú szavak, a 39. sz. *A béke?!* (J. i. Feltámadunk) pedig együgyűség.

A másik, komolyabban számbevehető csoportba tartoznak az 1., 7., 9., 10., 12., 13., 14., 20., 21., 23., 28., 36., 37. és 38. számú pályamunkák.

Az 1. számú, Méla lyra című füzet 13 bölcselmi lyrai verset tartalmaz; figyelemreméltó majdnem valamennyi, különösen a *Változások*, *Késő találkozások* és a *Foszló szépség* címűek; az öregkor mélázó búja, a halál gondolata, a mulandóság bús érzése szólal meg bennük, érzéssel és eszméltetőn, az egyik bíráló nagy melegséggel nyilatkozott róluk; mégis meg kellett állapítanunk róluk, hogy a pályázat föltételeinek semmiképp sem felelnek meg, mert egyáltalán nem szavalásra valók. A 7. sz., *A magyar nemzethez* című (J. i. Emelkedjél föl, ők a csúfosak) s a 21. számú, *A nagy átok* című (J. i. Reád jőnek mind ez átkok stb.) egymáshoz hasonló két ódai vers, szokványszerű hangon és nyelven, jó verseléssel, de a lendület és hév minden különösebb színe és ereje nélkül, se gondolat, se forma nem olyan, hogy különösebben megkapná az olvasó lelkét. A 9. sz., *A csiga panasza* (J. i. Excelsior) jó szerkezetű és jó technikájú, bár eléggé furcsa gondolatot allegorizáló lyra; mint ilyen némi figyelmet is érdemel, szavalásra azonban nem alkalmas. A 12. sz., *Megkísértett a kincses sátán* című (J. i. Ember, küzdj és bízva bízzál) munka tartalmában sokszor hallott közönségesség, nyelvében van lendület, de egészben véve nem kelt különösebb figyelmet. Ilyes értékű középszerűség a 20. sz., *Az utolsó magyar költő* című (J. i. Du-Sy) pályamunka is. A 28. sz. *Ősz*, *Lehajló kalász*, *Mint holt vizek a réten* című versek (J. i. Ősz) figyelmet érdemelnek jó szerkezetre törekvésükért; szerzőjük még küzködik a formával, rímmel, nyelve is erőltetett helyenkint, más helyeken viszont eléggé színes és szemléletes; képekben gondolkodik. Biztatásra érdemes lyra, főképpen a harmadik darab, de nem szavalni való.

A 10. sz., *Arany Jánoshoz* cz. pályamunka (J. i. Este van) már komolyabb figyelmet kelt: szépen gördülő, lendületes négy versszakban zengi Aranyt, — de ily terjedelemben természetesen csak nagyon hiányosan. Nincs a versben conceptio, a gondolat nem teljes, nem öblösödik ki eléggé; a szerző csak fölrebben, de nem mutatja meg, hogyan tud repülni. A vers így csak töredékül hat. Kár. A 13. sz., *Ugar* című

vers (J. i. Haldoklunk) nem nagy igényű, de tömör szerkezetű, egységes hangulatú magyarbánatos vers; nem kelt különösebb figyelmet, de az ember szívesen elolvassa. Szavalásra ez sem alkalmas. A 14. sz., *Őserőnk* (J. i. Jöhet már a holnap) kellemes olvasású bizakodás a holnapban, a jövendőben, a székely őserőben. A vers külső formája jó verselőre vall, nyelve színes és dallamos, szerkezete azonban laza: a tartalom kissé tétován halad a czél felé. Nyelvében van valami újszerűség is, egy-két szokatlanabb, de helyénvaló kép, hangjában valami kedves hetykeség; a vers egészben véve figyelemre érdemes, többre azonban nem méltatható. Ennél is értékesebb a 36. sz. pályamunka: az *Akarok lenni* (J. i. Nem felejtek) című. Jó szerkezetű, jól gördülő vers, bár itt-ott egy-egy incisum zavaróan hat benne. Jó a versben a gondolat is; kár, hogy nem elég erővel testesül meg; ha több erő volna benne, hatásos szavalati darab lehetne; így csak a pályázat figyelemreméltóbb darabjai közé sorolható. A 37. és 38. számú két pályamunka a mult év február havában érkezett: amaz a Lukács Krisztina-, emez a Grünwald-díjra. Mivel versre az idén csak a Bulyovszkyné-jutalom volt kitűzve, itt vesszük számba ezt a két pályamunkát is. A 37. sz., *Zrinyi halála* című vers (J. i. Sors bona, nil aliud) a pályázat viszonylag legsikerültebb darabjainak egyike. A vers tárgya a címe: Zrinyi halála. Csáktornya várában nagy mulatozás van, ott van Bethlen őkegyelme; vadászni mennek; jelentik Zrinyinek, hogy egy «balog hajtásnyéra vadkan rőköl az égi tányérra»; Zrinyi egymagában indul a vad elejtésére; nyírfavessző, pókháló, csoronka térítenék vissza, de hiába; a vadkan az ismert módon megöli Zrinyit. A vers rosszul van megkomponálva: tulajdonképpen csak a második fele tartozik a themához, első fele csak terjengős rajz a csáktornyai életről. A vers másik fele sikerültebb is az elsőnél: a népballadák hangján színesen festi Zrinyi útját és halálát, bár nem elég drámai erővel. A versnek különösen a nyelve figyelemreméltó: ebben van legfőbb erénye, ez erény túlzottságában egyúttal lényeges hibája is. Gazdag és színes nyelv, de túlságosan az, modorosságba fajuló; csupa sujtás, az író alig akar parasztot hagyni a posztón. Csáktornya várában pl. «bíbiczet, baromfit, bárányt, borjat ölnek, — piruló parázszsal pecsenyék pörölnek»; «patvarkodnak a pitvarban, megpirulnak, megpörölnek», «pápista Katona, kálomista Sámbár — csetepatézik künn, szép cserepár ámbár; hoppmester úr hoppsza! piff-paff jáger, rossz a'!»; a vadászok «virrannak, vidulnak, vadkanra vadulnak», stb. A versen megérzik írójának a nyelv muzsikájában való gyönyörködése, e gyönyörűségében azonban megfeledkezik más, ugyancsak fontos művészi kellékekről, így a compositióról is. Egészében tekintve e vers sem tüntethető ki se díjjal, se dícsérettel. A 38. sz.,

Feltámadunk! című vers (J. i. Hiszek Magyarország feltámadásában!), Krisztus kínszenvedésével, halálával és feltámadásával példázza Magyarország sorsát. Nem új gondolat, nem is nagyon szerencsés. A vers érzéssel és lendülettel van írva, de nagyon kitaposott úton jár, heve is inkább mondható szónokinak, mint költőinek. Jutalomra vagy dícséretre ez a vers sem ajánlható. Nem ajánlható erre a pályázatnak — az egyik bíráló szerint — viszonylag legjobb darabja, a 23. sz., *Eredj a bálba* című (J. i. Rákóczi) vers sem. Mély magyar bánat zeng belőle, erővel és lendülettel, de helyenkint túlságosan kirívón; ilyen mindjárt a vers kezdete is:

Hát tudsz te járni begyesen, vasaltan,
Mosolygó lányszemekre lesve orzón,
Mikor rút rongyban rothad az anyád?
Eredj, nyeríts, üvölts a déli korzón...

A vers a bálozókat ostorozza s szembeállítja velük Nagyszalontát, Szenttamást, Nagysallót, Segesvárt, Székelyországot, Kassát, ezekben példázva az ország csonkaságát. De mivel a felsorolás természetesen csak hiányos lehet, a gondolat a szerkezetnek hibás volta következtében nem domborodhatik ki eléggé. A vers végső sorai:

Óh rá se gondolj, hogy a Kánaánban
Templomrablók és gyilkosok aratnak
S hogy Kassán nincs már nyugta, pihenése
A legdrágább és legtisztább magyarnak;
Tivornya hív, eredj, siess a bálba, —
Mig szent csontját egyszer arczodba vágja.

Ez a befejezés elhirtelenkedett, kissé durván hat és nem is szabatos. Főhibája a versnek, hogy szerkezetében nem eléggé kerek; gondolatmenetében és dictiójában kissé nyers is; szavalásra alkalmas volna, de egyéb tekintetben még sem olyan, hogy kitüntetni lehetne.

Összefoglaló tekintettel nézve a pályázatot, sajnálattal kell megállapítanunk róla, hogy egészben véve meddő és értéktelen s hogy irodalmunknak nem gazdagodását szolgálja, hanem csak sívárságának látszatát kelti, s nem egy pálya- «művével» pedig valóban komolyságának rovására megy.

E jelentés alapján a bírálóbizottság azt javasolja a tek. Társaságnak, hogy az idei Bulyovszkyné-díjat ne adja ki.

Hozzájárulnak:

Kozma Andor. *Váradi Antal.*

A Társaság a bírálók javaslatához hozzájárulván, a jutalmat nem adta ki.

Biráló jelentés a hosszabb elbeszélésre vagy kisebb regényre kitüzött Széher Árpád-jutalomról.

(Előterjesztetett az 1922 jan. 31-diki közülésen.)

KÉKY LAJOSTÓL.

A Széher Árpád-jutalomért, mely hosszabb novellára vagy kisebb regényre volt ez alkalommal kitűzve, 13 pályamű versenyez. Közülök egypár nem felel meg a pályázati követelményeknek: nem novellák s egyébként is teljesen jelentéktelen dolgozatok. Ilyenek az 5. sz. (*Corfu sziget platánjai*, jeligéje: Egykor és most), mely Erzsébet királyné korfui palotájáról fest érzelmes képet; a 6. sz. (*Az angol, az amerikai és a franczia álma*, j. i. Quoties inter homines fui, minor homo redii), mely kesernyés ironiája a békének s a 10. sz. (*Dal egy sötétkék ibolyáról*, j. i. Rabságból), melynek tárgya egy kis flirt egy ibolyakék-szemű orosz leánynyal.

Vannak aztán pályaművek, melyek novelláknak készültek ugyan, de nem érdemelnek figyelmet. Ilyen az 1. sz. (*Húsz év multán*, j. i. Sic fata tulere). Vékony kis meséje nagyon szegényes és érdektelen, nyelvében a pesti journyelvnek minden idétlenségével és idegenszerűségével. Két leánynak bőbeszédű, mindenről fecsegő, tudákoskodó leveleiben van elbeszélve s szerzője ép oly ügyetlen levélíró, mint a milyen gyenge elbeszélő. Mesterségét a helyesírás elsajátításán kell kezdenie. Hasonlóképen a 4. sz., *Ború után derű* cz. (Gradus ad Parnassum) pályamunka szerzőjének is. Kísérlete egészen gyarló, iskolás dolgozat. A 7. sz., *A sárgarigó* cz. (Jelige nélkül) pályamunka nehézkesen, laposan és zavarosan elbeszélt kémkedési történet, helyesebben tájleírások, csatatéri emlékek és elmélkedések összefűzetlen sora. A 9. sz., *A költő, a szerelem és a dicsőség* cz. (Anyégin) dolgozat tisztára szószátyárkodás, csupa keresettség, czikornyásság, zavar és idétlenség. A 13. sz., *Meghiusult terv* cz. (Mindig ugyanaz) rendkívül unalmasan elmondott, érdektelen történet a legszerényebb igényű tárczanovellákból kiollózott papirosfigurákkal s a legútszélibb fordulatokkal és kifejezésekkel előadásában.

Mindössze öt pályamű van, mely valamelyes figyelmet érdemel. A 2. sz., *Kétféle igazság* cz.-nek (Magyar Irredenta) tárgya rokonszenves és elmondva is meleg magyar érzéssel van. Az igénytelen kis történet fájó sebeket illet: az oláh kérdést s az ártatlan emberek ölésének borzalmas kényszerűségét a háborúban, de nagyon kikiabál belőle a tendentia. E mellett szerzője elbeszélni sem tud. A 3. sz., *A milliárdos lakomája* cz. (Cibi condimentum fames est) pályamű kissé különködő dolgozat. Tárgya igazán nem mondható hálás novella-tárgynak s a szerző még azt is elszellemeskedi, a mit ki lehetne hozni belőle. Van benne valami amerikaias szín s tréfájában is van valami az amerikai

elmésségnek bukfenczeket vető nyerseségéből. Hosszú gastronomiai értekezések, nagy étlapok s pontos költségszámlák vannak belétüzdelve; ezek ránk bizarr hatást tesznek. Egyébként itt-ott kellemesen csevegő, elmés és nem minden írói készség nélkül való ember munkája. Szintén ilyen különös tárgy a 12. sz., *Az északi sarkon* cz. (Örök béke) pályaműé, melyet szerzője symbolikus történetnek nevez. Az engesztelhetetlen angol-német ellentétet symbolizálja s azt, hogy a gonosz béke mindent feldúló gyűlölségnek hintette el a magvát. Maga a történet nem valami érdekes; az eleje kissé lapos, egyes részeiben tudákos és nem igen szolgál a végső katastrophának sem előkészítésére, sem aláfestésére. A phantastikus felé hajló részei nem lendülnek eléggé könnyen. De írójának van egy pár jóízű ötlete s van bizonyos kifejezésbeli készsége is, eléggé kellemesen beszél el.

A többiekhez viszonyítva még leginkább sikerült a 8. és a 11. sz. pályamű. A 8. sz., *Hulló falevél* cz. (Valeat quantum valere potest) egy meglehetősen conventionalis szerelmi történetet mond el. Fogyatkozásai: meséjében nincs friss lelemény, a tárgy épen nem újszerű, jellemrajza nagyon bágyadt és kevésszínű, a mesét hosszú elmélkedő részletekkel terheli meg s ezekben nincs sem elég érdekesség, sem elég mélység. Maga az író egyébként aligha kezdő: kellemesem és választékosan ír, komolyan gondolkozó s minden sekélyességtől és eredetieskedéstől tartózkodó. A 11. sz., *Őszi verőfény* cz. (Vissza a multba, ha nincsen jelen) eléggé jóízűen és kedvesen mond el egy meglehetősen elcsépelt történetet. A fiatalon özvegységre maradt asszonyról szól, ki hosszú özvegység után megtalálja azt, kiért eldobná az özvegyi fátyolt, de megjelenik felserdült leánya képében a vetélytárs, ki könnyedén diadalt arat. Két megoldás kínálkozik e tárgyra: tragikus vívódássá, harczczá mélyíteni az ellentétet, vagy az ősznek szomorkás humorával bearanyozott lemondássá halkítani a szív követelő szavát. Itt az utóbbi megoldás van. Egyáltalán mindent csak a felületen fog meg a szerző; az események csak krónikás rendben következnek egymásra s a szereplők lelkéből sem igen látunk semmit. Bábok tulajdonképen, tárczanovellákból unalomig ismert figurák. Sem tárgyában, sem kidolgozásában, sem alakjaiban nincsen semmi újszerű; minden érdeme csak jóízű s eléggé ötletes előadása.

Mindezek alapján a bizottság, nem találván sem jutalomra, sem dícséretre érdemes pályamunkát, egyhangulag a díj ki nem adását javasolja.

Hozzájárulnak:

Csathó Kálmán. *Kenedy Géza.*

A Társaság a bizottság javaslatát elfogadván, a jutalmat nem adta ki.

Biráló jelentés a Somogyi Dezső-féle pályázatról.

(Előterjesztetett az 1922 jan. 31-diki közülésen.)

PAPP FERENCZTŐL.

A kihirdetett pályázatra csak egy munka érkezett, ily czímmel: «A magyar szépirodalmi kritika Bessenyeitől Salamonig».

A pályamunka a magyar kritika fejlődését a magyar kritika művelőinek írói arczképeiben állítja szemünk elé. A hosszú képsor azonban annál inkább megzavar bennünket, mert a szerző nagy hibákat követ el mind az elrendezésben, mind a jellemzésben. Gyakran kevésbbé jelentékeny írókkal oly behatóan foglalkozik, nagyhatású egyéniségekkel viszont oly feltűnő rövidséggel végez, hogy érdeklődésének következetlenségével ferde világításba állítja az irodalomtörténeti erőket. Másrészt gyakran oly vonásokat emel ki egyes műbírálók törekvéseinek rajzában, hogy akarva vagy akaratlanul torzképet alkot. Az egész dolgozat inkább nagy szorgalommal összehordott anyag, mint egységes tanulmány. Az egység látszatát még felkelthetnék a bevezető és összefoglaló fejtegetések, de ezek is hiányoznak; a befejezésül szolgáló néhány sor ugyanis valójában alig egyéb, mint rövid tartalomjegyzék.

A jellemzés rendszertelenségére jó példa Bacsányi megítélése. A szerző szerint Bacsányi sem tudott felülemelkedni kritikánk addig alkalmazott szempontjain; mint előzői, ő is pusztán a külsőségek: a nyelv és verselés tökéletességét vizsgálta, e mellett elfogult kritikus volt. Mindezt azonban a szerző leginkább azokból a széljegyzetekből állapítja meg, melyeket Bacsányi Kis János és Kisfaludy Sándor versei mellé olvasás közben írt. Ítélkezésének alapját maga ingatja meg azzal a kijelentéssel, hogy Bacsányi enemű írásaiból semmit sem adott közre folyóiratában. Minden bizonyára hívebben jellemezhette volna a művelt ízlésű, széles látókörű műbíráló egyéniségét, ha a széljegyzetek helyett inkább azt vette volna figyelembe, a mit Bacsányi a fordításról, Bessenyeiről, Ányosról, Miltonról s Ossianról írt. Még inkább eltorzult a dolgozatban Kölcsey kritikai pályájának jelentősége. Itt Kölcsey már úgy szerepel, mint Kazinczynak vakon engedelmeskedő tanítványa, ki görcsösen ragaszkodik a mester megállapításaihoz, ki a megbírált költőkkel, főkép Berzsenyivel szemben elfogultságának, sőt rosszindulatának adja jelét. Mennyire különbözik ettől a torzítástól Gyulai nézete, ki Kölcsey bírálataiban az igazság keresését becsüli annyira, mint magát az igazságot!

Minél bonyolultabb irodalmi jelenségek kerülnek a szerző elé, annál kevésbbé tudja a való értéket negállapítani. Így akarja Bajza

kritikai munkásságának jelentőségét azzal leszállítani, hogy benne tulajdonképen Lessingnek nem elég értékes tanítványát fedezi fel. Határozott ellenérzéssel viseltetik Toldy Ferencz iránt is, mikor gondolkodásmódjában merő kicsinyességet lát, s mikor ama kritikusok közé sorozza, «kik, mielőtt papirra vetik ítéletüket, a tudós álarcza alá rejtőzködnek, de erőlködésük lépten-nyomon elárulja őket». Nincs kellő tájékozópontja annak a nagy szerepnek megítéléséhez sem, melyet Erdélyi János mint műbíráló a múlt század negyvenes és ötvenes éveiben töltött be; egészen megfeledkezik arról, milyen változáson mentek keresztül a nagy gondolkodó nézetei a szabadságharcz után. Különösen ernyedtnek látszik figyelme a dolgozat végén, hol Salamon Ferencz műbírálói egyéniségét akarja jellemezni. Itt Salamon vezető elveit Gyulai kritikai nézeteivel akarja szembeállítani, de összehasonlítása oly izgatott, hogy teljesen összekuszálja a rajz vonalait.

A szerző megérdemli az elismerést a nagy szorgalomért, melylyel dolgozatának anyagát összegyűjtötte; annál inkább sajnáljuk, hogy a sok adat között nem tudott kapcsolatot teremteni. Ítélkezésében eredetiségre törekszik, szeret az irodalmi közfelfogástól eltérni, de nincs elég ereje arra, hogy különvéleményét el is fogadtassa. A zavart, mely az ítélőerő fegyelmetlenségéből származik, csak növeli a sokszor homályos és magyartalan előadás. Ezek az okai annak, hogy a pályamunka nem ad a kitűzött kérdésre határozott és világos feleletet. Ezek alapján nem javasolhatjuk a pályadíj kiadását.

Budapest, 1922 január 24.

Hozzájárulunk:

Császár Elemér. *Heinrich Gusztáv.*

A Társaság a bizottság javaslatát elfogadván, a jutalmat nem adta ki.

Biráló jelentés a Grünwald-féle pályázatról.

(Előterjesztetett az 1922. évi januárius 31-én tartott közülésen.)

Szász Károlytól.

Tekintetes Társaság!

A Grünwald-pályázatra — mely ez alkalommal a népéletből vett prózai elbeszélésre volt hirdetve — három pályamű érkezett.

A 3. számú — *Másodvirágzás* című — pályamű kritikán aluli kezdetlegesség. A *Vásárfia* cz., 2. számú is bosszantóan esetlen, melyben ha itt-ott van is egy-egy magyaros kifejezés, de az emberi lélek rajzában semmi figyelemreméltót sem tud nyújtani a szerző.

Az 1. számú, *Szórakozás* című pályamű nem elbeszélés, mert történet egyáltalában nincs benne. Egy kis életkép az egész, de van benne valami jóízűség és elmésség, — egy kocsmai jelenetet a tréfálkozó, évődő gazdaemberek lelkivilágának és zamatos nyelvének teljes ismeretével híven rajzol a szerző.

Ezt készséggel felemlíti a bizottság, dícséretre azonban ezt a kis munkát sem tartja méltónak.

Jutalmazásról pedig — egyhangú megállapítás szerint — szó sem lehet.

Budapesten, 1922 januárius 26.

Hozzájárulunk:

Ifj. Hegedüs Sándor. *Szász Károly*
Kenedy Géza. előadó.

A Társaság a bizottság javaslatát elfogadván, a jutalmat nem adta ki.

Jelentés a Radó Antal-pályázat eredményéről.

(Előterjesztetett az 1922 jan. 31-diki közülésen.)

VOINOVICH GÉZÁTÓL.

A pályázatra 12 pályamű érkezett, angol költők verseinek műfordításai. Három pályázó csupa Moore-versekkel jelent meg. A pályaművek nem egészen érdemtelenek; a versek megválogatásában többnyire finom érzék nyilvánul, sikerült részletek is akadnak, de a jobb részek is inkább verselési ügyesség által tűnnek ki, s hűség dolgában kívánni valót hagynak. Apróra elemezni e fordításokat nem szükséges, Radó Antal társunk gondos és tanulságos megjegyzéseit megtette a kéziratokon. Olyan pályaművet, mely a jutalmat megérdemelné, a bizottság nem talált, s azért egyhangúlag azt javasolja a t. Társaságnak, hogy a jutalom ezúttal ne adassék ki, s az idei jutalom összege a tőkéhez csatoltassék.

Budapest, 1922 január 20.

Hozzájárulnak:

Kozma Andor. *Radó Antal.*

A Társaság a bizottság javaslatát elfogadván, a jutalmat nem adta ki.

Jelentés a Sebestyén Gyula-jutalomra beérkezett pályaműről.

(Előterjesztetett az 1922 jan. 31-diki közülésen.)

CSÁSZÁR ELEMÉRTŐL.

A «Sebestyén Gyula-jutalom»-ra csak egy pályamű érkezett; címe a pályakérdés, jeligéje «Mesevilág». A rövid pályamű 44 kis lapon történeti rendben ismerteti azokat a kísérleteket, melyek eddig a mesetypusok összeállítására vagy rendszerezésére történtek. Az ismertetés mindig két részből áll: a rendszert alkotó typusok címeinek fölsorolása az egyik, s az összeállítás bírálata a másik. Az előbbi nem szorul bírálatra, mert a szerző nem tesz egyebet, mint az egyes címeket kiírja, a mennyire összevethettem forrásaival pontosan. Szándékosan-e vagy mert nem gondolt reá, megtartja az eredeti elnevezést — ezt helytelenítem, mert a hol nem nemzetközivé vált mese-címekről vagy typusokról van szó, ott le kellett volna fordítania a címszót. Kritikája, a melylyel a rendszerezést kíséri, higgadt és értelmes, de sehol sem hat mélyre, alig több annál, a mit egy művelt laikus is elmondhatna. Az egyetlen magyar rendszerezőről, Katona Lajosról, nagy méltánylással emlékszik meg, de épen mert irodalmunkban más kísérlet ebben az irányban nem történt, rászolgált volna a behatóbb ismertetésre. Sainénu rendszerénél pedig megemlíthette volna, mennyiben terjed ki csoportosítása a magyar mesekincsre.

A mélyreható kritika hiányán kívül a dolgozatnak még két fogyatékossága van. Az egyik, hogy magát a rendszerező eljárást, czélját, elveit és eszközeit nem ismerteti, s magának, úgy látszik, nincsenek szempontjai, így nem látja meg az ilyenfajta osztályozás nehézségeit és lényeges gyöngéit. A másik, s ez az előbbi természetes következménye, hogy kritikájának nem vet elég szilárd alapot. Aarne csoportosításához érdemileg nem tud hozzászólni, noha kétségtelen, hogy a finn tudósnak ez a munkálata igen jelentős lépés ugyan, de korántsem az a végső alap, melyet már csak bővíteni kell. Nincs az az aggodalma, hogy ez a rendszerezés csak a mesevizsgálat mai fokán kielégítő, nem gondol arra, hogy a végleges rendszerezést meg kell még előzni az egyes meseelemek pontos elkülönítésének és számbavevésének, a mikor aztán arra az eredményre fog jutni a tudomány, hogy az egyetemes mese-kincs nem épen nagyon sok elem számtalan combinatiója ugyan, de a mesetypusok száma csökkenthető lesz s a változatos mese-világ képviselői aránylag kevesebb alaptypusra lesznek visszavezethetők — a mi majd megkönnyíti a mesék áttekintését. A szerző a problémákat nem látja meg, pedig a haladásnak ez az első feltétele.

Mivel azonban a pályakérdés szűk kerete és szerény jutalma nem biztathatott azzal a reménynyel, hogy jelentékeny dolgozatot várhassunk, a lelkiismeretességnek és az alaposságnak pedig — a tudományos munkásság e két alapkövetelményének — ez a pályamű is megfelel: azt javasoljuk, hogy a Társaság adja ki a jutalmat a «Mesevilág» jeligéjű pályamű szerzőjének.

Budapest, 1922. január 24.

Hozzájárulunk:

Beöthy Zsolt. *Négyesy László.*

A Társaság a bizottság javaslatát elfogadván, a jutalmat a pályaműnek kiadta. Szerzője Dr. Berze Nagy János, tanfelügyelő, Szekszárd.

Biráló jelentés a Halmos Izor-féle 5000 koronás publicistikai pályázatról.

(Előterjesztetett az 1922 jan. 31-diki közülésen.)

KENEDY GÉZÁTÓL.

A pályázatra rendes időben két pályamunka érkezett be.

1. Címe: «Magyarország integritása.» Jelige: Egy nemzetnél sem stb. — Egy nagyobb vezérczikk terjedelmét alig meghaladó dolgozat. Bizonyítása szembetűnő módon fölületes, anyagkészlete egészen jelentéktelen, előadása lapos, stilusa kezdetleges, olykor bántó. Mint pályamű szóba sem jöhet.

2. Címe: «Magyarország politikai, gazdasági és szellemi egysége.» Jelige: Integritás. — Három részre osztott, nem túlhosszú dolgozat, mely Magyarország egységét inkább a maga akkori állapotában és történeti kialakulásában, mint eleven erejében és a jövőre hatásában, de így is nagy aránytalanságokkal tárgyalja. Legföltünőbb fogyatkozása, hogy tárgyalásánál egészen mellőzi, s úgy látszik nem is ismeri a tárgyra vonatkozólag különösen a trianoni béketárgyalásnál összehordott és közzétett terjedelmes anyagot. Másrészről talán éppen ezért tartózkodik befejezett ítéletek megállapításától, a mi az egész mű hatását leszállítja s jó tulajdonságai mellett is megfosztja azt a meggyőzés és lelkesítés előnyeitől, a mi pedig a pályakérdésnek azonnal fölismerhető czélja volt.

Első részében (földrajzi) a leírás elég jó, de a positiv adatok hija szembetűnő. A könnyen hozzáférhető területi és népességi adatokat sem használja föl s egészen elejti azt a bizonyítást, hogy az elvett országrészek földrajzilag sem képesek az utódállamokkal összeforrni. Ellenben Erdély történetének aránytalan területet szánt.

A *második rész* (gazdasági) statisztikai bizonyítás híján az előbbinél is fogyatékosabb. A szerző a forrásműveket se nem említi, se nem használja. A Széchenyire és a közlekedés centrális jellegére vonatkozó rész értékesebb ugyan, de a nagy hézagokat nem pótolja.

A *harmadik rész* (kulturai) aránylag a legjobb. Igen sok becses művelődési anyag van benne, ha futólag és összefoglalások nélkül is, összehordva. Legerősebben hat benne az irodalom nemzeti jellegének s kivált a tótság ahhoz való alkalmazkodásának kifejtése. Érdekes az országban szanaszét levő művészeti emlékek egy képbe állítása, valamint a képzőművészetek egységes hatásának megjelölése és nagyjaink szanaszét fekvő születési helyének fölsorolása is. Ellenben a szerző az iskolai ügy, a tudományosság, a sajtó és a társasélet tényezőit szinte meg sem érinti.

A bíráló bizottság, noha fölismerte, hogy a pályamunka előadása művelt, eleven és elég tiszta stilusú, ha nem is népszerű: az előadott jelentékeny fogyatkozások következtében a pályadíjat e munkának sem adhatja ki s így a pályakérdés és díj *új kitűzését* ajánlja a Társaságnak.

Budapest, 1922 január 24.

Hozzájárulnak:

Angyal Dávid. *Négyesy László.*

A Társaság a bizottság javaslatát elfogadván, a jutalmat nem adta ki.

Biráló jelentés a Halmos-féle „ifjúsági olvasmány"-pályázatról.

(Előterjesztetett az 1922. évi január 31-én tartott közülésen.)

Szász Károlytól.

Tekintetes Társaság!

E pályázat a középiskolai ifjúság számára a világháború anyagából vett olvasmányra tűzetett ki, mely a magyar hősiességet nevelő hatással példázza.

Négy pályamű érkezett be — *A hős emlékfája, Laczi, A Balogh-fiúk* és *Nem mese ez gyermek* című ek.

A bizottság egyhangú véleménye, hogy nem csak a jutalom kiadása nem kerülhet szóba, de még a leghalványabb dícséret sem járhat ki egyik műnek sem, mert valamennyi kezdetleges tákolmány.

Budapesten, 1922 január 26.

Hozzájárulunk:

Bársony István. *Szász Károly*
előadó.
Sajó Sándor.

A Társaság a bizottság javaslatát elfogadván, a jutalmat nem adta ki.

Biráló jelentés a Franklin-társulati társadalmi regény-pályázatról.

(Előterjesztetett az 1922 jan. 31-diki közülésen.)

KÉKY LAJOSTÓL.

A Franklin-Társulat adományából társadalmi regényre hirdetett pályázat eredményeül 12 pályamű érkezett. Számra nézve kielégítő, de érték tekintetében lehangoló az eredmény. E pályázat után ítélve, a magyar társadalomnak ezer véres sebe, ezer gyötrő problémája mintha nem is volna, — a pályázók egyet sem vettek észre közülök. Hitvány szerelmeskedések, felszínes és hazug képek a társadalmi életből s külsőségekben látott jelenetek a világháborúból és a forradalmakból, az ezeket előidéző diabolikus erők éreztetése nélkül: ezeket nyujtják legnagyobb részükben e pályaművek. Közülök több felidézi Tisza István nagy alakját is, kegyelettel, de egyik sem tudja képét nagyságához méltó keretbe foglalni. E nagyobb részükben gyönge pályaműveket olvasva, gyötrő sóvárgással vágyakozunk a lelkeknek hivatott orvosa után, ki fel tudja tárni beteg társadalmunk emésztő sebeit, rájuk tudja tenni kezét s orvosságot is tud rájuk.

A pályaműveknek nagyobb része teljesen értéktelen s komoly bírálatra érdemetlen kísérlet. Ilyen az 1. sz., *A vergődők* cz. s «Messze a nagy erdőn» jeligéjű pályamű. Előszavának tanúsága szerint azt akarná cselekvényével igazolni, hogy középosztályunk erkölcsi felfogása már a háború előtt nagyon meglazult. E hazug tételt egy ocsmány történetből fejtené ki; főcselekvénye egy férj flirtelése felesége legjobb barátnéjával s lehetetlen megállapítani, melyik fél undokabb: a léha férfi-e vagy a még léhább nő. A mellékcselekvényt a férj elkalandozásai szolgáltatják az érzéki szeretkezés szennyes vizeire. A történet nemcsak undorító, hanem hazug is, nincs benne egyetlen igaz mozzanat s elejétől végig művészietlen. Az 5. sz., *A pokol* cz. (Jeligéje: Él magyar, áll Buda még) pályaművet visszataszító köznapiság, a szívnek és elménck teljes műveletlensége, nemi dolgokat éretlenül és mocskosan szaglászó phantasia, előadásában a legsivárabb laposság s szánalmas erőlködés jellemzi. A 6. sz., *Emberkínok* cz. (Mindig így volt a világi élet) pályadolgozat nem regény, hanem vásári sensatiókat hajhászó, a legközönségesebb trágárságokat feltálaló pornographia. A 11. sz., *Béna lelkek* cz. (Húnyó tűz) pályamunka szintén nem regény, hanem egymással csak a hős személye révén — s úgy is teljesen lazán — kapcsolódó események művészietlen elmondása. Első fele pusztán szerelmi élmények rajza, érdektelen, közönséges, többnyire piszkos dolgok s egyenesen undorítóvá

teszi két körülmény: egyfelől az, hogy a legnagyobb idealismusba burkolja, de ez közönséges csalás, mert annak leple alatt csúf erotika tobzódik, másfelől az, hogy az egész egy óriás levél alakjában ahhoz az asszonyhoz van intézve, a kit a hős szeret. Második fele is triviális és sivár, tele lélektani képtelenségekkel és durvasággal.

Ezek silány férczművek, de vannak olyan pályaművek is, melyek szintén értéktelenek, de legalább komolyabb törekvések nyomai láthatók rajtuk. Ilyen a 2. sz., *Pusztuló lelkek* cz. (Oh, őrizd a féltéstől szívedet) pályamű. Terjedelme jóval túlhaladja a pályázati hirdetésben megjelöltet; egészében teljesen elhibázott s végtelenül unalmas munka. Az író maga sem volt tisztában azzal, hogy mit akart; előbb úgy látszik, lélektani problema villant fel előtte, aztán úgy tetszik, hogy egy pesti bérház történetét akarta megírni s végül úgy tűnik fel, mintha mystikus alapra akarta volna felépíteni történetét. Tele van érdektelen részletekkel, unalmas ismétlésekkel, sekélyes bölcselkedésekkel és suta vonatkozásokkal közéleti alakokra. Alakjai is lehetetlen, torz figurák. A 4. sz., *Feltámadunk* cz. (Magyarország nem volt, hanem lesz) pályamunka naiv Beniczkyné-utánzat. Unalmas cselekvényét végnélküli szónoklatokkal tűzdeli tele alkalmi kérdésekről. A társadalom rajza szertelenül naiv: főúri, sőt főherczegi körökben játszik a mese s ezeknek a köröknek életéről, szokásairól és gondolkozásmódjáról halvány sejtelme sincs az írónak. Művészi érzéke szintén teljesen hiányzik, esetlenül fűzi össze az eseményeket s unalmas szószaporítással beszéli el. A 9. sz., *A föld szava* cz. (Magyar) pályamű minden tekintetben gyarló, kezdetleges munka. Alakjai élet nélkül való bábok, főalakja teljesen lehetetlen figura, kit egészen az író szeszélye rángat, úgy hogy vágyai és tettei szédítő következetlenséggel kergetik egymást. A mennyire híjával van minden jellemző képességnek a szerző, ép úgy hiányzik nála az egészséges és egységes világszemlélet. Ellenszenvesek csak úgy röptében odavetett erotikus részletei, melyekben vásott, ficzkós képzelet színezgeti a «kis nők» bájait. Hihetetlenül visszataszító a regény befejezése. Előadása valami végtelenül egyhangú, hadaró, bőszavú, ideges és idegesítő fecsegés. Érdektelen részletezések, unalmas körülményeskedések duzzasztják rettenetes szóáradattá e pongyola s minden lendület nélkül való nyelvet, melyben van jókora adag keresettség, édeskésség és titánkodás is. A 10. sz., *Az élet titka* cz. pályamunka jeligéjének (Könyvemet az együgyűeknek írtam és azoknak, a kik sokat sírtak) csak az első fele igaz. Van ebben minden: spiritismus, mysticismus, erotikum, detektivregényszerű hajsza, emberfölötti lény, hatodik érzék, de mind roppant esetlenül. Tótágast áll benne minden valószerűség s folyton bosszant ügyetlenségével. Alakjai bábok, kiket dróton rángat

s egyik fölöslegesebb és unalmasabb figura, mint a másik s magát az írót is oly kevéssé érdeklik, hogy nevüket többször összezavarja. Az érdekkeltésnek egészen kezdetleges, sőt hazudozó módjával él: tragédiákat, meglepő fordulatokat, nagy titkokat igér, melyekről azonban szó sem esik később. «Igazságszolgáltatás»-a felháborító. Előadása a száraz értekező próza sivárságával hat, sok benne a tudákos elmélkedés, felszínes bölcselkedés, pedáns részletezés.

Van végül négy pályamű, melyben kisebb-nagyobb szerencsével bizonyos írói készség is megcsillan. Ilyen a 3. sz., *Az aposztata* cz. (Az erő a világ királya... Pascal). Realista regény s van benne valami az e nemű regények jó tulajdonságaiból: meséje s a lelki élet rajza valószerű. Ez azonban minden, a mi dícséretére említhető. A realista regények szokott költőietlensége és formátlansága benne is teljes mértékben megvan. Meséje érdektelen; nem szerves cselekvény, hanem egymás mellé rakott jelenetek közös főhőssel. A bonyodalmat több szálból fonná, de mindegyiket elejti. E mellett végtelenül terjengős és lapos. Tesz ugyan kísérletet a társadalom problémáinak megoldására is; fölveti a kérdéseket, részletesen fejtegeti, de mélység híján nem jut megnyugtató eredményre. A 7. sz., *Az ősi rög* cz. (Egész Magyarország mennyország) pályamű író-ember munkája, de nincs áldás rajta: az egész nem egyéb, mint folytonos mesterkedés azon, hogy két egymásnak teremtett lélek ne találjon egymásra. A regény első fele lélektani motivumokon gördül, — ez még elfogadhatóbb, noha körülményessége már ezt is fárasztóvá teszi. A regény derekán az író a romantika chablonjait rántja elő, elkoptatott indítékokat s nyugalmazott regényalakokat. Innen kezdve már-már az együgyűséghez jár közel. Hősnőjében van valamelyes kedvesség, de egészében ez is el van hibázva, mint többi alakja. A 8. sz., *A nagy tűz után* cz. (Alfa) szintén író-ember műve; van routine-ja, az összes pályázók közt ez tud legjobban elbeszélni, — de nem igen van mit elmondania. Egypár agyonkoptatott indítékot foglal össze, ebből azonban még «kis regény» sem alakul, a minek a szerző művét nevezi. Cselekvénye két élesen elváló félre különül, az első arra szolgál, hogy pipogya hőse ne vehesse el azt a derék, alacsonysorsú leányt, ki hozzá illenék, de szülei ellenzik, a második rész csak arra jó, hogy a hős és hősnő meghalhassanak s a regény véget érhessen. Kis terjedelménél fogva egyébként még fogyatkozásai nélkül sem tarthatna igényt a jutalomra.

Az összes pályaművek közt viszonylag legsikerültebb a 12. sz., *Vérpróba* cz. (Kétszer kettő négy). A pályázat-hirdetés magyar társadalmi regényt kívánt, ez azonban nem társadalmi probléma, hanem egy tudós ábránd, a vér-diagnosis megoldása körül forog. Az utópiák orszá-

gában járunk: a hős e jelentéktelen probléma megoldása közben csakúgy játszva fölfedezi a rák és tífusz szérumát s kitünő szert talál a vérmérgezés ellen. A probléma megoldása felé vivő fejlődés sem külsőleg, sem a tudós orvos lelkében nem eléggé érdekes és megkapó. Külsőségekben kisszerű pancsolás, lelkiekben pedig hiányzik a tudós fanatikus heve s mindennel daczoló, elszánt és keserű viaskodása. A befejezés egészen elhibázott: a hős orvosi esküje ellenére veszni hagyja fiának atyját s mikor eltűnik a földről, ki rajta s feleségén kívül e kínos titkot egyedül tudta: megbocsát feleségének. E banális, deus ex machinás megoldásba fúl a meglehetősen elkoptatott és érdektelen házasságtörési történet, melylyel kombinálva van a szintén eléggé érdektelen felfedezői história. A mily érdektelen a mese, ép oly kevéssé sikerült a jellemrajz. A lelki élet, mely a regény folyamán megnyilatkozik, meglehetősen szegényes; alakjaiból csak egy-két vonást látunk s így hamar érdektelenekké és unalmasokká válnak. Még így sem tudunk velük egészen tisztába jönni: érzelmeivel, ha az alkalom úgy kívánja, mindenki játszva és könnyedén visszatánczol. Előadásából többnyire hiányzik az élénkség s az elbeszélés eleven lendülete. Egyébként több tekintetben rokonszenves pályamű. Szerzője komoly és jóízlésű ember, ki becsületes úton, szolid eszközökkel keresi a hatást s választékosan és gondosan ír.

A bizottság egyik tagja e regényt dícséretre óhajtotta javaslatba hozni, azonban a bizottság többsége ezt nem fogadván el, minthogy így a pályaművek között sem jutalomra, sem dícséretre érdemeset nem talált, egyhangúlag a díj ki nem adását javasolja.

Budapest, 1922 január 31.

Hozzájárulnak:

Szász Béla. *Császár Elemér.*

A Társaság a bizottság javaslatát elfogadván, a jutalmat nem adta ki.

Biráló jelentés a Franklin-társulati történeti regénypályázatról.

(Előterjesztetett az 1922 jan. 31-diki közülésen.)

Ferenczi Zoltántól.

A Kisfaludy-Társaság Franklin-regénypályázatára, mely történelmi regényre volt kitűzve, öt pályamű érkezett. Ezek közül az 5-ik számú, *A sagittis Hungarorum*, (88 sűrűn beírt ívrét lap) terjedelme mellett is töredék. Elolvastuk ugyan ezt is s így megmondhatjuk, hogy tárgya a Péter és András királyok korából való pogány zavarokat veszi

hátterül; de minthogy a pályázat feltételeinek, melyek teljesen kész műveket kívánnak, nem felel meg, nem foglalkozunk vele. A többit a következőkben ismertetjük.

1. sz. *A soproni zsidókapu.* Tört. regény a XVI. századból. Ivrét, gépírással 138 l., tehát ú. n. kis regény vagy kibővített novella. Tárgya az, hogy a zsidók miképen készülnek világuralomra s ezt egy soproni, meglehetős borzalmas képben mutatja be. E szerint Manusch Hundl meg akarja gátolni, hogy a zsidók kiutasítását Sopronból elrendelő királyi végzés megérkezzék. E végből két dolgot tesz: Első az, hogy fiának gyönyörű feleségével, Malkával, elcsábíttatja Jeckel Tamás tanácsjegyzőt, a ki a zsidók érdekében, hogy a tanács titkait kicsalja belőle, a különben utált férfi szeretője lesz. A másik az, hogy egy árus szekérrel elébe megy fia kíséretében a futárnak s hogy valószínűvé tegye, hogy kirabolták, fiát véresre veri. A délutáni órákban csakugyan jön a futár, Hammer Jeromos. Ezt Manusch egy oly puskával, mely összehajtva rőfnek látszott, lelövi, a zsidókat kiutasító iratot elveszi és diadallal viszi be a zsidóknak Sopronba. Már most az elbeszélés tulajdonképi tárgya annak leleplezése, hogy ki ölte meg Hammert. Nagyszerű temetést rendeznek neki s a zsidók minden gyanú alól ki tudják tisztítani magokat. Azonban Jeckel tanácsjegyző Hannenkamp Benediktus tanácsos leányát bírja nőül, a kit állandóan gyötör, kivált mióta Malka karmai közé került. Ezt a nőt még leánykorában szerette Harteneck Lőrincz, a király kapitánya, a soproni katonaság vezetője. Ez tudja Jeckelné szenvedéseit, figyelmezteti az apát; de egyszersmind sejtve, hogy a bűntény és árulás kapcsolatban áll Jeckellel, elhatározza, hogy a bűnténynek nyomára fog jutni. Ez neki sikerül. Megfigyelteti Jeckelt s kitudja, hogy ez éjjelenként Manusch zsidót ülteti maga helyett a tanácsjegyzői székbe, míg ő maga Malkánál időz. Ekkor Malkát ráveszik a zsidók, hogy Jeckel útján itasson mérget Harteneck-kel. Ezt Jeckel megigéri; de minthogy Malka is szerelmes Harteneckbe, fiúruhában figyelmezteti a veszélyre. A mérget Jeckel issza meg, a bűnös Manusch és menye vérpadra kerülnek, de Malkát Hammernek közben megőrült felesége kalapácsütéssel öli meg. Manusch fia keresztyén lesz és vallomást tesz, a zsidókat kikergetik Sopronból, a kik a Zsidókapun mennek ki, melyet azóta így neveznek, Harteneck pedig később nőül veszi gyermekkori szerelmét.

A regény cselekvénye a mohácsi vész évében foly le, részben előtte, részben utána, de ugyanazon évben. Csak egy jelenet van benne, mely Budán II. Lajost is föllépteti. Alaptétele az, hogy a mohácsi vészt a zsidók és romlott idegenek okozták. Ezt bizonyára ebben az alakban senki sem fogja elfogadni, mert hiszen a mohácsi vésznek más és igen

sok oka volt. Másfelől ezt a tételt egy szűk körben lefolyó helyi cselekvénynyel nem is lehetne bebizonyítani. Akkor ennek Budán, nagyobb körben kellene lefolyni és belevonni Szerencsés Imrét s azokat, kik az udvar körül szőtték a haza romlásának gyászos intrikáit. E mellett vegyük fel, hogy Manusch a fenti módon csakugyan megölte a futárt és hogy elvette az iratot tőle; de, kérdjük, mi haszna volt belőle? Hiszen a soproni tanácsnak volt annyi esze, hogy Budán utána járasson az eredetinek s újat eszközöljön ki. Látható, hogy a kis regénynek szervi és történelmi hiányai lényegesek, alapvetők. Történelmi értéke tehát csak annyi, a mennyi adatra a jegyzetekben hivatkozik, melyeket, úgy látszik, gonddal használt fel a cselekvény bogozására, ha nem is oly elhelyezkedésben, vonatkozásban, mint találta őket. Egyébként a benne levő szerelmi történet érdektelen, lélektani elmélyedés nincs benne s pl. Malka egész jelleme így beállítva absurdumnak tűnik fel ép úgy, mint Manusch Hundl ötlete is az, mely borzalmassága mellett egészen czéltalan. Némi előadásbeli érdemei azonban vannak.

2. sz. *A hol a szép asszony sem protekczió.* Történeti regény. Ivr. 218 l. gépírással.

A cselekvény Bécsben kezdődik és Bécsben végződik. Kezdete egy nagy ünnepély a schönbrunni parkban, melyet Mária Terézia rendez a hétéves háborúból hazatért hősöknek. Ezek közt van Baranyai obester és neje, a szép Kállay Evelin, kinek udvarol Püchler, a királyné kedvencz titkárja s egy magányos pillanatban újra szerelméért esdeng. A nő visszautasítja. Erre a titkár megfenyegeti, hogy a mit a jövő negyedóra és a mit a jövendő hoz, neki fogja köszönhetni. A nő megborzong, de férje mellett hamar feledi a fenyegetést. A következő negyedóra csakugyan kitüntetést hoz Baranyainak, mert az ő neve is fénysugárban ég egy pillanatig a háború hősei közt; de Püchler aztán ki tudja vinni, hogy Baranyai ezredét Bécsből Biharba helyezik. Előbb Nagyvárad van kiszemelve az ezred helyéül, de az úton más rendelet érkezik, hogy Nagyszalonta lesz az állomás helye. Itt foly le a cselekvény fő része, mely megfelel a czímnek. Természetesen, a Bécshez szokott Kállay Evelin száműzve érzi magát a hol poros, hol sáros Szalontán; de akad egy vigasza. Ugyanis Pali, az obester tisztiszolgája, beleszeret a markotányos fogadott leányába, Trudba. Ezt Kállay Evelin megtudja s elhatározza, hogy boldoggá teszi őket s nagyszerű kiházasítást és esküvőt tervez. Ámde baj van. Szalontának két ref. papja van: az egyik Ertsey Sámuel, az ú. n. tökéletes pap, szigorú református elvekkel, a ki ezekből egy vonalnyit sem enged s ki csak lelkész, Isten szolgája, semmi más; a másik Sárréti Ezsaiás, ki Hollandiában tanult; csak a virágokkal, kivált a tulipánokkal törődik s a lelkészség összes gondjait Ertseyre

bízza, kit magasabbrendű embernek tart. Már most Ertsey nem akarja összeadni az ifjakat, mert nincsenek írásaik. A Pali írásait ő maga szerzi meg; de Trud-dal nagy a baj, mert talált gyermek s nevelő apja sem tud róla semmit. Ezen csak egy írás segíthetne, mely bizonyítsa, hogy hajadon s ezt csak az Esterházy-ezred óbestere adhatja meg, a kinek ezredénél volt markotányos Müller, Trud nevelő-apja, miközben Trud felnőtt. Baranyai rögtön írt tehát Somogyba, hol az ezred állomásozott, hogy az obester küldje meg a bizonyságlevelet. Ámde az obester egy főherczeg kíséretében Moszkvába ment s meg kell tehát várni, míg onnan jő meg a válasz. Ebbe pedig sok idő telik el. Kállay Evelin kísérti meg, hogy női ügyességével lefegyverzi a papot; de természetesen ő sem ért el semmit, sőt be kellett látnia, hogy a papnak lényegében igaza van. Tehát várni kell. Közben azonban egy vármegyei esküdt, ki belebolondult a szép asszonyba, azt tanácsolta neki, hogy Bécsből a kanczellártól eszközöljön ki parancsot, hogy a pap eskesse meg az ifjú párt. Erre Evelin rögtön írt Bécsbe s a kanczellér ki is adta a rendeletet a vármegyének, de ezt meg politikai és nemzeti okokból a vármegye nem akarta végrehajtani s Baranyai kénytelen volt megérteni, hogy ebben igazuk van, úgy hogy Evelin maga volt kénytelen megírni a kanczellárnak, hogy Trud megesketését most már nem kívánja. Ekkor aztán más kibuvót kerestek. Baranyai az alispán tanácsára ügyvédhez fordult. Két ügyvéd volt Szalontán, a becsületes, egyszerű, de szegény Berey József s a fogas Csomaközy Benedek. Baranyai előbb Bereyhez ment, a ki megmondta, hogy nem lehet s nem akar semmit tenni. Azután Csomaközyhez ment s az tanácsot ígért, de ezt csak a házasulni akaróknak mondja meg. Ekkor Pali el is ment az ügyvédhez, ki azt mondta neki, hogy ha a leány másállapotba kerül tőle, akkor az esküvő meglehet. Ez meg is történt; de Ertsey most már még hajthatatlanabb maradt. Közben Evelin levelet kapott egy bécsi barátnéjától (Hardegg grófné) s ebben volt Püchlertől is két sor: «Hogy érzi magát szép asszony? Remélem, tudja már, mit köszönhet nekem?» Ebből megtudta, hogy Bécsben a leveleket felbontják s Püchler így lophatta be e pár sort Hardeggné levelébe; másfelől bizonyos lett gyanújában, hogy összes keserveit Püchler okozta, sőt Hardeggné azt is megírta, hogy Bécsben róla és férjéről mint rebellisekről hallani híreszteléseket. Ekkor Evelin is megpróbálta még egyszer beszélni Ertseyvel s e beszélgetésben, mely különben sikerre nem vezetett, Evelin önvédelemből megmutatta a papnak a Püchler két sorát, ki meghatva kezet csókolt neki. Ekkor megpróbálták, az ügyvéd tanácsára, hogy hátha a «virágos» pap fogná az ifjakat megesketni. Evelin hozzá is elment s némi reménysége támadt is, hogy megteszi azalatt, míg Ertsey Bécsbe megy kieszközölni az enge-

délyt egy új ref. templom építésére. Azonban ez sem sikerült; mert Ertsey az anyakönyvbe úgy jegyezte be az esetet, hogy míg Bécsben volt, a «virágos» pap is ellentállott a kísértésnek. Nem maradt egyéb a várásnál. Ekközben Ertsey Bécsben sikerrel járt. Kihallgatáson volt a királynőnél, kit fölvilágosított Püchler gonoszságáról, mire a királynő rögtön megadta a templomépítési engedélyt és Baranyainét, belátva a vele elkövetett bántalmat, Bécsbe hívta. Baranyainé tüstént fölutazott, a királyné a férjét is oda helyezte át s minthogy közben Moszkvából megjött Trud bizonyítványa, most már Ertsey a szokásos bűnbánat után megeskette őt Palival; de már az ezredesné Bécsben volt, honnan nem is tért többé haza. A regénybe e fő cselekvényen kívül még három episod van beszőve: az obesterné Tündér lovának ellopása és visszaadása, a Sátán nevű katonalónak ellopása és visszaszerzése, melyek mint genre-képek vannak a cselekvénybe befűzve s mondhatni, hogy a regény legérdekesebb részei.

A regény a maga színvonalán jól van megalkotva és érdekesen szőve, következetesen keresztül víve. Nagyon jó jellemrajz benne kivált az Ertsey papé, s ez helyes, mert rajta fordul meg az egész. Kár, hogy bár kanonjogilag ellenkezése lehető, de egész viselkedése egyáltalán nem rokonszenves és eléggé nem is indokolt. A többi azonban már meglehetősen elmosódott. Baranyai, Evelin, Pali, Trud, mind inkább schémák, mint élő lények. Másik baj, hogy a cselekvény, kivált a nagy kezdethez, nagyon is jelentéktelen s maga az ifjú pár, melynek végre is történetéért van írva a regény, teljesen a háttérben áll, teljesen passiv. Bennök semmi kiválóbb lelki élet, mely egyébként nincs Baranyaiban és nejében sem. Az író azzal akarta s törekedett tárgyát fölemelni, hogy a háttérben a bécsi kormány ellen küzdő megyei és ref. egyházi magyarság küzdelmét mutatja be. Helyes. De ez csak szóban, elméletben, fejtegetésekben nyilvánul és semmi tettben, semmi cselekvényben. Másfelől író szép föladata lett volna, ha az elhagyott magyar föld, de annál nagyobb magyar szellem hódító hatalmát egy, az idegenből annyi évi távollét után véletlen boszú által ideszakadt, de mégis magyarnak maradt magyar nemesben bemutatta volna. Mert jellemző, hogy úgy Baranyai, mint Evelin kezdik belátni, hogy a magyar nemességnek igaza van s mégis megragadják az első alkalmat, hogy Bécsbe visszatérjenek, honnan többé le sem jőnek. A haza semmi. Bécs és a mulatság a fő s az egyetlen. Ha ezt a regényt Jókai írta volna, a kinek modorát a szerző egészben követi, ő egy nagyszerű megyei életet mutatott volna be, elmaradt, de nagyjellemű alispánjával, táblabíráival, kik kétségtelen igazaikkal magokkal ragadták volna Baranyait és nejét s a kik egészen átértve a nagy szót, a hazáét, a nagy eszmét, a hazaszeretetét, a nagy

hódítónak, a földnek, a nagy sugalmazónak, a magyar levegőnek rábeszéléseit, midőn megnyilt volna Bécsbe az út, lemondtak volna róla s itt maradtak volna, ha kell, küzdeni, ha kell, szenvedni. Így a regény nem más, mint egy papnak igaza vagy nem-igaza, egy szerelmes párnak kicsi küzdelme, egy jelentéktelen udvari intrika, mely nagyobb bajt nem csinál, egy pár jól megrajzolt genre-kép, melyek azonban nem függnek lényegesen össze a főcselekménynyel. Ez a mű legnagyobb baja, hogy tárgyban jelentéktelen, nem korkép, nem világnézleti rajz s lényegében alig történelmi, mert bár nem hűtlen benne a korrajz, nem történik benne semmi, a mi történelmileg akár érdekes, akár jelentékeny. De ismételjük, jól van írva s jól van a főcselekmény átvezetve; előadása is, nem tekintve a sok felkiáltó mondatot, kellemes és írói képességre vall.

3. sz. *Lélekvásár*. Történeti regény. 4^{r} kézirat kézzel írva. 300 l. Női írás, bizonytalan, hibás helyesírással.

A regény cselekvénye Budán kezdődik s nagyobb része ott is foly le. Kezdődik a nagyváradi béke, tehát 1539 után, midőn Izabella már János király neje. A második rész Vajda-Hunyadon foly le. A mű nagy történelmi anyagot ölel fel; de ebből semmi sem következik a fő lényegre nézve s ezzel igen lazán függ össze. A fő cselekmény t. i. Török Bálint és még inkább, fia, János és felesége története. E szerint a fiatal Török János beleszeret Balassa Menyhért leányába, Borbálába s utóbb nőül is veszi és Vajda-Hunyadra viszi, hol, mint ismeretes, féltékenységében 1550-ben lefejeztette. Tehát a regény 11 évet ölel fel. A szövevény pedig abban áll, hogy a szép Wernhard budai szenátorné idézi elő a Török-család bukását. E nő ugyanis Debreczenben együtt nevelkedett Török János apjával, Bálinttal, mert e nő a Törökék ispánjának leánya volt. Később viszonyuk keletkezik s egy gyerek is születik, ki korán meghal. Török elhagyja e nőt s ez boszút esküszik. Budára megy, hol egy vén szenátor neje lesz. Így vagyonra és társadalmi helyzetre tesz szert. Boszúja művét 1539-ben kezdi meg. (Mért nem előbb?) Mint szép asszony és mint vén asszonynak öltözött jósnő, kettős szerepet játszik. A véletlen Budavár egy rejtett alagútja megismerésére, sok államtitok megtudására vezeti. Mindez a mű első részében nagy bőséggel s túlságos bőbeszédűséggel van elbeszélve, természetesen sok, kevéssé elhihető részlettel; de aztán a szerző belefáradni látszik, vagy megijedt a regény terjedelmétől, mely hasonló kidolgozásban kb. kétekkora is lett volna s így a többi részt meglehetősen elhanyagolja. Visszatérve a lényegre, mind e sok alakoskodásnak, ravaszságnak csak egy a czélja, Török Bálint elpusztítása. E végből, úgy látszik, Martinuzzival is szövetkezni akar, vagy tán szövetkezik is, kész Fels Lénárdnak is elárulni a Budára

bejutás titkát, mi nem sikerül s végre ő az oka, hogy Török Bálintot 1541-ben Soliman elfogatja ; de hogy mi módon, ezzel szerző adós marad, ezt csak egy levélből tudjuk meg, melyet Töröknek küldött. Most itt a szerző 1550-ig átugorja az időt és Vajda-Hunyadra teszi át a cselekvényt, Török János várába. Megtudjuk, hogy Wernhardné, ki közben Izabella udvarhölgye lett, nem elégszik meg az apa elpusztításával, hanem a fiút is tönkre akarja tenni. Elhiteti tehát vele, hogy felesége hűtlen s a gyanakvó férj meglehetős felületes látszatokra nejét lefejezteti s ezt az asszony tudtára adja Jánosnak. Azonban diadalának nem örvendhet, mert egyszer őt is megfojtva találják a gyulafehérvári bástyák alatt s így elveszi büntetését, de hogy kitől, ezzel szerző adós marad.

Szerző kb. ugyanazt a kort s részben anyagot is vette tárgyul, melyet Kemény Zsigmond *A zord idő*-ben ; de felesleges mondani, hogy ezzel művének csak ártott. Kikerüli a fő katastropha, Buda elfoglalásának valódi leírását, ezzel tehát részben az összehasonlítástól megmenti magát ; de mire az előzményekben oly adatokra és eseményekre helyezni a súlyt, melyek az ő kitalálásai ? Történhetett volna így is, szó sincs róla ; de erről távolról sem bír meggyőzni. Aztán ha az a bizonyos bosszúálló nő, Wernhardné, valóban olyan ügyes, miként fecseghet oly sokat, mivel magát a legnagyobb bajba hozza s ú. n. jegyesének is legyilkolását okozza? Aztán minek a nagy ú. n. történelmi apparatusnak felvonultatása, ha abból jóformán semmi sem következik, ha ez az apparatus csak lóg vagy úszik az esemény árjában? Szerző a történelmi események és cselekvények félelmes és vészes logikáját valami romantikus lovagi rejtelmes szövevénynyé, mondhatni boszorkamesévé szállítja le s ezért meggyőzni és érdekelni nem tud. S ha már Török Jánosné tragédiáját is megírta s ebben is Wernhardnénak főszerepet szánt, akkor mért tölti ez a nő boszúját az asszonyon, hiszen arra nincs oka haragudni s ha már Törököt, mint féltékeny vadállatot mutatja be, a mi lehet, hogyan teheti, hogy nem készít rá elő semmivel? Török, mondhatni, csak esetlegesen lesz féltékeny. Ezek lényegbe vágó hibák. De van a műnek jó oldala is. A szerző jól tud elbeszélni, folyékony és világos. E mellett, szó sincs róla, van találékonysága s tudja a hatást fokozni ; de szerkesztő ereje már kevesebb s cselekvénye tétován, bizonytalanul megy czélja felé, melyet nem bír előkészíteni s így még megtörtént eseményekben is hijával van az ő általa választott megoldásban való elhitetés erejének.

4. sz. *A ki sohasem volt boldog.* Történeti regény a XVI-ik századból. A regény Báthory Erzsébet történetét dolgozza fel s a nő fiatal korától egész haláláig terjed, 1614 aug. 21-ikéig. Noha az újabb történelmi kutatás ezt a szerencsétlen őrült nőt fölmenti az alól, hogy fiatal leányok

vérével mosdott volna s így legalább is sub judice lis est, szerző a regényét erre a mondára alapítja, mint tényre s ennek lélektani magyarázata volna a regény tárgya. Erre nézve szerző azt gondolja ki, hogy a leány ábrándosan szerelmes Ernő főherczegbe, a kit egyszer látott s nem tudja, ki. Ezért halasztja azt, hogy Nádasdy Ferenczhez menjen nőül. Végre megtudja, hogy szerelmének tárgya ki és ekkor látva szerelme reménytelenségét, ő maga sürgeti az esküvőt. Egyszer meghallja, még mint leány, a főherczegtől, hogy őt igen barnának mondja s ez nem hagyja nyugton. Később, már mint asszony, meggyőződik róla, hogy a főherczeg így is szereti; de egy meglőtt kócsagnak az arczára fecscsent s rászáradt vére azt mutatja, hogy azon a helyen bőre fehérebb lett s így rámegy a vérrel, majd egy pénzcsaló czigányasszony rábeszélésére, az embervérrel való mosakodásra, mi aztán a fiatal leányok egész sorának legyilkolására viszi rá; de azzal az ál-okkal vigasztalja magát, hogy a gyilkosságokat tényleg nem ő követi el. Közben találkozik többször is a főherczeggel, a ki még mindig szereti s el is akarná vinni magával a már több gyermekes asszonyt, de ellentáll, míg végre férje meghal. Ekkor boldogságának semmi sem állana útjában, de a főherczeg, a ki közben egy kis német fejedelemség uralkodója lesz, a hírek miatt visszariad e nőtől, sőt utóbb, már érett férfikorban nőül veszi Schikenwald Mária grófnőt, a mi sietteti Báthori Erzsébet végét. A többit aztán szerző kb. úgy adja elő, a mint az adatokból ismerjük, kivéve azt, hogy Báthori Erzsébet halálát az okozza, hogy a leánya(?!) aqua tofanát ad neki, így akarván börtönben való szenvedéseitől s a gyalázattól megmenteni.

Ebben a hosszú regényben semmi történelmi levegő nincs, szerző a kort nem ismeri, e helyett holmi sentimentalis és gyerekes lélektani indokolással akarná a szerencsétlen nőt rokonszenvessé tenni, a mi sehogy sem sikerül. Részletesebben ezzel foglalkozni felesleges.

Mindebből kifolyóan a bíráló bizottság egyhangúlag a díj ki nem adásában állapodott meg s így bár elismeri, hogy a 2-dik pályamű viszonylag kiválóbb a többinél úgy előadásánál, mint pár népies genreképénél fogva, melyek a mű legjobb részei; de sem cselekvényénél, sem jelentőségénél, sem a benne kifejezett alapgondolatnál, sem történelmi rajzánál fogva nem emelkedik arra a fokra, mely a jutalommal való kitüntetésre méltóvá tenné.

Budapest 1922 január 30.

Hozzájárul:

Angyal Dávid. *Beöthy Zsolt.*

A Társaság a bizottság javaslatát elfogadván a jutalmat nem adta ki.

Biráló jelentés a Franklin-társulati ifjusági regény-pályázatról.

(Előterjesztetett az 1922 jan. 31-diki közülésen.)

RADÓ ANTALTÓL.

A Kisfaludy-Társaság örömmel tett eleget a Franklin-Társulat ama kívánságának, hogy hirdessen pályázatot egy 6—8 íves, 8—12 éves gyermekeknek szánt ifjúsági regényre, melynek jutalomdíját maga a czég bocsátotta rendelkezésünkre. Nem első ízben juttatjuk kifejezésre ily módon is, mennyire megbecsüljük azt a fontos feladatot, melyet a jó ifjúsági olvasmány teljesít. Néhány évvel ezelőtt egy, az ifjúság számára írt magyar történeti munkára tűztünk ki pályadíjat, melyet ki is adhattunk, egy igen értékes könyvet juttatván a magyar gyermekek kezébe. Igaz, hogy annak, a ki ismeretterjesztő munkát akar írni a gyermekek számára, könnyebb a dolga, mint annak, a ki szépirodalmi olvasmánynyal akar lelkükhöz férkőzni. Talán ennek lehet tulajdonítani, hogy a világirodalom legnépszerűbb ifjúsági elbeszélései nem egyenest az ifjúság számára írott művek, hanem felnőttek számára alkotott kiváló munkáknak az ifjúság gondolat- és érzésvilágához való alkalmazásai. Mindazonáltal a mi irodalmunk egyáltalán nem mondható szegénynek egyenesen az ifjúság számára írt elbeszélő munkákban sem, s büszkén utalhatunk rá, hogy ennek az irodalmi ágnak nehány legelsőrangú művelője ép a mi Társaságunk névsorát ékesíti, — egyik-másik, mint pl. Ágai Adolf, a Kis Lap Forgó bácsija és Sebők Zsigmond, a pompás Maczkótörténetek írója, fájdalom, már csak ékesítette.

Jelen pályázatunk, sajnos, nem keltett életre olyan terméket, mely csak nyomába is hághatna e társaink nagysikerű alkotásainak. Mindazonáltal remélem, hogy nem lesz egészen meddőnek mondható, mert akad néhány olyan munka, mely biztató kezdetnek látszik, s melyek szerzőit bátran figyelmébe ajánlhatjuk az ifjúsági irodalommal foglalkozó kiadóinknak.

Íme részletes beszámolásom a beérkezett 13 pályaműről, beérkezésük sorrendje szerint.

Nemzetiszín szalaggal körülkötözve került a pályázatra, legelsőnek a sorban, *Az amulett* című munka. És valóban, annyi meleg hazafias — vagy, ha jól sejtek — inkább honleányi érzés árad ki ebből az elbeszélésből, hogy ha csak a szerző honszeretetének hevét kellene az irodalmi becs értékelésénél tekintenem, szívesen neki ítélném a koszorút. Meséje Erdélyben kezdődik, a honnan egy öreg úri asszonynak menekülnie kell két kis unokájával, egy fiúval és egy leánynyal, az oláhok elől. A vasuti állomás zavarában elszakad tőlük, s a két gyerme-

ket egy olasz czirkusz-igazgató veszi pártfogásába, mivelhogy a szerző szerint a háború alatt nálunk mindenfelé szabadon játszhattak az olasz czirkusz-társulatok. Ott is maradnak a derék műlovas családja körében, a ki nemcsak iskolatanítót fogad melléjök, hanem czirkusza szereplőivé is kiképzi őket. A két gyermek apja már jó ideje orosz hadifogoly, apjuk öcscsét pedig már öt éves korában elrabolták a czigányok, s azóta nyoma veszett. 1921 tavaszán a czirkusz Sopronban játszott és ott egy mutatvány közben a kis leány nyakáról lepattan egy Szűz-Máriás érem, mely valamikor korán elhunyt édesanyjáé volt. Az érem a nézőtérbe esik, a hol egy nemrég Szibériából szabadult ezredes veszi föl a földről, a ki menten ráismer, hogy ezt az «amulettet» ő adta valamikor a feleségének. Így hát az apa és gyermekei boldogan viszontlátják egymást. «Véletlenül» ugyanebbe a városba jött a szegény nagymama is egy másik unokájával, a ki másnap szintén elmegy a czirkuszba, s ott persze ez is boldogan ráismer unokatestvéreire meg nagybátyjára. Hazaviszi őket a nagymamához, a ki másnapra magához invitálja a jószívű czirkusz-igazgatót. Ennek nincs ugyan amulettje, a miről rá lehetne ismerni, de a helyett van a mellén egy szívalakú anyajegy, a melyből a nagymama megállapíthatja, hogy a talián czirkuszos nem más, mint az ő kisebbik fia, a kit öt éves korában a czigányok raboltak el.

Ez a hyper-romantikus történet sok-sok erkölcs-prédikáló kitéréssel van elmondva, melyekből íme egy-kettő mutatóba: «A lovak büszkén intettek fejükkel . . . De az embereknek nem szabad elbizakodottaknak lenniök, mert az súlyos és nevetséges hiba.» Mikor a czirkuszban a lovak rendben végzik mutatványaikat, a szerző hozzá teszi: «Sok gyermek példát vehetne erről a rendről, pontosságról!» Vagy mikor azt mondja, hogy «az idő a közben csak múlt, múlt», el nem mulasztja megjegyezni: «Boldog az, a ki helyesen és szorgalmasan használja fel idejét». Ez a naiv modor arra vall, hogy *Az amulett* alighanem tanítónő munkája, a ki megszokta, hogy oktatását minél gyakrabban fűszerezze efféle intelmekkel. Erre látszik mutatni az elbeszélésnek az a fejezete is, melyben a tavasz jöttét ilyenféle növénytani módon írja le: «Már zöldül a Gleditschia triacanthos, magyarul lepényfa . . . melynek 12 cm hosszú, erős, barnapiros, háromágú tövisei vannak . . . Teljes pompájában nyílik a gyönyörű piros virágú Cydonia Japonica, magyarul japán birsbokor. Ez a kerteknek kedvelt dísznövénye. Apró gyümölcse olyan illatú, mint a birsalmáé, de élvezhetetlen . . .» és így tovább, 70—80 soron végig! Nyelve elég szabatos, de színtelen; a mikor pedig virágossá akar lenni, ilyen phrasisok bukkannak elő: «Szenvedése lezuhant mélyre, a boldogtalanság örvényébe» — a mi azt akarja jelenteni, hogy vége lett a szenvedésnek. Mindent összevéve, ez az elbeszélés egy nemes

gondolkozású és nemes érzésű nő műve, a kitől azonban csak akkor várhatunk valamit, ha ma még pályája legkezdetén áll.

A 2. számú pályamunkát későbbre hagyva, áttérek a 3. számúra, melynek címe *A szikra kipattant.* Tulajdonképen szerelmi történet és nem 8—12 éves gyermekeknek, hanem 14—16 éves lánykáknak való. Ez ugyan mindenképen elütné a pályadíjtól, de nem lenne akadálya, hogy a munkát a kiadók figyelmébe ajánljuk. Sajnos, a terjengősen elmondott történet erre sem méltó. A mese vontatottan, erőltetetten van nyújtva, az alakok élettelenek, s a mi a legnagyobb baj, nyelve is olyan fakó, hogy a sűrűen teleírt 200 lapon át öt sort nem lehet találni, melyekben — hogy a regény címének képével éljek — az írói készség valamely *szikráját* látnók kipattanni. Az emberek sokszor úgy beszélnek egymással, mintha világéletükben nem olvasnának mást, mint vezérczikkeket vagy parlamenti szónoklatokat. Az egyik például a testvéröcscséről szólva az édesanyjának, nem azt mondja, hogy «derék tudós lett belőle», hanem azt, hogy «közművelődésügyünk erős támaszt nyert benne». Egy leány pedig, a kit tenniszezni hív valaki, ezt feleli: «Nagyon szívesen, ha játékom csak felére is megközelíti az önét!» Még egy 12—13 éves gyermek is azzal dícsér meg egy fiatal embert, hogy «a köteles udvariasság határait nem lépi túl!» Ez a feszes, keresett, minden természetesség nélküli beszéd annál bosszantóbb, mert sokszor inkorrekt is és ilyenek vannak benne: «Csak beképzeled magadnak!» «Nő *létére* szeretett a gazdasággal foglalkozni» stb. Arról nem is szólva, hogy a szerző még a helyesírási hibáktól sem tisztította meg pályaművét s a mellett oly figyelmetlen volt, hogy a leghanyagabb írásjelezéssel engedte útra!

Merőben kezdetleges szárnypróbálgatás a 4. számú munka: *Erzsike édes otthona.* Egy sokgyermekes jászberényi család egyik leánysarja a hősnő, a kit csecsemő korában egy vak leány karjából vett oltóanyaggal oltanak be himlő ellen s a ki a szerző szerint *ezért* szintén megvakul. Négy éves koráig vak is marad, de akkor egy katonaorvos holmi cseppeket ad be neki, a miktől — álmélkodjatok, szemorvosok! — a kislány visszakapja szemevilágát. A kis Erzsike élményeiből vannak aztán elmondva egyes efféle részletek: hogyan küldik el egyszer az asztaltól, mert nem akarja megenni levesét, hogyan mászik fel egyszer az anyai tilalom ellenére az eperfára, hogyan búvik be egyszer a széna közé, a hol elalszik stb. Hiszen lehet az ily csipcsupságokat is megírni, van is rá elég példa a világirodalomban, de ehhez persze íróművészet kellene, melynek a szerző teljes híjával van.

A pályázat sikerültebb darabjai közé tartozik az 5. számú, melynek címe: *Az én családfám.* A címe és főleg a bevezetése kissé sokat igér, mert a szerző az utóbbiban arra látszik vállalkozni, hogy egy egész

nemzetség történetét mondja el. Az átöröklési elmélet vajmi merész változatával azt hangoztatja, hogy «a mit az ősök jót vagy rosszat tettek, az utódokban fejlődésnek indul és *megerősödik*», s azért is jó, ha az ember megismeri a családfáját. Maga az elbeszélés azonban csak nagyon keveset mond el a hős régebbi elődjeiről, s majdnem teljesen csupán az ő nagyapja életéből való egyes epizódoknak van szentelve. Ennek a multjából kapunk néhány vonzó képet: egy öreg gombkötő mester inaséveiből, vándorlegénykorából, leánykéréséről, mesterkorában való bajlódásáról, aztán aranylakodalmáról, a kolozsvári rokonoknál tett látogatásáról stb. Ez egymás mellé fűzött jelenetek sorozata nem mondható hát regénynek, de kedvesen, jóízűen beszéli el őket a nyilván erdélyi író, a kinek szívesen bocsátjuk meg szűkebb hazájáért való lelkesedésének egy s más túlzó nyilatkozatát is. Nem veszszük neki rossz néven azt sem, a mit egy kolozsvári fiúval mondat egy budapesti fiúnak: «A mi jó és szép is nálatok, az is tőlünk származott, vagy idegen íze van.» Vörösmarty, Petőfi és Arany szelleme bizonyára nem neheztel meg ezért sem! De már nehezebben bocsátjuk meg a szerzőnek sokféle stilusbeli lomposságát, a mik ilyenfajta kifejezésekkel éktelenítik el munkáját: «örömujjonghattok», «tőlem észrevétlenül jött ki», «a kert kezdett megürülni az asztaloktól», «koczintsunk apád eljegyzéséhez» stb. Ám ezeket a szeplőket, melyek nagy részét én és bíráló társaim meg is jelöltük a kéziratban, nem lesz nehéz eltávolítani, valamint könnyen lehetne segíteni az itt-ott dísztelenkedő «papiros-stílű» mondásokon is, meg azon a furcsaságon, hogy a szerző túlzott realismussal, néha sorokra terjedő német beszéddel tarkítja művét. Akkor aztán ezek a meleg érzéssel rajzolt családi képek kedves ifjúsági olvasmánynak fognak beválni.

Igen vonzó darabja a pályázatnak a 7. számú is, melynek címe *Feltámadunk*. Ma játszik, a románoktól leigázott Erdélyben, s egy képzelt összeesküvést beszél el, mely dicsően végződik, mert pontosan 1923 márczius 15-én bevonulnak a magyar katonák Kolozsvárra, ott hamar megszállják az összes kaszárnyákat s izennek a román hatóságnak, hogy hat óra alatt adják át Erdélyt. A románok szót is fogadnak és hat óra mulva csakugyan jönnek előljáróik, kenyeret és sót hozva «megalázkodásuk jeléül . . .» Hiszen van jogosultsága az efféle phantastikumnak is; írtak már elég efféle «jövő század» vagy «jövő évtized regényét» eleget — mért ne képzelhetné el egy magyar író ilyen formában azt, a mi után mindannyiunk szíve sóvárog? De persze így, ilyen közeli dátumra jósolni meg az efféléket kissé veszedelmes. Mert ha eljön 1923 márczius 15-ike és az akkori ifjú olvasó látni fogja, hogy ez mind csak üres ábrándozás volt: vajon nem fogja ez inkább csökkenteni önbizalmát a jövőben? Aztán meg annyi naivitással van elmondva ez az

egész történet, hogy félek, még az a gyermek is, a kinek szánva van, mosolyogni fog rajta. Hogy a cselekvény középpontjában egy román leánynak egy összeesküvő magyar katona iránti szerelme van, az még hagyján, noha efféle ifjúsági regénybe nem való még ily ártatlan szerelmi történet sem; de hogy ez a román leány mindjárt annyira lelkesedik a magyar ügyért, hogy kedvesének azt írja: «*a magyar hazának szüksége van magára*»; hogy az ő apja is, a román törvényszéki elnök örül, mikor az összeesküvő magyarok meg tudnak szökni börtönükből; hogy a románok éppen magyar embert tesznek meg a *börtönőrök felügyelőjének;* hogy a román bírák, mikor előttük áll az összeesküvő magyar tiszt, úgy érzik magukat, «mintha egy felsőbb lény állna ott előttük és önkénytelenül pár perczre mindegyik lesüti szemét»; hogy a románok észre sem veszik, a magyar ifjak hogyan tanulják az ágyúkkal és géppuskákkal való bánást, s hogy még sok ilyen különösség folyhasson a szemük előtt: ezt már fejcsóválva fogja olvasni a legvérmesebb kisdiák is!

Egyéb furcsaság is akad a műben. Például mindjárt az elején megismerkedünk a hős nagyapjával, a ki maga mondja el, hogy már gyerek korában megfogadta, hogy «magyar ember lesz belőle» s e fogadalmát «majdnem *elérte*», mert az egész országban ismerik a nevét, mint «a legjobb magyarét». Az ifjú olvasó aztán nagyot fog bámulni, hogy soha sehol sem hallotta ennek a «legjobb magyarnak» a hírét, a kit Bedek Pálnak hívnak. Különös, ugyancsak a mű elején, egy az oláhok elől menekülő tizenkét éves leánynak az a halál előtti hosszú búcsúszózata, melyben effélék vannak: «A testem nemsokára meg fog halni, de a lelkem itt marad mellettetek, itt marad a hazában örökké, mert az én lelkem a magyar hazaszeretet!» Efféle szónoklatok több helyütt is előfordulnak, sokszor ujságczikkek közhelyeire emlékeztetve. Az öreg Bedek Pál végrendelete is tele van ily tirádákkal, melyek aligha fogják felmelegíteni a gyermekolvasó szívét. Buzdításai között még olyan is akad, hogy «legyen a nő csinos, legyen hódító, de nemesen csinos, nemesen hódító!» Általában itt is sok helyütt bántó az az ujságstilus, melyben a szereplő személyek beszélnek. Egy asszony például így nyilatkozik: «Elhatároztam, hogy felhívást teszek közzé a lapokban, hogy azon családok leányai, a kiknek apjuk a háborúban elesett s nehezen tudnak otthon megélni, jelentkezzenek nálam, itt teljes ellátásban és taníttatásban fognak részesülni.» Az ily lapos beszéd még nagyobb baj, mint az itt-ott jelentkező efféle erdélyizmusok: «baj engem nem szabad visszariaszszon». Ezeket javítani kellene, mielőtt a munkát nyomdába adnák. Mert erre méltónak ítélném, főkép ha egyéb észrevételeimet is figyelembe venné a szerző, s kivált Erdély felszabadításának elmondásánál éreztetné, hogy mindaz valami álomkép vagy jövendölés.

Kiemelkedő darabja a pályázatnak a 8. számú is: *A kis basa törpéje.* Történeti regény, mely a magyarországi török uralom idejében játszik, Achmed basa várában, a hova rabnak vittek egy Ferkó nevű magyar katonát. Ezt az öcscse, a tizenkétéves Pista, ki akarja szabadítani. El is jut a várba, a hol a basa fiának dadája, a kis Ali mulattatására, felöltözteti török ruhába, nagy fehér szakállt ragaszt neki, arcát ránczosra festi, púpot tesz a hátára, s aztán mint a tudós, kilenczvenötesztendős Filisti varázslót viszi be a gyerekszobába. Ferkó olyan okosan viselkedik, hogy nemcsak a kis török fiú ül fel neki, hanem az őrök is, sőt a haragos Mohamed aga is. Aztán olyan fortélyos cseleket sző, hogy csakugyan meg bírja szöktetni a rabot, még pedig magának Ali úrfinak segítségével. A szökevényeket utóbb elfogják ugyan, de mert Pista szökés közben megmentette a kis Ali életét, — lovastul utána ugrott a folyóba — a basa megkegyelmez a két magyar testvérnek.

Ez az egyetlen pályamunka, melyben némi friss humor is van, s már ezért is dícséretes; mert hisz mindenki tudja, hogy a gyermek milyen jókat tud kaczagni a jókedvvel elmondott vidám históriákon. S ez a történet valóban frissen, jóízűen van megírva, keresetlen, könnyed, magyaros nyelven, melyen csak itt-ott kellene egyet-mást javítgatni. De hát — mint a most elmondott vázlatból is nyilvánvaló — a mese olyan rettenetesen valószínűtlen, hogy fejcsóválva olvasná a leghiszékenyebb fiúcska is. Abba még tán belenyugodnék, hogy egy tizenkét esztendős parasztfiú oly agyafúrt leleményességgel tudja intézni dolgait, mint ez a Pista, de azt már bizonyára kötve hinné, hogy a kóczszakáll és az orcza-festék elég legyen ahhoz, hogy török agák is öreg varázslónak tartsanak egy apró gyereket! E kirivó fogyatékosság nélkül még jutalomra is lehetne ajánlani a munkát, így azonban csak azt javasolhatom a pályadíj-tűző czégnek, ismerkedjék meg a szerzővel, a kitől még jeles ifjúsági elbeszéléseket lehet remélni. Ez a munka is beválhatnék, ha a szerző átdolgozná és közelebb tudná hozni a való élethez.

Sok dícsérni való akad a 9. sz. pályaműben is, mely szintén történeti regény, de a közelmúltból. Címe: *Világostól—Königgrätzig*, nem felel ugyan meg a tartalomnak, mert tulajdonképen csak 1866-ban játszik, tehát csak Königgrätz esztendejében, de máskülönben a meséje elég mozgalmas és érdekes, az alakok is elég ügyesen vannak megrajzolva, az elbeszélő stil is elég vonzó. A szabadságharcz egyik hőse, Ükey Boldizsár, hat évvel Világos után menekülni kénytelen birtokáról, mert titkos följelentés érkezett ellene. Nyilván sógora, Varasdy Lénárd, adta fel, hogy ő ülhessen be a birtokba. De ez a czégéres gazember egyúttal könnyelmű is, mert egyre a faluba beszállásolt cseh tisztekkel kártyázik, a kiknek egyike, egy kapitány, annyi pénzt nyer el tőle, hogy e kártya-

adósság fejében 20,000 forintra szóló kötelezvényt kell adnia. Itt kezdődik a mese. Az idősebb Ükey fiú, Sámson, elhatározza, hogy visszaszerzi a kötelezvényt, mely az egész családot koldussá tenné, mert a szerző szerint a 300 holdas uradalom, kastélyostul, épen ennyit ér. S mert a cseh ulánusok a porosz-osztrák háború szinterére sietnek, a fiú utánuk ered, mindenféle kalandokon megy keresztül, s végre a cseh tiszt, a ki Königgrätznél halálosan megsebesült, önkényt visszaadja neki az adóslevelet. Ükey Boldizsár is kegyelmet kap a császártól, a gonosz Lénárd öngyilkos lesz, s végül az Ükey-család ismét boldogan él ősi földjén.

Ennek az ügyes kis történetnek csak az a baja, hogy több helyütt zavaros vagy valószinűtlen. Zavaros magának a kötelezvénynek dolga is, melyről egyszer azt halljuk, hogy Lénárd írta alá, más helyütt, hogy aláírta Ükey Boldizsárné is, végre pedig olvassuk magát a kötelezvényt, melyen csak az utóbbinak neve áll. Arról, hogy miként vette rá Lénárd az asszonyt ilyen adóslevél aláírására, egy árva szót sem mond a szerző. Azt is igen különösen motiválja, hogy mikor a fiú megtalálja a cseh kapitánynak az úton elhagyott tarsolyában azt az írást, mért nem tépi el, holott arra is el volt szánva, hogy lelövi a tisztet, ha az ki nem adja az adóslevelet. Igen homályos annak az urasági cselédnek a dolga is, a kit besoroznak az osztrák seregbe, levisznek Olaszországba, ott egy csatában elfogják a Garibaldisták, aztán ezekkel harczol, majd ismét osztrák fogoly lesz — s erre az osztrákok egyszerűen hazaküldik. (Mintha bizony akkor ilyen könnyen vették volna az ilyesmit!) Igen zavaros annak a felségsértési processusnak a dolga is, melynek folyamán az osztrákok elveszik Ükey Boldizsár birtokát és az árulkodó Lénárdnak adják. A fiú Csehországban hadi törvényszék elé is kerül, s az itt folyó tárgyalás is bizony arra vall, hogy a szerző a katonai perrendtartással sem igen van tisztában. Egyébiránt ennek a haditörvényszéknek az elnöke a fiú nagybátyja, a ki csak pár héttel ezelőtt beszélt vele, de most mégsem ismer rá. Ilyen s még több efféle hibán segíteni kellene, valamint módosításra szorulna egy pár tárgyi tévedés is, minő pl. az, hogy a szerző szerint Bismarck 1866-ban azért is izent háborút, «hogy legyen Ferencz József a független magyar népnek alkotmányos királya», vagy hogy Hietzingben «*csupa* villa van, melyeket ihletett művészek képzelete teremtett».

Az elbeszélés nyelve is, bár nagyjában természetes és magyaros, simításra szorulna. Irtogatni kellene az olyan keresett stilus passzusokat, a minőkben pl. így beszél a fiú: «a mámor kábultságában a legnagyobb esztelenségre vetemedhetnek; ez a mamára végzetes lehetne»; vagy: «magához kérette bátyját, hogy megbeszéljék az aratáshoz teendő intézkedéseket; hosszabb tárgyalást igényelt». Ilyen különös képek is

akadnak: «orrcsiptetője valósággal *földrengésszerű* mozgást végzett: föl-le, föl-le».

A *Kis Arany* cz. 10. számú pályaműnek csak az alapötlete jó. Hőse Botfa Józsi, a falu csősze, a ki csal és lop, a hol csak bír. Egyszer azonban elemel a vasuti kocsiból egy kosarat, melyet a mikor otthon felbont, hát egy eleven csecsemőt talál benne. Ez az a «Kis Arany», a kit a csősz és felesége maguknál tartanak és fölnevelnek. Az iránta való gyöngédség aztán egyszerre úgy megjavítja Botfa Józsit, hogy — mint a szerző mondja — teljesen fennhagy a lopással, oly nagy «a szeretet csodás átalakító ereje». Ha a szerző ezt az átalakító erőt lassan, fokról-fokra engedte volna hatni, becses munkát írhatott volna. De így, varázsütésre, ez a hirtelen jött megnemesülés nagyon valószinűtlen. A tolvaj csősz is, a felesége is egyszerre olyan jámbor és istenfélő emberekké lesznek, hogy a mikor megcsípnek egy tolvajt, a ki két kecskéjüket vitte el és a csősz rá akar egyet vágni a bunkós botjával, felesége visszatartja: «Ne bántsd, ûgymond, nem segít az semmit. Többet ér inkább az, ha imádkozol a jó istenhez, hogy javítsa meg lelkét a szerencsétlennek.» S a kecsketolvaj is méltó hozzájuk, mert, a mint a szerző mondja: «a vándor lelkében megmozdult ekkor egy titkos húr, s a mint tovabaktatott az út közepén, bűnbánó könyje hullt az út porába... «Efféle naivitások vannak ebben a hosszadalmas, érzelgős történetben, melyben nyelvi furcsaság is bőven akad. Néhol az emberek oly népiesen beszélnek, hogy ilyet is mondanak: «*állatjainak*» — a mit ugyan én semmiféle tájnyelven nem hallottam — máskor meg oly «finomul» fejezik ki magukat, hogy «a kosár lesz a baba tulajdonképeni fekhelye».

De azért ezt a munkát mégis többre kell becsülni, mint a czímnélküli 11. számút, mely Molnár Ferencz ismert ifjúsági regényének, *A Pál-utczai fiúknak* fakó, ügyetlen kópiája. A diákok itt nem a *grund*ért lelkesednek, hanem valami erdőmelléki területért, melyet Gúti-birodalomnak keresztelnek. Ők is persze választanak főtiszteket, sőt még királyt is; itt is van egy irigy fiú, a ki a tanyai gyerekekkel el akarja hódítani a birodalmat; itt is vannak haditervek meg végül egy nagy csata, melyben a tanyaiak csúfos vereséget szenvednek, s itt is van krónika, melybe beírják a birodalom nagy eseményeit és az áruló nevét stb. Mindez pedig úgy van elmondva, hogy a mi Molnár könyvében megkapó és megható, itt végtelen együgyűség benyomását teszi az emberre.

A kik egy másik világban éltek — ez a címe a pályázat leghosszabb és egyúttal legzavarosabb (13. sz.) elbeszélésének, melyben egy Amadé nevű fiú története van leírva, szörnyű terjengősen és érzelgősen. Nyomtatásban volna vagy húsz ív is, de mind a húsz ív elolvasása után sem

tudja az ember, hol és mikor történik ez a história. Sok részlet arra vall, hogy a világháború végén, a megszállt magyar területrészek valamelyikén folynak le az események, de másrészt *gyorskocsin* utaznak az emberek és egy rabot *pallos* általi halálra ítélnek. Valami «kormányzóság» határozza el a «kis ország» megszállását, mire a *gyermekek* szervezik az «ellenforradalmat», melylyel szemben a legveszedelmesebb ellenfelek s az árulók szintén «a fiatalok» sorából kerülnek ki. A megszálló sereg tábornoka is az ellenforradalmárokkal tart, mert megszereti a legyőzött nemzetet és megtanulja nyelvét is; ezért aztán ő is haragszik a hazafiak ama rétegére, mely nem akarja elhamarkodni a harczot s melyet a szerző *okoskodási tábornak* nevez. Zagyva, kusza dolog, tele képtelenségekkel. A mű vége felé a halálra ítélt hőst egy leány megszökteti a börtönből s helyébe ő megy a «pallos» alá; a szerző pedig teljességgel nem találja szükségesnek, hogy ennek a csodás fordulatnak miként jét csak egy árva szóval is magyarázza — elmondja hát sorban, hogy ez úgy történt s azzal punctum. A homályt, melybe a mese burkolva van, növeli a stilus is, mely sokszor az érthetetlenségig ködös, s a mellett oly rettenetességekkel is boszantja az olvasót, mint a minő pl. ez a kifejezés: «*Védeni jöttelek!*» «*a legkerülőbb úton!*»

S most rátérek arra a három műre, melyet a sorból kihagytam, együvé akarva foglalni azokat a darabokat, melyek aviatikai vonatkozásúak, s melyekre nézve a pályadíj — a kormány adományából — 5000 koronával nagyobb lett volna. E munkák közül a legterjedelmesebb a 12. számú: *Erdély magyar lobogója*. Furcsánál furcsább meséje a következő:

Egy kis erdélyi községben vagyunk, a «négy hegy katlanában» elbugott Nagycsúcsban, a hol a szerző szerint az az «ősi szokás», hogy a falu, ha idegen uralom alá kerül, új vezért választ, mivelhogy ebben a faluban «választott vezér» parancsol, a kinek «hatalma csaknem korlátlan». A történet kezdetén a vezér a falu tanítója, Nagylábú Mihály, a ki papja is, orvosa is a községnek és olyan rendkívül tanult ember, hogy tudása is «csaknem korlátlan». Most, hogy Erdély román uralom alá jutott, összehívja a «vének tanácsát», s ott az ő indítványára elhatározzák, hogy mivel azelőtt is idegen uralom idején «a gyermekek álltak ki a síkra», mert «a gyermekész már sokszor megmentette Nagycsúcsot és néha egész Erdélyt is», most is «ősi szokás szerint» gyermeket választanak a falu vezérének, a 16 éves Sándor Bélát. Ennek a parancsára aztán fölkerekednek a falubéliek — nagyobbára csak a gyermekek — s elindulnak a hegyek közé, megkeresni azt a kincset, melyet egy hagyomány szerint a Kr. előtti IV. században élt agatirszek rejtettek el valami barlangban. Meg is találják, sőt az egyik barlang kijáratánál fölfedeznek

egy nagy, virágzó fennsíkot is, akkorát, mint az egész Nagycsúcs község, s ezen a területen «valóságos kis Hollandiát» alkotnak. Szárazság idején puttonyokban hordják fel ide a vizet, sőt egész csatorna- és csőhálózatot is készítenek, úgy hogy akármily inség van egyebütt, a nagycsúcsiak dúskálhatnak az ételben. — S most jön az aviatika! A fennsíkon találnak egy odazuhant román repülőgépet is, melynek minden része összetörött ugyan, de a motorja «majdnem sértetlen». Természetes, hogy ezek a csudabölcs gyermekek, egy a pilótáknál kiszolgált közkatona segélyével helyre tudják állítani a gépet, melyen csakhamar úgy repülnek, «mint a madár». Nemsokára nagy hasznát is veszik a gépnek. Európában ugyanis szörnyű járvány üt ki, melyet «a világ leghíresebb orvosai sem tudnak meggyógyítani». Nagycsúcson és környékén is tömérdek a beteg, a kik mind a «majdnem korlátlan tudású» Nagylábú Mihálytól várják a gyógyulást. Nem is csalódnak, mert ez hamarosan feltalál egy szérumot, melylyel a kit beoltanak, hamar olyan egészséges lesz, mint a makk. Mivel pedig Bukarestben is pusztít ez a nyavalya, a gyermekvezér két öcscse felkap a repülőgépre és elszáll oda is, magával vive az oltóanyagot, melylyel aztán egész sereg román embert is meggyógyítanak. Csakhogy maga a román király is megbetegszik. Őt azonban a derék két fiúcska nem gyógyítja meg ingyen, hanem csak úgy, hogy előbb visszaadja Erdélyt a magyar nemzetnek. Az persze sehogysem akar erre ráállani, de hát végre maga a román nép is kényszeríti, mert az okos gyermekek egyelőre a többi betegnek is csak a felét gyógyították meg. Így aztán szegény feje mégis lemond Erdélyről és a fiatal honmentők már most elrepülnek Budapestre, «Erdély magyar lobogójá»-val, hogy megvigyék az örömhírt... Azt hiszem, ennek a torzúl phantastikus mesének elmondása felment attól, hogy e munka stilusbeli és egyéb fogyatkozásairól is szóljak.

Szintén Erdélyben, magyarok és oláhok között, a világháború alatt játszódik le a 6. sz. pályamű cselekvénye. Címe: *A levegő hőse.* Egy erdélyi falu tanítólakában egyedül marad a tanítóék diák-fia, de az oláhok közeledtének hírére ő is menekül. Egy barlangban összeakad pilóta nagybátyjával, a kit két román üldöz. Ezeket megölik, aztán a közeli román táborba lopózva, felkapnak egy repülőgépre s elszállva Nagyszeben felé, a hol akkor nagy csata folyik, lelőnek egy ellenséges monoplánt. Ez dönti el a csata kimenetelét, s a fiú, ki a légi harczban karján meg is sebesült, megkapja az ezüst vitézségi érmet. — A munka már terjedelménél fogva sem volna jutalmazható, mert legfölebb 5 ívet tenne, de nagyobb baj, hogy szerkezete rendkívül aránytalan. Az a mese t. i., melyet itt vázoltam, csak a kézirat 100-ik lapján kezdődik, holott az egész munka terjedelme csak 170 lap. Ha a szerző az első

száz lapot erősen megrövidítené s a repülőgép készítését szakkönyvszerűen tárgyaló fejezeteket egészen elhagyná: esetleg kiadásra ajánlhatnók ezt a munkát is. A repülők légi harcza elég elevenen van benne leírva.

A harmadik, aviatikai vonatkozású pályamű czíme: *Egy pilóta jegyzetei.* 2. sz. Ennek az a főhibája, hogy nem elbeszélés, hanem csak afféle önéletrajzi töredékek, a mikben egy a háború alatt pilotává lett gépészmérnök mondja el néhány élményét. Az első rész, a tanuló évek leírása, meglehetős érdektelen és terjengős is; a második, mely 1914 augusztusában kezdődik, a háború néhány episodját mondja el: a szárazföldi és levegői harczokat, lezuhanásokat, sebesüléseket stb., sokszor igen szemléletesen. Kellő rövidítésekkel ebből a munkából is válhatnék jóravaló ifjúsági olvasmány, föltéve, hogy valaki előbb alaposan kigyomlálná belőle a stilus egynémely dudváját, pl. az ilyeneket: «Mint valami megbolondult *valaki* löktem hátra a három embert», vagy hogy a szerző Amsterdamban «nem látott többet csudaszerűségnél», vagy hogy «óvatosan tolakodtunk előre», vagy hogy a francziák «mint *zsongó* hangyaboly» szaladtak ide-oda», vagy hogy «ritkán tartott sokáig a *figyelhetőség* ideje» stb. A gyakorlatlan kezű, de rokonszenves lelkületű író ez apró gyarlóságain könnyű volna segíteni.

Számot adva ezekben mind a 13 pályaműről, ismétlem, a mit már jelentésem bevezetésében mondottam: hogy a pályadíj kiadását nem javasolhatom, hanem annak újra kitűzését ajánlom. E jelentésemhez bíráló társaim közül Szemere György hozzájárult, Jakab Ödön társunknak ellenben külön véleménye van. Az aviatikai munkákra nézve a kereskedelemügyi miniszterium által kiküldött szakértő szintén a pályadíj ki nem adhatása mellett nyilatkozott, megjegyezvén, hogy a három mű közül a legjobb is, *A levegő hőse* czímű, esetleges kinyomatás előtt szakszerűség szempontjából még némi átdolgozásra szorulna.

Hozzájárul:

Szemere György.

Különvélemény a Franklin-társulat által ifjúsági regényre kitűzött pályázatról.

(Előterjesztetett az 1922 jan. 31-diki közülésen.)

Jakab Ödöntől.

Tekintetes Társaság!

A Társaságunk által megbízott, igen tisztelt bíráló társaimmal a 13 pályamű elvitázhatatlanúl gyönge darabjaira nézve teljesen egyet-

értek és véleményükhöz hozzájárulok. Azonban a 2., 3. és 6. számú pályaműveket illetőleg meggyőződésem tetemesen elütő bírálótársaim véleményétől. A *második* számú pályamű (címe: *Egy pilóta feljegyzései*) egy fiatal ember emlékirata, ki végigküzdötte a nagy világháborút. Nem is regény tulajdonképen, csak egy elég érdekes és vonzó életpályarésznek papirra vetése olyan intimen, keresetlenül, itt-ott kissé pongyola hamarossággal, a hogyan az szokott írni, a ki őszintén, magának jegyzi fel élményeit. A szerző nem törődik sokat a szerkesztés gondjaival, művészi formáival, csak elbeszél, mintha nem is volna irodalmi czélja. De mesélésében közvetlen, meleg, meggyőző mindvégig a hangja, s melegek, igazak és az olvasóra is átragadók az érzések, melyek a sorokból kisugárzanak. A modern cynismusnak, léhaságnak sehol semmi nyoma. Ellenben a legszebb erények beszélnek minden sorából: a vallásosság, a gyermeki szeretet, a szülők tisztelete, a munka szomja, az egészséges lélek megelégedettsége, a becsület, a hazaszeretet, bátorság, áldozatkészség, a családi élet tisztasága, nemes barátság stb. Olvasása nem hagy a lélekben semmi szennyet, semmi iszapot, csak ösztönt arra, a mi szép, tiszteletreméltó, követni való. Csak szaggatott, rövid feljegyzésekben foly le a történet, de nem unalmas soha. Nem tanít minden áron, de azért észrevétlenül tanulunk belőle. Olyan kedvesen, meggyőző igazsággal beszéli el, a miket csinált, hogy minden dolgát helyeslésünkkel kísérjük s kedvet kapunk arra, hogy mi is úgy cselekedjünk. Így sugalmazza belénk a tanulságot. A repülőgép szerkezetét, megépítését nem mondja el száraz részletességgel, csak a kész gép kezelése módjából látunk egyet-mást. A gép ismertetésében nem végzi a műegyetem feladatát, csak megszeretteti olvasójával a gépet s azon való utazás izgalmas érdekességét. A pilótára várható veszélyeket is úgy mutatja be, hogy ne ijeszszen el vele. Nyelve nem czifra, nem ragyog a költői nyelv pompájában, inkább a közélet nyelve; de elég magyaros, a fővárosi zsargon idegen szellemű szólamaitól teljesen mentes s így nem káros hatású az ifjúság nyelvérzékére. Szebben, poétikusabban lehet írni ennél, de a gondolkodás, felfogás tisztasága ellen nem lehet kifogásunk, mert egy romlatlan lelkű ember mesél végesvégig. S ifjúsági olvasmánynál ez nem mellékes dolog. A mi nehány stiláris és helyesírási fogyaték itt-ott mutatkozik, az valószínűleg a leírás hibája, a mi könnyen kijavítható.

Én e művet magyar levegője s említett érdemei miatt külön megemlítésre s elismerésre érdemesnek tartom, valamint arra is, hogy felhívassék rá a pályázatot kitűző kiadó figyelme, mert egy kis javítással, fáradsággal olyan könyvet lehet csinálni belőle, melyet az ifjúság kedvvel és haszonnal fog olvasni mindig.

A *harmadik számú* regényt (címe: *A szikra kipattant*) megemlí-

tésre szintén érdemesnek tartom. Ebből is egy kis rövidítéssel, simítgatással szintén kiadható könyvet lehetne csinálni. Tiszta, fehér regény, afféle Marlit-szabású, melyet kivált a serdülő, hiszékeny és romantikus hajlamú leányok megindulással olvasnának. S káruk se volna benne, mert szennyes indulatokra nem bújtogat s elég folyékony és magyaros nyelven van megírva, kevés hibát leszámítva. Bár regénynek egyöntetűbb szerkezetű az említett *második* számúnál: annál mégis kevesebb értékűnek tartom, mert tárgya kevesebb érdekű és elcsépeltebb, meséjének szövevénye pedig kevésbbé érdekfeszítő s annyira átlátszó, hogy gyakorlottabb szem a regény elejéről már a véget is tisztán látja. Mélyebb lélektani rajzokat, színes leírásokat és a beszélő egyénekhez külön-külön szabott, plastikus nyelvet is hiába keresünk benne. Kidomborodóbb alakjai is mind régi ismerőseink, újszerűbb egyéni vonások nélkül. Ki ne ismerné a durva mostohaanyát, a jóságos, szelíd nagymamát, a szenvedő mostohalányt, az ármánykodó, de csak azért is czélt nem érő, irígy vetélytárs-leányt? Hát még azokat az élhetetlen szerelmeseket, kik csodálatos ügyetlenséggel hosszú ideig nem képesek bevallani egymásnak érzelmeiket! Mindamellett fiatal, bakfis-lányoknak nem rossz olvasmány: lagalább is megtanulhatják a Bánóczy Évike történetéből, hogy a lányok szelídséggel, jósággal, okossággal, munkaszeretettel kedvezőtlen viszonyok között is kiküzdhetik maguknak a boldogságot. Szerintem erre a regényre is fel lehet hívni a kiadó figyelmét, mert kedvesebb és nevelőbb hatású könyvet lehet belőle csinálni sok selejtes könyvnél, melyekkel mai napság a serdülő lányok az időt vesztegetik.

A levegő hőse című, *hatodik számú* kis regényt (Jeligéje: Pro patria et gloria) már határozottan figyelemreméltónak, sőt még jobb hiányában a *pályadíjra is érdemesnek tartom.* Ez a regény 1914 deczemberében kezdődik. Szabó Feri, a szászvárosi Kún-kollégium III. osztályos növendéke haza megy karácsonyi vakáczióra. Ez a gyerek Szabó Mátyás állami tanító fia. Az apa északon harczol az oroszok ellen s otthon, a havasalji iskolaépületben csak édesanyja és kis húga van. Karácsonyestére karácsonyfát állít az édesanya s két gyermekével szomorú áhítatban ünnepli a szent estét. De örömükre betoppan az édesanya testvére: Szentpáli Pál, repülő főhadnagy, tele érdemrenddel. Ott aztán este, boldog beszélgetés közben kérni kezdik Pált: beszélje el, hogy miért kapta legutóbbi kitüntetését? A sok kérésre Szentpáli elmondja azt a légi harczát az oroszok ellen, melyért kitüntették. A dolog iránt erősen érdeklődő unokaöcscsének, Ferinek, aztán az ünnepek alatt elmagyarázza, hogy milyen a repülőgép, minő physikai törvények alapján készítik, sőt csinál is neki egy kis játékgépet. Ünnep után ismét szétválik

a kis társaság: Pali bácsi visszamegy a harctérre, Feri meg a kollégiumba.

1916 őszén Feri ismét otthon van, nyári vakáczión. Távirat érkezik az anyjának, hogy a férje megsebesült és Debreczenben fekszik a kórházban. Az asszony elmegy a férjét meglátogatni, Feri pedig otthon marad a cselédlánynyal házőrzőnek. Csakhamar híre fut, hogy betörtek az oláhok! Az iskola környékén csupa oláhság lakik s gyanúsan kezdenek viselkedni. Feri aggódik s mikor a szebeni csata idején oláh katonák mutatkoznak már náluk is: estére kelve elmenekül ő is, ki a havasba. Ott egy barlangba húzódik éjszakára. Pali bácsi, a repülő hadnagy is arra a vidékre került. De gépe elromlott s kénytelen volt ott egy mezőn leszállni, hol az oláh parasztok üldözőbe vették. Ő azonban bemenekül a barlangba, hol Ferivel találkozik. Üldözőit a barlangban lelövi s aztán Ferivel kikémleli az iskola környékét a völgyben, hol a rétre már ekkor oláh csapatok érkeztek. Észreveszik, hogy egy repülőgép is van a réten a csapatnál. Szentpáli éjfél után lelopakodik öcscsével az erdőből s a gép őreivel szaporán elbánván: rákap a gépre s azon Ferivel elmenekül. Szeben felé igyekszik, hol a döntő csata folyt; de virradat után az Olt mentét előbb kikémleli, miközben egy oláh repülőgép megtámadja, de ő föléje kerül s Ferivel addig dobatja rá a bombákat, míg megsemmisíti, a mi nagy szolgálat, mert az oláh repülőgép épen hírt akart vinni Szeben felé az oláh parancsnoknak arról, hogy a német csapatok Vöröstorony felé sietnek, hátba fogni az ellenséget. De a hírvitelt Feriék megakadályozták s így az oláhok csatát vesztettek s kiverettek Erdélyből teljesen. Mivel pedig a bombákat Feri dobálta le az ellenséges gépre: tehát ő a hős, övé az érdem. Igaz, hogy ő is könnyen megsebesült egy golyótól s kórházba került, hol a magyar ezüst vitézségi éremmel díszítette fel másnap egy tábornokunk, egy német tábornok pedig a német vaskereszttel. A hős és boldog Feri néhány nap múlva elhagyhatta már a kórházat, miután édesapjával és édesanyjával is összetalálkozott s nagy örömmel indultak el hazafelé, tudván, hogy Erdély már ismét a magyaré!

Ez a regény elejétől végig érdekes, kedves, tanúságos s csak úgy lobog a hazaszeretet tüzétől. Intelligens, komoly ember munkája mindenesetre. A két légi harcz rajza rendkívül eleven, színes, izgalmas, plastikus, melynek olvasását felnőtt ember sem bírja egykönnyen félbehagyni. A repülőgép leírása, magyarázata világos, könnyen megérthető. A szerző (a mint a bírálókhoz intézett megjegyzésében, mely a regény illető helyéhez van csatolva, elmondja) ki is próbálta azt, felolvasván e részt több, közepes tehetségű, 10—12 éves gyereknek, kik mind megértették. A szereplők mind jól meg vannak rajzolva. A repülő

főhadnagyról, Feriről, az öreg, székely postakocsisról, ki Ferit vitte haza karácsonyi vakáczióra, vonzó, kedves, jó képet fest. Valamint a karácsonyeste jelenete meleg színekkel van festve és igazi magyaros a levegője. Szerkezete kedvesen egyszerű, valamint jó magyaros nyelvezete is. A gyerekolvasóknál nagy kedvességre számíthat, kik e történetből hazaszeretetet, a hazáért áldozatkész merészséget s erős nemzeti érzést tanulhatnak.

Én a díjra érdemesnek tartom s azt hiszem: a kiadónak sem lesz a legrosszabb könyve az efféle fajtából.

Budapest, 1922 deczember 31.

Jakab Ödön.

A Társaság e különvéleményben foglalt javaslatot tevén magáévá, a jutalmat a 6. sz. Pro patria et gloria jeligéjű pályaműnek kiadta. Szerzője: Szilágyi Sándor, ref. kántortanító, Pátka, Fejér-m.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG JUTALOM-TÉTELEI.

(Kihirdettettek az 1922 febr. 5-diki ünnepélyes közülésen.)

I. LUKÁCS KRISZTINA JUTALOM: A mystikus elem Arany költészetében. (Kitűzetett 1922. január 31-én.) Jutalma a Lukács Móricztól nejének, Birly Krisztinának emlékére tett alapítványból 1000 kor. Benyújtásának határideje 1922. október 31-dike.

II. LUKÁCS KRISZTINA JUTALOM: A magyar lyra fejlődése a XIX. század második felétől kezdve, tekintettel az európai áramlatokra. (Kitűzetett másodszor 1921. febr. 6-án.) Jutalma a Lukács Móricz nejének, Birly Krisztinának emlékére tett alapítványból 3000 kor.* Benyújtásának határideje 1922. október 31-dike.

III. BULYOVSZKY GYULÁNÉ SZÍNMŰVÉSZNŐ JUTALMA: Szavalásra alkalmas lyrai költemény. (Kitűzetett 1922. január 31-én.) Jutalma 1500 kor.* Benyújtásának határideje 1923. október 31-dike.

IV. SZÉHER ÁRPÁD JUTALOM: Greguss Ágost aesthetikája. (Fejlődése és lényege.) (Kitűzetett 1922. január 31-én.) Jutalma 2000 kor.* Benyújtásának határideje 1923. október 31-dike.

V. SOMOGYI DEZSŐ JUTALOM: Tolnai Lajos vers-költészete. (Kitűzetett 1922. január 31-én.) Jutalma 1000 kor.* Benyújtásának határideje 1924. október 31-dike.

* Az *Erzsébetvárosi Kaszinó* adományából fölemelve.

VI. IFJ. BOJÁRI VIGYÁZÓ SÁNDOR JUTALOM: Magyar történelmi regény. (Kitűzetett 1922. január 31-én.) Jutalma a bojári gróf Vigyázó Jozefin által elhúnyt testvére, Vigyázó Sándor nevére tett alapítványból 2000 kor.* A jutalom 1924. április 28-dikán adatik ki. Benyújtásának határideje 1923. október 31-dike.

VII. GRÜNWALD VILMOS JUTALOM: Kisebb elbeszélő költemény. (Kitűzetett 1922. január 31-én.) Jutalma 1000 kor. Benyújtásának határideje 1922. október 31-dike.

VIII. RADÓ ANTAL JUTALOM: Kívántatik három kisebb költemény fordítása **XIX. századbeli angol költő vagy költők műveiből.** (Kitűzetett 1922. január 31-én.) Jutalma 2000 kor. Benyújtásának határideje 1924. október 31-dike.

IX. SZILASI NELLI JUTALOM: 6—14 éves gyermekeknek való, legalább egy nyomtatott ívre terjedő **színdarab.** (Kitűzetett 1921. febr. 1-én.) Jutalma Szilasi Béla gyárigazgatótól felesége nevének megörökítésére tett alapítványból 1000 kor. Benyújtásának határideje 1922. október 31-dike.

X. FRANKLIN JUTALMAK:

a) 12—15 nyomtatott ív terjedelmű **magyar társadalmi regény.** Jutalma 30,000 korona. Benyújtásának határideje 1923. október 31-dike.

b) 12—15 nyomtatott ív terjedelmű **magyar történeti regény.** Jutalma 30,000 kor. Benyújtásának határideje 1923. november 30-dika.

(Kitűzettek a Franklin-Társulat adományából 1922. jan. 31-ikén.)

A Franklin-jutalmakért pályázó munkák közül a jutalmat nem nyert, de a bírálat nyomán a Kisfaludy-Társaság által kiadásra érdemesnek ítélt pályaműveket a Franklin-Társulat — megfelelő írói tiszteletdíj mellett — ki fogja adni. Ugy ezeknek a műveknek, mint a jutalmazottaknak kiadói joga kizárólag a Franklin-Társulatot illeti.

XI. K. LIPPICH JUTALOM: Kőrösfői Kriesch Aladár élete és művei. (Kitűzetett 1921. febr. 1-én.) Jutalma Koronghi Lippich Elek adományából 5000 kor. Benyújtásának határideje 1922. október 31-dike.

XII. HALMOS IZOR JUTALMAK:

a) **Magyarország szellemi, politikai és gazdasági egysége.** Rövid, népszerű essay. (Kitűzetett másodszor 1922. január 31-én.) Jutalma 5000 kor. Benyújtásának határideje 1922. október 31-dike.

b) Középiskolai ifjúsági olvasmány a világháború anyagából, mely a magyar hősiességet nevelő hatással példázza. Terjedelme legfeljebb két nyomtatott ív lehet, s vagy egy hosszabb olvasmány legyen, vagy

* Az *Erzsébetvárosi Kaszinó* adományából fölemelve.

néhány rövidebb. (Kitűzetett másodszor 1922. január 31-én.) Jutalma 5000 kor. Benyújtásának határideje 1922. október 31-dike.

XIII. A KISFALUDY-TÁRSASÁG EGYKORI MÁSOD-ELNÖKÉNEK GREGUSS ÁGOSTNAK ÉS FELESÉGÉNEK, SZÜLETETT KEMÉNY MÁRIÁNAK ALAPÍTVÁNYÁBÓL 1922. deczember 29-én vagyis az alapítók egybekelésének napján 2000 koronával fogja jutalmazni az 1916—1921. évkörben felmerült legjelesebb szobrászati művet.

* * *

A pályamunkák gépírással vagy idegen kézzel, *tisztán és olvashatólag másolva, bekötve, lapszámozva, a szerző valódi nevét rejtő lepecsételt, jelmondatos levél kíséretében,* a fenn kitett határideig a Társaság titkárához (Szász Károly, I., Ág-u. 4) küldendők.

Megjegyzendő, hogy mindegyik pályadíjért versenyző munkák közül csak az nyerhet jutalmat, mely nem csupán aránylag jobb a többinél, hanem a melynek önálló becse is van.

A jutalommal kitüntetett pályamunkák a szerző tulajdona maradnak. A Társaság fenntartja magának, hogy azokat Évlapjaiba díjtalanul fölvehesse, sőt ha szerzőjök egy év lefolyása alatt ki nem adná, külön is, — minden díjazás nélkül — közrebocsáthassa.

A pályaművek kéziratai a Társaság levéltárában maradnak.

IV.

TÁJÉKOZTATÓ KÖZLÉSEK.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG SZEMÉLYZETE

1922-IK ÉVI FEBRUÁR 5-ÉN.

Elnökség és tisztviselők:

Elnök ..... Beöthy Zsolt.
Másodelnök ..... Berzeviczy Albert.
Titkár ..... Szász Károly.
Másodtitkár ..... Kéky Lajos.
Pénztárnok ..... Magyar Földhitelintézet.
Ügyész ..... Dr. Szőcs Ferencz.

Rendes tagok:

	Ambrus Zoltán	1899 *Budapesten.*
	Angyal Dávid	1910 *Budapesten.*
	Apponyi Albert gróf	1893 *Budapesten.*
	Bartóky József	1922 *Budapesten.*
5	Bánffy Miklós gróf	1916 *Budapesten.*
	Bárd Miklós	1905 *Budapesten.*
	Bársony István	1898 *Budapesten.*
	Benedek Elek	1900 *Budapesten.*
	Beöthy Zsolt	1876 *Budapesten.*
10	Berzeviczy Albert	1899 *Budapesten.*
	Csathó Kálmán	1921 *Budapesten.*
	Császár Elemér	1913 *Budapesten.*
	Csengeri János	1904 *Szegeden.*
	Ferenczi Zoltán	1903 *Budapesten.*
15	Fraknói Vilmos	1903 *Bécsben.*
	Gárdonyi Géza	1903 *Egerben.*
	Hegedüs István	1893 *Orosházán.*
	Hegedüs Loránt	1920 *Budapesten.*
	Ifj. Hegedüs Sándor	1921 *Budapesten.*
20	Heinrich Gusztáv	1882 *Budapesten.*
	Herczeg Ferencz	1893 *Budapesten.*

	Jakab Ödön	1895	*Budapesten.*
	Kenedy Géza	1921	*Budapesten.*
	Kéky Lajos	1917	*Budapesten.*
25	Kozma Andor	1893	*Budapesten.*
	Molnár Ferencz	1917	*Budapesten.*
	Négyesy László	1904	*Budapesten.*
	Némethy Géza	1922	*Budapesten.*
	Papp Ferencz	1920	*Budapesten.*
30	Pekár Gyula	1901	*Budapesten.*
	Petrovics Elek	1922	*Budapesten.*
	Radó Antal	1895	*Budapesten.*
	Rákosi Jenő	1869	*Budapesten.*
	Rákosi Viktor	1897	*Budapesten.*
35	Sajó Sándor	1917	*Budapesten.*
	Sebestyén Gyula	1909	*Budapesten.*
	Surányi Miklós	1922	*Budapesten.*
	Szabolcska Mihály	1899	*Temesvárott.*
	Szász Béla	1921	*Budapesten.*
40	Szász Károly	1916	*Budapesten.*
	Szávay Gyula	1910	*Budapesten.*
	Szemere György	1917	*Budapesten.*
	Szilády Áron	1867	*Kiskunhalason.*
	Takáts Sándor	1917	*Budapesten.*
45	Vargha Gyula	1883	*Budapesten.*
	Váradi Antal	1889	*Budapesten.*
	Végvári	1921	
	Voinovich Géza	1912	*Budapesten.*
	Zichy Géza gróf	1878	*Budapesten.*

Levelező tagok:

	Brábek Ferencz	1899	*Prágában.*
	Butler Dundas Ede	1879	*Londonban.*
	Jones Henrik	1893	*Mumby Vicarageben (Alford, Lincolnshire).*
	Kaluza Miksa	1911	*Königsbergben.*
5	Krohn Károly	1913	*Helsingforsban.*
	Madelung Aage	1916	*Berlinben.*
	Moldován Gergely	1909	*Kolozsvárott.*
	Norsa Umberto	1913	*Mantovában.*
	Schumacher Sándor	1898	*Kopenhágában.*

10 STEINBACH JÓZSEF	1912 *Bécsben.*
YOLLAND ARTUR	1909 *Budapesten.*

Az évszám az illetőnek taggá választása idejét jelöli.

BIZOTTSÁGOK:

Greguss-bizottság:

BEÖTHY ZSOLT, elnök.

ANGYAL DÁVID, BÁNFFY MIKLÓS GRÓF, BERZEVICZY ALBERT, PETROVICS ELEK, VOINOVICH GÉZA.

Shakespeare-bizottság:

Elnök: BERZEVICZY ALBERT.
Igazgató: FERENCZI ZOLTÁN.
Előadó: RADÓ ANTAL.
Szerkesztő: FERENCZI ZOLTÁN.
Belső tagok (a fentieken kívül): AMBRUS ZOLTÁN, ANGYAL DÁVID, APPONYI ALBERT GRÓF, BÁNFFY MIKLÓS GRÓF, BEÖTHY ZSOLT, CSATHÓ KÁLMÁN, HEGEDÜS ISTVÁN, HEINRICH GUSZTÁV, KOZMA ANDOR, PEKÁR GYULA, RÁKOSI JENŐ, SZÁSZ KÁROLY, VARGHA GYULA, VÁRADI ANTAL, VOINOVICH GÉZA, YOLLAND ARTUR.
Külső tagok: BODROGI LAJOS, GÁL GYULA, HEVESI SÁNDOR, IVÁNFI JENŐ, LATZKÓ HUGÓ, RÓZSA DEZSŐ, RUSZT JÓZSEF, SEBESTYÉN KÁROLY, TÓTH IMRE, IFJ. WLASSICS GYULA BÁRÓ.

Gazdasági bizottság:

HEGEDÜS ISTVÁN, HEGEDÜS LORÁNT, NÉGYESY LÁSZLÓ.
Póttag: KENEDY GÉZA.

Könyvkiadó-bizottság:

BEÖTHY ZSOLT, elnök.

ANGYAL DÁVID, ANTAL GÉZA, BALOGH JENŐ, FERENCZI ZOLTÁN, HERCZEG FERENCZ, KLEBELSBERG KUNÓ GRÓF, KOZMA ANDOR, ORMODY VILMOS, RADÓ ANTAL, SZÁSZ KÁROLY, SZÉKELY FERENCZ, VADÁSZ LIPÓT, VOINOVICH GÉZA.

SZERKESZTŐK:

A Magyar Népköltési Gyűjtemény szerkesztője:

SEBESTYÉN GYULA.

A Kisfaludy-Társaság Nemzeti Könyvtárának szerkesztői:

BEÖTHY ZSOLT, NÉGYESY LÁSZLÓ és CSÁSZÁR ELEMÉR.

A Költők és Irók című életrajz-vállalat szerkesztője:

FERENCZI ZOLTÁN.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG TISZTVISELŐI

a Társaság alapítása óta.*

Elnökök:

JÓSIKA MIKLÓS BÁRÓ (1841 okt. 12—1848 febr. 6.)
EÖTVÖS JÓZSEF BÁRÓ (1860 máj. 24—1866 febr.)
KEMÉNY ZSIGMOND BÁRÓ (1866 febr.—1873 jan. 29.)
TOLDY FERENCZ (1873 jan. 29—1875 decz. 10.)
LUKÁCS MÓRICZ (1876 jan. 26—1879 febr. 19.)
GYULAI PÁL (1879 febr. 19—1899 okt. 18.)
BEÖTHY ZSOLT (1900 febr. 14——).

* A Kisfaludy-Társaság élén első szervezete szerint az igazgató állott, kinek az ügyek intézésében a jegyző volt segítségére. A jegyző egy ideig nem is volt tagja a Társaságnak. 1841 okt. 12-én választja a Társaság, új szervezeti szabályzatának megfelelően, első teljes tisztikarát: elnököt, helytartó elnököt (1860-tól alelnök, 1865-től másodelnök elnevezést nyer), igazgatót (ez a tisztség 1865-ben megszünt), titoknokot (1860-tól titkár néven), segédtitoknokot (1865-től másodtitkár elnevezéssel). A Társaság működése 1848 febr. 6—1860-ig szünetel; a tisztviselők megbizatása forma szerint ugyan nem szünt meg, de voltaképen ez idő alatt a Társaság ügyeit egyedül Toldy Ferencz vitte. Greguss Ágost első titkári jelentésében (1862 febr. 6) a fent kimutatott tisztviselőkön kívül említi Császár Ferenczet, mint az 1858 febr. 26-iki ülésen elnöklő alelnököt s Hunfalvy Pált, mint az 1860 máj. 24-én tartott ülés titoknokát. Gyulai Pál lemondása után a tisztújító közülésig (1899 okt. 18. — 1900 febr. 14.) Szász Károly alelnök vezette a Társaság ügyeit. — 1920 febr. 4-én Császár Elemér választatott meg másodtitkárrá, de pár nap mulva leköszönt e tisztségről.

Másodelnökök:

Schedius Lajos (1841 okt. 12—1847 nov. 12, helytartó elnök néven.)
Toldy Ferencz (1869 aug. 1—1873 jan. 29. 1865-ig alelnök néven.)
Gyulai Pál (1873 jan. 29—1879 febr. 19.)
Greguss Ágost (1879 febr. 19—1882 decz. 13.)
Szász Károly (1883 febr. 7—1900 febr. 14.)
Berzeviczy Albert (1900 febr. 14——.)

Igazgatók:

Fáy András (1837 febr. 6—1840 febr. 1.)
Jósika Miklós báró (1840 febr. 1—1841 okt. 12.)
Toldy Ferencz (1841 okt. 12—1860 aug. 1.)
Arany János (1860 aug. 1—1865 jan. 26.)

Titkárok:

Tóth Lőrincz (1841 okt. 12—1843 aug. 1. Ugyanő volt 1837 febr. 6—1841 okt. 12-ig a Társaság jegyzője.)
Erdélyi János (1843 aug. 1—1848 febr. 6.)
Greguss Ágost (1860 aug. 1—1879 febr. 19.)
Beöthy Zsolt (1879 febr. 19—1900 febr. 14.)
Vargha Gyula (1900 febr. 14—1920 febr. 4.)
Szász Károly (1920 febr. 4——.)

Másodtitkárok:

Nagy Ignácz (1842 jan. 23—1844 ápr. 21. segédtitoknok néven s egyszersmind pénztárnok is.)
Garay János (1844 ápr. 21—1848 febr. 6.)
Tóth Kálmán (1860 aug. 1—1876 jan. 26.)
Beöthy Zsolt (1876 jan. 26—1879 febr. 19.)
Csiky Gergely (1879 febr. 19—1891 nov. 19.)
Vargha Gyula (1891 nov. 25—1900 febr. 14.)
Kozma Andor (1900 febr. 14—1920 febr. 4.)
Kéky Lajos (1920 márcz. 3——.)

A Greguss-jutalom nyertesei.

Első műkritikai évkör (1906—1911): Angyal Dávid *(Gyulai Pál)*.
Első festészeti évkör (1907—1912): Benczur Gyula *(Millenaris hódolat)* és Szinyei-Merse Pál *(Thuja)*.
Első színművészeti évkör (1909—1914): Jászai Mari (egész színművésznői pályája).
Első szobrászati évkör (1910—1915): Csikász Imre *(Ifjú nő)* és Szamovolszky Ödön *(Saját sírszobra)*.
Első zenészeti évkör (1911—1916): Hubay Jenő (*1914.* cz. symphoniája).
Első műépítészeti évkör (1912—1917): A *Széchenyi-híd* átépítését tervező bizottság (Beke József, Eckerman Ede, Gállik István, Gottlieb Ferencz, Hartig Sándor, Kherndl Antal, Szántó Albert és Zielinski Szilárd).
Második műkritikai évkör (1912—1918): Beöthy Zsolt (*A magyar irodalom kistükre*, 5. kiadás).
Második festészeti évkör (1913—1919): Dudits Andor (Kassai *Rákóczi-emlékfresco*).
Második színművészeti évkör (1915—1920): P. Márkus Emilia (egész pályája, különösen kiemelve *Stuart Máriája*) és Szentgyörgyi István (egész pályája, különösen kiemelve *Peleskei nótáriusa*).

A KISFALUDY-TÁRSASÁG ELHUNYT TAGJAI.

AZ 1922-IK ÉVI FEBRUÁR HÓ ZÁRTÁIG.

A Kisfaludy-Társaság tagjai 1866-ig csak egyfélék voltak. 1867-től fogva belsők meg külsők. 1879-től rendesek meg levelezők.

1838 Kölcsey Ferencz aug. 24.
1841 Csató Pál febr. 15.
1842 Dessewffy Aurél gróf febr. 9.
1844 Kisfaludy Sándor okt. 28.
1846 5 Vajda Péter febr. 10.
Kis János febr. 19.
1847 Schedius Lajos nov. 12.
1849 Péczely József máj. 23.
1851 Hazucha Ferencz (Kelmenfi László) ápr. 21.
1852 10 Helmeczy Mihály decz. 1.
1853 Garay János nov. 5.
1854 Nagy Ignácz márcz. 19.

1855 Vörösmarty Mihály nov. 19.
1857 Szenvey József jan. 22.
1858 15 Bajza József márcz. 3.
Bártfay László máj. 12.
Szontágh Gusztáv jun. 7.
Császár Ferencz aug. 17.
1860 Szenczy Imre febr. 2.
1861 20 Szemere Pál márcz. 18.
Vachott Sándor ápr. 9.
Sárosy Gyula (Lajos) nov. 16.
1864 Kazinczy Gábor ápr. 18.
Szalay László jul. 17.
25 Fáy András, *a társaság első igazgatója*, jul. 26.
Kuthy Lajos aug. 27.
Madách Imre okt. 5.
1865 Jósika Miklós báró, *a társaság első elnöke*, febr. 27.
1866 Kiss Károly febr. 17.
30 Gaál József febr. 28.
Egressy Gábor jul. 30.
Zádor György aug. 17.
Czuczor Gergely szept. 9.
1867 Pákh Albert *belső tag* febr. 10.
35 Bérczy Károly *belső tag* decz. 11.
1868 Erdélyi János *belső tag* jan. 23.
Tompa Mihály *belső tag* jul. 30.
1869 Greguss Gyula *belső tag* szept. 5.
1871 Eötvös József báró, *a társaság második elnöke*, febr. 2.
1872 40 Sir John Bowring *külső tag* nov. 23.
1875 Kriza János *belső tag* márcz. 26.
Szeberényi Lajos *belső tag* jun. 4.
Toldy Ferencz, *a társaság negyedik elnöke*, decz. 10.
Kemény Zsigmond báró, *a társaság harmadik elnöke*, decz. 22.
1876 45 Tóth Ede *belső tag* febr. 26.
Székács József *belső tag* jul. 29.
1877 Dömötör János *belső tag* jan. 8.
Steinacker Gusztáv *külső tag* jun. 7.
Fábián Gábor *belső tag* decz. 10.
1878 50 Szigligeti Ede *belső tag* jan. 19.
Horváth Mihály *belső tag* aug. 19.
1879 Toldy István *belső tag* decz. 6.
1880 Csengery Antal *rendes tag* jul. 13.

1881 Tóth Kálmán *rendes tag* febr. 3.
55 Szemere Miklós *rendes tag* aug. 20.
Lukács Móricz, *a társaság ötödik elnöke*, nov. 5.
Dux Adolf *rendes tag* nov. 20.
1882 Arany János *rendes tag* okt. 22.
Greguss Ágost *rendes tag* decz. 13.
1884 60 Frankenburg Adolf *rendes tag* jul. 3.
Szűcs Dániel *rendes tag* okt. 6.
1885 Germanecz Károly *lev. tag.* febr. 1.
Győry Vilmos *rendes tag* ápr. 14.
1886 Tárkányi Béla *rendes tag* febr. 16.
65 Kovács Pál *rendes tag* aug. 13.
Ipolyi Arnold *rendes tag* decz. 2.
1887 Balázs Sándor *rendes tag* aug. 1.
1888 Ring Mihály *lev. tag* okt. 4.
Henszlmann Imre *rendes tag* decz. 5.
1891 70 P. Szathmáry Károly *rendes tag* jan. 15.
Pachler Faust *lev. tag* szept. 5.
Csiky Gergely *rendes tag* nov. 19.
Hunfalvy Pál *rendes tag* nov. 30.
1892 Szabó István *rendes tag* márcz. 24.
75 Salamon Ferencz *rendes tag* okt. 9.
1894 Paulay Ede *rendes tag* márcz. 11.
1895 Stier Teofil *lev tag.*
Phillips Henrik *lev. tag.*
1896 Gr. Széchsen Antal *rendes tag* aug. 23.
80 Degré Alajos *rendes tag* nov. 1.
1897 Vajda János *rendes tag* jan. 17.
Pulszky Ferencz *rendes tag* szept. 7.
Pálffy Albert *rendes tag* decz. 22.
1898 Sayous Ede *lev. tag* jan. 19.
85 Abonyi Lajos (Márton Fer.) *rendes tag* ápr. 28.
Zichy Antal *rendes tag* máj. 19.
Szász Béla *rendes tag* jul. 7.
Arany László *rendes tag* aug. 1.
Horvát Boldizsár *rendes tag* okt. 28.
1899 90 Bartalus István *rendes tag* febr. 8.
Patterson Artur *lev. tag* szept. 29.
Péterfy Jenő *rendes tag* nov. 5.
1900 Imre Sándor *rendes tag* decz. 21.
1901 Saissy Amadé *lev. tag* április.

1902 95 Szigeti József *rendes tag* február 26.
Tolnai Lajos *rendes tag* márczius 19.
Dobsa Lajos *rendes tag* julius 8.
Vadnay Károly *rendes tag* julius 27.
Keleti Gusztáv *rendes tag* szeptember 2.
100 Müntz Jenő *lev. tag* deczember.
Bartók Lajos *rendes tag* deczember 31.
1903 Tóth Lőrincz *rendes tag* márczius 17.
1904 Jókai Mór *rendes tag* május 5.
Jovanovics János *lev. tag* junius 13.
105 Öman Viktor Emanuel *lev. tag* augusztus 23.
1905 Szász Károly *rendes tag* október 15.
1906 Bachat Dániel *levelező tag* április 13.
Handmann Dániel *levelező tag* deczember 8.
1907 Vulcanu József *levelező tag* szeptember 9.
1908 110 Szana Tamás *rendes tag* február 11.
1909 Sturm Albert *lev. tag* február 14.
Jalava (Almberg) Antal *lev. tag* julius 3.
Szüry Dénes *rendes tag* október 28.
Gyulai Pál, *a társaság hatodik elnöke*, november 9.
1910 115 Hevesi Lajos *lev. tag* február 27.
Mikszáth Kálmán *rendes tag* május 28.
Cassone József *lev. tag* julius 31.
Bigault de Casanove Károly *lev. tag* október 23.
1911 Vértesi Arnold *rendes tag* augusztus 1.
120 Jánosi Gusztáv *rendes tag* augusztus 15.
1912 Vrchlicky Jaroslav *lev. tag* szeptember 9.
Kont Ignácz *lev. tag* deczember 23.
1913 De Gubernatis Angelo gróf *lev. tag* február 24.
Ábrányi Kornél *rendes tag* márczius 11.
1914 125 Lechner Gyula *lev. tag* junius 10.
1915 Genetz Arvid *lev. tag* május 13.
Fiók Károly *rendes tag* május 21.
Baksay Sándor *rendes tag* junius 18.
1916 Hadzsics Antal *lev. tag* január 16.
130 Sebők Zsigmond *rendes tag* junius 4.
Dalmady Győző *rendes tag* junius 30.
Somló Sándor *rendes tag* szeptember 2.
Ágai Adolf *rendes tag* szeptember 22.
1917 Ponori Thewrewk Emil *rendes tag* február 24.
1918 135 Lévay József *rendes tag* julius 4.

Tisza István gróf *rendes tag* október 31.
1919 Berczik Árpád *rendes tag* julius 16.
Dóczy Lajos báró *rendes tag* augusztus 27.
Zempléni Árpád *rendes tag* október 12.
140 Neugebauer László *lev. tag* deczember 4.
Bayer József *rendes tag* deczember 12.
1920 Sirola Ferencz *lev. tag.*
Ábrányi Emil *rendes tag* május 20.
Endrődi Sándor *rendes tag* november 7.
1921 145 Schnitzer Ignácz *lev. tag* junius.
Haraszti Gyula *rendes tag* julius 15.
Riedl Frigyes *rendes tag* augusztus 7.
Jánosi Béla *rendes tag* szeptember 12.
Országh Pál *lev. tag* november 8.
150 Kiss József *rendes tag* deczember 31.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG ÚJ ALAPÍTÓI

Az 1922-ik évi február hó zártáig.*

Angol-magyar bank (évi 1000 K), Balogh Jenőné sz. Gyapay Ilona (500 K), Bécsi biztosító társaság (évi 1000 K), Beöthy Baba (5000 K), Berlini Victoria biztosító r.-t. (500 K), Boschán Károly (2000 K), dr. Csoboth Simon (1000 K), Dél-zalai takarékp. (500 K), Egyesült fővárosi takarékp. (1000 K), Első magy. ált. bizt. társ. (régebbi, évenként 400 K-val megújított alapítványához 25,000 K), Erdey Grúz Albert (1000 K), Erzsébetvárosi Casino (25,200 K), Faludi Gábor (20,000 K), Fészek Club (10,000 K), Franklin-Társulat (100,000 K), Gazdák biztosító szövetkezete (1000 K), Hermes ált. v. üzl. (évi 1000 K), VII. ker. polg. Casino (19,330 K), Hungaria Club (10,000 K), Jánosi József (régibb, 500 K-ás alapítványához 100 K), Józsefvárosi Kör (6000 K), Kaposvári gazd. és ip. takp. (1000 K), gr. Károlyi Imre (75,000 K), Kecskeméti szőlő- és gyümölcsterm. szöv. (5000 K), br. Kohner Adolf (20,000 K), Kvassay Ede (régibb, 200 K-ás alapítványához 982 K 10 f), Községi és városfejlesztő (évi 1000 K), Krisztinavárosi Casino (600 K), Lechner

* A rendkívüli nyomdai viszonyok lehetetlenné teszik az alapító tagok névjegyzékének teljes egészében való közlését. E névsor az alapító tagok utolsó névjegyzékének (*Évlapok* LI. k. 295—302., LII. k. 114., LIII. k. 183. l.) kiegészítéseül szolgál.

Tibor (régibb, 200 K-ás alapítványához 300 K), Liget-Club (3000 K), Lipótvárosi Casino (régibb, 1000 K-ás alapítványához 5000 K), Magyarországi Ujságírók Egyesülete (5000 K), Magyar Leszámitoló Bank (évi 1000 K), Magyar-olasz bank (évi 1000 K), Magyarorsz. központi takarékp. (évi 1000 K), Makói áll. főgimn. IV. o. (400 K), Nagykanizsai Casino (500 K), Nemzeti Casino (2000 K), Névtelen (1000 K), Otthon írók és hirlapírók köre (10,000 K), Pápai ref. főgimn. tanulói (12,000 K), Pesti magy. keresked. bank (évi 1000 K), br. Podmaniczky Gézáné (100,000 K), Radó Ágnes (Balogné) és Radó Teréz (Szőnyiné, atyjuk, Radó Antal nevére tett 10,000 K-ás alapítványukhoz újabb 10,000 K), Rakovszky Iván (680 K), Sándor Pál (10,000 K), Soproni áll. felső keresk. isk. tanulói (1000 K), Szegő Miksa (5000 K), Székely A. Aladár (2000 K), Szilágyi Miklós (5000 K), Vargha Gyula (régibb 1400 K-ás alapítványához 2000 K), gr. Wenckheim László (régibb 500 K-ás alapítványához 10,000 K), Wiener Bank-Verein Magyarorsz. fióktelepe (évi 1000 K), vásárhelyi Wodianer Artur emlékére leányai (10,000 K), Wolfner Karolin (10,000 K), Záloglevelek orsz. közp. bankja (évi 1000 K), gr. Zselénsky Róbert (10,000 K).

KIVONATOK A TÁRSASÁG JEGYZŐKÖNYVEIBŐL.

1921 márczius 2.

1. Titkár örömmel jelenti, hogy az elnök lelkes felhívásának visszhangjául, melylyel a magyar társadalmat könyvkiadó actiónk támogatására hívta fel, az Erzsébetvárosi Casino 10,000 K-t adományozott Társaságunknak. E lelkes példaadás nyomán az Otthon Írók és Hirlapírók Köre 5000, a Magyarországi Ujságírók Egyesülete 5000 s Székely Ferencz a budapesti izr. hitközség nevében 250,000 koronát ajánlott fel. Egyesek részéről is történtek nagyobb adományok. Ezek: Beöthy Baba 5000, Erdey-Gruz Aladár 1000, Névtelen 2000, Rakovszky Iván 680, Sándor Pál 10,000, Szegő Miksa 5000, Székely A. Aladár 2000, Szilágyi Miklós 5000, Wolfner Karolin 10,000 koronás befizetett adománya s Dukes Arnold felajánlott 3000 koronás adománya. Hálás köszönettel fogadtatnak.

2. Titkár felolvassa Csathó Kálmán, ifj. Hegedüs Sándor, Jánosi Béla, Kenedy Géza és Szász Béla ujonnan megválasztott r. tagok leveleit, melyekben köszönetet mondanak megválasztatásukért s készségüket fejezik ki a Társaság munkájában való buzgó részvételre. Örvendetes tudomásul szolgál.

4. Titkár jelenti, hogy a Könyvkiadó Bizottság megtartotta alakuló ülését s ezen kültagokul egyhangúan a régieket hívták meg: Antal Gézát, Klebelsberg Kunó grófot, Ormódy Vilmost, Vadász Lipótot, Végh Arturt és Wodianer Arturt. Tudomásul szolgál.

5. Radó Antal, mint a Shakespeare-Bizottság előadója jelenti, hogy a Shakespeare-Bizottság is megtartotta alakuló ülését s a tisztségekre az eddigieket választotta meg. (Elnök: Berzeviczy Albert, előadó: Radó Antal, igazgató és szerkesztő: Ferenczi Zoltán.) A külső tagok is változatlanul megmaradtak, de a belső tagok sorába még Csathó Kálmán r. tagot óhajtja a Bizottság s kéri a Társaságot Csathó Kálmán megválasztására. Tudomásul szolgál. Csathó Kálmánt belső taggá választja a Társaság a Shakespeare-Bizottságba.

7. Titkár jelenti, hogy az Erzsébetvárosi Casino 10,000 koronás adományát az idén lejáró pályázatok pályadíjainak felemelésére szánta. Felhasználására vonatkozólag az elnökség a következőket javasolja:

a) A III. Lukács Krisztina-jutalom (A mondai és történeti anyag feldolgozása Aranynál) emeltessék fel 1000 K-ról 3000 K-ra;

b) a Bulyovszkyné-jutalom (Szavalásra alkalmas lyrai költemény) emeltessék fel 600 K-ról 1000 K-ra;

c) a Széher Árpád jutalom (Hosszabb elbeszélés vagy kisebb regény) emeltessék fel 1000 K-ról 2000 K-ra;

d) a Somogyi-jutalom (Salamon F. kritikai működése) emeltessék fel 200 K-ról 1000 K-ra;

e) a Vigyázó-jutalom (Magyar történelmi regény) emeltessék fel 1000 K-ról 2000 K-ra;

f) az idén lejáró többi pályadíj változatlanul hagyása mellett javasolja az elnökség, hogy a jövő évben lejáró II. Lukács Krisztina-jutalom (A magyar lyra fejlődése a XIX. sz. második felétől kezdve) szintén emeltessék fel 1000 K-ról 3000 K-ra. A Társaság a javaslathoz hozzájárul.

1921 április 6.

15. Titkár a folyó ügyek során jelenti, hogy *a)* utolsó ülésünk óta elhunyt a Könyvkiadó-Bizottságnak két, alapítóink sorából választott tagja: Wodianer Artur és Végh Artur. Wodianer Artur könyvkiadói finom érzékét és gazdag tapasztalatait, Végh Artur, ki maga is író volt, nagy készültségét, külföldi és hazai remekírók munkáin pallérozódott ízlését értékesítette a bizottságban. Mindketten általánosan ismert és tisztelt alakjai voltak a közéletnek, előmozdítói és munkásai a közművelődési törekvéseknek. Mindkét halott családjához az elnökség részvétiratot intézett. Kéri ennek tudomásul vételét s emlékezetük-

nek, valamint a halálukkal Társaságunkat ért veszteségnek és mély fájdalmunknak jegyzőkönyvi megörökítését. A Társaság a titkár javaslatát elfogadja s az elnökség eljárását helyben hagyja.

b) A Társaság irodalmi céljainak előmozdítására megindított actio örvendetesen halad. A mult ülésen már bejelentett 315,680 K-hoz újabb 217,482 K 10 f gyült, még pedig a következő, részben befizetett, részben bejelentett összegek: dr. báró Kohner Adolf 20,000, báró Podmaniczky Gézáné 100,000 (alapítvány), Kvassay Ede 982 K 10 f (alapítvány), Kaposvári Gazd. és Ipari Tpt. 1000, Nagykanizsai Kaszinó 500, Halmos Izor 6000 (pályázat céljaira), Első M. Ált. Bizt. Társ. 25,000, «Fészek» Művészek Clubja 10,000, Soproni áll. felső ker. isk. és női keresk. szaktanf. tanulói 1000, Balogné Radó Ágnes 10,000 (tavalyi alapítványuk növelésére) Hungária Club 10,000, dr. Csoboth Simon 1000 (alapítvány), VII. ker.polg. kaszinó 10,000, Boschán Károly 2000, Faludi Gábor 20,000 K. Tehát az actio eredménye idáig 533,162 K 10 f. Örvendetes tudomásul szolgál.

16. A felolvasások során *a)* ifj. Hegedüs Sándor székfoglalóul emlékezést olvas fel Endrődi Sándorról, majd *Csiszoló műhely* című elbeszélését mutatja be. A székfoglaló r. tagot elnök szíves szavakkal köszönti. Ezeket s az új tag válaszát a Társaság s a nagyszámú közönség tetszéssel fogadja.

b) Vargha Gyula r. tag költeményeket olvas fel. Elnök megemlékezve arról, hogy 1871-ben jelentek meg Vargha Gyula első költeményei Kiss József Képes Ujságában, meleg szavakkal méltatja költői munkásságának félszázados fordulójához ért társunk költészetét. A Társaság szeretetét és háláját fejezve ki, azt kívánja neki, hogy hazafias költészetének keserű hangja, sötét jövendőmondásai bizonyuljanak még az ő életében mesének, költészetnek. A Társaság s a közönség az elnök megemlékezését lelkes együttérzéssel fogadja s nagy melegséggel ünnepli kiválóan érdemes társunkat.

18. A Kereskedelmi Miniszterium átiratban fordult Társaságunkhoz, s 5000 K-t ajánlott fel azzal a rendeltetéssel, hogyha a Franklin-Társulat ifjúsági regénypályázatának nyertese aviatikai tárgyú lenne, ez összeg szolgáljon a 15,000 K-ás pályadíj növelésére; ha pedig a legjobb mű nem aviatikai tárgyú, de a pályamunkák közt van kiadásra érdemes és ez aviatikai tárgyú, ez jutalmaztassék vele. Az elnökség a Társaság utólagos jóváhagyása reményében s a Franklin-Társulat igazgatóságával egyetértően az ajánlatot elfogadta s a pályázat ilyen irányú módosítását közzétette. Jóváhagyólag tudomásul vétetik.

19. Titkár jelenti, hogy Halmos Izor úr 5000 K-t ajánlott fel pályadíjul, a középiskolai ifjúság számára a világháború anyagából vett ol-

vasmányra, mely a magyar hősiességet nevelő hatással példázza, s egyszersmind 1000 K-t is befizetett a bírálóbizottság tiszteletdíjául. Az elnökség nevében javasolja, hogy a Társaság az ajánlatot fogadja el s hirdesse meg a pályázatot a következő formában: «Kívántatik a középiskolai ifjúság számára a világháború anyagából vett olvasmány, mely a magyar hősiességet nevelő hatással példázza. A pályamű legfőljebb két nyomtatott ívre terjedjen s vagy egy hosszabb olvasmány legyen, vagy néhány rövidebbet foglaljon magába.» A Társaság a javaslathoz hozzájárul.

26. Elnök felhívja a Társaság baráti érzését arra, hogy tisztelt és szeretett régi társunk, gróf Zichy Géza nagybetegen fekszik s még betegsége előtt átadott költeményét mai felolvasó ülésünk mutatván be, indítványozza: hatalmazza fel a Társaság az elnökséget, hogy nagybeteg társunkat levélben tisztelettel, szeretettel s legjobb kívánságainkkal üdvözölje. A Társaság szívbeli együttérzéssel járul hozzá az elnök indítványához.

1921 május 11.

28. Titkár a folyó ügyek során *a)* bemutatja az Apponyi Albert gróf országos ünneplését rendező bizottság meghívását a f. é. május hó 28-án tartandó ünnepre. Rövid néhány szóval, de meleg nagyrabecsüléssel, melylyel fenkölt társunk iránt viseltetünk, javasolja, hogy az ünneplésen mennél nagyobb számmal vegyünk részt s kérjük meg elnökünket, hogy vezesse küldöttségünket. A Társaság a javaslathoz hozzájárul s az elnök is készséggel vállalja a küldöttség vezetését.

d) Jelenti, hogy a Könyvkiadó-Bizottság az elhúnyt Végh Artur és Wodianer Artur helyére az alapító tagok sorából Balogh Jenőt és Székely Ferenczet hívta meg. Tudomásul szolgál.

e) Örömmel jelenti, hogy az a társadalmi actio mely Társaságunk támogatására megindult, újabb eredményeket mutat fel. Legutóbbi ülésünk óta a következő adományok érkeztek: Lipótvárosi Kaszinó 50,000 K (első részletéül befizetve 5000 K), Balogh Jenőné szül. Gyapay Ilona 500 K (alapítványul) Bécsi Bizt. Társaság 500 K, Bécsi Élet- és Járadék-Biztosító Int. 500 K, Pápai ref. főgymnasium tanuló ifjúsága 12,000 K, Erzsébetvárosi Kaszinó újabb adománya 15,200 K, Dél-Zalai Takarékpénztár, Nagykanizsa 500 K, Első Kecskeméti Szőlő- és Gyümölcstermelő Szövetkezet 5000 K, Bpest—Józsefvárosi Kör 6000 K, Halmos Izor újabb pályázat költségeire 6000 K, a négy Arany-matiné jövedelme 29,969 K, Krisztinavárosi Kaszinó 600 K, összesen 126,769 K; a régebben bejelentett összeget is hozzávéve 659,931 K 10 f eddigi összes eredménye e társadalmi actiónak. Továbbra is a közönség szíves jóindulatába ajánlva Társaságunk ügyét, felolvassa a pápai ref. főgimn.

igazgatójának növendékeik adományát kísérő lelkes, szép levelét. Örvendetes tudomásul szolgál.

f) Jelentést tesz az Arany-matinék nagy erkölcsi és anyagi sikeréről. Jelenti, hogy az elnökség levélben már köszönetet mondott Beöthy László úrnak, az Unió vezérigazgatójának s a közreműködött művészeknek és művésznőknek, kik oly nagy hálára kötelezték a Társaságot szíves készségükkel. Kéri ennek jóváhagyását s indítványozza, hogy a Társaság mondjon köszönetet felolvasásaikkal közreműködő társainknak: Voinovich Gézának, Benedek Eleknek, Kéky Lajosnak és Sajó Sándornak. Végül jelenti, hogy a matinék körül fölmerült 3385 K költség fedezését a magyar irodalom egyik áldozatkész barátja, Rust József úr volt szíves magára vállalni. Indítványozza, hogy a Társaság mondjon ezért jegyzőkönyvi köszönetet neki. A Társaság a titkár jelentését tudomásul veszi, ill. javaslatait elfogadja.

g) Jelenti, hogy az elnökkel Győrött jártában meggyőződtek arról, hogy kérésünkre Győr városa újból felállíttatta, hozzá méltó keretben, Kisfaludy Károlynak lebontott emlékszobrát s kijavíttatta Kovács Pál régi kedves társunk emléktábláját. Örvendetes tudomásul szolgál.

29. A felolvasások során Kenedy Géza r. tag székfoglalóul felolvassa *Emlékezését báró Dóczy Lajosra.* A székfoglaló tagnak elnök szíves üdvözlő beszéd kíséretében nyujtja át tagsági oklevelét, melyet az lelkes köszönő szavakkal vesz át. A nagyszámú közönség a székfoglaló emlékezését s a beszédeket nagy tetszéssel fogadja.

30. Titkár a Festetics pályázatokra vonatkozólag bejelenti, hogy *A Keszthelyi Helikon történetére* pályamű nem érkezett. *A Gróf Festetics György a magy. irodalomban* cz. pályatételre beérkezett 3, *A Dunántúl a két Kisfaludy költészetében* cz. pályatételre 5 pályamű. Kéri a Társaság intézkedését bíráló bizottságok kiküldésére s a meddőn maradt pályakérdésre vonatkozólag. Bírálókul kiküldetnek: a *Gróf Festetics György a magyar irodalomban* cz. pályázatra: Angyal Dávid, Szász Károly és Voinovich Géza; *A Dunántúl a két Kisfaludy költészetében* cz. pályázatra: Beöthy Zsolt, Császár Elemér és Hegedüs István. Az eredménytelenül maradt pályázatra vonatkozólag minden körülmény gondos mérlegelése alapján titkár azt az indítványt teszi, hogy megbízás útján irassa meg a Társaság, a herczeg utólagos jóváhagyását kérve s erre Négyesy László r. tagot ajánlja. A Társaság egyhangú határozattal megbízást ad Négyesy László r. tagnak *A Keszthelyi Helikon történetének* megírására a pályázathirdetésben megjelölt kívánalmak értelmében s a lehető legrövidebb időre. Négyesy László a megbízást köszönettel elfogadja. Munkájáról jelentéstételre Ferenczi Zoltán és Papp Ferencz r. tagok küldetnek ki.

32. Titkár jelenti, hogy Halmos Izor úr újabb 6000 K-t ajánlott fel és fizetett be pénztárunkba azzal a rendeltetéssel, hogy belőle 5000 K pályadíjul tűzessék ki egy rövid, népszerű essayre, erről a tételről: *Magyarország szellemi, politikai és gazdasági egysége.* 1000 K a pályabírák jutalmazására szolgáljon. Javasolja, hogy a Társaság az ajánlatot fogadja el s a pályázatot f. é. okt. 31-iki határidővel hirdesse meg. A Társaság a javaslathoz hozzájárul.

1921 junius 1.

39. Titkár a Társaság javára érkezett újabb adományokról tesz jelentést. Utolsó ülésünk óta a következő újabb adományok folytak be: Nemzeti Casino 2000 K, gr. Zselénsky Róbert 10,000 K, gr. Wenckheim László 10,000 K, VII. ker. Polg. Casino (újabb adomány) 9330 K, Gazdák Biztosító Szövetkezete 1000 K (alapítvány). Örvendetes tudomásul szolgál.

40. A felolvasások során Szász Béla r. tag székfoglalóul megemlékezést olvas fel Ábrányi Emil elhúnyt r. tagról, majd két műfordítását *(Thrymskvídha* és *Athlakvídha)* mutatja be az Eddából, tájékoztató tanulmány kíséretében. A székfoglaló r. tagot elnök szíves szavakkal köszönti, nagy hálával ünnepelve a Szász család anyáit, kik immár három nemzedéken át nevelték gyermekeik lelkét áldozásra a legfensőbb eszményeknek, s nagy elismeréssel méltatva a székfoglaló r. tagnak szerényen elvonuló, de értékes munkásságát. Szász Béla r. tag meghatott szavakkal köszöni meg az elnök szíves üdvözlő szavait. A Társaság s a közönség a székfoglaló felolvasást s az utána elhangzott beszédeket nagy tetszéssel fogadja.

41. Elnök jelenti, hogy a zárt ülés legfontosabb feladata a Festetics-pályázatok eldöntése. Mivel egyik pályázatnál ő előterjesztést fog tenni, az ülés vezetésére korelnökül Vargha Gyula r. tagot kéri föl, ki az elnöki széket elfoglalván, felszólítja a bírálóbizottságokat jelentésük megtételére.

Voinovich Géza r. tag a *gróf Festetics György a magyar irodalomban* czímmel hirdetett pályázat bírálóbizottságának (Angyal Dávid, Szász Károly, Voinovich Géza) teljesen egyértelmű megállapodásául terjeszti elő jelentését. 3 pályamű érkezett. A 2. sz. töredék derék társai mellett szóba sem jöhet. Az 1. sz. «Magyar szívvel» jeligéjű munka igen alapos készültségű, adatokban a leggazdagabb, de előadása kissé száraz. A 3. sz., «Minerva» jeligéjű munka szintén igen alapos, tárgyát egészen kimeríti, minden ízében módszeres, alaposságát finom és kiművelt æsthetikai érzékkel s nagy szerkezeti és előadásbeli csínnal párosítja. A bizottság javasolja, hogy a jutalom a 3. sz. pályaműnek adassék ki, de kéri a Társaságot, hívja fel a pályázathirdető herczeg figyelmét és

jóindulatát arra, hogy a 2. sz. jutalomra szintén teljesen méltó művet, a mely bizonyos tekintetben kiegészítené a nyertes művet, szintén díjazni és kiadni méltóztassék.

A Társaság a bírálóbizottság javaslatát egyhangúan elfogadván, a felbontott jeligés levélből kitünt, hogy a jutalmazott 3. sz. «Minerva» jeligéjű pályamű szerzője Négyesy László, egyetemi tanár, Társaságunk tagja.

42. Császár Elemér r. tag mint *A Dunántúl a két Kisfaludy költészetében* címmel hirdetett pályázat bírálóbizottságának (Beöthy Zsolt, Császár Elemér, Hegedüs István) előadója előterjeszti jelentését. Öt pályamű érkezett; közülök 3 jelentéktelen, de 2 komoly, értékes, jutalomra érdemes alkotás. E tekintetben a bizottság egyetért, csak abban nem juthatott egyhangú megállapodásra, melyiknek adassék a jutalom. Jelentését a maga és Hegedüs István társa nevében terjeszti elő. A 4. sz. «Itt a kék Balaton partja virányain» jeligéjű pályaművet alapos, komoly dolgozatnak találják, melynek magyarázataiban erős elmeél jelentkezik, sokszor mélyrehatol, másszor meg igen finom vagy talpraesett a megfejtés; stilusa is a kész, kiforrott, gyakorlott íróé. A bizottság többsége mégis a 2. sz. «E szép és nagy termésből egy-egy kéve az ő munkájuk volt» jeligéjű pályaművet ajánlja kitüntetésre, mert ez határozottan és nem kis mértékben fölötte áll. Legnagyobb apparátussal dolgozik, fejtegetéseinek széles fejlődéstörténeti és psychologiai alapot vet, kelleténél szélesebbet, vannak szempontjai, van ítélete, stilusa színes, lendületes, szinte már novellistikus. E pályaművet jutalomra, a 4. számút dícséretre ajánlják.

Beöthy Zsolt biz. t. különvéleményt terjeszt elő. A két munka kiválóságára nézve teljesen egyetért két társával, de két olyan szempontból, mely rá nézve döntő fontosságú, a jutalmat a 4. sz. pályaműnek javasolja. A 2. sz. pályamű inkább Kisfaludy S. költészetének történetét adja, de a dunántúli hatások bizonyítása mindig csak általánosságokban marad, vonatkozásai többnyire nem értékesek és nem jellemzők, tehát a voltaképeni feladatot nem oldja meg. Ellenben a 4. sz. dolgozat a feladatot kitünően megoldja, teljesen és kimerítően. A 2. sz.-nak szerkezete meglehetősen zavaros, míg a 4. sz. e tekintetben is igen sikerült, igen világos felosztást és berendezést mutat.

Császár Elemér és Hegedüs István egypár a 2. sz. dolgozatot illető kifogásra reflektálva, Kozma Andor r. tag kifejti, hogy rá teljes mértékben meggyőzően hatott az elnök előterjesztése, ki annak idején a kitűzött tételt fölvetette s már ebből a szempontból is leghivatottabb annak eldöntésére, hogy melyik pályamű oldotta meg legjobban feladatát. Javasolja, hogy a Társaság a jutalmat a 4. sz. pályaműnek adja ki,

a 2. sz.-ra vonatkozólag pedig tegyen ugyanolyan előterjesztést a herczeg úrhoz, mint az előbb eldöntött pályázaton megdicsért pályaműről. Ugyanebben az értelemben szólal fel Ferenczi Zoltán r. tag is. Voinovich Géza r. tag kiemeli, hogy az elnök különvéleménye a 4. sz. pályamű elsőbbségét két olyan rendkívül fontos szempontból hangoztatta, hogy a Társaság teljes megnyugvással részesítheti ezt a jutalomban. Császár Elemér új bírálóbizottság kiküldését javasolja, a mibe Beöthy Zsolt teljes készséggel beleegyezik. Szász Károly, mint titkár is, ezt veszedelmes præcedensnek tekintené, a mely különben sem biztosítaná a teljesen egyhangú megállapodást, ismétlődhetnék a mostani eset s különben is lehetetlen a pályázat sürgős eldöntése miatt, ezért határozottan ellenzi e javaslatot. A Társaság e javaslatot elvetvén, elnök elrendeli a szavazást, még pedig először Császár Elemér és Hegedüs István közös javaslatára. Mellette a két javaslattevő szavazott. Így a Társaság igen nagy többséggel Beöthy Zsolt különvéleménye alapján a jutalmat a 4. sz., «Itt a kék Balaton partja virányain» jeligéjű pályaműnek ítéli. Beöthy Zsolt magáévá tevén Kozma Andor indítványát, kéri a Társaságot, javasolja a herczeg úrnak a 2. sz. pályamű kiadását és díjazását. Ezt a Társaság elfogadván, a felbontott jeligés levélből a 4. sz. pályamű szerzőjéül Kéky Lajos, tanár, a Társaság tagja tűnt ki. A két dicséretet nyert pályamű jeligés levele eltétetik, szerzőik jelentkezésre hivatnak fel. A többi jeligés levél elhamvasztására korelnök Kozma Andor és Sajó Sándor r. tagokat kéri fel.

1921 julius 2.

(Rendkívüli ülés Keszthelyen a Helikoni Ünnepek százados fordulóján.)

49. Beöthy Zsolt elnök tisztelettel köszöntve az ünneplő közönséget, megnyitja az ülést. Visszatekint az első helikoni ünnepek idejére, méltatja jelentőségüket s magyar szíve egész bensőségével hódol Festetics György nagy emlékének s méltó utódjának, herczeg Festetics Taszilónak, ki családi nagyságának s nemzeti hűségének egyaránt eleget tett ez ünnepek rendezésével. Az elnöki megnyitót a Társaság s az igen nagy számban egybegyült ünneplő közönség, melynek soraiban egyaránt kivették részüket az ünneplésből az országos közélet kiválóságai, az irodalmi és művelődési egyesületek kiküldöttei, a dunántúli törvényhatóságok képviselői s Keszthely város lakossága, — élénk tetszéssel s hosszantartó lelkes éljenzéssel fogadja.

50. Az ünnepi ülés további tárgyainak során: *a)* Szász Károly rövid titkári jelentésében a Társaságnak az ünnep irodalmi része előkészítésében kifejtett munkásságáról számol be;

b) Sajó Sándor r. tag felolvassa *gr. Festetics György emlékére* írt ünnepi ódáját;

c) Négyesy László r. tag *Gr. Festetics György a magyar irodalomban* cz. pályanyertes tanulmányának egyik, Berzsenyinek Festetics Györgyhöz írt költeményeit elemző, részletét mutatja be;

d) Kozma Andor r. tag előadja *A mai magyarokhoz* írt költeményét;

e) Vargha Gyula r. tag előadja *Berzsenyi árnyékának* cz. ódáját;

f) Kéky Lajos r. tag a magyar költészetnek sajátosan dunántúli elemeit megvilágító részeket olvas fel *A Dunántúl a két Kisfaludy költészetében* cz. pályanyertes tanulmányából;

g) Jakab Ödön r. tag *Kisfaludy Sándor emlékére* írt Himfy-cyklusát olvassa fel.

A Társaság s a közönség a dolgozatokat nagy figyelemmel és élénk tetszéssel fogadja s a közönség emelkedett érzéssel és lelkesen ünnepli a Társaságot az elnök zárószavai után. Az ünnepség többi része nem a Társaság rendezésében folyt le, de minden mozzanatában kegyeletes érzéssel vett részt Társaságunk. Az emlékfák ültetése során Társaságunk nevében Beöthy Zsolt elnök Mészöly Géza emlékére ültetett fát.

1921 október 5.

51. Elnök Dante költői nagyságát ünneplő szavakkal nyitja meg a Dante halála hatszázados fordulóján Dante emlékének szentelt felolvasó ülést. A Társaság s a közönség áhítatos kegyelettel hallgatja elnök szavait s általuk szívből hódol a nagy olasz költő emléke előtt.

52. Titkár előterjesztései során mindenek előtt a Társaság halottjairól tesz megindultan jelentést:

«Ezekben az országosan szomorú időkben nekem is szomorú jelentéssel kell kezdenem előterjesztéseimet. A lefolyt nyári szünet alatt három kedves társunkat vesztettük el rendes tagjaink sorából.

Julius 15-én meghalt, hosszú szenvedés után, Haraszti Gyula, ki népköltési termékek vizsgálatával kezdte írói pályáját, majd régibb költőink méltatásával folytatta, hogy azután a franczia classikai és modern költészet buzgó búvárává és nagyérdemű ismertetőjévé váljék irodalmunkban. Tizenöt évig volt Társaságunk tagja s nagybecsű munkái közül a *Molière élete és művei* s *A franczia lyrai költészet fejlődése* czímüek kiadványaink gazdag sorozatában is díszes helyet foglalnak el.

Augusztus 7-én, szintén hosszabb, aggodalmas betegeskedés után, elvesztettük Riedl Frigyest, nemzeti irodalomtörténetünk nagyhírű egyetemi tanárát, Társaságunk mind máig legnagyobb büszkeségének, Arany Jánosnak méltó monographusát, kit elsősorban éppen e munkásságáért hívott el Társaságunk 21 évvel ezelőtt tagjai sorába s kit szék-

oglalójakor elnökünk azzal köszöntött, hogy ő adta az æsthetikai irodalom egyik legszebb s módszerére nézve úttörő könyvében Arany szellemének legbehatóbb és legtanulságosabb fejtegetését. E fényes szellem búvárlatán kívül, mely gyönyörűséges munkálkodás aranyfonálként húzódott végig egész pályáján, mint az essay-irodalom leghivatottabb művelője vált ki elhunyt társunk, irodalmi és művészeti nagyszerű alkotásokon pallérozódott, páratlanul finom ízlésével és ritka biztos ítélő erejével.

Szeptember 13-án pedig váratlanul, betegeskedés nélkül, munkaerejének úgyszólván teljében halt meg Jánosi Béla társunk, a kit legutóbbi közülésünkön választottunk be Társaságunkba, s ki még el sem foglalhatta körünkben székét, — ám a bölcseleti æsthetika történetére vonatkozó munkáival rég elfoglalta az őt megillető helyet a magyar tudományos irodalomban.

Mindhárom halottunk koporsójára koszorút helyeztünk s Haraszti Gyula ravatalánál Beöthy Zsolt elnökünk, Riedl Frigyesénél Kozma Andor, Jánosi Béláénál Szász Károly tolmácsolta Társaságunk fájdalmát és részvétét . . .

Megilletődött lélekkel kérem a t. Társaságot, hogy kedves elhunyt társaink elvesztése fölötti igaz fájdalmának és őszinte részvétének adjon kifejezést mai ülésünk jegyzőkönyvében, örökítsük ott meg hálás szívvel és kegyelettel az ő soha el nem múló emlékezetüket s értesítsük erről levélben hátramaradt családjaikat.» — Elnök mély fájdalommal és részvéttel mondja ki ebben az értelemben a Társaság határozatát.

«Megfogyatkozott megint levelező tagjaink száma is. Schnitzer Ignácz társunk, Petőfinek, de Aranynak is lelkes és nagytehetségű német fordítója, késő aggkorban, de agyában újabb irodalmi tervekkel s szívében a magyar irodalom meg nem fogyatkozott szeretetével, elhunyt juniusban, Bécsben, hol élete utolsó szakát töltötte. Irodalmunk külföldi ismertetésének szent ügyét kitartóan szolgálván, rászolgált életével tiszteletünkre, halálával fájdalmunkra, — fejezzük ki elhunyta fölötti igaz részvétünket jegyzőkönyvünkben.» Elnök ebben az értelemben mondja ki a Társaság határozatát.

53. Titkár jelentést tesz a Társaság részvételéről, rendkívüli ülés formájában, jul. 2-án a Keszthelyi Helikon százados fordulójának ünnepén s bemutatja herczeg Festetics Tasziló köszönő levelét. Javasolja, hogy a Társaság mondjon köszönetet az áldozatkész herczegnek, ki ez ünnep rendezésével e nehéz időben kitünő szolgálatot tett az irodalom s közvetve a nemzet szent ügyének s Társaságunkat hálára kötelezően tisztelte meg bizalmával. A Társaság felhatalmazza az elnökséget, hogy köszönetünket a herczeg úr előtt levélben tolmácsolja, ama reménység

hangoztatásával, hogy az ezen újabb Helikoni Ünnepen elvetett mag meg fogja hozni a maga áldásos, gazdag gyümölcseit.

Még három szép irodalmi ünnepről tesz a titkár örvendetes jelentést. A Vasvármegyei Kultur-Egyesület Faludi Ferencz németújvári szülőházát emléktáblával jelölte meg, melynek leleplezési ünnepén, jun. 26-án Társaságunkat Kéky Lajos m. titkár képviselte. A Kultur-Egyesület ezért az elnökséghez intézett levélben köszönetet mondva, hangsúlyozta, hogy a Társaság képviseltetése az ünnepnek nemcsak fényét emelte, hanem hatását is jelentékenyen fokozta. Julius 10-én a Budapest—Svábhegyi Egyesület Jókai emlékének szentelt díszülést tartott, melyen tagjaink sorából Beöthy Zsolt elnök, Kozma Andor és Hegedüs Loránt, s Könyvkiadó-Bizottságunk egyik külső tagja, Székely Ferencz szerepeltek. Szept. 8-án a Leányfalusi Törzs leplezte le az egykori nagynevű elnökünk, Gyulai Pál kedves pihenőhelyén felállított emléktáblát. Az ünnepi beszédet Kozma Andor mondotta, a Társaság nevében Szász Károly titkár köszönte meg a leányfalusiak megható hűségét. Örvendetes tudomásul szolgál. A Társaság az őt képviselő tagoknak köszönetet mond.

54. Titkár jelentést tesz a Társaságunk anyagi támogatására megindult társadalmi mozgalom örvendetes eredményeül újabban bejelentett, nagyrészt be is érkezett adományokról: Hungária Bank r.-t. (évi hozzájárulásként) 1000 K, a makói áll. főgimn. IV. osztálya 400 K, Első Magy. Ált. Biztosító Társ. 400 K, Angol-Magyar Bank (évi hozzájárulásként) 1000 K, Pesti Hazai Első Takarékpénztár 2000 K, Hermes Magy. Ált. Váltóüzlet r.-t. (évi hozzájárulásként) 1000 K, Wiener Bank-Verein magy. orsz. fióktelepe 1000 K, Kereskedelmi Bank (évi hozzájárulásként) 1000 K, Leszámítoló Bank (é. h.) 1000 K, Városfejlesztő r.-t. (é. h.) 1000 K, Egyesült Fővárosi Takpt. (é. h.) 1000 K, Záloglevelek Orsz. Közp. Bankja (é. h.) 1000 K, Magyarorsz. Közp. Takpt. (é. h.) 1000 K, Berlini Victoria ált. bizt. r.-t. magyar és keleti igazgatósága 500 K, Liget-Club 3000 K, Kánitzné Wodianer Mária és Lefébvrné Wodianer Juliska — édes atyjuk, Wodianer Artur emlékére — 10,000 K, Magyar-Olasz Bank 1000 K. Az eddig bejelentett és beérkezett alapítványok és adományok összege 674,561 K 10 f. Örvendetes tudomásul szolgál.

55. Titkár egy kedves évfordulóra hívja fel a Társaság figyelmét. Hatvan esztendeje, hogy a *Nefelejts* borítékján (1861 okt. 6) Révkomáromból egy «vidéki levél» jelent meg, melynek írója a komáromi algimn. 13 esztendős diákja, — Beöthy Zsolt volt. E ritka jubiláris alkalmat megragadja, hogy kifejezést adjon a Társaság nagy szeretetének elnöke iránt s hálás szívvel köszöntse benne atyai barátunkat, irodalmi «családi

kör»-ünknek szerető és szeretett fejét. Kéri a Társaságot, hogy másodelnökünk útján Beöthy Zsolt iránti tántoríthatatlan ragaszkodásának, bizalmának és hálájának s e kis házi ünnep alkalmából érzett őszinte örömének jegyzőkönyvében adjon kifejezést. Másodelnök pár perczre átvéve az elnöklést, a Társaság egyhangú határozatául kijelenti, hogy titkár előterjesztését a Társaság egész terjedelmében a legmelegebb érzelmekkel fogadván, javaslatát határozattá emeli s e kegyeletes, szép alkalommal biztosítja elnökünket mindig hű, ragaszkodó szeretetéről. Kifejezi egyszersmind azt az óhajtását, hogy a 60 év előtti kezdetre emlékezve, Beöthy Zsolt legyen még sokáig az egész magyar életnek dísze és büszkesége. Az elnök megindultan mond köszönetet a titkár szíves szavaiért s azért a szíves fogadtatásért, melyben ezeket a Társaság s a közönség részesítette. Nem ünneplésül, hanem a családi szeretet megnyilatkozásaul fogadja és őrzi e kedves megemlékezést. A Társaság s a díszes közönség nagy együttérzéssel, sűrű tetszéssel fogadja a beszédeket s lelkes szeretettel, igaz bensőséggel ünnepli az elnököt.

56. Titkár bejelenti, hogy Beöthy László úr Társaságunknak ajándékozta a *Gyermekbarát*nak azt az évfolyamát, melyben Beöthy Zsolt első költői műve megjelent s mely előbb Beöthy Zsolt példánya volt. A Társaság hálás köszönettel fogadja s ereklyetárába helyezi a kedves ajándékot.

58. Titkár indítványozza, hogy ha kiadványaink sorozatát folytathatjuk, mindenek előtt elnökünk összegyűjtött beszédeinek (első sorban elnöki megnyitóinak) és tanulmányainak két kötetét bocsássuk közre. A Társaság ezt egyhangúan elhatározza.

1921 november 9.

69. Titkár jelenti, hogy a Társaság anyagi támogatására megindult mozgalom során gr. Károlyi Imre 75,000, egy névtelen 1000 K-t adományozott, Debreczen városa pedig 20,000 K-ás alapítványra hozott határozatot. A mozgalom eddigi eredménye 770,561 K 10 f. — Örvendetes tudomásul szolgál. Az adományokat a Társaság hálás köszönettel fogadja.

72. Titkár jelentést tesz az október 31-én lejárt pályázatok eredményéről. Javaslatot terjeszt elő a bírálóbizottságokra vonatkozólag. A Társaság a javaslatokat magáévá tevén, a következő bírálóbizottságokat küldi ki:

I. Lukács Krisztina-jutalom. (Kisebb szónoki mű e kérdésről: Hogyan készüljünk a haza felszabadítására?) Beérkezett 3 pályamű. Pályadíj 1000 K. Bírálók: Berzeviczy Albert, Herczeg Ferencz, Pekár Gyula.

II. Lukács Krisztina-jutalom. (A mondai és történeti anyag költői

feldolgozása Aranynál.) Pályadíj 3000 K. Beérkezett 1 pályamű. Bírálók: Négyesy László, Pap Ferencz, Szávay Gyula.

III. Bulyovszky Gyuláné-jutalom. (Szavalásra alkalmas lyrai költemény.) Pályadíj 1000 K. Beérkezett 39 pályamű. Bírálók: Kozma Andor, Sajó Sándor, Váradi Antal.

IV. Széher Árpád-jutalom. (Hosszabb elbeszélés vagy kisebb regény.) Pályadíj 2000 K. Beérkezett 13 pályamű. Bírálók: Csathó Kálmán, Kenedy Géza, Kéky Lajos.

V. Somogyi Dezső-jutalom. (Salamon Ferencz kritikai működésének ismertetése.) Pályadíj 1000 K. Beérkezett 1 pályamű. Bírálók: Császár Elemér, Heinrich Gusztáv, Papp Ferencz.

VI. Vigyázó-jutalom. (Magyar történelmi regény.) Pályadíj 2000 K. Nem érkezett pályamű.

VII. Grünwald-jutalom. (Prózai elbeszélés a népéletből.) Pályadíj 1000 K. Beérkezett 3 pályamű. Bírálók: Hegedüs Sándor, Kenedy Géza, Szász Károly.

VIII. Radó Antal-jutalom. (Három kisebb költemény fordítása XIX. századbeli angol költő vagy költők műveiből.) Pályadíj 1000 K. Beérkezett 12 pályamű. Bírálók: Kozma Andor, Radó Antal, Voinovich Géza. E jutalommal kapcsolatban jelenti a titkár, hogy a 12. sz. pályaműhöz nov. 3-án feladva egyik fordítás variánsa s a versek eredetije küldetett be utólag. A Társaság úgy határoz, hogy az elkésett variáns nem bocsáttatik pályázatra.

IX. Sebestyén Gyula-jutalom. (A mesetypusok irodalmának kritikai ismertetése.) Pályadíj 1000 K. Beérkezett 1 pályamű. Bírálók: Benedek Elek, Császár Elemér, Négyesy László.

X. Franklin-jutalom. (Magyar társadalmi regény.) Pályadíj 30,000 K. Beérkezett 13 pályamű. Bírálók: Császár Elemér, Kéky Lajos, Szász Béla. E jutalomért versenyző pályaművek közül a 13. számú nov. 1-én adatott postára. Ez a Társaság határozata szerint nem bocsáttatik pályázatra.

XI. Franklin-jutalom. (Magyar tárgyú ifjúsági regény.) Jutalma 15,000 K. Beérkezett 13 pályamű. Bírálók: Benedek Elek, Jakab Ödön, Szemere György. Mivel aviatikai tárgyú pályamű is érkezett, egy régebbi határozat értelmében erre vonatkozólag, mint szakférfiú, Janner Ernő felügyelő úr is bevonandó a bizottságba.

XII. Halmos Izor-pályázat. (Ifjúsági olvasmány a világháború anyagából.) Pályadíj 5000 K. Beérkezett 4 pályamű. Bírálók: Bársony István, Sajó Sándor, Szász Károly.

XIII. Halmos Izor-jutalom. (Magyarország szellemi, politikai és gazdasági egységéről rövid népszerű essay.) Pályadíj 5000 korona.

Beérkezett 2 pályamű. Bírálók: Angyal Dávid, Kenedy Géza, Négyesy László.

XIV. Franklin-jutalom. (Magyar történeti regény.) Pályadíj 30,000 K. Csak nov. 30-án jár le, de a Társaság már most kiküldi bírálókul Angyal Dávidot, Beöthy Zsoltot és Ferenczi Zoltánt.

77. Ügyész felolvassa jelentését néhai Aszalay Gyula hagyatékáról. E hagyatékot kitevő 73 kat. hold $1307^{1}/_{10}$ □-öl területű s a hagyatéki leltár szerint 234,900 K értékű ingatlanokra a tulajdonjog a Társaság javára bekebeleztetett ... A Társaság nagy örömmel és hálával mond köszönetet az ügyész úrnak buzgó eljárásáért s kegyelettel emlékszik meg gróf Tisza István boldogult társunkról, ki számunkra e nagy hagyatékot megszerezte.

1921 deczember 7.

78. Elnök az ülést megnyitván, bemutat egy márványdarabot, az egyetlen töredéket, mely Fadrusz lerombolt remekéből, a pozsonyi Mária Terézia-szoborból csonka országunkba átmenthető volt. Egy kegyeletes szív, daczolva a veszedelmekkel, elküldötte neki s mivel ő úgy érzi, hogy ez nemcsak személyes emlék, hanem a magyar kultúrának és magyar gyásznak nemzeti emléke, azért felajánlja a Társaság ereklyetára számára. S ehhez egy javaslatot is fűz: «A mit javasolni kívánok, nem kell hozzá hosszú megokolás. Az újkori plasztika egyik legnagyobb mesterének egyik legnagyobb remekét tette semmivé a barbár vakdüh. Mikor nemzetünket akarta megsebezni, megsebezte az egész emberi műveltséget. Belénk fojtja a szót ember-voltunk és magyar-voltunk: mindegyiknek egy dicsőségét gyászoljuk. Ez a «ledőlt szobor» is, mint amaz egykori, harsogja fülünkbe kötelességünket, értsük meg szavát. Kötelességeink közt tegyünk meg mindent megszállott területeken levő műemlékeink védelmére, melyek a magyar műveltséget és a magyar egységet hirdetik. Tisztelettel indítványozom, hogy csatlakozzunk a magyar írók és művészek azon átiratához, melyet e tárgyban a művelt világ összes írói és művészi egyesületeihez intéznek. Egyszersmind megemlékezve arról, hogy a minap alakult meg Oxfordban egy magyarbarát társaság, mely szellemi érdekeink ápolását tűzte ki feladatául, indítványozom, hogy ehhez az egyesülethez is intézzünk átiratot s kérjük közbenjárását az angol kormánynál és nemzetnél. A szomorú példa vigyázatra int bennünket. Műemlékeink fölött állandóan ott függ Damokles kardja, — nem: a vad barbár ökle. Hívjuk segítségül az emberi műveltséget!» A Társaság a felajánlott ereklyét kegyelettel, köszönettel fogadja. A javaslathoz egyhangúan hozzájárul.

79. Titkár örömmel jelenti, hogy *a)* a Franklin-Társulat 100,000 korona adományt ajánlott fel, azzal a kikötéssel, hogy fele alapít-

ványként kezelendő, másik felével pedig szabadon rendelkezhetik a Társaság;

b) Jánosi József alapító tag régebbi alapítványát tehetségéhez képest növelni akarván, egyelőre 100 K-t fizetett be pénztárunkba. Az adományok köszönettel fogadtatnak.

80. Titkár jelenti, hogy a múlt hó folyamán a Társaság két irodalmi ünnepen képviseltette magát:

a) Nov. 19-én Egerben Tárkányi Béla születése százados fordulójának ünnepén Négyesy László r. tag képviselte Társaságunkat s adott kifejezést annak a kegyeletnek, melylyel kedves volt társunk iránt még halóporában is viseltetünk;

b) nov. 25-én a képviselőház tisztviselői kara rendezett kegyeletes ünnepet Endrődi Sándor volt kedves társunk emlékére, melyen Társaságunknak számos tagja megjelent. Tudomásul szolgál.

81. A felolvasások során Csathó Kálmán megválasztott r. tag székfoglalóul *Emlékezést* olvas fel *Berczik Árpádra*, majd *Sapka a fogason* cz. elbeszélését olvassa fel. Elnök a székfoglaló r. tagot, tagsági oklevelét átnyújtva, beszéddel köszönti, mit ez hálás szavakkal köszön meg. A Társaság a székfoglaló dolgozatokat s az elhangzott beszédeket nagy tetszéssel fogadja.

82. Titkár határozatra hívja fel a Társaságot a megüresedett tagsági helyekre vonatkozólag. A Társaság úgy határoz, hogy mind a négy megüresedett tagsági helyet betölti, még pedig kettőt költővel, kettőt íróval.

83. Titkár javasolja, hogy a megüresedett levelező tagsági helyek betöltésével várjon a Társaság, míg tájékozódhatunk, hogy vannak-e barátaink idegenben. A Társaság így határoz.

84. Titkár jelenti, hogy a Franklin-Társaság történeti regénypályázatára, mely nov. 30-án járt le, 5 pályamű érkezett; közülök egy csak töredék. A bíráló-bizottságot (Angyal Dávid, Beöthy Zsolt, Ferenczi Zoltán) már a múlt ülés kiküldte. Tudomásul szolgál.

85. Titkár jelenti, hogy Benedek Elek r. tag, kit a múlt ülés két bizottságba is kiküldött bírálóul, e megbizatásnak nem tehet eleget, mert családjától nyert értesülése szerint hosszabb időre Erdélybe költözött. A Társaság Benedek Elek helyére az ifjúsági regényt bíráló bizottságba Radó Antalt, a mesetypusok kritikai irodalmát ismertető pályamű bírálására Beöthy Zsoltot küldi ki.

1921 deczember 29.

(Rendes ülés a Greguss-jutalom tárgyában.)

95. Elnök megnyitja az ülést, mely a Greguss-díj ez évre szóló jutalmának odaítélésére hivatott össze. Jelenti, hogy az előzetes tárgyalá-

sokra az elnökség szakértőkül meghívta Ambrus Zoltánt, a Nemzeti Színház igazgatóját, Beöthy Lászlót, az Unió vezérigazgatóját s Tóth Imrét, a Színművészeti Akadémia igazgatóját. Szívesen köszönti a közülök jelen levő Beöthy László urat s köszönetet mond a szakértőknek a bizottság munkájában való szíves részvételükért. Közli továbbá, hogy mivel a bizottság a díjnak megosztását hozza javaslatba, hogy az amúgy is csekély díj teljes összegében legyen kiadható, a Pesti Hazai Első Takarékpénztár e czélra 2000 K-t adományozott. Hasonlóképen 2000—2000 K-t adományozott a Hazai Bank s Berkes Ferencz bankár úr azzal a rendeltetéssel, hogy ha a jövőben is a díj megosztása javasoltatik, ez összegből a megosztott díj 2000 K-ra legyen kiegészíthető. A Társaság az adományozó Berkes Ferencz úrnak és intézeteknek hálás köszönetet mond.

96. Voinovich Géza r. tag, a Greguss-bizottság előadója, minthogy jelentését, melyben teljes részletességgel ismerteti az utolsó hat év színészetét, a nyílt ülésen fogja felolvasni, csak a bizottság javaslatát terjeszti elő. Ő a maga részéről Márkus Emiliát hozta javaslatba a jutalomra. Ambrus Zoltán nem élt ajánlási jogával, de figyelmébe ajánlotta a bizottságnak Márkus Emiliát. Hasonlóképen Tóth Imre is. A bizottság azonban abban állapodott meg s azt javasolja a Társaságnak, hogy a jutalom osztassék meg Márkus Emilia, a Nemzeti Színház művésznője s Szentgyörgyi István között, különösen kiemelvén, hogy azért is óhajtja a megszállt Kolozsvárott működő kiváló művész jutalmazását, hogy ebből is láthassák elszakított véreink, hogy hozzánk tartozóknak érezzük őket s a magyar kultúra egysége nem szakadt meg. A bizottság javaslatát Ferenczi Zoltán mint erdélyi ember s mint a kinek közel negyven évig volt módjában figyelemmel kísérni Szentgyörgyi működését, köszönettel és büszkeséggel fogadja. Benne az újabb idők legkitünőbb genre-színészének nyújtja koszorúját a Társaság.

Elnök kérdést intéz Beöthy László meghívott szakértő úrhoz, ki a bizottsági tárgyalásokon betegsége miatt nem vehetett részt, óhajt-e a javaslathoz hozzászólani. Beöthy László úr a legteljesebb elismeréssel van a javaslatba hozott művészek kiválósága iránt s a legtávolabbról sem irányul ellenük, ha mégis egy szempontra hívja fel a Társaság figyelmét. A színész-jutalom most másodízben kerül döntésre s, miként az első alkalommal, most is egy-egy élet színészi munkáját jutalmazzák vele, holott az alapító-levél elsősorban az utolsó hat esztendő legkiválóbb színészi alkotásának jutalmazását rendeli. Ilyen alkotások az utolsó hat évben is voltak s a színészekre is ösztönzőbbnek tartaná a jutalmazásnak ezt a módját. Azt óhajtaná, hogy e jutalom ne repkény legyen, mely romokra fut, hanem mag, mely a földbe hull s termést hoz. Ber-

zeviczy Albert m. elnök azt hangoztatja, hogy e kiváló művészek egész munkásságának megkoszorúzásával a szabályzat követelményének is eleget teszünk, mert hisz több kimagasló alkotásuk esik ez időszakra is. Titkár teljesen egyetért a szakértő úrral abban, hogy a Greguss-jutalom intentióinak inkább megfelel egy színészi alkotás jutalmazása, mint egy egész pályáé. Ennek a felfogásnak kifejezést is adott a bizottsági tárgyalásokon. Nagy keretekben egyetértett a bizottsági javaslattal, de ő a javaslatba hozott művészeknek nem egész pályáját kívánta jutalmazni, hanem Márkus Emiliának Stuart Máriáját, Szentgyörgyi Istvánnak Tiborczát. Voinovich Géza előadó a javaslat kiegészítéseül közli, hogy a bizottság e szempontot is figyelembe véve Márkus Emiliát főként Stuart Máriája, Szentgyörgyi Istvánt pedig főként Peleskei nótáriusa alapján hozza javaslatba a jutalomra. Elnök felteszi a kérdést, elfogadja-e a Társaság a bizottság javaslatát. A Társaság a javaslathoz egyhangulag hozzájárul. Ennek alapján az elnök kimondja határozatúl, hogy a Társaság az idei kettőzött Greguss-jutalmat Márkus Emiliának, a Nemzeti Színház művésznőjének s Szentgyörgyi Istvánnak, a kolozsvári magyar színház művészének adja ki.

97. Titkár jelenti, hogy a soproni népszavazás alkalmával az elnökség a velünk egy czélra működő Frankenburg-Körnek a következő üdvözlő táviratot küldte: «Frankenburg-Kör, Sopron. A magyar diadal régi lelkes munkásának, a testvéregyesületnek köszönet, hála, üdvözlet a Kisfaludy-Társaságtól. Beöthy elnök, Szász titkár.» Császár Elemér r. tag, ki akkor épen Sopronban tartózkodott, jelenti, hogy táviratunk ott rendkívüli örömet szerzett. Örvendetes és jóváhagyó tudomásul szolgál.

98. Titkár bemutatja a vall. és közokt. min. 195,425/1921. III. A. sz. leiratát, melylyel az elnök és m. elnöknek az 1921/3. évi időszakra történt megválasztását megerősíti. Tudomásul szolgál.

1922 január 4.

104. Titkár előterjesztéseit szomorú jelentéssel kezdi: «A lefolyt esztendő, a melynek folyamán annyi súlyos és nagy veszteségben volt része Társaságunknak, utolsó napján is, úgyszólván végvonaglásában, elrabolta tőlünk, a magyar irodalomtól az ékesszavú költőt, veterán tagtársunkat, Kiss Józsefet. A temetésen másodelnökünk adott kifejezést a veszteségnek, mely bennünket és a magyar irodalmat érte. Megrajzolta poétai egyéniségét, rajzolta szívbe markoló lyráját, vázolta elbeszélő költészetét s így nekem nincs mit hozzájuk tennem méltató szavaihoz, csak röviden utalok arra, hogy Kiss József költői pályája úgyszólván a mi Társaságunk körében kezdődött, mikor majdnem ötven esztendővel ezelőtt egyik költeményét, a *Simon Juditot* Vadnay

Károly felolvasó-asztalunknál bemutatta. Azóta sokszor megdobogtatták a magyar szíveket a *Rabasszony*, az *Ágota kisasszony*, *Mért oly későn*, *A naphoz* és más költeményei. E költői pályára való utalással kérem a Társaságot, hogy fájdalmunknak a mai ülés jegyzőkönyvében is adjon kifejezést s vegye jóváhagyólag tudomásul, hogy a Társaság nevében Berzeviczy Albert másodelnök mondott búcsúztatót és az elnökség koszorút helyezett elhúnyt tagtársunk ravatalára.» Jóváhagyó tudomásul szolgál. A Társaság a súlyos veszteség felett érzett fájdalmának jegyzőkönyvében is kifejezést ad. Még egy veszteségünkről tesz jelentést a titkár : nov. 8-án elhalt egyik levelező tagunk, Országh Pál, ki a legnagyobb magyar költőknek volt tolmácsa tótjaink között. A sírnál elfeledve bizonyos fájó politikai eseményeket, kegyeletes lélekkel emlékezik meg nagy költőink ihletett lelkű fordítójáról s kéri, hogy az ő emlékét is örökítse meg jegyzőkönyvében a Társaság. Elnök ilyen értelemben mondja ki a Társaság határozatát.

105. Titkár jelenti, hogy dr. Lechner Tibor úr régibb 200 K-ás alapítványát 300 K-val 500-ra egészítette ki. Örvendetes tudomásul szolgál.

107. Titkár a beérkezett tagajánlásokról tesz jelentést. A 2 írói helyre beérkezett 2 ajánlás, még pedig : 1. Némethy Gézát ajánlja Ferenczi Zoltán ; 2. Petrovics Eleket ajánlja Beöthy Zsolt.

A 2 költői helyre beérkezett 5 ajánlás, még pedig : 1. Lampérth Gézát ajánlják Szávay Gyula, Ferenczi Zoltán, Váradi Antal, Kenedy Géza és ifj. Hegedüs Sándor ; 2. Hevesi Sándort ajánlják Voinovich Géza, Herczeg Ferencz, Ambrus Zoltán, Csathó Kálmán és Radó Antal ; 3. Lőrinczy Györgyöt ajánlják Váradi Antal, Angyal Dávid és Ferenczi Zoltán ; 4. Surányi Miklóst ajánlják Voinovich Géza és Csathó Kálmán ; 5. Bartóky Józsefet ajánlja Szász Béla.

Az egyes ajánlások felolvastatnak. A 3. sz.-ra nézve megállapíttatik, hogy e rövid, pár soros ajánlás nem felel meg a követelményeknek. Mivel azonban Lőrinczy Györgyről két évvel ezelőtt két részletes ajánlás terjesztetett elő, erre való utalással kivételesen elfogadja a Társaság ez ajánlást is. Az összes ajánlások elfogadtatnak s a gyakorlatnak megfelelően a titkár intézkedni fog, hogy az ajánlások kinyomassanak s a tagoknak idejében szétküldessenek.

110. Titkár jelenti, hogy Gajdács Pál, tótkomlósi ev. lelkész úr Sajó Sándor közvetítésével 2000 K-t küldött a Társaságnak, azzal a rendeltetéssel, hogy ez összeget egy, gróf Tisza István emlékét az ifjúság számára megörökítő jellemrajz írója kapja. A felhasználás módjára azonban nem intézkedik teljes határozottsággal, úgy hogy az elnökségnek előbb érintkezésbe kell vele lépnie s csak azután tehet javaslatot.

Tudomásul szolgál. A Társaság a felajánlott összeget köszönettel fogadja.

1921 január 31 és február 1.
(Előzetes és tagválasztó közülés.)

114. Elnök megállapítja, hogy az ülés kezdetén a megjelent tagok száma 25, tehát a választás elrendeléséhez megkívánt huszat meghaladó.

116. Elnök elrendeli a tagválasztást. Titkár felolvassa az alapszabályoknak s az ügyrendnek a választásokra vonatkozó pontjait. Az ajánlások, minthogy nyomtatásban szétküldettek, felolvasottaknak tekintetnek. Sorshúzás útján a szavazást először a költői helyekre rendeli el. Betölthető két hely, melyre öten vannak ajánlva: Bartóky József, Hevesi Sándor, Lampérth Géza, Lőrinczy György, Surányi Miklós. — Beadatott 25 szavazat, így tehát absolut többség 13. A beadott szavazatokból Bartóky Józsefre esett 11, Hevesi Sándorra 10, Lampérth Gézára 8, Lőrinczy Györgyre 6, Surányi Miklósra 7. — Az absolut többséget egyik ajánlott sem kapván meg, elnök a legtöbb szavazatot nyert Bartóky Józsefre rendeli el a szavazást. — Beadatott 26 szavazat, az absolut többség tehát 14. A szavazatokból 14 igen, 11 nem, 1 üres. Elnök Bartóky Józsefet a Társaság megválasztott r. tagjának jelenti ki. — Elnök Hevesi Sándorra rendeli el a szavazást. — Beadatott 26 szavazat, ebből 11 igen, 15 nem s így Hevesi Sándor a kívánt absolut többséget nem kapta meg. — Elnök Lampérth Gézára rendeli el a szavazást. — Beadatott 25 szavazat, tehát az absolut többség ismét 13. A beadott szavazatokból 10 igen, 15 nem s így Lampérth Géza sem kapta meg a kívánt absolut többséget. — Elnök Surányi Miklósra rendeli el a szavazást. — Beadatott 25 szavazat, ebből 14 igen, 11 nem s így Surányi Miklós a kívánt absolut többséget megkapván, elnök őt a Társaság megválasztott r. tagjának jelenti ki. — Elnök az írói helyekre rendeli el a szavazást. Betölthető két hely, melyre ketten vannak ajánlva: Némethy Géza és Petrovics Elek. — Beadatott 25 szavazat; Némethy Gézára esett 18, Petrovics Elekre 19 szavazat, 4 szavazólap üres volt. Elnök Némethy Gézát és Petrovics Eleket a Társaság megválasztott r. tagjának jelenti ki.

117. Titkár javasolja, hogy állapítsa meg a Társaság az új tagokra vonatkozólag, kinek a helyére választattak s kiről kell székfoglalójuk alkalmával megemlékezniök. — A Társaság úgy határoz, hogy Bartóky József Zempléni Árpád elhunyt tagtársunkról, Némethy Géza Bayer Józsefről, Petrovics Elek Riedl Frigyesről, Surányi Miklós Haraszti Gyuláról tartozik székfoglalója alkalmával megemlékezni.

119. Titkár jelenti, hogy Riedl Frigyes halálával megüresedett a Greguss-bizottság szobrászati előadójának helye s a Könyvkiadó-

bizottságnak egyik tagsági helye. Jelenti továbbá, hogy a Gazdasági Bizottság 3 tagja közül Hegedüs István vidéken lakik, Hegedüs Lorántot betegsége bizonytalan időre szintén távol tartja, úgy hogy csak Négyesy László vett részt a pénzügyi bizottság ülésén. Javasolja ezért egy póttag kiküldését. Az elnökség nevében a Greguss-bizottságba Petrovics Eleket, a Könyvkiadó-bizottságba Angyal Dávidot, a Gazdasági-bizottságba póttagul Kenedy Gézát ajánlja. Más ajánlás nem történvén, elnök elrendeli a szavazást. — Beadatott 21 szavazat. Ezekből Petrovics Elekre esett 20, Angyal Dávidra 20, Kenedy Gézára 18 szavazat; 1 szavazólap üres volt. A szavazás eredményeként elnök Petrovics Eleket a Greguss-bizottság, Angyal Dávidot a Könyvkiadó-bizottság tagjának, Kenedy Gézát a Gazdasági Bizottság póttagjának jelenti ki.

120. A lejárt pályázatok eldöntésére s az új pályázatok megállapítására térve át, *a)* Radó Antal a Franklin-Társulat adományából kiírt ifjúsági regénypályázatról tesz jelentést. A maga és egyik bíráló társa, Szemere György nevében a jutalom ki nem adását javasolja. Jakab Ödön, a harmadik bíráló, különvéleményt terjeszt elő s a jutalom kiadását javasolja a 6. sz. *A levegő hőse* cz. s Pro patria et gloria jeligéjű pályaműnek. Nem óhajtja dícséretben részesíteni, de a Franklin-Társulat figyelmébe kívánja ajánlani a 2. sz. *Egy pilóta jegyzetei* (Hiszek Magyarország feltámadásában) s a 3. sz., *A szikra kipattant* (Hiszek Magyarország feltámadásában) cz. pályaműveket. A kereskedelemügyi min. részéről kiküldött aviatikai szakértő szintén a díj ki nem adását javasolta, de a beérkezett aviatikai tárgyú pályaművek közül *A levegő hősét* találta legjobbnak, kiadás esetén azonban ez szakszerűség szempontjából még némi átdolgozásra szorul.

Titkárnak az az álláspontja, hogy ha egy pályamű az irodalmi színvonalat eléri s erkölcsi és hazafias szempontból nem kifogásolható, a jutalmat ki kell adnunk. A különvélemény őt meggyőzte s ezért a jutalom kiadását javasolja. Elnök szavazásra bocsátva az ügyet, a Társaság többsége a különvéleményt fogadja el s a jutalmat kiadja *A levegő hőse* cz. pályaműnek s egyszersmind megkeresi a kereskedelmi min.-t azon 5000 K jutalom folyósítása czéljából, melyet azon esetre helyezett kilátásba, ha aviatikai tárgyú munka lesz a pályázat nyertese. Egyszersmind figyelmébe ajánlja a Franklin-Társulatnak a 2. sz. (Egy pilóta jegyzetei) s a 3. sz. (A szikra kipattant) pályaműveket.

b) Ferenczi Zoltán a Franklin-Társulat adományából történeti regényre hirdetett pályázatról tesz jelentést. A bizottság (Angyal Dávid, Beöthy Zsolt, Ferenczi Zoltán) egyhangúan azt határozta, hogy sem a jutalmat nem adja ki, sem dícséretre nem ajánlja egyik pályaművet

sem. A bizottság javaslata elfogadtatván, a pályatételt a Társaság 1923 okt. 31-iki határidővel ismét kitűzi.

c) Sajó Sándor a szavalásra alkalmas lyrai költeményre hirdetett Bulyovszkyné-pályázatról tesz jelentést. Bírálótársaival (Kozma Andor és Váradi Antal) teljes egyetértésben a jutalom ki nem adását javasolja s dícséretre sem ajánl a pályaművek közül egyet sem. A bizottság javaslata elfogadtatván, a jutalom, 1500 K összegben ismét szavalásra alkalmas lyrai költeményre tűzetik ki 1923 okt. 31-iki határidővel.

d) Kenedy Géza a *Magyarország szellemi, politikai és gazdasági egysége* cz. Halmos Izor pályázatról tesz jelentést. A bizottság (Angyal Dávid, Kenedy Géza, Négyesy László) a díj ki nem adását javasolja. A titkár hivatkozván arra, hogy a bizottság egyik tagja, Négyesy László, beküldött véleménye szerint hajlandó lett volna kiadni a díjat, elvi álláspontjának megfelelően kérdést tesz, nem lehetne-e a díjat kiadni. Négyesy László fenntartja, hogy a díj kiadása mellett volt, de leszavazták; különvéleményt azonban nem kívánt előterjeszteni. Angyal Dávid nincs jelen, Kenedy Géza pedig ragaszkodik a díj ki nem adásához. A díjat a Társaság nem adja ki s a pályázatot még egyszer meghirdeti 1922 okt. 31-re.

e) Kéky Lajos a Franklin-Társulat adományából társadalmi regényre hirdetett pályázatról tesz jelentést. A bizottság (Császár Elemér, Kéky Lajos, Szász Béla) teljes egyhangúsággal a jutalom ki nem adását javasolja s dícséretre sem ajánlhatja egyik pályaművet sem. A bizottság javaslata elfogadtatván, a pályázat ismét kiirandó 1923 okt. 31-iki határidővel.

f) Szász Károly a Grünwald-jutalomról tesz jelentést. A bizottság (ifj. Hegedüs Sándor, Kenedy Géza, Szász Károly) a jutalom ki nem adását javasolja. A bizottság javaslata elfogadtatik. A pályadíj az alapítólevél szerint a tőkéhez csatolandó. Ez évi kamatát a Társaság kiegészíti 1000 K-ra s kisebb elbeszélő költeményre tűzi ki pályadíjul 1922 okt. 31-iki határidővel.

g) Papp Ferencz a Somogyi-jutalomról tesz jelentést. A bizottság (Császár Elemér, Heinrich Gusztáv, Papp Ferencz) a beérkezett egyetlen pályaművet nem találta sem jutalomra, sem dícséretre érdemesnek. A bizottság javaslata elfogadtatván, új pályatételül *Tolnai Lajos verskölteszete* tűzetik ki, 1924 okt. 31-iki határidővel. Jutalma 1000 K, az Erzsébetvárosi Casino adományából fölemelve.

h) Kéky Lajos a Széher-jutalomról tesz jelentést. A bizottság (Csathó Kálmán, Kenedy Géza, Kéky Lajos) a jutalom ki nem adását javasolja. A bizottság javaslata elfogadtatván, új pályatételül *Greguss Ágost aesthetikája* (Fejlődése és lényege) tűzetik ki 1923 okt. 31-iki

határidővel. Jutalma 2000 K, az Erzsébetvárosi Casino adományából fölemelve.

i) Másodtitkár felolvassa Voinovich Géza jelentését a Radó Antal-jutalomról. A bizottság (Kozma Andor, Radó Antal, Voinovich Géza) a jutalom ki nem adását s a pályadíjnak a tőkéhez csatolását javasolja. A javaslat utóbbi felével szemben titkár ellenjavaslatot terjeszt elő: szégyenletesnek tartja, hogy a mai viszonyok között 800 K-ás pályázatot hirdessünk, azért azt javasolja, hogy az 1000 K pályadíj csatoltassék az idei 800 K kamathoz s ezt egészítse ki a Társaság 2000 K-ra pályadíjul. Elnök különösnek találná, hogy egy élő tagtársunk alapítványának kamatát mi egészítsük ki. A Társaság a bizottság javaslatát elfogadja; a pályadíj (1000 K) a tőkéhez csatolandó, de viszont vár három évig, míg olyan összegre gyűlnek a kamatok, melyből restelkedés nélkül írhat ki pályázatot. Pályatételül ismét három kisebb költemény fordítását kívánja XIX. századbeli angol költő vagy költők műveiből 1924 okt. 31-iki határidővel. Jutalma 2000 K.

k) Szász Károly az ifjúsági olvasmányra kitűzött Halmos Izor-jutalomról tesz jelentést. A bizottság (Bársony István, Sajó Sándor, Szász Károly) a jutalom ki nem adását javasolja. A bizottság javaslata elfogadtatván, a pályázat ismét kiíratik 1922 okt. 31-iki határidővel.

l) Császár Elemér a Sebestyén Gyula-jutalomról tesz jelentést. A bizottság (Beöthy Zsolt, Császár Elemér, Négyesy László) a beérkezett egyetlen «Mesevilág» jeligéjű pályaműnek a jutalom kiadását javasolja. A bizottság javaslata elfogadtatik.

m) Papp Ferencz a III. Lukács Krisztina-jutalomról *(A mondai és történeti anyag költői feldolgozása Aranynál)* tesz jelentést. A bizottság (Négyesy László, Papp Ferencz, Szávay Gyula) az egyetlen beérkezett s «Csuda, hogy mindeddig nem emlékeztünk erről» jeligéjű pályaműnek a díj kiadását javasolja. A bizottság javaslata elfogadtatik.

n) Berzeviczy Albert az I. Lukács Krisztina-jutalomról *(Hogyan készüljünk a haza felszabadítására?)* tesz jelentést. A bizottság (Berzeviczy Albert, Herczeg Ferencz, Pekár Gyula) a 2. sz. «Dolgozzunk és emlékezzünk» jeligéjű pályaműnek a díj kiadását javasolja. A bizottság javaslata elfogadtatik. Új pályatételül *A misztikus elem Arany költészetében* tüzetik ki 1922 okt. 31-iki határidővel. Jutalma 1000 K.

o) Titkár jelenti, hogy a bojári Vigyázó-jutalomra pályamű nem érkezvén, ez ismét meghirdetendő. A Társaság az Erzsébetvárosi Casino adományából 2000 K-ra fölemelt jutalmat ismét magyar történeti regényre tűzi ki 1923 okt. 31-iki határidővel.

p) Titkár jelenti, hogy a Greguss-jutalom ez idén az 1916—1921.

évkörben felmerült legjelesebb szobrászati műnek lesz ítélendő. Tudomásul szolgál.

121. Titkár előterjeszti a pénzügyi bizottság jelentését, a költségvetési előirányzatot s az ügyészi jelentést. A Társaság a bizottság részéről előterjesztett kérésekre vonatkozólag következőkép határoz :

1. Az 1921. évi vagyonmérleget és zárszámadást tudomásul veszi és jóváhagyja s ehhez képest a pénzeinket kezelő Magyar Földhitelintézetnek a felmentvényt megadja, egyben az intézetnek készséges közreműködéséért köszönetet mond s megköszöni az intézet kebelében ügyeinkkel foglalkozó Rhédey Aladár főpénztárnok úrnak buzgó munkásságát ;

2. a bizottság által előterjesztett 1922. évi költségvetést 993,579 K bevétellel s 971,420 K kiadással és így 22,159 K pénztári maradvánnyal megállapítja. E pénztári maradvány terhére azonban 10,000 K-t fenntart, mint rendkívüli segélyt a *Shakespeare-Tár* kiadhatásának előmozdítására ;

3. Ügyrendünk 63. §-ának megváltoztatásával kimondja, hogy kiadványainkban a verses művek után ívenként 750, a prózaiak után 500 K fog ezután írói tiszteletdíjul fizettetni (ez vonatkozik az Évlapokra is ;

4. a tőkésítésre vonatkozólag tett intézkedéseket tudomásul veszi ;

5. dr. Szőcs Ferencz ügyész úrnak buzgó tevékenységeért köszönetet mond ;

6. a titkárnak a kézipénztár kezelésére vonatkozólag a felmentvényt az 1921. évre köszönettel megadja.

125. Titkár jelenti, hogy Szentgyörgyi István, a Greguss-jutalom egyik nyertese szép levélben mondott köszönetet, melyet egészében felolvas, kérve, hogy a neki juttatott 2000 K-t fordítsuk az éhező pesti gyermekek segítésére. Ez már azonban nem áll módjában, mert az összeget a levél vétele előtt átutaltatta. A Társaság a levelet nagy megilletődéssel és szeretettel fogadja.

1922 február 5.

(Ünnepélyes közülés.)

130. Másodelnök őszinte tisztelettel üdvözölvén Társaságunknak régi, hű, megértő közönségét, őszinte sajnálattal jelenti, hogy szeretett elnökünk betegsége miatt nem jelenhetett meg ülésünkön, de betegágyán is gondolt ránk s megírta azt az elnöki szózatot, melylyel közülésünket meg akarta nyitni s melynek felolvasása most az ő tisztévé vált. Az elnöki megnyitó beszéd tárgya : *A szellem folytonossága.* A Társaság nagy megilletődéssel és hálával fogadja beteg elnökének szíves gondját s nagy együttérzéssel és tetszéssel elnöki szózatát.

Titkár felolvassa jelentését. Beszámolván az eredményes pályázatokról, elnök felbontja a jutalomra érdemesített pályaművek jeligés levélkéit, melyekből szerzőikül a következők nevei tűnnek ki:

Az I. Lukács Krisztina-jutalommal kitüntetett pályamű (Hogyan készüljünk a haza felszabadítására?) szerzője: Szász Béla, a Kisfaludy-Társaság tagja, Budapest;

a III. Lukács Krisztina-jutalomra érdemesített pályamű (A mondai és történeti anyag költői feldolgozása Aranynál) szerzője: dr. Grexa Gyula, a Nemzeti Muzeum Széchenyi-könyvtárának tisztviselője, Budapest;

a Sebestyén Gyula-jutalomra érdemesített pályamű (A mese-typusok irodalmának kritikai ismertetése) szerzője: dr. Berze Nagy János, tanfelügyelő, Szekszárd;

az ifjúsági regényre kitűzött Franklin-jutalomnak nyertese: Szilágyi Sándor, ref. kántortanító, Pátka, Fejér-vm. Tetszéssel fogadtatnak.

Sajó Sándor r. tag felolvassa *Muzsikaszó* és *Riasztó* cz. költeményeit;

Kozma Andor r. tag emlékbeszédet mond *Lévay Józsefről*. Az emlékbeszéd elhangzása után elnök kifejezést adva a kegyeletes szeretetnek, melylyel az elhangzott emlékbeszéd fölemelő hatása alatt mindnyájan visszagondolunk feledhetetlen dicső társunkra, kedves kötelességének tartja megemlíteni, hogy ülésünkre Borsod vármegye és Sajószentpéter község, a költő szülőfaluja is elküldötték képviselőiket. Szíve egész melegével üdvözli őket s köszöni kegyeletes részvételüket ünneplésünkben.

Elnök jelenti, hogy tárgysorunk utolsó pontjául Szabolcska Mihály költeményeinek bemutatása következik. Maga a költő óhajtotta volna felolvasni őket, de miután a világbéke teljesen helyreállott s a népek szabadságát kivívták, — megtörténhetett az, hogy társunk nem kapott engedélyt a felutazásra a Temesvárt megszállva tartó románoktól. Szász Károly titkár olvassa ezután fel Szabolcska Mihály négy költeményét (*Az öregség útján, Hajótöröttek, A székelyek, Hazátlan szívek*). A felolvasások tetszéssel fogadtatván, elnök köszönetet mond a felolvasóknak és a közönségnek s az ülést berekeszti.

BÚCSUZTATÓK.

Haraszti Gyula rendes tag ravatalánál.

Beöthy Zsolt búcsuztató beszéde 1921 július 17-én.

A Kisfaludy-Társaság koszorúját hoztam ravatalodra és búcsúszavát intézem hozzád, költöző társunk. Intézetünket s vele tudományunk és közmívelődésünk ügyét nemcsak tehetségeddel, szorgalmaddal, lelkiismereteddel szolgáltad, de főkép franczia irodalomtörténeti dolgozataiddal igazi értékeit gyarapítottad. Könyveid a tudomány országában őrt fognak állani emléked fölött. De nekünk nemcsak munkáidból, hanem munkádból is tanulnunk kell. Tanulnunk serény és fáradatlan dolgozó kedvedből s a hűségből, melylyel minden kulturember hittételéhez ragaszkodtál, hogy az emberi mívelődés kapcsolatait sohase szabad elszakítanunk. Ma, mikor mindent tanulnunk kellene és leghajlandóbbak vagyunk mindent elfelejteni: világoljon a te nemes példád is előttünk. Isten veled!

Riedl Frigyes rendes tag ravatalánál.

Kozma Andor búcsuztató beszéde 1921 augusztus 10-én.

A M. Tud. Akadémia és a Kisfaludy-Társaság utolsó koszorúit és fájdalmas búcsuüdvözletét hozom neked, nagyrabecsült társunk, nemes halott. Neked, széptudomány-irodalmunk egyik büszkeségének, a ki a tudomány gyönyörű ágában — melyet már nagy előzőid és kortársaid kivirágoztattak — a fejlődés, a gyümölcsöztetés munkáját fennkölt gondolataid erejével és mély érzéseid hevével folytattad.

Greguss Ágost, Gyulai Pál és Beöthy Zsolt, szakodnak e legnagyobb magyar mesterei ismertek el téged magas irodalmi művészetükben magukkal egyenrangú mesternek. Szerettek téged, mert szeretettel csatlakoztál hozzájuk; tiszteltek, mert irodalmi erkölcseid tisztasága az ő erkölcseiknek megfelelt; de nagyra épp azért becsültek, mert te mégis, még tőlük is független, önálló és eredeti maradtál.

Új gondolatok, új szempontok, új meghatározások s a stílusnak új szépségei új jelenséggé, új egyéniséggé avattak téged az ő szemeikben is. Miként ők, te sem pusztán tudós, hanem ihletett szépíró is voltál: de sohasem az ő vagy mások mintái — mindig a magad ízlése és sugallata szerint. Miként ők, a szépnek végtelen világát kutattad te is, de nem ismételgetted, nem ismertetgetted az ő felfedezéseiket, hanem kiterjesztetted s gyarapítottad azokat méltó újakkal. A magyar Szépnek legna-

gyobb, fényességekben és rejtelmekben legdúsabb világrészébe, mely Arany Jánosról van elnevezve, előtted senki sem nyomult mélyebbre, senki sem tárt fel annyi, eladdig nem méltatott új szépséget, mint te magad.

A tudományos gondolkozóknak ama legjobbjai közé tartoztál, a kik tudásuk eredményeit az írói tehetség isteni adományával örökkön élvezhető szépségekké, s így a nemzeti műveltség maradandó értékeivé tudták tenni. A ki pedig, mint te is, géniuszának essentiáját, a nemzeti műveltség szerves részeként átörökíti a későbbi nemzedékekre, az a földön nem hal meg egészen. Az, ha meghal is, él.

Az avatatlan tömeg előtt, persze, nincs halhatatlan tudós a világon egyetlen egy sem; az a posthumus hírnév, mely közszájon forog, olyan esetlegesség, melynek értelmi vagy erkölcsi tartalma semmi. De a mi a te tudós lelked legjavából a nemzet lelkének java lett, az, az én hitem szerint a te érdemed, a te halhatatlanságod, a te dicsőséged itt a földön, most és mindörökké. Ámen.

Isten veled!

Jánosi Béla rendes tag ravatalánál.

Szász Károly búcsuztató beszéde 1921 szept. 15-én.

Még el sem foglalhattad székedet a Kisfaludy-Társaságban — hová nagyértékű széptudományi munkásságod nyomán, nemcsak téged nemes örömre gyújtva, hanem magunkat is megtisztelve, választottunk, s hol a baráti körből alakult Társaságunkban hagyományos meleg szeretettel fogadtunk — és már ravatalodnál állok, hogy a Kisfaludy-Társaság képviselőjeként homlokod helyett koporsódra helyezzem a téged illető babérágat, — Jánosi Béla!

Megilletődött lélekkel, de egyben keserű fájdalommal is tekintek e koporsóra. Mert a gyász e szomorú helyén nemcsak a te egyéni érdemeidnek emléke tolul elém, — s nem is csupán a te egyéni sorsodat siratom — hanem benned és pályádban két sokszor hangoztatott és mindig átérzett igazságot látok megtestesítve: azt a ragyogó igazságot, hogy a magyar nemzeti kultúra legerősebb támasztékai sorába a középiskolai nehéz munka terhe alatt roskadozó tanárok tartoznak, kiknek te egyik dísze és méltó dicsekedése voltál; s benned és sorsodban megdöbbentően látom elénk állítva azt a szomorú igazságot is, hogy a kultúra napszámosai az öntudatban nyert fölemelő lelki jutalom mellett rendszerint csak az anyagi élet nehéz gondjait és nyomorúságait kapják osztályrészül.

Egy egész életet áldoztál a magyar közművelődés oltárán.

Nappallá tetted éjszakáidat, tanultál szorgalmasan és tanítottál lelkesen, olvastad nagy szellemek írásait és írtad a magad nagyszabású könyveit, mint a nemzeti szellem történetének, s a bölcsészetnek és széptudománynak álmodozó rajongója és fáradhatatlan munkása, lelkiekben a legszebb életet élted, a mi embernek a siralmak e szomorú völgyében ajándékul juthat — de a mindennapi anyagi életnek úgyszólván csak nehézségeit és gyötrelmeit ismerted.

De azért nem panaszkodtál, nem elégedetlenkedtél soha, — s jó, hogy nem hallod az én szinte lázongó keservemet, mert nehéz életküzdelmeidért most sem a rettenetes viszonyokat, az irtóztató közállapotokat okolnád — hanem végtelen szerénységedben magad pirulnál és restelkednél, kinek pedig jogod lenne minden dicsekedésre.

Oh, szeretett barátunk! A te, minden szenvedéseket némán tűrő nemes példád int felénk e koporsóból, s a lelkedben elevenen élt hit ereje felemeli a mi lesújtott lelkünket is. Minél jobban látjuk e koporsóban a testi mulandóság örök földi törvényének bizonyságát, annál erősebben kell hinnünk a lélek halhatatlanságának evangéliumi örök törvényében is.

És ha szent vallásunk tanítása nyomán hiszszük, hogy a te szép és erős lelked sem halt meg, csak elköltözött — merünk hinni abban is, hogy ezt a mi gonoszúl meggyötört és nyomorultúl megalázott szerencsétlen hazánkat is új életre fogja kelteni az az igazi nemzeti kultúra, melynek te is — kedves halottunk — olyan buzgó, olyan rátermett, olyan hűséges bajnoka voltál. És a feltámadó Magyarországon is mindig hálával fogják emlegetni a te nevedet és kegyelettel ápolni a te emlékezetedet — a ki a magyar kultúra önzetlen szolgálatában annyi szeretettel adóztál, annyit dolgoztál és annyit szenvedtél a magyar hazáért!

Isten veled!

Kiss József rendes tag ravatalánál.

Berzeviczy Albert búcsuztató beszéde 1922 jan. 3-án.

A Kisfaludy-Társaság nevében búcsuzom Kiss Józseftől. A mikor az összeomlott, megcsonkított Magyarország végzetének beteljesedéseképpen szellemi életünknek is annyi nagyját el kellett veszítenünk, akkor a fáradt, öreg Kiss József is elkívánkozott ebből a sivár világból, abba a jobba. Újabb korunk egyik legnagyobb költőjét vesztettük el benne, egész, igaz költőt, a kit a magyar zsidóság adott a magyar nemzetnek és a ki, ha kivált fiatalabbkori műveiben meg is szólaltak még a régi ghetto keserűségei és lelki különösségei, költészetében teljes harmoniába tudta olvasztani azokat a magyar néplélekkel, nyelvében, érzelmeiben,

gondolkozásában magyar volt, a kit azzá nevelt a magyar falu, a magyar iskola, a magyar város, az a magyar közönség, mely minden felekezeti különbség nélkül fölkarolta, megértette költészetét, lelkesedett rajta, szavalva és énekelve ajkaira vette s a maga lelkének kincsei közé sorolta.

Mióta *Simon Judit*-ját Toldy Ferencz örvendezve mutatta be a Kisfaludy-Társaságban, Kiss József hosszú költői pályája állandó emelkedés volt, mely meg sem szakadt, meg sem zökkent öreg korában s a háborús évek sanyarúságai között sem. Ez a pálya ritka és maradandó becsű értékeket termelt, a nélkül, hogy hosszához képest mód felett termékeny lett volna; mert Kiss József nagyon lelkiismeretes költő volt, a ki az áhítat egy nemével nyúlt lantjához s művészetéhez és magához nem tartotta volna méltónak az alantjáró, pongyola vagy hevenyészett munkát. Lyrikus volt mindenekfölött és mindvégig, a ki elbeszélő formában is nem annyira sorsokat, mint inkább érzelmeket szólaltatott meg, csak oly érzelmeket, melyek az ő lelkén is átviharzottak s azért az olvasó lelkét is megragadják. Ifjúságának nehéz küzdelmei el nem keserítették, férfi- és öregkorának diadalai el nem szédítették, el sem kényeztették őt; korára kialakult költői egyéniségének nem kellett semmi változáson átmennie, hogy színdús, változatos, mély értékű és tökéletes formájú költeményekkel gazdagítsa a magyar nemzet érzelmi és szellemi világát.

Csak porhüvelyedtől búcsúzunk, kedves társunk, bírva, megbecsülve, szeretve azt, a mit alkottál, abban nemzetünk elhúnyt költője emlékét is híven fogja őrizni. Isten veled!

GRÓF APPONYI ALBERTHEZ.

Beöthy Zsolt üdvözlő beszéde az országos Apponyi-ünnepen 1921 május 28-án.

Nagyméltóságú gróf úr!

Az összes magyar tudományos, irodalmi, művészeti és közművelődési intézmények kérnek szót általam. Történeti jog alapján teszszük, mert a mi magyar mivelődési életünknek történeti joga és büszkesége, hogy mindenkor a nemzet életét élte. E hagyományos jogával kér ma is részt a nemzet hódolatából Nagyméltóságod előtt. Ma, mikor elszorult szívvel hallgatjuk a történet súlyos és kegyetlen lépéseit, nem is csak hallgatjuk, hanem elnyomva és letaposva nyögjük is: a régi, a fényesebb, a biztatóbb történetnek egy tanulságát legyen szabad idéznem. Ez a tanulság pedig az, hogy erre a mi nemzetünkre a megpróbáltatás hosszú századaiban mindig csak akkor virradtak jobb napok, mikor lelkében a

nemzeti gondolat és a kultura gondolata egymást áthatva egyesült. E kettőnek különszakadásával mindig rossz csillagok jártak egünkön. Hosszú tévelygés után a nagy Széchenyi volt az, kinek sikerült a kettőt összefogni nemzetünk lelkében s e jelben indítani meg és vezetni győzelemre a magyarság mult századi dicső époszi harczait. A nemzeti érzés a kulturával, a kultura a nemzeti érzéssel győzött. Nemcsak a tudomány és irodalom merít ösztönt, lelkesedést, irányt a politikából, hanem megfordítva is. Hogy ezek a körök, nemzeti életünk politikai és kulturai köre milyen bensően olvadtak össze: tanuságot tesznek róla a nemzet tanácsa és kormányai: a 48-diki és a 67-diki magyar kormányférfiaknak több mint a fele tudós és író. Ebben a jelben mindig győztünk s ha visszatérünk hozzá, újra győzni fogunk. Mert eltértünk tőle, eltért politikánk is, de kulturánk sem őrizte meg egykori egyetemes és lelkes hűségét. Pedig semmi mástól, mint a nemzeti gondolatnak és a kulturának új találkozásától, új szövetkezésétől nem várhatja nemzetünk a megváltó igét: kelj föl és járj! Nagyméltóságod fényes pályája, melyet nemcsak a közös politikai és kulturmunkának, hanem az erkölcsi és művészi eszménynek összeszövődő fénye ragyog be, a feltámadással, megváltással biztató régi hagyományt képviseli előttünk. A világ farizeusainak nagy tanácsában együtt küzdött igazainkért Nagyméltóságod hazafisága és művészete. Azt kívánjuk ez ünnepen Nagyméltóságodnak, hogy homlokán ne hervadjon el addig a babér, míg az a hazafiúi és művészi diadala nemzetünk politikai diadalává nem érik.

VARGHA GYULA KÖSZÖNTÉSE.

AZ 1921 ÁPRILIS 6-IKI ÜLÉSEN.

BEÖTHY ZSOLTTÓL.

Tisztelt Társaság! Tisztelt Közönség!

Bocsánatot kérek, hogy egypár perczre, néhány szóval feltartóztatom a mai ülés tárgysorának folytatását.

Mikor Vargha Gyula társunknak megköszönöm ezeket a gyönyörű költeményeket, a melyek között van egypár olyan, hogy ezek nemcsak az ő költészetének, hanem az egész magyar költészetnek ékkövei, — megköszönöm ezt egy olyan alkalomból, a melyre talán ő maga sem gondolt. 1871-ben Kiss József *Képes Világ*ában jelent meg Vargha Gyulának első két költeménye, *Székely Mózes* és a *Puszta ház*. Ennek éppen most félszázada.

Jól tudom azt, hogy az ő kiváló költészetének nem méltó tisztelet, nem megfelelő elismerés egy ilyen rövid felszólalás, egy ilyen futó köszöntés, a melyben mi most részesíthetjük. De nem akarom elhallgatni, annál kevésbbé, mert hiszen mindazoknak, a kiknek igaz fogékonyságuk van a költészet, közelebbről a magyar költészet iránt, mindazoknak megvan a maguk véleménye arról a magas polczról, a melyen Vargha Gyula társunk költészete áll. Mindazokban él az a hit, hogy ennek a sivár időnek, a melyet, fájdalom, most élünk, a jövőbe átragyogó kevés fénye között ott lesz a Vargha Gyula szelleme is. Tudjuk azt, hogy ő a magyar népdalnak kissé heinei árnyéklatú folytatásán kezdte költészetét, a mely formában mindig nemesedett, mindig finomodott, érzésben, gondolatokban, hangulatban, felfogásban mind jobban és jobban mélyült s közeledett egyfelől Arany plasticitása, másfelől Goethe eszményisége felé. Tudjuk azt, hogy a magyar műfordításnak egyik legelső mestere ő, az ő műfordítói tevékenysége valóságos diadala a magyar költői nyelvnek. Tudjuk, hogy van költészetének egy olyan vonása, a melyre nézve kétségtelenül legelső a mi egész költői irodalmunkban. Ez az ő természetszemlélete, az ő természetszemléletének gazdagsága és hűsége s ennek a természetszemléletnek — ma is hallottuk — finom lelki vonatkozásai, ezeknek költői felhasználása. E tekintetben, bátran elmondhatjuk — anélkül, hogy czáfolattól félnénk, — ő az egész magyar költészetben legelső.

De még egyet tudunk, azt, hogy van költészetének egy erős, hatalmas hangja, a mely sokszor rázta meg szívünket. Egy kassandrai hangja. Ő volt a legelső, a kinek a lelkében a legmélyebb hazaszeretet a legkeserűbb váddal, a nemzet pártoskodása, viszálykodása, vaksága ellen intézett váddal kapcsolatban szomorú jóslatokban nyilatkozott meg. Ez a kapcsolat, ennek költői jelentősége hasonlóképen olyan erős, megragadó vonása költészetének, mely ennek a költészetnek történeti jelentőséget ad.

Nem kívánom folytatni ezeket az irodalomtörténeti és kritikai megjegyzéseket, csak egyet s azt hiszem, hogy e szerény jubileumi alkalmon, őt ismerve, ez fog neki legjobban esni, — azt kívánom, hogy ez az ő keserű hangja, sötét jövendőmondásai bizonyuljanak még az ő életében mesének, költészetnek s érjen meg egy boldogabb, örvendetesebb csalódást.

DANTE HALÁLÁNAK HATSZÁZADIK FORDULÓJÁN.

Beöthy Zsolt elnöki megnyitója az 1921 október 5-diki ülésen.

Tisztelt közönség, a mint tárgysorunkból látni méltóztatik, mai ülésünket Dante emlékének szenteljük, kinek halála, azaz megváltása napjára mostanában fordultak hatodszor a századok. Azon értékes és tanulságos előadások után, miket ez alkalomból Dante emlékére a Magyar Korvin Mátyás Társaság rendezett, meghajtjuk mi is a magyar költészet lobogóját Flórencz legnagyobb fia előtt. Előttünk áll zordon alakja, gondolatoktól, szenvedélyektől és gyötrelmektől barázdált homlokával, kemény és szigorú arczélével s összeszorított ajkaival, melyek közül egykor egy költészetet, sőt egy nemzetet alapító, szinte örökre szóló igék röppentek el. A Divina Commediát Comte az emberi szellem összes költői alkotásainak élére helyezte; «hasonlíthatatlan költeménynek» mondotta, «melyet az emberi művészet legfelső dicsősége koszorúz». Sajátságos, hogy míg ez a világraszóló költemény a művészetet elejétől fogva táplálta s úgyszólván maig táplálja szellemével és tárgyaival, a legrégibb híres «pokol-festőktől» Orcagnától, a Lorenzettiektől, azután Boticellitől és Signorellitől Delacroixig, Ary Schefferig, Doréig s a mi Paczka Ferenczünkig: a költői irodalomra, az olaszon kívül, nincs egyetemesebb és kimutathatóbb hatása. De talán ez is épen nagyságát, megközelíthetetlenségét, szinte félelmességét bizonyítja. Arany mondja, hogy Dante borzalmas és félelmes nagysága előtt «az ember, a költő — hitvány koszorúját reszketvén, elejti». Soha universalisabb, mélyebb és megrendítőbb gondolat költőt nem inspirált, mint Dantét a Divina Commediára, mely úgyszólván az egész emberiségnek erkölcsi bírálata: a lelkiismeretben és a túlvilági ítéletekben. Nem ismerünk semmit, a mit monumentális erőre, a képzelet szédítő szárnyalására és mérhetetlen gazdagságára, az indulatok és szenvedélyek hatalmára és egy egész világ szellemi tartalmának teljes kifejezésére hozzá mérhetnénk. Hajtsuk meg a mi tépett és féltett lobogónkat előtte s az emberi szellem nagysága, igazsága és hatalma előtt. Tiszteletünk előtte azt jelenti, hogy ennek a szellemnek mi is részeseiül érezzük magunkat s magunkra nézve is hiszünk megváltó erejében. Ezzel a hittel, a Dante hitével, hogy: «van bíró a felhők felett», megnyitom az ülést.

BEÖTHY ZSOLT KÖSZÖNTÉSE

írói munkásságának hatvanéves fordulóján, az 1921 okt. 5-dikén tartott rendes havi ülésen.

Szász Károlytól.

Tisztelt Társaság! Holnap lesz éppen *hatvan* esztendeje, hogy a Bulyovszky Gyula szerkesztette *Nefelejts* című szépirodalmi hetilap ismeretes halványkék borítékján a többi között Révkomáromból is egy rövid «vidéki levél» jelent meg — 1861 október 6-án — egy, az irodalomban eladdig egészen ismeretlen nevű «író» aláírásával. Az író — a komáromi benczések algimnáziumának 13 esztendős fiatal diákja volt, neve *Beöthy Zsolt.*

Hogy az irodalmi közélet terén és a társadalmi tényezők körében milyen visszhangja lesz ennek az én itteni egyszerű bejelentésemnek — nem tudom. Engem most legelső sorban az a meggyőződés vezet, hogy e mellett a ritka jubiláris mérföldkő mellett mi, Kisfaludy-Társaság, nem mehetünk el szó nélkül. Az az érzésem, hogy — ha a mi kedves elnökünk a mi hozzá való őszinte, meleg szeretetünket napról-napra, minden dolgainkban és forgolódásainkban érezheti is, ha annak jeleivel irodalmi és társadalmi érintkezéseink során minduntalan találkozhatik is, — ezt a kedves alkalmat fel kell használnunk arra, hogy ennek a nagy szeretetnek itt a Társaság körében legalább néhány rövid szóval kifejezést is adjunk.

Mikor a Kisfaludy-Társaság 21 esztendővel ezelőtt — 1900-ban — Gyulai Pál visszavonulása után, Beöthy Zsoltot egy szavazat hijján az összes többi szavazattal elnökévé választotta, — ő nyomban elmondott rövid köszönő beszédében különösen hangsúlyozta, hogy mindent megtesz arra, hogy a barátság, mely a Társaság tagjai közt fennáll, a Társaság munkásságának sikeres ösztönévé, — a közös czélra való munkálkodás pedig minél szilárdabb baráti kötelékké erősödjék.

Most, bensőséges, mondhatnám családi ünnepünk e kedves órájában, rajtunk van a sor hangsúlyozni, hogy Beöthy Zsolt ezt az igéretét, ezt a fogadalmát mindig hűségesen megtartotta. Minden alkalmat felhasznált annak hangoztatására és fejtegetésére, hogy Társaságunk Kisfaludy Károly halála után egy meghitt baráti körből alakult, s egyik legszebb hagyományává lett : a baráti érzés fenntartása és ápolása a tagok között. Beöthy Zsolt, az elnök, a vezér — nekünk tagtársainak, mindig barátunk maradt, e szó legnemesebb értelmében : meglátta bennünk és munkásságunkban nemcsak a jó tulajdonságokat, hanem a hibákat is és ehhez képest tudott nemcsak dícsérni, hanem korholni is, a régi

rómaiak «bonus paterfamilias»-ának gondos szeretetével és szeretetteljes szigorával.

Mi itt ma elsősorban nem is a mai magyar irodalomtörténetírás fejedelmét, nem széptudományunk első bajnokát, nem is a bibliánkká vált *Kis Tükör* halhatatlan szerzőjét és nem az irodalmi közélet csalhatatlan ízlésű és páratlan tudású vezérét ünnepeljük benne, — hanem atyai barátunkat, ennek a mi irodalmi «családi kör»-ünknek szerető és szeretett fejét.

S hogy ezt a kis bejelentésemet és ahhoz fűzött érzéseimet és gondolataimat nem zárt ülésen mondom el, hanem itt, nyílt ülésen adok nekik hangot, annak oka viszont az, hogy mi, Kisfaludy-Társaság, eszményeink ápolása, hagyományaink követése, nagyjaink tisztelete és egész működésünk tekintetében egynek érezzük magunkat a mi ragaszkodó, a mi kedves, a mi — talán szabad ezt is mondanom — hálás közönségünkkel. Az életben is van szűkebb és tágabb családi kör. A mi szeretett közönségünk tagjai — élükön a minden szépért és jóért nemcsak hevülni, hanem dolgozni és ha kell, szenvedni is tudó magyar nőkkel — tagjai a mi tágabb értelemben vett családunknak, a mely az irodalmat nem játéknak, nem is csupán szórakozásnak, hanem egyik legfontosabb nemzeti közügynek tekinti.

Ezért tartottam helyénvalónak, hogy ebbe a mi szerény családi ünnepünkbe — bár minden előzetes híradás nélkül — belevonassék a mi kedves közönségünk is, hogy legyenek mindannyian nemcsak tanui, hanem részesei is örömünknek, szeretetünknek, hálánknak, melylyel Beöthy Zsoltot ma köszöntjük és hódolunk előtte.

Szeretett mesterünk — kedves barátunk! Abban a kis levélben, a melyet hatvan esztendővel ezelőtt küldtél a *Nefelejts*-nek, a Te kedves Komáromodból, a többi között azt is írtad, hogy: «az újszőnyi szőllőkben nem szoktak most víg szüreteket tartani, mint hajdan, *a régi jó időkben* . . .»

Már akkor is borús volt a magyar lélek, a szomorú idők árnya ráesett a Te fiatal lelkedre is — pedig azokhoz az időkhöz képest milyeneket kellett megérnünk azóta, s viharos járásuk ezerszeresen megnehezült fölöttünk! Most, a mikor az újszőnyi szőlőket öntöző Duna országhatárt alkot, s a másik parton, a mely egykor olyan vígan verte vissza az újszőnyi szüretelők harsány énekét, a magyar érzésnek már nem is szabad felcsattannia a magyar ajkakon, csak a szívek fenekén kell meghuzódnia, némán, csöndesen — kivánhatunk-e Neked, s egyben szerencsétlen nemzetünknek is, szebbet és jobbat e csöndes ünnepi órában: mint hogy hamarosan térjenek vissza azok a régi jó idők, a mikor vígan és boldogan szüretelhet egész Magyarország, mert egyek leszünk megint

nemcsak érzésben és törekvésben, hanem népben és területben egyaránt.

E bizonyára elérkezendő új jó idők eljövetelének útját akarjuk egyengetni mi is, kedves elnökünk, hazafias irodalmi munkálkodásunkkal, a Te kipróbált bölcs vezetésed mellett. Írói pályád hajnala a politikai elnyomatás borongó idejében pirkadt. Adja Isten, hogy e pálya hosszú alkonyának tiszta sugarai bevilágíthassák még azt a jobb kort, mely után mindnyájan buzgón epedezünk, s a mely meg nem rendült hitünk szerint jönni fog, mert jönnie kell!

Ez érzés felindulásai között köszöntelek én, szeretett elnökünk, írói munkásságod hatvanesztendős fordulóján, Társaságunk és közönségünk nevében, — s másodelnökünk útján kérem a Társaságot, hogy Beöthy Zsolt iránt való tántoríthatatlan ragaszkodásának, bizalmának és hálájának — s e kis háziünnep alkalmából érzett őszinte örömének — jegyzőkönyvében adjon kifejezést.

Beöthy Zsolt válasza.

Ez a megemlékezés, illetőleg leleplezés, a mely itt történt, engem egészen meglepetésszerűen ,váratlanul ért. Mint elnök nem mondhatom ki, hogy örvendetes tudomásúl szolgál, hogy az én vénségem eképpen derült ki. Beszédet, szónoklatot se tudok tartani ; de hogy egy egyszerű, szívemből fakadó szóval megköszönjem ezeket a szavakat, társaimnak, közönségünknek azt a szíves fogadtatást, melyben részesítették, arra kötelezve érzem magamat s megteszem annál szívesebben, vallom annál melegebben, mert hiszen én az első naptól kezdve, mikor az a szerencse ért, hogy a Kisfaludy-Társaság kebelébe befogadott, egész a mai napig a Kisfaludy-Társaságot családomnak éreztem és érzem, ezzel a családi érzéssel gondoltam mindig rá, ezzel dolgoztam, időztem körében. S ma, mikor erre az évfordulóra eljutottunk s ez évfordulón a köszöntésnek, a barátságnak ezekkel a szíves szavaival keres fel, talán nem veszik rossz néven, ha ebben én nem tisztességtevést keresek, nem mint jubileumi ünneplést nézem, arra én nem szolgáltam rá; de arra igen, hogy családom körében azzal a szeretettel szóljanak hozzám, melylyel én a családi érzést ápolom. Mint ennek a családi érzésnek megnyilatkozása hat rám e megemlékezés, így őrzöm emlékét arra a kis időre, a mi még számomra hátra van.

ÜDVÖZLŐ BESZÉD

Németujvárott 1921 junius 26-dikán a Faludi Ferencz szülőházát jelölő emléktábla leleplezésének ünnepélyén.

KÉKY LAJOSTÓL.

Tisztelt Ünneplő Közönség!

A Kisfaludy-Társaság szíves üdvözletét van szerencsém tolmácsolni e hajlék mellett, honnan földi pályájára indult egy jó magyar szív s egy szép magyar elme. Szívből ünnepeljük önökkel együtt a költő nemes emlékét, ki egy alélt, hanyatló korban mélységes magyar érzésével, nemes eszmék magasztalására zengő, a szeretetben gazdag öreg szív bölcsességének verőfényében mosolygó költészetével és sokoldalú, értékes írói munkásságának csiszolt, finom magyar nyelvével szolgálta magyar hazáját. Ez ünnepélyes pillanatban megindító és fölemelő látványul villan föl lelkem előtt s ilyenül idézem Önök elé Faludi képét, a mint sorsa e festői tájról az örök város kincsei és halhatatlan emlékei közé sodorta s tekintete szerzetesi czellájából Szent Péter templomának büszke kupoláján mereng, de fülében azok a magyar dalok zsonganak, melyeket a Gyöngyös és a Rába partján hallott s szívében szent elhatározás ébred, hogy lelkének minden kincsét szegény magyar hazájának emelésére fordítja. Ezeket a dalokat s ezt az érzést az áldott Dunántúlról vitte magával. Az a kúltur-érték, melyet benne ajándékozott e szép vidék a magyar irodalomnak, egyik erős szeme annak a láncznak, mely e vidéket az egységes magyar hazához fűzi s melyet a világnak semmiféle gonosz erőszaka nem téphet szét. Legyen áldott s legyen örökre magyar ez a föld, mely, bár hajlékaiban német szó hangzott, mezőin s a Strém virágos partjain német dal zengett, mégis a magyar költői nyelvnek egyik nagy művészével ajándékozta meg irodalmunkat.

TÁRKÁNYI BÉLA EGRI SZÁZÉVES ÜNNEPÉN.

1921 november 19-én.

NÉGYESY LÁSZLÓTÓL.

A Kisfaludy-Társaság kegyeletét hozom egykori jeles tagja, Eger papköltője, Tárkányi Béla emlékének. És hozom ugyanez intézmény együttérző köszönetét a százados ünnepet rendező egri Kath. Körnek és Eger város irodalomtisztelő társadalmának.

Tárkányi Béla neve és költői koszorúja közös ereklyénk és díszünk.

A Kisfaludy-Társaság nagy múltjának legdicsőbb szakasza épen az a kor, melynek hősei közt Tárkányi mint költő, műfordító és prózai stilista szerepelt. Tárkányi Béla költővé is e társaság hatása alatt fejlődött és avattatott fel. Első áldozatát a Múzsának mint egri papnövendék a Kisfaludy-Társaság oltáránál mutatta be. Annak költői pályázatain jelent meg első balladáival, szatiráival, háromízben is kivíván a pályabírák és a Társaság dícséretét. Kisfaludy Károly barátai: Vörösmarty, Bajza, Czuczor, Toldy, Szemere Pál géniusza, példája, tanácsa, méltánylása ihlette költői hajlamát és emelte szárnyait. S egész írói, költői és műfordítói pályáján, mialatt a ballada, a reflexiv lyra, az egyházi ének formájában az emberi lélek megszentelt, tiszta érzéseit, az Istenfélelmet, a hazaszeretetet, a jó erkölcsöt tolmácsolta, s mialatt énekeiben az emberi szív Istenhez emelkedésének adott hangot, bibliafordításában pedig Isten szavát közölte a hívő tömegekkel, s így mintegy tolmács volt Isten és ember közt: ez egész pályáján az írás-művészetnek azzal az ízlésével dolgozott, melyet a 40-es évekbeli Kisfaludy-Társaság iskolájában tanúlt, ennek az iskolának modora, sajátságai bélyegzik stilusát. Az élte delén álló költőt és írót a Kisfaludy-Társaság, melynek akkor már a hajdaniakon: Toldyn és Eötvösön kívül Arany, Kemény, Csengery, Jókai, Gyulai, Szász Károly, Salamon, Greguss voltak a díszei, fogadta tagjai közé, s ő székét annak a nagy költői alkotásnak, Klopstock Messiásának méltatásával foglalta el, melynek műfordításával akkor ajándékozta meg a magyar irodalmat. Haláláig hű volt Társaságunkhoz és ifjúkora költői és irodalmi eszményeihez, melyeket egyrészt a Kisfaludy-Társaság hagyományaiból, másrészt a keresztyénség évezredes szelleméből fogadott lelkébe.

A Kisfaludy-Társaságban pedig kezdettől fogva az a lendítő erő működött, mely a magyar irodalmat felújulása óta emeli és történeti tényezővé avatja: az irodalom nemzetfenntartó, nemzetépítő fontosságának tudata. A nemzeti gondolattól ihletett irodalmi munka másfélszázad óta kétszer megmentette a magyarságot, második alkalommal épen a Tárkányi korában. Most harmadízben vár ez a feladat a magyar irodalomra és művelődésre. Most ismét erre az erőforrásra vagyunk utalva. Szétdarabolt nemzetünknek lelki egységét a nemzeti irodalom és művelődés van hivatva fenntartani és erősíteni, addig is, a míg állami egységünk is helyreállhat. Soha nagyobb szükség a nemzeti gondolatra irodalmunkban nem volt, mint ma és hasonlókép soha a magyar társadalomnak irodalmunk nemzeti törekvései felé megértőbb és istápolóbb szeretettel nem kellett fordúlni, mint ma. Irodalom és társadalom összeforrása a nemzeti gondolatban meghozhatja az óhajtott sikert, megmentheti és helyreállíthatja a nemzetet. Tárkányinak és kortársainak

példája biztathat és lelkesíthet bennünket. Ők nehéz időkben megtették kötelességüket, munkájukat siker koronázta. Értelmi és erkölcsi kulturában előbbre vitték a nemzetet, s ránkhagyták ez eredményen felül nemes példájuk ösztönző hatását. Tárkányi hatalmas megtartó erők, a nemzeti és a keresztyén gondolat hű és sikeres szolgálatában futotta meg irodalmi pályáját; a mit írt, az ének és az isteni ige szárnyain milliók szívében teremtett érzelmi egységet. Hála és tisztelet emlékének a munkáért, melyet végzett, és a példáért, melyet adott!

TAGAJÁNLÁSOK

a Társaságnak 1922 január 31-én tartott tagválasztó ülésére.

I.

A költővel betölthető két rendes tagsági helyre:

1. **Bartóky Józsefet** ajánlja Szász Béla rendes tag.

Tekintetes Társaság!

Az üresedésben levő «költői» helyek egyikére ajánlom *Bartóky József* beszély- és meseírót.

Igaz, hogy Bartóky Józseftől eddig mindössze két kötet szépirodalmi munka jelent meg, de hát — non numerantur sed ponderantur, és két könyv, ha jó, akár az örök-dicsőség pantheonjába és a választottak Walhallájába is biztosíthatja a bejutást. A Bartóky könyvei pedig határozottan jó könyvek.

És igaz ugyan, hogy a «nagyközönség», ez idő szerint, Bartóky Józsefnek még a nevét sem igen ismeri, — bár nehány fabulája Társaságunk egyik ülésén nagy tetszést aratott s nehány dolgát napilapjaink is közölték — de tán helyesebb álláspont, ha nem Társaságunk szabja magát a «nagyközönség» ítéletéhez, hanem, ha méltót talált, ő szól oda a közönségnek: Ez a jó író! ezt olvassátok! erre hallgassatok!

Bartóky ajánlásául talán elég lenne hivatkoznom arra, a mit róla és fabuláiról — az ezekhez «Előszó helyett» írt sorokban Beöthy Zsolt — vagy a mit novellás könyve, az *Őszi Esték* előszavában Bartókyról mint elbeszélőről és prózaíróról Rákosi Jenő mond.

De mégis legjobb és legbiztosabb ajánlat az, ha tagtársaimat arra kérem, hogy olvassák el ezt a két könyvet.

A *Fabulák*ra talán azt mondhatná valaki, hogy nem igazi állatmesék. De értsük meg egymást! Az állatmeséknek nem is az a céljuk, hogy belőlük valami újat, különöset tanuljunk meg az állatok élet-

vagy lélektanából. Hiszen mindnyájan tudjuk, hogy itt emberek szerepelnek állatok nevei alatt, s a meseírónak épen csak arra kell vigyáznia, hogy az egyes állatoknak oly szerepeket adjon, melyek nem lépik át ezeknek az állatoknak nem is a természetrajzi tudomány által kiismert, hanem — hogy úgy mondjam — legendás jellemének körvonalait. És az állatmesékben is főként azt nézzük, hogy írójuk jól ismeri és jól jellemzi-e az — embereket. Már pedig az kétségtelen, hogy Bartóky — bár kissé pessimisticusan törő prizmán által — éles szemmel látja és vetíti elénk az embert, a maga valóságában, csupaszon, mint a hogy csupaszon látjuk az állatokat is. És ezért helyesen választotta az állatmese irodalmi műfaját, mert embertársainkról — a kikkel naponta találkozunk, sőt talán barátkozunk is — az igazat csak úgy mondhatjuk el, ha álneveket adunk nekik, és egészen csupaszon csak akkor állíthatjuk a közönség elé, ha előbb állatbőrt adtunk reájok, mint a hogy az ősember is, bűnbeesése után, állatbőrökkel akarta elleplezni a maga mezítlenségét.

És pessimismusát sem vehetjük rossz néven. Hiszen Puskin már majdnem száz évvel ezelőtt megmondotta, hogy : ki élt s gondolkozott, az embert szíve mélyéből megveti.

A *Fabulák*ban az emberek gyarlóságai és bűnei — melyek oly számosak, hogy itt fel se sorolhatom őket — oly kiváló jellemzéssel, oly éles gúnynyal vagy oly jóízű humorral s mégis mindig annyi költői bájjal vannak elénk tárva, hogy olvasásuk gyönyörét legfeljebb az a gondolat bánthatja, ha egyiknél-másiknál egyikünknek-másikunknak eszébe talál ötleni az a horatiusi mondás : Quid rides, mutato nomine fabula de te narratur! De ez se baj! Nem árt, ha egy kissé magunkra ismerünk, legalább — kissé megismerjük magunkat.

Az *Őszi Esték* darabjainak alaphangulata is kissé komor, borongó, mint a hogy őszi estékhez illik is. De ezeknek az őszi estéknek homályán két hatalmas fénysugár hatol át : a hazaszeretet és az istenben való hit fényessége. És én ezekben a komor, borongó őszi estékben megérzem ennek a két hatalmas fénysugárnak a melegét is. És ez a két hatalmas fénysugár ott ragyog, mint glória, az első magyar király feje körül, megaranyozza a megcsonkított gyászvitézek rongyait, látókká teszi a Béla király vak szemeit, átcsillámlik a Rákóczit Rodostóba vivő magyar gályarabok csillagtalan éjszakáján, megmutatja a helyes utat a nagy nemzeti összeomlásban harácsolni akaró megtévedetteknek, a nagy háború lezüllöttjének, — új, dicső, hatalmas perspectivát nyit meg a még csak most nyiladozó gyermekszemek előtt — a hazájukat vesztett öregek szívét egy elkövetkezendő, boldogabb kor dicsőségének fényességével, reményével — a bűnösök és istentagadók lelkét pedig egy szebb, új élet boldogságának melegével és hitével tölti meg.

Valaki — már előttem — azt mondotta, hogy ebben a kis könyvben van egy pár olyan darab, mely alá Gogol is bátran odaírhatná a nevét. Én pedig azt teszem még hozzá, hogy van benne nem egy olyan Költemény prózában, mely bátran megjelenhetnék a Turgenyev neve alatt.

Oly könyvet, mely emberismeretre, hazaszeretetre és istenben való hitre tanít, igazán mindenkinek jó olvasnia. És az az író, a ki ezeket a könyveket megírta, nem méltatlan arra, hogy a Kisfaludy-Társaság tagja legyen.

És hogy az *Őszi Esték* homályán áttörő két hatalmas fénysugár ne veszszen el abban a nagy világtalan éjszakában, melynek reánk borulása még mindig nem ok nélkül ijeszt bennünket — arra talán nem lenne alkalmatlan egyik eszköz az sem, ha a Kisfaludy-Társaság a maga választásával azt kiáltaná oda a mi — még mindig sokszor tévelygő és nem egyszer megtévelyedett közönségünknek: Ez a jó író! ezt olvassátok! erre hallgassatok!

Budapesten, 1922 január 1-én.

Szász Béla,
a Kisfaludy-Társaság rendes tagja.

2. **Hevesi Sándor**t ajánlják Voinovich Géza, Ambrus Zoltán, Csathó Kálmán, Herczeg Ferencz és Radó Antal rendes tagok.

A Kisfaludy-Társaságba rendes tagul ajánljuk egyik költői helyre dr. Hevesi Sándort.

Ajánlásunk többszörös jogczímre hivatkozhatik. Mint elméletíró *Az előadás művészete-* és *A színjátszás művészetéről* írt becses könyveivel lépett fel (1909.); ezekben az elméletet történeti följegyzések tanuságai s személyes bő tapasztalat támogatják. E két könyv nálunk szinte új utat tört s maig is utódok nélkül áll. Irodalmi munkássága általán a színpad köré központosul. Kisebb tanulmányainak *Az igazi Shakespeare* czímű kötetben tavaly összegyüjtött serege jórészt a színműirodalom és a színpad körére vonatkozik, melybe dús műveltsége a zenedrámát is belekapcsolja (Mozartról írt szép tanulmányával; az Opera egy balletjét is adta.) A színművek fajai, a rendezés kérdései, a közönség és színpad viszonya körüli érdekes vizsgálódásai mellett szép emléket állít e kötetben egyes letűnt nagy magyar színészeknek is. Különösen kiemeljük Shakespearere vonatkozó tanulmányait, melyek közül az első Shakespeare színpadjának és drámai szerkezetének kapcsolatát fejtegeti, lényegbe vágón és szellemesen. Többi Shakespeare-tanulmányával Társaságunk Shakespeare-Bizottságának mezejét munkálta; hol régóta együtt munkálkodik Társaságunkkal. Shakespeare megértetése, terjesztése és hatása körül mint alapos tudományú, költői lelkű és művészi képzeletű rendező-

nek is nagy érdemei vannak ; tavaly *A vihar*, ez idén a *Szent-Iványéji álom* a színház legszebb sikerei közé emelkedtek s a kritika teljes egyértelműséggel kiemelte — a mi nálunk szokatlan — a rendező művészi munkáját.

Ki kell emelnünk, hogy e tanulmányainak előadásában szellemes, érdekes, emelkedett stílusú írónak, valóságos szépírónak mutatkozik.

Eredeti írói munkássága is a színpadra irányul. Darabjai közül kettő évek óta fenntartja magát a Nemzeti Színház műsorán. Egyik, *A hadifogoly*, legjobb történelmi vígjátékaink közé tartozik s I. Ferencz és V. Károly császár vetélkedésében — túlzás nélkül — némileg a világháború hasonló viszonyait érezteti. A másik, a *Császár és komédiás*, a komoly nemben hosszú évek termése közt is kimagaslik, benső lelki dráma, a császár-kor és a keresztyénség összeütközését rajzolja. Mindkettőnek tárgya a szerző nagy műveltségét sejteti, s kapcsolatban áll korunk szellemével. Utolsó színpadi műve, az *1514*, szintén a jelent tükrözi a multban, egy kort vesz hőseül, s emelkedett fölfogással a tragikai borút a Dózsa körül zajló külső események helyett Bakócz vívódó lelkébe helyezi, ki e haddal akarná megmenteni a sülyedő országot, de nem tudja. Ennek a darabnak nem volt egyértelmű sikere, de a nagy törekvést és irodalmi érdemeit gáncsolói sem akarták elvitatni. — Jelentős érdeme Hevesinek az is, hogy több Jókai-regényt a színpadról szólaltatott meg. Harmadszor műfordítói munkásságát említjük, mely rendkívül kiterjedt s mégis mindig értékes. Molièreből öt darabot fordított, egyet Shakespeareből, kettőt Heyermans után, Schiller *Haramjáit*, Hauptmann Bernd Rózáját, Shaw darabjaiból egész sereget, a mi rendkívül nehéz feladat, mert az élet folyvást röpködő sziporkáit pongyola, bőözönlésű nyelven kell visszaadni. Fordított ezenkívül öt opera-szöveget s számos regényt, melyek közül ki kell emelnünk a Klasszikus Regénytárban megjelent két Dickenst : a *Pickwick-clubot* és *Mikor a tücsök megszólal*. Ezek legkitünőbb próza-fordításaink közé tartoznak. Most Andersen meséi jelentek meg tőle, pompásan eltalálva a hol könnyed, hol vaskos, hol légies, hol naiv mese-hangot.

Kevés ily buzgó és alapos munkást tudnánk ma ajánlani a Társaságnak, ily bő tevékenység s ennyi érdem alapján, keveset, a kit mint írót és embert egyaránt ily nyugodt lélekkel s ily melegen ajánlhatnánk a t. Társaság jóindulatába.

Budapest, 1921 deczember 22.

Herczeg Ferencz, *Voinovich Géza*,
Ambrus Zoltán, *Csathó Kálmán*.

Mint kiváló *műfordítót* én is melegen ajánlom.

Radó Antal.

3. **Lampérth Gézát** ajánlják Szávay Gyula, Ferenczi Zoltán, ifj. Hegedüs Sándor, Kenedy Géza és Váradi Antal rendes tagok.

Dr. Lampérth Gézát, országos főlevéltárost, a Petőfi-Társaság tagját ajánljuk a Kisfaludy-Társaság rendes tagjául az egyik költői helyre.

Ajánlottunknak immár több mint negyedszázados, kezdettől fogva nemes magyar szellemű,romlatlan magyar nyelvű és tiszta erkölcsű költői munkásságát már mult évi ajánlatunkban volt szerencsénk a tek. Társaság előtt részletesebben ismertetnünk. Ezúttal csak arra kívánunk ismételten rámutatni, hogy Lampérth Gézának a Dunántúl ősmagyar talajában gyökerező s a legnemesebb magyar írók iskolájában kivirágzott értékes tehetségét, munkás pályája kezdetén Társaságunk érdemdús elnöke, Beöthy Zsolt (első verseskönyvéhez írt előszavában), majd dicsőült tagtársunk, Berczik Árpád méltatta, mikor a Társaság tagjául ajánlta. Társaságunk műveit felolvasó asztalánál bemutatta, Deák-ódáját pályadíjjal koszorúzta, melyhez járultak a Magyar Tudományos Akadémia, Petőfi-Társaság s más irodalmi és culturális társaságok koszorúi, méltó elismeréseül annak a lankadatlan költői írói munkásságnak, melyet Lampérth Géza a magyar nemzeti szépirodalomnak jóformán minden terén (vers, elbeszélés, regény, drámai, ifjúsági és népies, történeti művek) kifejtett. Elismerte és honorálta ezt a munkásságot a még romlatlan ízlésű magyar olvasóközönség is, melynek Lampérth kezdettől máig egyik legkedvesebb népszerű írója. — Több munkáját idegen — német, franczia, angol, lengyel nyelvre is lefordították. *A munka hőse* című ifjúsági regényének most készül holland fordítása. — Megemlítjük még, hogy Lampérth az utóbbi sorsdöntő időkben főkép a hazafias és vallásos érzésnek a magyar nép, az ifjúság és a nemzeti hadsereg körében való ébresztésén, ápolásán dolgozott áldásos sikerrel. E czélból írott népies művei *(A szent kürt, Bocskay és a hajduvitézek, Rákóczi és a kuruczvitézek, A végvárak és végbeli vitézek, A Hunyadiak)* sok ezer példányban forognak közkézen, mint a hazaszeretet és az integritási eszme tárogatói.

Úgy érezzük ezek után, hogy a Kisfaludy-Társaság sem zárkózhatik el többé ridegen ennek a munkásságnak honorálásától és csak nemes traditióihoz marad hű, a mikor szeretettel ajtót tár az olyan író előtt a ki egész küzdelmes pályáján ezeknek a traditióknak az irodalmi ellentáborok részéről sok sebet kapott — de rendületlen hüségű katonája volt

Budapest, 1921 deczember hó 24-én.

Szávay Gyula, *Ferenczi Zoltán,*
Ifj. Hegedüs Sándor, *Kenedy Géza,*
Váradi Antal.

Lampérth Géza főbb művei:

Verses kötetek: Első könyvem (Beöthy Zsolt előszavával), *Pacsirtaszó, A boldogság vándora, A glóriás Rákóczi, A szent kürt, Nótás könyv* (népies versek), *Kedves könyvem* (ifjúsági).

Elbeszélések: Kuruczok csillaga, A kompánia rózsája (történeti novellák, rajzok), *Beszélgetés a házasságról, Az én rózsáim* (novellák).

Regény: A gárda virága (tört. regény, megjelent az *Élet*ben); *A munka hőse* (ifj. regény).

Drámai művek: Megjöttek a huszárok (1 felv. Fővárosi Színház); *Veér Judit rózsája* (3 felv. Nemzeti Színház); *Rodostó* (3 felv. Géczyvel — Vígszínház); *Kuruczvilág* (3 felv.), *A háló* (3 felv.). Akad. pályadíjat nyert; *A főhadnagy úr sarczol* (1 felv.); *Az élet völgyében* (mesedráma).

Ifjúsági művek: Három pápai diák, A kis dárdás meg a nagy dárdás (elbeszélés). *Hű a koporsóig, Kurucz hősök, Rákóczi lobogója, Elmult időkből.*

Népszerű történeti művek: A magyar katona ezer éven át, Rákóczi, Végvárak, Hunyadiak.

Ezeken kívül *több kötetre való* vers, elbeszélés, történeti és irodalomtörténeti czikk, értekezés lapokban s részben kéziratban.

4. **Lőrinczy Györgyöt** ajánlják Váradi Antal, Angyal Dávid és Ferenczi Zoltán rendes tagok.

A Társaságunkban megürült költői tagsági helyek egyikére ajánlom Lőrinczy Györgyöt.

Ajánlva már volt, s csak véletlenen múlt, hogy nem választatott be. Irodalmi munkássága, érdemei, ízzó magyarsága ismeretesek. Azért újból szeretettel ajánlom.

Budapest, 1921 deczember 28.

Váradi Antal, *Angyal Dávid,*

Ferenczi Zoltán.

5. **Surányi Miklóst** ajánlják Voinovich Géza és Csathó Kálmán rendes tagok.

A Kisfaludy-Társaságba egyik megüresedett költői helyre rendes tagul ajánlom Surányi Miklóst.

A regényirás terén ritkán jelenik meg nagyszabású új tehetség. Surányi Miklós az. Már első regénye, *A trianoni páva*, nagy és általános feltűnést keltett; a Napoleon kora utáni léha Bécs életét és hangulatát rajzolta, egy pár alak lelkén át, a mi nagy feladat; hogy szerző ezt igen érdekesen oldotta meg, azt legkövetelőbb kritikusai sem tagadták. Második regénye, *A szent hegy*, hatalmas történeti compositio; Kun

László korában játszik, bő tanulmány alapján gazdag korrajzot ad, melyet egészen jeleníteni s az emberi lelkekben is tükrözni tud ; a mult itt nem decoratio, él az alakokban, levegőjében lélekzenek azok s az olvasó is. Egyes jeleneteiben olyan megkapó drámai erő nyilvánul, hogy kitörülhetlenül bevéső dnek az olvasó lelkébe s a betűözön sem fogja onnan elmosni. Ma egy regényírónk sem tűz maga elé magasabb czélokat, ebben, s lélekfestés, drámai erő, sőt tragikai látás dolgában pályája Kemény Zsigmond példájához kapcsolódik, a mi kivételes jelenség újabb regényirodalmunkban, melyben *A szent hegy* kimagasló jelenség. — Harmadik regénye, a *Cantate*, a Dulánszky püspök épülő, művészi törekvésű Pécsének háttere előtt a kisváros ernyesztő, sorvasztó hatását festi, a mi színes és mély egyszerre. Regényeihez nem méltatlan, egy kötetnyi elbeszélés után *Domoszlay* czímű regénye *A trianoni pávához* kapcsolódik ; ez a mi korunkban játszik, egy elpuhult úr lelki rajza, a ki a szépnek és élvezetnek él, s nem veszi észre, a mint a sors kereke egész világa felé gördül s kerékbe töri. A regény végső jelenetei a communismus korszakába nyúlnak, okozati összefüggést állítva hősének világa s ez új világ közé. Azt mondhatni : történelmi regény a jelenből. — Legutóbbi munkája, *A mester*, pompás lelki portrait egy gyermeklelkű, hatalmas erejű művészről, s egyéniség-ábrázolás dolgában talán legtökéletesebb műve szerzőjének.

Mind e regények egészen önálló, eredeti tehetségre vallanak, mely a nagy és komoly törekvések s a lelki mélységek felé vonzódik ; öntudatos és változatos, s tárgyaiban és érzésvilágában egyaránt jellegzetesen magyar ; a mellett folyvást fejlődik ; újabb munkái új vonásokat, sarcasmust és humort mutatnak. Szembeszökő tágkörű műveltsége, mely nemcsak leírásaiban, hanem alakjainak belső világában is elárulja magát. Egyik-másik regényének erotikus vonást vetnek szemére, de egyrészt az sem zárható ki a költészetből (ha művészettel nyilatkozik), — másrészt nála ez nem hatáskeresés ; hanem lelki válságok járnak vele s tragikai sors a nyomában.

Surányira már egyszer felhívták Társaságunk figyelmét, azzal a találó jellemzéssel, hogy ő «egészen modern és a mellett a legjobb magyar irodalmi hagyományok alapján áll». Újabb művei e jellemvonásait is, egész tehetségét is még erőteljesebben világítják meg.

Ilyen komoly irányú s ily nagytehetségű írót a Kisfaludy-Társaság nem késhetik kebelébe fogadni, ha a komoly magyar irodalom gyűlhelye és központja kíván maradni.

Budapest, 1921 deczember 30.

Hozzájárul :

Csathó Kálmán. *Voinovich Géza.*

II.

Az íróval betölthető két rendes tagsági helyre:

1. **Némethy Gézát** ajánlja Ferenczi Zoltán rendes tag.

Tekintetes Társaság!

Alulírt a Kisfaludy-Társaságban az 1922-ik évi választó-ülésen betöltendő írói tagsági helyek egyikére ajánlom *dr. Némethy Gézát*, a latin philologiának és a régi latin irodalomtörténetnek külföldön is elismert művelőjét és tekintélyét, a budapesti Pázmány Péter tudományegyetem ny. r. tanárát és a M. T. Akadémia I. osztályának osztályelnökét. Ehhez az ajánlathoz ez alkalommal nem sorolom fel dr. Némethy Géza nagy irodalmi munkásságát két okból: először, mert ez mindnyájunk előtt teljesen ismeretes nagy eredményeivel és a legnagyobb alaposságot tanusító, a latin philologiában és irodalomtörténetben új fölfedezéseket és megállapításokat mutató általában elismert sikereivel; másodszor azért, mert a mult évben egy, az enyémnél avatottabb ajánlás ezt alaposan és szakszerűen megtette s így legyen elég most arra utalnom. Ezt az ajánlást a Tekintetes Társaság azzal méltatta s az ajánlott irodalmi érdemeit azzal tüntette ki, hogy a szavazatok többségével tényleg meg is választotta tagjai közé s csak azon múlt, hogy ez nem lett végleges, mert egy másik, most már tagtársunk, pár szavazattal többet kapott és nem volt üres hely, melyre Némethy Gézát is tagjai közé iktathatta volna. Így tehát, mint remélem, ezzel az újabb szavazással Társaságunk csak megerősíti azt, a mit a mult évi közgyűlésén már elhatározott. Tisztelettel kérem tehát a t. Társaságot, hogy ajánlásomat ebben az alakban, a mult évi részletes és mindenre kiterjedő ajánlás szíves figyelembevételével elfogadni méltóztassék és mult évi választását ez alkalommal megerősíteni szíveskedjék.

Budapest, 1921 deczember 30.

Ferenczi Zoltán,
r. tag.

2. **Petrovics Eleket** ajánlja Beöthy Zsolt rendes tag.

A Kisfaludy-Társaság rendes tagjának, a betöltés alá kerülő írói helyek egyikére, tisztelettel ajánlom *Petrovics Eleket*, a Szépművészeti Múzeum főigazgatóját, művészettörténetírót és műkritikust. Szabad legyen röviden azokra az érdemeire is hivatkoznom, melyekkel a vezetésére bizott drága culturális kincsünket avatott és szerencsés kézzel meggazdagította, körüle és kebelében új és eleven tudományos munkásságot tudott teremteni, s a mit talán elsősorban kellett volna említenem, a

múzeum magyar osztályában a magyar művészet történeti culturájának olyan hatalmas gyüjteményét alkotta meg, mely az országos és helyi gyüjtemények között — a kisebb nemzetek körében — párját nem találja s a melyre minden művelt magyar ember méltán büszke lehet. Irodalmi munkássága is a művészetnek ugyanarról a lelkes szeretetéről és finom ismeretéről tanuskodik, mint kapcsolatos gyakorlati tevékenysége. Műkritikáinak sora még 1889-ben indult meg a Budapesti Szemlében. Elemzésöknek mindig egyszerű, de mindig találó s a legteljesebb tájékozottságról tanuskodó módszere különösen kitünteti közülök a *Szinyei Merse Pál*ról, *Ferenczy Károly*ról, *Rippl Rónai József*ről, a Szépművészeti Múzeum *magyar grafikusai*ról, a *tájkép virágzás*áról irottakat. Legnagyobb tanulmánya s talán a legtanulságosabb, mely szerzőjének éles szeméről, előadásának nemes tisztaságáról és látókörének szélességéről a legszólóbban tanuskodik, a Múzeumnak tőle alapított Évkönyveiben jelent meg 1918-ban: *A múzeum új szerzeményei*ről. Sajtó alatt van egy nagyobb értekezése *Szinyei művészeti nézeteiről* s készülőben egy terjedelmes monographiája *Ferenczy*ről. Mindezek alapján, de tekintettel arra is, hogy Társaságunk munkaerejét szükséges egy műkritikussal kiegészítenünk, jelölésemet bátor vagyok tagtársaim szíves figyelmébe ajánlani.

Budapesten, 1921 deczember 31.

Beöthy Zsolt
r. tag.

A TÁRSASÁG VAGYONA

1921. évi deczember 31-én.

I. Saját vagyona:

1. Kinn fekvő alapítványokban	10,000	K
2. Értékpapirokban névérték szerint	518,800	«
3. A Magyar Földhitelintézet folyó számláján	791,266	«
Összesen	1.320,066	K
II. A Shakespeare-Bizottság vagyona	35,369	K
Mindössze	1.355,435	K

Ezen kívül telekkönyvi tulajdonosa a Kisfaludy-Társaság a dobozi (Békés m.) határban fekvő *Aszalay-alapítványi* 75 kat. hold területű földbirtoknak, melynek haszonélvezete azonban ez idő szerint még az örökhagyó rokonait illeti.